ไพ้ว สุทธิพิทักษ์

๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๖

เฟื่อง สุทธิพิทักษ์

๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๖

กำหนดงานพระราชทานเพลิงศพ

นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ บ.ม.

ณ เมรุวัดวิเวกรัตนธัชมุนี อ. สิชล จ.นครศรีธรรมราช

วันศุกร์ที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๖ ตรงกับขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๕ ปีฉลู

เวลา ๑๖.๐๐ น. ตั้งศพบำเพ็ญกุศล

เวลา ๑๗.๐๐ น. แสดงพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์

เวลา ๑๙.๐๐ น. สวดพระอภิธรรม

วันเสาร์ที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๖

เวลา ๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพล

เวลา ๑๓.๓๐ น. แสดงพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์

เวลา ๑๔.๐๐ น. สวดมาติกาบังสุกุล

เวลา ๑๕.๐๐ น. พระราชทานเพลิง

จึงขอกราบเรียน เรียน มายังท่าน ด้วยความเคารพ นับถือ

ตา สุทธิพิทักษ์, ภริยา;

ไสว และ สนม สุทธิพิทักษ์;

สวัสดิ์ และ มยุรา สุทธิพิทักษ์;

พจน์ และ อรสา อรรถบวรพิศาล;

สนิท และ สิริวรรณ สุทธิพิทักษ์;

สหัสส์ สุทธิพิทักษ์ และภริยา;

คำภิญ และ เฉลา สุทธิพิทักษ์;

สุเพ็ญ สุทธิพิทักษ์; บุตร

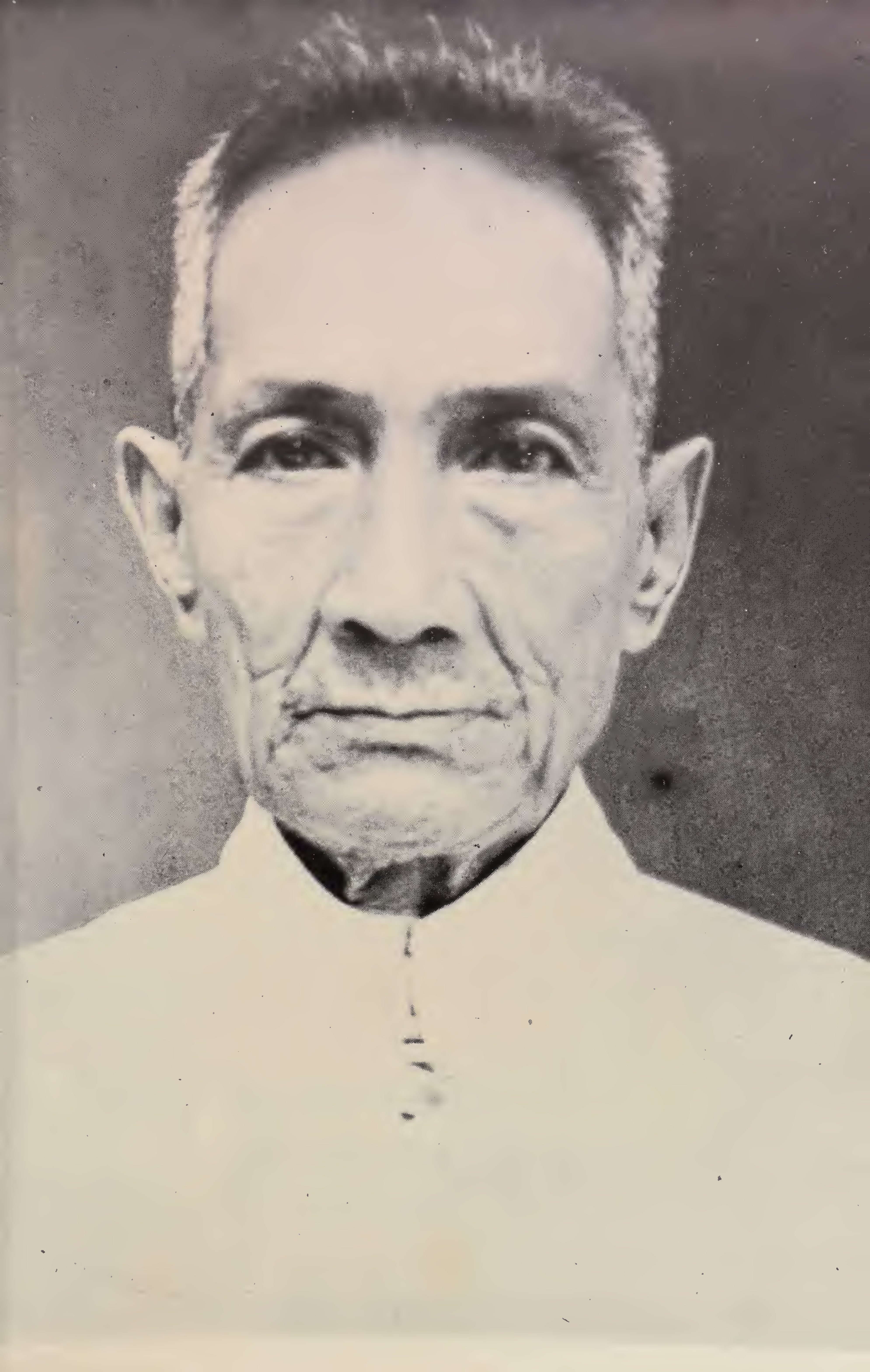
นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์
เมื่อเริ่มเข้ารับราชการ ณ อำเภอปากพนัง
ธันวาคม ๒๔๕๖

นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์

ขณะรับราชการเป็นสมุห์บัญชีอำเภอทุ่งสง

มกราคม ๒๔๘๒

นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์

ถ่ายเมื่อตอนปลายของชีวิต

ธันวาคม ๒๔๘๖

ประวัติทางราชการ

นาม นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์

สัญชาติ ไทย เชื้อชาติ ไทย ศาสนา พุทธ

เกิดวันที่ ๑ เดือน กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๓๐

ตำบล ท้ายเภา อำเภอ เมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช

นามบิดา นายเปี้ย สุทธิพิทักษ์

นามมารดา นางหนูคล้าย สุทธิพิทักษ์

นามภริยาหรือสามี นางต่ สุทธิพิทักษ์

นามบุตรชายคนใหญ่ นายไสว สุทธิพิทักษ์

อาชีพบิดา ทำนา อาชีพมารดา ทำนา

รูปพรรณ สูงขาว ตำหนิ เปนแผลที่น่อง

อุปสมบท ยังไม่ได้อุปสมบท

แรกเข้ารับราชการเป็น เสมียนกองสรรพากร อำเภอปากพนัง

ในกรม สรรพากร กระทรวง พระคลัง

เข้ารับราชการในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เมื่อวันที่ ๑ เดือน [illegible] พ.ศ. ๒๔๕๕
อายุ ๒๕ ปี ๗ เดือน

ลายมือเซ็นนาม นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์

คุณวุฒิการเล่าเรียน

พ.ศ.	สำนักศึกษา	จำนวนปี
๒๔๔๔	เรียนวิชาหนังสือไทยในโรงเรียนเบญจมะราชูทิศ วัดท่าโพธิ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช	๔

สอบไล่ได้ประโยค ๑ ชั้นประถม (อย่างเก่า)

พ.ศ.	สำนักศึกษา	จำนวนปี
๒๔๔๘	เรียนวิชาฝึกหัดครูมูลที่โรงเรียนตัวอย่าง วัดท่าโพธิ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช	๕ เดือน

ยังมิทันสอบไล่ ก็ออก

รายการตนในเสือป่า

เข้าเป็นสมาชิกเมื่อวันที่ ๑ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

เลขประจำตัวที่ ....

ลำดับการ

วันเดือนปี	เป็น	กอง	จังหวัด	มณฑล
๑ สค ๒๔๕๕	พลเสือป่า	ร้อยที่ ๖ พันที่ ๔	นครศรีธรรมราช	
๑/๑๑/๒๔๕๗	นายหมู่ตรี	"	"	

รายการตั้งแต่เริ่มรับราชการ ตำแหน่งหน้าที่ และการเลื่อนชั้นอันดับเงินเดือน

วัน เดือน พ.ศ.	ตำแหน่งหน้าที่	ชั้น
๑/๗/๒๔๕๕	เป็นเสมียนกองสรรพากร อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช	จัตวาอันดับ ๑
๑/๓/๒๔๖๒	สมุห์บัญชีฯ อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช	〃 ๕
๑/๑/๒๔๗๔	สมุห์บัญชีสรรพากร 〃 อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครฯ	〃 ๖
๑/๕/๒๔๘๑	สมุห์บัญชี อ/ทุ่งสง	〃 ๘
๑/๑/๒๔๘๒	〃 〃	ตรี ๑
๑/๑/๒๔๘๓	〃 〃	〃 〃
๑ ม.ค. ๘๔	สรรพากร จังหวัดยะลา	ตรี
๑/๔/๘๔ มิ.ย	สรรพากรจังหวัดยะลา	ตรี
		๒ก. ๔๐

ความเห็นของข้าราชการผู้ใหญ่
ที่ได้เป็นผู้บังคับบัญชามานั้น

ความรู้หนังสือ	วุฒิ	รู้ทางการงาน	เชาวน์	บังคับการ	ความประพฤติ	กำลังกาย	ความอุสาหะ
พอใช้	พอใช้	ดี	ดี	ดี	ดี	ดี	ดี

นิสสัย	อัธยาศัย	ลงนาม	ตำแหน่ง	วัน เดือน ปี	หมายเหตุ
ดี	ดี	[illegible]	ข้าหลวงประจำจังหวัดนครฯ	๒๖ ม.ค. ๘๐	

ประวัติ
นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์

กำเนิด	วันศุกร์ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๗ ปีกุน จ.ศ. ๑๒๔๕ ตรงกับ วันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ ณ บ้านน้ำแคบ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
นามปู่ทวดย่าทวด	ขุนวิสุทธากร และ นาง (ทองนุ่น) วิสุทธากร ตำแหน่งกรมการเมืองนครศรีธรรมราช ฝ่ายรองสรรพากร กรมสรรพากรฝ่ายขวา มีหน้าที่เร่งรัดรับเครื่องบรรณาการดอกไม้เงินทอง จากเมืองกาญจนดิฐ ส่งกรุงเทพพระมหานคร ฯ
นามปู่ย่า	ขุนประจักษ์นิคมคาม และนางประจักษ์นิคมคาม
นามบิดามารดา	นายเบี้ย นางหนูคล้าย สุทธิพิทักษ์
นามภริยา	นางตา สุทธิพิทักษ์
นามบุตร	เกิดจาก นวล มารดา นายไสว สุทธิพิทักษ์ นายสวัสดิ์ สุทธิพิทักษ์ เกิดจาก ตา มารดา นางสาวพยอม สุทธิพิทักษ์ (ถึงแก่กรรม)

นางอรสา (สดับ) อรรถบวรพิศาล

นายสนิท สุทธิพิทักษ์

นายสหัสส์ สุทธิพิทักษ์

นายคำภิญ สุทธิพิทักษ์

นางสาวสุเพ็ญ สุทธิพิทักษ์

การศึกษา

พ.ศ. ๒๔๔๔ ถึง ๒๔๔๘ ได้เข้าเรียนหนังสือไทยในสำนักพระรัตนธัชมุนีศรีธรรมราช (ม่วง เปรียญ)* คือ โรงเรียนสุขุมาภิบาลวิทยา** ที่เรียกกันทั่วไปว่า โรงเรียนวัดท่าโพธิ์ มีนายนาก เป็นครูใหญ่ สอบไล่ได้ประโยค ๑ ชั้นประถมอย่างเก่า ได้รับประกาศนียบัตร ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ได้เรียนวิชาฝึกหัดครูมูล ที่โรงเรียนตัวอย่างวัดท่าโพธิ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

เป็นครู

เมื่อลาออกจากโรงเรียนฝึกหัดครูแล้ว ได้ไปเป็นครูที่เมืองสงขลา แล้วกลับมาเมืองนคร ฯ สมัครเข้าเป็นเสมียนฝึกหัดในกองสรรพากรอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช

การรับราชการ

วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็นเสมียนกองสรรพากรอำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

---

* ผู้ได้รับพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้จัดการศึกษาในมณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลปัตตานี

** โรงเรียนนี้เปิดเมื่อ วันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๒ เป็นครั้งแรก และเป็นโรงเรียนแรกของมณฑลปักษ์ใต้ทั้งหมด

วันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๒ ย้ายจากอำเภอปากพนัง ไปดำรงตำแหน่งสมุห์บัญชีผึ่น อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช

วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ย้ายจากอำเภอสิชล ไปดำรงตำแหน่งสมุห์บัญชีสรรพากร อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ย้ายจากอำเภอท่าศาลา ไปดำรงตำแหน่งสมุห์บัญชีอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ย้ายจากอำเภอทุ่งสง ไปดำรงตำแหน่งศุภมาตรา จังหวัดยะลา ต่อมาภายหลัง ตำแหน่งนี้เปลี่ยนเรียกว่า ผู้ช่วยสรรพากรจังหวัด

ออกจากราชการ

ได้รับราชการในตำแหน่งนี้จนถึง วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๖ ก็ได้ลาออกจากราชการฐานสูงอายุ (๕๕ ปี) ได้ขอรับพระราชทานบำเหน็จแทนบำนาญ

เหรียญตราและเครื่องราชอิสริยาภรณ์

ได้รับเหรียญตราและเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ดังนี้

๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้รับพระราชทานเหรียญจักรพรรดิมาลา

๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย

ตอนปลายของชีวิต

เมื่อออกจากราชการ ที่จังหวัดยะลาแล้ว ได้กลับไปอยู่ที่บ้าน ณ อำเภอสิชล โดยยึดอาชีพทำสวน และประกอบโรคศิลป์

ถึงแก่กรรม

เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ด้วยโรคชราและลำไส้พิการ สิริรวมอายุได้ ๖๗ ปี ๑๐ เดือน กับ ๑๒ วัน

ทายาท

ผู้สืบสายโลหิตของนายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์

ตามลำดับ

นายไสว สุทธิพิทักษ์ ป.ป., ธ.บ., น.บ.ท., ศ.ม. สมรสกับนางสาว สนม เกตุทัต ธ.บ. มีบุตรี ๒ คน คือ

ดร. เลิศลักษณ์ สุทธิพิทักษ์ อ.บ. เกียรตินิยม (จุฬา ฯ), M.A. (Linguistic), Ph. D. (Instructional Technology) Indiana University, U.S.A. ผู้เชี่ยวชาญของ ECAFE สมรสกับ ร.ท. ไชยณรงค์ บุรุษพัฒน์ B. Sc., M.S.M.E. (University of Akron) U.S.A. และ

นางสาวเฉิดโฉม สุทธิพิทักษ์ สส.บ. เกียรตินิยม (ม.ธ.), M. S. (Social Studies) Indiana University, U. S. A อาจารย์ วิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

นายสวัสดิ์ สุทธิพิทักษ์ ประกอบธุรกิจเหมืองแร่ สมรสกับ นางสาว มยุรา โรจน์ธัญญะ มีบุตรด้วยกัน ๕ คน คือ

นายบรรลือศักดิ์ สุทธิพิทักษ์ ช่วยบิดาทำเหมืองแร่

นายอธิรักษ์ สุทธิพิทักษ์ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรรม-ศาสตร์

นายจิรพล สุทธิพิทักษ์ ช่วยบิดาทำเหมืองแร่

นายอนุพันธ์ สุทธิพิทักษ์ กำลังเป็นนักเรียน

เด็กหญิงศิรินทรา สุทธิพิทักษ์ กำลังเป็นนักเรียน

และมีบุตรเกิดจาก อาภรณ์ มารดา ๔ คน คือ

นางสุวพีร์

นายอภินันท์ สุทธิพิทักษ์ ข้าราชการกระทรวงเกษตร ฯ

นางสุภาวดี

นายอดิศักดิ์ สุทธิพิทักษ์ กำลังศึกษา

นางสุวพีร์ มีบุตร ๑ คน นางสุภาวดี มีบุตร ๒ คน

นางสาวอรสา สุทธิพิทักษ์ สมรสกับ นายพจน์ อรรถบวรพิศาล ข้าราชการสำนักนายกรัฐมนตรี มีบุตรด้วยกัน ๖ คน คือ

นางสาวสุภรณ์ อรรถบวรพิศาล พนักงานธนาคารการเกษตร ฯ

นางสาวอรชร อรรถบวรพิศาล อาจารย์วิทยาลัยธุรกิจ-บัณฑิตย์

นายพันธ์ศักดิ์ อรรถบวรพิศาล รับราชการจังหวัดสระบุรี

นางสาวสุกัญญา อรรถบวรพิศาล นักศึกษาคณะนิติ-ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นายพิบูลศักดิ์ อรรถบวรพิศาล นิสิตคณะวิศวกรรม-ศาสร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

นายต่อศักดิ์ อรรถบวรพิศาล กำลังศึกษาในชั้นมัธยมปลาย

นายสนิท สุทธิพิทักษ์ อนุปริญญาทางนิติศาสตร์ สมรสกับนางสาวศิริวรรณ เค้าไพบูลย์ มีบุตรี ๑ คน คือ

นางสาววรรณพร สุทธิพิทักษ์ อักษรศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร

นายสหัสส์ สุทธิพิทักษ์ ประกอบอาชีพธุรกิจการประมงและการค้า สมรสกับนางสาวจินตนา แซ่โย้ว มีบุตร ๔ คน คือ

เด็กหญิงอรวรรณ สุทธิพิทักษ์
เด็กชายนิวัฒน์ สุทธิพิทักษ์
เด็กชายพิสันต์ สุทธิพิทักษ์
เด็กหญิงสิริพรรณ สุทธิพิทักษ์

กับมีบุตรเกิดจากภรรยาอื่นที่หย่าขาดจากกัน ๑ คน คือ

นายสวาสดิ์ สุทธิพิทักษ์

นายคำภิญ สุทธิพิทักษ์ ประกอบการธุรกิจ สมรสกับนางสาวเฉลา เจริญเสรี, พยาบาล มีบุตร ๒ คน คือ

เด็กหญิงฉัตรแก้ว สุทธิพิทักษ์
เด็กชายพิสุทธิ์ สุทธิพิทักษ์

และบุตรคนสุดท้องของคุณพ่อ คือ นางสาวสุเพ็ญ สุทธิพิทักษ์ ซึ่งคงอยู่กับแม่ ที่บ้านสิชล

นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ ที่ข้าพเจ้ารู้จัก

โดย พระรัตนธัชมุนี (คณฐาภรโน – แบน เปรียญ)
วัดพระมหาธาตุ นครศรีธรรมราช

นายไสว สุทธิพิทักษ์ จักจัดการศพ นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ สมุห์บัญชี ผู้เป็นบิดาบังเกิดเกล้า ที่วัดวิเวกรัตนธัชมุนี อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ในวันเสาร์ที่ ๗ เมษายน ๒๕๑๖ มีความประสงค์ให้ข้าพเจ้าเขียนระลึกความหลังเกี่ยวกับ นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ เพื่อลงพิมพ์เป็นหนังสือธรรมบรรณาการแจกในงานครั้งนี้ด้วย พูดถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องระหว่างข้าพเจ้ากับ นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ นับว่ามีมากควรจะบรรยายให้ละเอียดถี่ถ้วนกว่านี้ แต่ขณะเขียนคำบรรยายนี้ ข้าพเจ้ากำลังนอนอาพาธรักษาตัวอยู่ที่ตึกมหิดลวรานุสรณ์ โรงพยาบาลศิริราช ถ้าแปลให้พึ่งชัดก็หมายความว่า มัจจุราชกำลังสะกิดหลังอยู่ไว ๆ เมื่ออายุย่างเข้าไปเกือบ ๑ ศตวรรษแล้ว และถ้าจะพูดถึงปรัชญาชีวิตของคนเรานั้น "ผู้ตั้งอยู่ในปฐมวัย คือ ยังอ่อนนัก มักคะนองประมาท ยังไม่สามารถทำโลกให้เจริญได้ ผู้ตั้งอยู่ในปัจฉิมวัย คือ แก่เกินไป รู้เห็นโลกและชีวิตมามากแล้ว มักเบื่อหน่าย ก็ไม่สามารถทำโลกให้เจริญได้ ส่วนผู้ตั้งอยู่ในมัชฌิมวัย คือ กลาง ๆ คนเหมือนยืนอยู่กลางสะพานโค้ง อาจมองเห็นทั่วถึงทั้งข้างหลังและข้างหน้า นี่แหละสามารถจะทำโลกให้เจริญรุ่งเรืองได้เต็มที่ เพราะเหตุว่า

ครั้นจะปล่อยวางเสียก็ยังไม่จุใจในความดี ประกอบกับความคิดความอ่านอยู่ในระดับพอดี ไม่ผลุนผลันและไม่อืดอาดเกินไป''

ขอเขียนความสัมพันธ์ระหว่าง นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ กับข้าพเจ้า เท่าที่นึกได้และบอกให้พระอยู่เฝ้าปฏิบัติพยาบาลจดบันทึกไว้ เพื่อเป็นการเพิ่มกำลังใจให้แก่ นายไสว สุทธิพิทักษ์ ผู้ตั้งอยู่ในคุณธรรมคือกตัญญู

นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ กับ ข้าพเจ้า เกิดในสายน้ำเดียวกัน คือ สายน้ำคลองปากพูน อำเภอเมืองนคร ฯ นายเบี้ย สุทธิพิทักษ์ บิดาของนายเฟื่อง และปู่ของนายไสว เป็นคนตำบลบ้านเกาะ อยู่เหนือน้ำบ้านปากพูนขึ้นไปเล็กน้อย โยมผู้ชายของข้าพเจ้า (หมื่นทิพย์ ฯ) ได้ขอซื้อสวนมะพร้าวของนายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ บิดานายไสว ซึ่งติดต่อกับวัดท่าม่วง ตำบลปากพูน อำเภอเมืองนคร ฯ เพื่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัยทำมาหากินเลี้ยงครอบครัวตลอดมา และข้าพเจ้าก็เกิดที่บ้านนี้

ขุนนางเก่าของชาวนครศรีธรรมราช ที่ท่านได้ช่วยเหลือกิจการบ้านเมือง ท่านมีธรรมประจำใจ มีไมตรีจิตสนิทสนมใกล้ชิดกัน และให้ความอุปการะช่วยเหลือกันและกันเป็นอย่างดี โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในปก-ครองก็จะได้รับการเอาใจใส่ให้ความเป็นธรรม อย่างท่านขุนประจักษ์นิคมคาม ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของนายไสว สุทธิพิทักษ์ ท่านเป็นผู้ปกครองคนในสายน้ำปากพูน ตลอดถึงตำบลพรหมโลก ผู้สืบสกุลของท่านขุนประจักษ์นิคมคาม รับหน้าที่สืบต่อได้ดีมีหน้ามีตามากมาย ทั้งได้รับคำชมเชยและรับพรจากท่านเจ้าคุณอาจารย์ (ท่านเจ้าพระรัตน-ธัชมุนี - รตนธชเถร ม่วง เปรียญ) ต่างก็ได้รับความเจริญก้าวหน้าในชีวิตตลอดมา

นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ และข้าพเจ้า ได้สมัครเข้าเป็นศิษย์ร่วมสำนักอาจารย์เดียวกันในวัดท่าโพธิ์ นครศรีธรรมราช โดยที่ข้าพเจ้าเป็นศิษย์ในสายพระสงฆ์ นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ เป็นศิษย์ในสายศิษย์วัดต่างก็มีพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระรัตนธัชมุนี ศรีธรรมราช (รตนธชเถร - ม่วง เปรียญ) เป็นอาจารย์ให้การศึกษาอบรม ผู้ที่เข้าไปเป็นศิษย์สำนักวัดท่าโพธิ์สมัยนั้น นับว่าเป็นที่พากภูมิใจและมีเกียรติมากเสมือนได้เข้าศึกษาอบรมในระดับวิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัยในสมัยนี้ สำนักวัดท่าโพธิ์ เป็นสถานที่ให้แสงสว่างในด้านการศึกษาอบรมกุลบุตรกุลธิดา ทั้งฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักร ของปักษ์ใต้เป็นแห่งแรก เมื่อมีการจัดการศึกษาในหัวเมือง ท่านเจ้าคุณอาจารย์เป็นผู้อำนวยการศึกษาในมณฑลปักษ์ใต้ และจัดตั้งสถานที่ศึกษาขึ้นที่วัดท่าโพธิ์ ถึงกับมีคำพังเพยพูดกันติดปากว่า "อยากเป็นขุนนาง ให้อยู่วัดท่าโพธิ์ ฯลฯ" ผู้สำเร็จการศึกษาอบรมจากสำนักนี้แล้ว ส่วนใหญ่ก็ได้เป็นขุนนางข้าราชการ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ รับใช้ประเทศชาติและพระศาสนาสืบมาเป็นอันมาก สมกับคำพังเพยนั้นจริง ๆ

ในสมัยที่นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ เป็นศิษย์อยู่วัดท่าโพธิ์ ข้าพเจ้าได้รับมอบหมายจากท่านเจ้าคุณอาจารย์ (ท่านเจ้าคุณพระรัตนธัชมุนี - รตนธชเถร - ม่วง เปรียญ) ให้เป็นเจ้าบัญชี เป็นผู้ปกครองดูแลพระเณรและศิษย์ ผู้ที่เข้าไปเป็นศิษย์สำนักวัดท่าโพธิ์ในระยะนี้ ก็เท่ากับอยู่ในปกครองของข้าพเจ้าด้วยผู้หนึ่ง รองลงมาจากท่านเจ้าคุณอาจารย์ สำหรับนายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ ได้รับความเมตตาอุปการะจากท่านเจ้าคุณ

อาจารย์เป็นอันมาก โดยเข้าเป็นศิษย์รับใช้ใกล้ชิดประจำ เรียกว่าเป็นศิษย์อยู่เวร ได้รับความอุปการะในการศึกษาเล่าเรียน และได้รับการอบรมให้เป็นพลเมืองดี ทั้งได้รับการแนะนำพร่ำสอนให้ใส่ใจในกิจการนานา ตามฐานะของศิษย์ทั่วไป เพื่อให้เป็นพลเมืองดีของชาติ และเป็นคนดีของพระศาสนา ให้รู้จักตั้งตนได้เป็นหลักฐานในกาลต่อมา เมื่อนายเพื่อง สุทธิพิทักษ์ ไปรับราชการ ก็เจริญก้าวหน้าในหน้าที่ราชการโดยลำดับ และมีครอบครัวมีบุตรชาย คือนายไสว สุทธิพิทักษ์ ก็ได้นำตัวถวายเป็นหลานศิษย์ของท่านเจ้าคุณอาจารย์ และได้รับคำชมเชยให้พรจากท่านเจ้าคุณอาจารย์ว่า "เด็กชายไสว มีลักษณะท่าทางเฉียบแหลมว่องไวไหวพริบ ต่อไปจะเป็นทายาทสืบสายสกุลได้ดี" เมื่อได้ฟังคำชมเชยประสาทพรของท่านเจ้าคุณอาจารย์เช่นนี้ ให้นึกถึงคำสอนเก่า ๆ ที่ว่าไว้เป็นกลอนสอนใจว่า "คำครูแต่ละคำค่าล้ำมณี จำไว้จะมีศิริเดโช"

ขออำนาจกุศลเจตนาทั้งปวง จงสัมฤทธิ์ผลอำนวยสุขประโยชน์แก่ นายเพื่อง สุทธิพิทักษ์ ตลอดกาลนาน

ขออำนวยให้ นายไสว สุทธิพิทักษ์ ผู้มีกตัญญูกตเวที และมีความจงรักภักดีต่อผู้มีคุณคือบิดา เหมือนได้สร้างสรรศิริมงคลให้แก่ตนเอง และจงรักษาศิริมงคลอันนี้ไว้ให้ยั่งยืน จงเจริญด้วยจตุรพิธพรนิรันดร

ขอให้ชีพร สวัสดี เจริญสติเจริญชนม์
เจริญผลเจริญพล เจริญพรเสมอสมัย
มิตรญาติพิทักษ์ทุกเมื่อ มิคลาดเคลื่อนมิกลับกลาย
ช่วยรักษาพุทธศาสนาให้ รุ่งเรืองสถาพรสืบไป

| อิทฺธิสิทฺธิ [illegible] ยํ ยํ ฯ ฯ [illegible] |

สมิชฺฌนฺตุ สพฺพพุทฺธา สพฺพธมฺมา
สพฺพสงฺฆานุภาเวน โสตฺถิ [illegible]
นิรนฺตรํ ฯ

ภัทรมุนี (แช่ม ป.)

เนื่องมงคลวันเกิด
๑๔ มีนาคม ๒๕๑๖

อนุสรณ์แด่ครูเฟื่อง

ในการขอพระราชทานเพลิงศพ ของครูเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ ในวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๖ ณ วัดวิเวกรัตนธัชมุนี อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช คุณไสว สุทธิพิทักษ์ขอร้องให้ช่วยเขียนบทความ อันเกี่ยวกับประวัติของครูเฟื่อง ในสมัยเมื่อยังเป็นนักเรียน สมัยนั้นครูเฟื่องกับอาตมภาพเป็นศิษย์วัดท่าโพธิ์อยู่ด้วยกัน ครูเฟื่องเป็นนักเรียนเรียกว่าชั้นตัวอย่างหรือฝึกหัดครู อาตมา ฯ เป็นนักเรียนชั้น ๔ ครูเฟื่องได้ช่วยสอนวิชาเลขคณิตและวิชาอื่น ๆ บ้างแก่อาตมาฯ จึงเป็นที่รักใคร่ชอบพอกันมาก อาตมาฯยังระลึกบุญคุณอยู่จนบัดนี้

ครูเฟื่องเป็นผู้มีอัธยาศรัยเยือกเย็น มีความประพฤติเรียบร้อย มีความเมตตากรุณาแก่ผู้มีอายุน้อยกว่า จึงเป็นที่รักใคร่ชอบพอแก่พวกชั้นน้อง ๆ ทุกคน ทั้งเป็นผู้สามารถขับบทร้องเพลงได้ทุกอย่างในสมัยนั้น จนพวกรุ่นน้องขอร้องให้ช่วยสอนร้องเพลงให้ มีบทดอกสร้อยและกาพย์โคลงเห่เรือเป็นต้น นอกจากนั้นยังเทศนามหาชาติกัณฑ์มัทรีได้ดี ทำนองและศัพท์เสียงก็ไพเราะดีด้วย คุณป้าเลแม่ครัวของวัดท่าโพธิ์ขอร้องให้เทศน์มหาชาติกัณฑ์มัทรีให้ฟังบ่อย ๆ อาตมาฯก็สนใจฟัง ทำนองเทศน์บางตอน แม่ครัวบางคนฟังแล้วน้ำตาไหลร้องไห้ก็มี นอกจากนั้นครูเฟื่องยังเป็นผู้ฉลาด มีไหวพริบทันคนทันเหตุการณ์ มีเคล็ดลับในจิตตวิทยาคมมีวาทศิลป์ แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้สำเร็จ ๆ

วันหนึ่งหลานสาวของป้าเลแม่ครัว เป็นผู้หญิงกลางคน นั่งเซื่องซึมอยู่ ใครชวนพูดก็ไม่พูดด้วย นั่งก้มหน้า ไม่มองดูหน้าใครทั้งหมด ผู้ที่มาดูต่างลงความเห็นกันว่า เป็นไข้เป็นลมบ้าง ผีเข้าผีสิงบ้าง ว่ากันว่าคนผีเข้าไม่กล้ามองหน้าคนตรง ๆ จึงลงความเห็นว่าผีเข้าบางคนหายาแก้ไข้แก้ลมมาให้กิน คนไข้ก็ไม่กิน กลับอาละวาด ตบตีชกต่อยเอาบ้าง เมื่อทุกคนหมดหนทางจะช่วยคนไข้ไม่ได้แล้ว ต่างก็นั่งดูกัน อาตมาฯกับครูเพื่องมานั่งดูอยู่ด้วย เมื่อเห็นว่า ไม่มีใครจะช่วยคนไข้ได้แล้ว ครูเพื่องจึงพูดดัง ๆ ขึ้นว่า ผมจะลองให้กินยาของผมบ้างและว่า ถ้าผีเข้าก็ออกอยู่ไม่ได้ ถ้าเป็นลมก็หายแล แต่ขอให้ทุกคนช่วยกัน แล้วสั่งให้ป้าเลจัดหาธูปมา ๓ ดอก เทียน ๑ เล่ม ขันน้ำใส่น้ำมา ๑ ใบ กับเงินเหรียญบาทของรัชกาลที่ ๕ มา ๑ เหรียญ เมื่อได้สิ่งของที่ต้องการมาครบตามจำนวนแล้ว ครูเพื่องก็นั่งขัดสมาธิ จุดธูปเทียนติดขันน้ำมนต์ แล้วเอาเงินเหรียญบาทที่มีพระบรมรูปรัชกาลที่ ๕ วางลงในขันน้ำมนต์ นั่งประนมมือ หลับตาภาวนานิ่งอยู่นานราว ๒–๓ นาที แล้วลืมตาขึ้น จับเทียนหยดน้ำตาเทียนลงจุ่มดับในขันน้ำ-มนต์ แล้วพูดขึ้นดัง ๆ ว่าเสร็จแล้ว ขอให้ทุกคนช่วยกันน่ะ นี่น้ำมนต์ของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินรัชกาลที่ ๕ ใครได้กิน เป็นไข้เป็นลมก็หาย ผีเข้าก็ออกแล แล้วถือขันน้ำมนต์ไปหาคนไข้ต่างช่วยกันจับคนไข้ไว้มิให้อาละวาด แล้วกรอกน้ำมนต์ให้กินและประพรมตามตัว คนไข้พูดว่ากูไปแล้ว แต่ก็ไม่เห็นลุกขึ้นไปไหน คงนั่งนิ่งอยู่ประมาณราว ๆ ๑ นาที ก็หายพูดได้เป็นปรกติสอบถามได้ความว่า เจ้าตัวไม่รู้เรื่องลืมสติไป ไม่ทราบว่าตนจะพูดทำอะไรไปบ้างก็ไม่รู้ เรื่องนี้แปลกปลาด ขอวิจารณ์ จะว่าคนไข้เป็นลมก็ได้ เพราะพอถูกน้ำมนต์เย็น ๆ เข้าก็ได้สติ

เหมือนพระนางมัทรีเสียใจร้องไห้จนเป็นลมสลบไป เพราะพระเวสสันดรประทานชาลีกัณหาให้ตาชูชกไป พระเวสสันดรเอาน้ำมาประพรมลูบไล้พระกาย พระนางก็ฟื้นได้สติ นี่ก็เป็นเคล็ดลับของครูเพื่อง เพราะเคยเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัทรี จึงจำมาใช้ได้ผล จนเป็นที่พอใจของผู้ที่มาดูทุกคน หรือจะว่าผีเข้าก็ได้ เพราะคนไข้เมื่อถูกกินน้ำมนต์ ก็พูดว่ากูไปแล้ว นี่ก็เป็นเคล็ดลับอีก เพราะถือกันว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นเทวดา เป็นสมมติเทพ เป็นเจ้าของปกครองแผ่นดิน พวกเปรต ผีปีศาจที่อาศัยอยู่ในแผ่นดินของพระองค์ ต่างมีความกลัวเกรงพระบารมี ครูเพื่องจึงใช้เงินเหรียญบาท ที่มีพระบรมรูปพระเจ้าแผ่นดินแช่น้ำอธิษฐานให้เป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ ผีถูกกินน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์จึงหนีออกไป ขอวิจารณ์ จะซัดให้ผีเข้าก็ไม่สนิท เมื่อคนไข้ถูกกรอกน้ำมนต์และประพรมตามตัว ถูกเย็นเข้า คงจะเริ่มรู้สึกตัว อาจพูดเพ้อไปก็ได้ว่ากูไปแล้วคล้ายคนนอนหลับละเมอ ต่อมาเคยไปดูคนผีเข้าทรงผีสิง มีอาการน่ากลัวคล้ายกัน ผีสู้หมอผี หมอผีบางคนสู้ผีไม่ได้ ไล่ผีไม่ออก ผีกลับด่าว่าชี้หน้าหมอ หมอผีบางคนพอคนไข้เห็นหน้าหมอถือไม้หวาย เรียกว่าไม้มหาเพ็ชร์ หรือตะบองเพ็ชร์มาเท่านั้น ก็พูดว่ากูกลัวกูไปแล้ว เหมือนกับว่าผีมันรู้ฤทธิ์เดชของหมอผีคนนั้น ถ้าไม่ออกก็คงจะถูกตีกับหวายตะบองเพ็ชร์แน่ จะซัดให้เป็นมารยาของคนไข้ก็ได้เหมือนกัน แต่ครูเพื่องก็แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้สำเร็จ จบวิจารณ์เรื่องเป็นลมกับผีเข้าเพียงเท่านี้ ฯ ต่อจากนั้นมา ครูเพื่องกับอาตมา ฯ ต่างคนต่างออกจากวัดท่าโพธิ์ ทราบว่าครูเพื่องไปรับราชการอยู่ที่อำเภอปากพนัง อาตมา ฯ ก็ได้เข้าบวชในพระพุทธศาสนาอยู่จำศีลตลอดมาจนบัดนี้

เมื่อได้ทราบข่าวว่าครูเพื่องถึงแก่กรรมก็พลอยสลดใจและเสียดาย แต่มาระลึกอยู่ว่าคนเราที่เกิดมาทุกชาติทุกภาษา ไม่เลือกว่าหนุ่มสาวเฒ่าแก่เด็กผู้ใหญ่ จะเป็นคนมั่งมีหรือยากจน เมื่อถึงคราวหมดเหตุหมดปัจจัยเครื่องปรุงแต่งแล้ว ชีวิตความเป็นอยู่ก็ย่อมแตกดับไปตามสภาพของสังขาร คือต้องตายเหมือนกันหมด เว้นแต่จะเร็วช้าก่อนหลังกว่ากันเท่านั้น นี่เป็นสัจธรรม ของจริงเที่ยงแท้แน่นอนเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา ถ้าทุก ๆ คนทั้งผู้หญิงผู้ชาย เด็ก ผู้ใหญ่คนทุกชาติทุกภาษา มาระลึกเห็นตามสัจธรรมว่า เราจะต้องแก่ จะต้องเจ็บ จะต้องตาย จะต้องพรัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้นแล้ว คนทุกชาติไม่น่าจะรบราฆ่าฟันล้างผลาญชีวิตกัน ไม่น่าจะเบียดเบียฬกัน ควรจะมีเมตตากรุณาต่อกัน ฉันเพื่อนผู้อยู่ร่วมโลก ก็จะได้รับความสงบสุขตลอดกาลนาน โลโก ปตฺถมฺ ภิกาเมตฺตา เมตตาย่อมค้ำจุนโลก สพฺเพ สตฺตา อเวรา อพฺยาปชฺฌา อนีฆาโหนฺตุ ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จงอย่ามีเวรต่อกันเลย จงอย่าพยาบาทกันเลย จงอย่าทุกข์กายทุกข์ใจเลย สุขี อตฺตานํ ปริหรนฺตุ จงเป็นผู้มีสุขรักษาตนเถิด ฯ

เมื่อคุณไสว สุทธิพิทักษ์ ผู้เป็นบุตรมาระลึกถึงอุปการะคุณของท่านบิดาผู้ล่วงลับไปแล้วได้ขอพระราชทานเพลิงศพ เพื่อสนองคุณท่านด้วยความกตัญญูกตเวที ก็ชื่อว่าได้ทำหน้าที่ของบุตร ในข้อที่ว่า เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศไปให้ท่าน นี้ ถูกต้องตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ดังมีพระบาลียกย่องอยู่ว่า นิมิตฺตํ สาธุ

รูปานํ กตญฺญู กตเวทิตา ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี ขอกุศลบุญราศรี ที่คณะเจ้าภาพและญาติสนิทมิตรสหายได้พร้อมเพรียงกัน บำเพ็ญกุศลอุทิศให้แก่ดวงวิญญาณของครูเพื่องณบัดนี้ และที่บำเพ็ญมาแล้วก็ดี ขอจงเป็นวิบากสมบัติ ให้สำเร็จผลแก่ดวงวิญญาณของครูเพื่องในสุคติภพนั้น ๆ เทอญฯ

จาก

พระศีลวรสมาจาร

วัดศรีทวี

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖

แด่ – สมุห์เพื่อง สุทธิพิทักษ์

จาก พระศรีธรรมประสาธน์ วัดราชผาติการาม กรุงเทพมหานคร

คุณไสว สุทธิพิทักษ์ และครอบครัว พร้อมด้วยญาติสนิทมิตรสหาย ผู้มีสายสัมพันธ์ในสกุล "สุทธิพิทักษ์" กำหนดการศพสมุห์เพื่อง สุทธิพิทักษ์ ผู้บิดา ขอให้เขียนคำไว้อาลัยในฐานะญาติผู้ร่วมภูมิลำเนาเดียวกัน

นายเพื่อง สุทธิพิทักษ์ หรือที่รู้จักในหมู่คนที่เกี่ยวข้องกันทั่วๆ ไปว่า "สมุห์เพื่อง" เพราะท่านเคยรับราชการเป็นสมุห์บัญชีมาก่อน แม้จะได้เลื่อนตำแหน่งหน้าที่สูงขึ้นไปแล้ว แต่มักจะเรียกกันติดปากอย่างนั้น ชีวิตของท่านสมควรเป็นแบบอย่างของอนุชนรุ่นหลัง โดยเฉพาะผู้ที่สืบเชื้อสายและมีความสัมพันธ์กับสกุล "สุทธิพิทักษ์" ท่านมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งจัดว่าอยู่ในถิ่นทุรกันดารห่างไกลจากตัวเมือง และไม่สะดวกในการคมนาคมในสมัยนั้น แต่ด้วยเหตุที่ท่านได้อาศัยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องสนับสนุน หลักธรรมอันนั้นคือ จักรธรรม ๔ ประการ (ธรรมดุจล้อนำไปสู่ความเจริญ)– ๑. อยู่ในประเทศอันสมควร (ปฏิรูปเทสวาสะ) ๒. คบหาสัตบุรุษ คือ คนดี (สัปปุริสูปัสสยะ) ๓. ตั้งตนไว้ชอบ (อัตตสัมมาปณิธิ) ๔. ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ในปางก่อน (ปุพเพกตปุญญตา) โดยได้อาศัยปุพเพกต-

ปุญญตาเป็นแรงสนับสนุนทำให้ท่านไม่ติดในที่อยู่คือภูมิลำเนาเดิม นำตนเองไปอยู่ในที่อันสมควร คือไปสมัครเป็นศิษย์ของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระรัตนธัชมุนี (รตนธชเถร–ม่วง เปรียญ) วัดท่าโพธิ์นครศรีธรรมราช เท่ากับไปคบค้าสมาคมกับท่าน สัตบุรุษ ประกอบกับตั้งตนไว้ชอบตามหลักธรรม จึงเป็นเหตุให้ท่านบรรลุถึงความเจริญด้วยการศึกษา และรู้จักดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับเวลาและสถานที่ ดังเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้รู้จักมักคุ้นอยู่แล้วนั้น

ในด้านครอบครัว ท่านก็ได้พยายามนำเอาหลักธรรมที่ได้ศึกษาอบรมมาจากสำนักวัดท่าโพธิ์ ยึดเป็นดวงประทีปส่องมรรคาชีวิตตลอดมา ทั้งได้ถ่ายทอดฝึกฝนอบรมบุตรธิดาสมาชิกในครอบครัวให้ดำเนินรอยตาม ผลปรากฏชัดว่าบุตรธิดาของท่านก็มีความเจริญรุ่งเรืองจัดอยู่ในชั้น "อภิชาตบุตร" อย่างน่าพากภูมิใจทีเดียว อนุชนของท่านก็ได้เป็นกำลังช่วยประเทศชาติ และบำรุงพระพุทธศาสนาตามสมควรสืบต่อมา

ในด้านพระพุทธศาสนา ท่านได้รับการอบรมให้ "เชื่อกรรมและผลของกรรม" ยึดมั่นเป็นหลักปฏิบัติตลอดชีวิต เมื่อมีโอกาสในบั้นปลายหลังจากออกจากราชการแล้วเพราะครบกำหนด ก็บำเพ็ญตนเป็นอุบาสกศึกษาปฏิบัติพระพุทธาศาสนา และอบรมบุตรธิดาให้รู้จักคุณพระรัตนตรัยตามสมควร

อันสังขารร่างกายของคนและสัตวโลกทุกถ้วนหน้า มีการอุบัติเกิดขึ้นในเบื้องต้น มีการเปลี่ยนแปลงแปรไปในท่ามกลาง และมีการดับสลายไปในที่สุด เสมอเหมือนเช่นนี้ทุกรูปนาม เพราะจัดเป็น

"สังขตธรรม" คือสิ่งที่เหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้นมา นายเพื่อง สุทธิพิทักษ์ ก็ตกอยู่ในลักษณะนี้เหมือนกัน แต่เมื่อมาพิจารณาตามวิถีชีวิตที่ท่านได้ดำเนินมาตั้งแต่ต้นจนอวสาน เข้าในหลักที่ว่า "มาดี ไปดี" ในพระพุทธศาสนาจำแนกบุคคลไว้ ๔ จำพวก คือ—

๑. ผู้มืดมา กลับมืดไป หรือ มาชั่ว ไปชั่ว เรียกว่า ตโม ตมปรายโน

๒. ผู้มืดมา กลับสว่างไป หรือ มาชั่ว ไปดี เรียกว่า ตโม โชติปรายโน

๓. ผู้สว่างมา กลับมืดไป หรือ มาดี ไปชั่ว เรียกว่า โชติ ตมปรายโน

๔. ผู้สว่างมา กลับสว่างไป หรือ มาดี ไปดี เรียกว่า โชติ โชติปรายโน

ผู้มาชั่ว กลับไปชั่ว ได้แก่ผู้เกิดมาไม่สมบูรณ์ทั้งรูปกายและทรัพย์สมบัติ ได้รับความลำบากเดือดร้อนอยู่เป็นประจำ แต่ยังมัวเพลินประมาท ประพฤติชั่วทางกาย วาจา ใจ เมื่อแตกตายทำลายขันธ์ไป ย่อมเข้าสู่อบาย ทุคติวินิบาต นรก

ผู้มาชั่ว กลับไปดี ได้แก่ผู้เกิดมาไม่สมบูรณ์ทั้งรูปกายและทรัพย์สมบัติ เช่นเดียวกับจำพวกที่ ๑ แต่เป็นผู้ไม่ประมาทมัวเมา พยายามหาช่องทางทำแต่คุณความดีด้วย กาย วาจา ใจ เมื่อแตกตายทำลายขันธ์ไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ผู้มาดี กลับไปชั่ว ได้แก่ผู้เกิดมามีความสมบูรณ์ทั้งรูปกาย บริบูรณ์พรั่งพร้อมด้วยทรัพย์สมบัติ เครื่องเลี้ยงชีวิต ไม่มีความลำบาก เดือดร้อน แต่อาศัยความสมบูรณ์เหล่านั้นมาปิดบัง มักเพลิดเพลิน ประมาทขาดความไตร่ตรองด้วยสมองอันแหลมคม ประพฤติเหลวไหล ด้วย กาย วาจา ใจ เมื่อแตกตายทำลายขันธ์ไป ย่อมเข้าสู่แดนอบาย ทุคติวินิบาต นรก

ผู้มาดี กลับไปดี ประการที่ ๔ นั้น ได้แก่ผู้เกิดมาอุดมสมบูรณ์ด้วยรูปสมบัติ และบริบูรณ์ทรัพย์สมบัติเหมือนกับจำพวกที่ ๓ และได้อิงอาศัยความอุดมสมบูรณ์เหล่านั้น ไม่ประมาทมีสติรอบคอบ ประกอบด้วยปัญญา พยายามสรรหากองทุนคือความดีสะสมไว้ ด้วย การประพฤติดีปฏิบัติชอบทาง กาย วาจา ใจ เมื่อถึงคราวแตกตาย ทำลายขันธ์ไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ด้วยอำนาจแห่งคุณความดีทั้งมวล ที่นายเพื่อง สุทธิพิทักษ์ ได้กระทำไว้แล้วนั้น ประกอบกับกุศลผลบุญที่บรรดาบุตรธิดา หลาน และญาติมิตร ผู้มีความเคารพนับถือ ร่วมกันบำเพ็ญเพื่ออุทิศโดย เฉพาะ จงรวมกันเป็นพลังส่งให้ท่านประสบสุขสวัสดีในสัมปรายภพ โดยฐานะนิยมสมตามอุทิศเจตนาทุกประการ ฯ

คำสอนเรื่องความบริสุทธิ์ในพระพุทธศาสนา

๑. สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ นาญฺโญ อญฺญํ วิโสธเย.
อันความบริสุทธิ์ และไม่บริสุทธิ์ เฉพาะตน
คนหนึ่ง จะทำอีกคนหนึ่งให้บริสุทธิ์ไม่ได้ ฯ

๒. ปญฺญาย ปริสุชฺฌติ. – บุคคลย่อมบริสุทธิ์ด้วยปัญญา ฯ

๓. จิตฺเต ปาริสุทฺเธ สุคติ ปาฏิกงฺขา. – เมื่อจิตบริสุทธิ์แล้ว สุคติเป็นหวังได้ ฯ

๔. กมฺมุนเตน วิสุชฺฌติ – บุคคลย่อมบริสุทธิ์ด้วยการงาน ฯ

คำไว้อาลัย

คุณไสว สุทธิพิทักษ์ ได้ปรารภถึงการพระราชทานเพลิงศพ นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ ผู้เป็นบิดา ในเดือนเมษายน ศกนี้ ข้าพเจ้าได้รู้จัก คุ้นเคยกับคุณไสวมาช้านานนับได้ตั้งแต่คุณไสวยังเป็นนักศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ในปี พ.ศ.๒๔๘๑ เป็นต้นมา แม้ข้าพเจ้าจะไม่ได้รู้จักคุ้นเคยกับคุณเฟื่องเป็นส่วนตัวหรือโดยทางราชการก็ตาม การรู้จักคุ้นเคยกับคุณไสว ผู้เป็นบุตร ก็พอที่จะทำให้ข้าพเจ้าอนุมานได้ตามสมควรว่า คุณเฟื่องเป็นผู้มีทายาทดีคนหนึ่ง

นอกจากนั้น ตามหลักฐานทางราชการก็มีปรากฏว่า คุณเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาดีที่สุดในสมัยหกสิบกว่าปีที่แล้วมา เป็นผู้มีอัธยาศัยดี มีกำลังกายดี มีความอุตสาหะ มีความประพฤติดี มีเชาวน์ดี มีความรู้ทางการงานที่ปฏิบัติดี ทั้งมีวันลาหยุดงานระหว่างการเป็นข้าราชการน้อยที่สุดแทบไม่น่าเชื่อ จึงนับได้ว่า เป็นผู้เสียสละให้แก่ราชการโดยแท้จริง ได้เลื่อนตำแหน่งหน้าที่ในราชการตั้งแต่ชั้นเสมียนจนได้เป็นผู้ช่วยสรรพากรจังหวัด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการก้าวหน้าในทางราชการ ในที่สุดก็ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เป็นการปูนบำเหน็จความชอบ เป็นเกียรติแก่ตนเองและแก่วงศ์ตระกูลสุทธิพิทักษ์ เมื่อครบเกษียณอายุราชการแล้ว ก็ได้รับพระราชทานบำเหน็จแทนบำนาญ ฉะนั้นจึงนับได้ว่า คุณเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ เป็นข้าราชการที่ดีของกระทรวงการคลังผู้หนึ่ง ซึ่งเกียรติประวัติจะปรากฏสืบไป

ในโอกาสนี้ ข้าพเจ้าขอแสดงความเสียใจต่อ คุณไสว สุทธิพิทักษ์ ที่ต้องสูญเสียบิดาผู้ให้กำเนิด และขอแสดงความอาลัยต่อ คุณเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ ผู้ล่วงลับไปแล้ว ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐานว่า ด้วยผลแห่งคุณธรรม และ กรรมดี ที่คุณเฟื่องได้ประกอบไว้แล้วในโลกนี้ จงเป็นอิทธิปัจจัยให้ดวงวิญญาณของคุณเฟื่อง ไปสู่สุคติในสัมปรายภพ และประสบสุขเกษมสำราญทุกเมื่อ เทอญ.

(นายเสริม วินิจฉัยกุล)

กระทรวงการคลัง

๘ มีนาคม ๒๕๑๖

ไว้อาลัย

ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ โดยที่ข้าพเจ้ารักใคร่นับถือ ใกล้ชิดสนิทสนมกับ นายไสว สุทธิพิทักษ์ ผู้บุตร มาเป็นเวลาช้านานกว่าสามสิบปี จึงได้รับโอกาสเขียนไว้อาลัยในหนังสืออนุสรณ์นี้

ความเจริญก้าวหน้าด้วยดีของ นายไสว สุทธิพิทักษ์ ทุกด้าน ในเชิงการศึกษา การงาน และชีวิตครอบครัว เป็นข้อพิสูจน์ถึง นายไสว สุทธิพิทักษ์ มีบิดาบังเกิดเกล้าเป็นผู้อุปถัมภ์คนสำคัญที่ดีในชีวิต

ชีวิตทุกชีวิตมีคติเป็นอย่างเดียวกัน คือ เกิดในเบื้องต้น แปรปรวนในท่ามกลาง และแตกดับสลายในที่สุด ไม่มีผู้ใดหลบหลีกพ้นไปได้ แต่ชีวิตของนายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ ได้ชื่อว่าเป็น "สุชีวิต" คือ ชีวิตดี จึงเป็นผลทำให้บุตรของท่านมีชีวิตดี

ขอตั้งกัลยาณจิตอธิษฐานให้ดวงวิญญาณของ นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ ได้สถิตสถาพรในทิพยสถานชั่วนิรันดร.

(ศาสตราจารย์ วิจิตร ลุลิตานนท์)
อดีต รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง
ประธานคณะกรรมการบริหาร วิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

กรุงเทพฯ

14 มีนาคม 2516

คำไว้อาลัย

นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ อดีตข้าราชการกรมสรรพากร ซึ่งตามสมุดประวัติประจำตัวข้าราชการปรากฏว่า ตั้งแต่เข้าเริ่มรับราชการมาก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยดี ด้วยความอุตสาหะ ด้วยความเสียสละ และความจงรักภักดีต่อราชการ จนได้เลื่อนตำแหน่งจากเสมียน เป็นสมุห์บัญชี เป็นคุ้มภาตรา และผู้ช่วยสรรพากรจังหวัด ตราบจนออกจากราชการฐานสูงอายุ โดยมิได้มีความเสียหายด่างพร้อยแต่ประการใดเลย การที่ คุณเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ ได้รับพระราชทานบำเหน็จแทนบำนาญ และเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย ในบั้นปลายของชีวิตราชการนั้น นอกจากจะเป็นเครื่องสำแดงคุณธรรมของ คุณเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ แล้ว ยังเป็นศรีแก่วงศ์ตระกูลของ คุณเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ สืบไปชั่วกาลนานอีกประการหนึ่งด้วย

การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นกฎธรรมดาของโลก ไม่มีผู้ใดก้าวล่วงให้พ้นได้ คุณเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ ก็เช่นเดียวกันก็ต้องประสบมรณะเมื่อถึงคราวอายุขัยแม้ชีวิตจะดับสูญไปแล้วก็ตาม แต่สิ่งที่ไม่ได้ดับตามชีวิตและร่างกายของ คุณเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ไป ก็คือคุณความดีที่ คุณเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ ได้ประกอบไว้แล้วในโลกนี้ ซึ่งจะอยู่ปรากฏแก่ผู้อยู่เบื้องหลังตลอดไป

ในโอกาสที่ คุณไสว สุทธิพิทักษ์ ผู้เป็นบุตร จะรับพระราชทานเพลิงศพ คุณเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ ในครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอแสดงความอาลัย และขอตั้งจิตอธิษฐานให้ดวงวิญญาณของ คุณเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ สู่สุคติในสัมปรายภพทุกเมื่อ เทอญ.

(พิพัฒน์ โปษยานนท์)

อธิบดีกรมสรรพากร

กรมสรรพากร

6 มีนาคม 2516

คำระลึกและอาลัย

ผมได้รับจดหมายจากคุณไสว สุทธิพิทักษ์ ว่าจะขอพระราชทานเพลิงศพ คุณเฟื่อง บิดา และได้ทราบว่า ผมกับคุณเฟื่อง บิดาคุณไสวเคยร่วมรับราชการกันมาที่จังหวัดยะลา จึงขอให้ผมเขียนคำระลึกหรือคำอาลัยให้แก่คุณเฟื่อง ในโอกาสที่จะได้รับพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ด้วย

ได้นับเวลาระลึกดู คุณเฟื่องได้ปลดเกษียณราชการไปแล้วจนบัดนี้เป็นเวลา ๓๐ ปี เหตุการณ์ที่ผ่านมา ๓๐ ปี ผมอาจจำเหตุการณ์อะไรไม่ใคร่จะได้ไปบ้าง แต่ก็ได้พยายามนึก ๆ อยู่หลายวันเท่าที่จะจำได้และใกล้เคียงที่สุด

ความจริงคุณเฟื่อง มิได้เคยร่วมราชการกับผมที่จังหวัดยะลาเท่านั้น ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๐ - ๘๒ ผมย้ายไปรับราชการเป็นผู้ช่วยสรรพากรจังหวัดนครศรีธรรมราช (ในสมัยนั้นเรียกว่า ศุภมาตรา) ก็ได้พบกับคุณเฟื่อง ซึ่งดำรงตำแหน่งสมุห์บัญชีอำเภอ จะเป็นอำเภอท่าศาลาหรืออำเภอทุ่งสงนี่แหละ ก็ได้ร่วมราชการในสายงานเดียวกันมาด้วยดี ในฐานะผมอยู่จังหวัด คุณเฟื่องอยู่อำเภอ

ต่อมาผมย้ายไปดำรงตำแหน่งสรรพากรจังหวัดยะลา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ คุณเฟื่องก็ได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งผู้ช่วยสรรพากรจังหวัดยะลา ได้ร่วมงานกันอีกครั้งหนึ่งโดยใกล้ชิด จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๘๖ คุณเฟื่องก็ได้ปลดเกษียณอายุไปตามระเบียบราชการ

ในระหว่างที่ได้ร่วมราชการกันมาทั้ง ๒ แห่ง ในฐานะที่ผมมีตำแหน่งสูงกว่า ก็ได้ร่วมราชการกันมาโดยดีตลอด ในฐานะส่วนตัว คุณเฟื่องมีอาวุโสกว่าผม แต่ก็ได้วางตนอยู่ในลักษณะอันดีตลอดมา

ส่วนการปฏิบัติหน้าที่ราชการ ก็มีความรอบรู้ในหน้าที่เป็นอย่างดี มีความซื่อสัตย์ ขยันหมั่นเพียร เป็นที่รักใคร่นับถือของข้าราชการในหน่วยเดียวกันเป็นอย่างดี

ในโอกาสที่คุณไสว สุทธิพิทักษ์ บุตร ได้ขอพระราชทานเพลิงศพให้ในครั้งนี้ นับเป็นเกียรติอันสูง ขอให้ดวงวิญญาณของคุณเฟื่อง จงประสบแต่ความสุข ความสงบ ในสัมปรายภพนั้น เทอญ

(เชย พันธุเสวี)

อดีตสรรพากร เขต ๓, ๘ และ ๙

คำไว้อาลัย

พี่เพื่อง สุทธิพิทักษ์ เป็นพี่ชาย ซึ่งมีคุณสมบัติเพียบพร้อม ที่บรรดาน้อง ๆ มีความเคารพรักอย่างจริงใจ แม้ว่าพี่เพื่องจะถึงแก่กรรมไปนานร่วม ๑๘ ปีแล้วก็ตาม ข้าพเจ้าก็ยังคงรู้สึกว่าพี่เพื่องยังอยู่กับน้อง ๆ ของพี่ทุกคน

ในโอกาสที่หลานไสว สุทธิพิทักษ์ ผู้เป็นบุตรของพี่เพื่อง และเป็นหลานของข้าพเจ้า ที่เป็นผู้หนึ่งซึ่งเป็นหลักเชิดชูเกียรติของวงศ์ตระกูล ได้จัดการขอพระราชทานเพลิงศพพี่เพื่องในครั้งนี้ ข้าพเจ้าเกิดความอาลัยในการจากไปอย่างไม่มีวันกลับของพี่เพื่องอีกวาระหนึ่ง แต่ก็จำใจหักความอาลัยนั้น ด้วยคติธรรมที่ว่า รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ อันแปลว่า รูปกายของสรรพสัตว์ทั้งหลายย่อมแก่และตาย แต่ ชื่อ และ โคตรตระกูล ไม่พลอยตายตามไปด้วย แม้ว่าพี่เพื่องจะละโลกนี้ไปตามคติธรรมดา แต่ชื่อ คือ ความดี โคตรตระกูล คือผู้สืบสายโลหิตของพี่เพื่อง ก็ยังคงอยู่ให้ปรากฏสืบไป

ขอให้ดวงวิญญาณของพี่เพื่อง สุทธิพิทักษ์ สู่สุคติในสัมปรายภพทุกเมื่อ เทอญ

(นายไข่ สุทธิพิทักษ์)

ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง

จังหวัดนครศรีธรรมราช

พ่อกับผม

วันสุดท้ายในชีวิต ที่ผมอยู่ใกล้พ่อมากที่สุด ก็คือ ตอนเย็นของวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ ขณะที่เรือยนตร์เดินทะเลชายฝั่งชื่อ น่านน้ำไทย ๔ ซึ่งออกจากท่ากรุงเทพ ฯ แวะเกาะสมุย กำลังแล่นผ่านอำเภอสิชล มุ่งหน้าไปยังท่าเมืองสงขลา บนเรือลำนั้น นอกจากลูกเรือแล้ว ก็มีผมเหลือเป็นผู้โดยสารอยู่แต่เพียงคนเดียว ผมเป็นคนโดยสารพิเศษเพราะนอกจากไม่ต้องเสียค่าโดยสารแล้ว ยังอยู่ในฐานะพิเศษอย่างยิ่งยวดอีกด้วย กล่าวคือ เป็นผู้ลี้ภัยการเมือง กำลังลักลอบหนีออกนอกประเทศ ผมยืนอยู่บนดาดฟ้าเรือตอนท้าย มองไปทางทิศตะวันตก ฝ่าแสงแดดที่อ่อนแรงร้อนลงมากแล้ว เห็นเขาคอ-กวางและเขาปลายดำอยู่ห่างออกไปไม่ไกลนัก มองเห็นบ้านเรือน ที่ตั้งอยู่บนฝั่งปากน้ำสิชลเรียงรายหลายหลัง ภาพเช่นนี้เคยได้เห็นมาตั้งแต่เยาว์วัย เมื่อนั่งเรือโดยสารจากนคร ฯ มาเยี่ยมพ่อที่สิชลแทบทุกครั้งที่โรงเรียนหยุดเทอม จะเรียกว่า ชินตาตนเองแล้วก็ได้ แต่คราวนี้ผิดกับคราวก่อนมาก เพราะคราวนี้เป็นการมองดูภาพของคนที่ไม่รู้ว่า อนาคตของตนเองจะเป็นอย่างไรต่อไป

ผมมองภาพภูมิประเทศ โดยปล่อยใจให้เลยไปถึงพ่อที่บ้านที่เลยปากน้ำเข้าไป ผมทราบดีว่า ขณะนั้นสุขภาพของพ่อไม่สู้จะดีนัก เพราะพ่อเคยมีจดหมายบอกว่าเป็นโรคลำไส้พิการ ผมได้ส่งยาไปให้พ่อรักษาตัวเนือง ๆ เคยขอร้องให้พ่อมารักษาตัวที่กรุงเทพ ฯ พ่อกลับ

บอกว่า ไม่ได้เป็นอะไรมาก จิตใจของผมเป็นห่วงพ่อมาก เพราะการเดินทางของผมครั้งนี้เป็นการไปจากแผ่นดินไทย โดยไม่มีกำหนดว่าจะกลับมาได้เมื่อใด หากไปได้ตลอดรอดฝั่ง ไม่ถูกพวกโจร (มาลายู) แย่งชิงตัวและยิงตายเสียอย่างพรรคพวก ๔-๕ คน ที่บางเขน ผมถือโอกาสที่เรือกำลังแล่นผ่านสิชลครั้งสุดท้ายนี้ ยกมือขึ้นไหว้เหนือศีรษะกราบลาพ่อ และพร้อมกันนั้นตั้งจิตอธิษฐานว่า ขออย่าให้การกราบลานี้เป็นการลาครั้งสุดท้ายเลย และขออัญเชิญคุณพระศรีรัตนตรัยและบรรดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก ขออำนาจและพระบารมีแห่งองค์พระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราชได้ปกปักรักษาพ่อให้พ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ มีอายุยืนยาว ให้ลูกได้มากราบพ่อโดยตนเองอีก ขอมรณะอย่าได้มากีดกั้นเราทั้งสอง พ่อ ลูกเลย นี่คือวันสุดท้ายที่ผมได้อยู่ใกล้พ่อมากที่สุด

เมื่อผมโตพอจำความได้นั้น พ่อรับราชการเป็นสมุห์บัญชีอยู่ที่อำเภอสิชล ก่อนหน้านั้นพ่อรับราชการอยู่ที่อำเภอปากพนัง ได้ให้กำเนิดผมที่นั่น แต่ผมไม่ได้ติดตามพ่อและแม่ไปอยู่ด้วย เพราะยายรับผมไปจากพ่อและแม่ตั้งแต่ผมยังไม่ได้ทิ้งนม ไปเลี้ยงไว้ที่บ้านแหลมตลุมพุก ครั้นอายุได้ ๘ ขวบก็ส่งกลับมาเข้าโรงเรียนที่อำเภอปากพนัง ระหว่างนั้นได้มีโอกาสพบพ่อเป็นครั้งคราว เมื่อยายพาผมไปเมืองนคร ฯ และพ่อมาราชการที่เมือง จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๗๒ เมื่อผมไปเรียนต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียนประจำจังหวัด "เบญจมราชูทิศ" หรือเรียกตามภาษาพื้นบ้านว่า โรงเรียนวัดท่าโพธิ์ ผมจึงเข้าอยู่ใน

ความอุปการะเลี้ยงดูของพ่ออย่างเต็มที่ ความสนิทใกล้ชิดฉันท์พ่อกับลูกก็มีขึ้น

ใคร ๆ เขาเรียกพ่อว่า ครูเพื่องบ้าง สมุห์เพื่องบ้าง เพราะพ่อเคยเป็นครู และสมุห์บัญชี พ่อเป็นผู้มีรูปร่างสูง ค่อนข้างโปร่ง หน้าตาดี จมูกโด่ง ผิวเนื้อค่อนข้างขาวเป็นคนใจเย็น พูดน้อย โกรธคนยากสักหน่อย คบคนยาก ได้เข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนวัดท่าโพธิ์ อันเป็นโรงเรียนแรกที่เปิดขึ้นในมณฑลปักษ์ใต้ทั้งหมดเมื่อ ๑๐ กรกฎาคม ๒๔๔๒ พ่อเข้าเรียนหลังจากโรงเรียนเปิดมาได้ ๒ ปี พ่อเขียนหนังสือได้สวยงามมากและมีระเบียบ ผิดกับลายมือของผมอย่างลิบลับ พ่อมีความรู้ภาษาไทยแตกฉาน ครั้งหนึ่งได้ยินผมท่องเวสสันดรชาดกอยู่ พ่อก็ยกศัพท์ในเวสสันดรชาดกมาถามผม ผมตอบไม่ได้ พ่อก็อธิบายให้ฟัง ความเป็นคนพูดน้อยของพ่อนี่เอง ทำให้ผมต้องสืบหาประวัติวงศ์ตระกูลของพ่อจากญาติพี่น้องของพ่อเอง พ่อไม่ยอมเล่าหรือเขียนให้ แม้ผมจะร้องขอหลายต่อหลายครั้ง พ่อเคยพาผมไปเยี่ยมญาติที่อยู่ในเมืองนคร ๒–๓ ครั้ง ต่างคนกัน พ่อบอกว่า "ให้ลูกรู้จักเขาไว้ แต่พวกนี้เขารวย พ่อไม่ค่อยยุ่งกับเขา" หลังจากนั้น ผมเองก็ไม่เคยไปเยี่ยมญาติเหล่านั้นอีกเลย

เมื่อล้นเกล้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้พระราชบัญญัตินามสกุลเป็นครั้งแรก พ่อบอกผมว่าพ่อได้ขอจดทะเบียนนามสกุลว่า "สุทธิพิทักษ์" ซึ่งมีที่มาจาก ขุนวิสุทธากร ปู่ทวดของพ่อผมนั่นเอง บรรดาญาติพี่น้องของพ่อก็ได้ร่วมใช้นามสกุลนี้กันมาก

ขณะที่เรียนที่โรงเรียนวัดท่าโพธิ์นั้น ผมเป็นลูกศิษย์อาจารย์สง ธัมมโชโตที่วัดจันทาราม วันหนึ่งโรงเรียนปิดเทอมกลาง เป็น

เดือน ๑๒ ฤดูมรสุม ผมขณะนั้นอายุ ๑๒ ขวบ ได้โดยสารเรือยนตร์ "ไข่มุกด์" จากท่าแพไปหาพ่อที่สิชล เรือแล่นฟันฝ่าคลื่นลมแรงตั้งแต่ออกจากปากน้ำปากพูนไปตั้งแต่เช้ามืด ครั้นตกบ่ายขณะเรือจะแล่นอ้อมเขาคอกวางเข้าปากน้ำสิชล เครื่องยนตร์เกิดหยุดขึ้นมา ปรากฏว่าน้ำมันเชื้อเพลิงหมด ลูกเรือสองคนกระโดดจากเรือว่ายน้ำไปขึ้นฝั่งแล้วเดินเท้าต่อไปยังตัวอำเภอ เพื่อขอความช่วยเหลือ แต่ไม่ทันการณ์ เรือไข่มุกด์ล่มเพราะทานคลื่นลมไม่ไหว ผมได้ปีบเปล่าใบหนึ่ง กระโดดลงจากเรือที่กำลังจม ว่ายน้ำเข้าหาฝั่ง พอถึงฝั่งก็พบพ่อที่เร่งรีบมาจากบ้านและมาถึงพอดี ผมจำได้ว่าพ่อดีใจมากที่ลูกของพ่อรอดจากการจมน้ำตายมาได้

ปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๔ จำได้ว่าเป็นเดือนมีนาคม เดือนสุดท้ายของปี ผมสอบไล่ปลายปีเสร็จแล้ว ผมไปหาพ่อ ซึ่งขณะนั้นย้ายจากอำเภอสิชลมาอยู่ที่อำเภอท่าศาลาแล้ว เพื่อขอเงินพ่อสัก ๒๐ บาท เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายขี่รถจักรยานร่วมกับคณะลูกเสือโรงเรียนเบ็ญจมราชูทิศ ซึ่งมีครูไว อุดมวงษ์ เป็นหัวหน้า ไปกรุงเทพ ฯ วันที่ผมไปถึงพ่อนั้นท่านศึกษาธิการอำเภอมาเยี่ยมพ่อพอดี พ่อทราบความประสงค์ของผมแล้ว ก็ปรึกษากับท่านศึกษา ฯ แล้วหันมาบอกผมว่า "ลูกยังเด็กมาก อย่าไปเลย จะลำบากมาก" พ่อก็เพียงแต่มอบเงิน ๕ บาท อันเป็นค่าใช้จ่ายประจำเดือนตามปรกติให้ผม ผมดื้อกับพ่อ เมื่อพ่อไม่ให้ผมก็ไปขอเงิน ๒๐ บาทจากยาย แล้วก็หนีพ่อขี่รถจักรยานไปกรุงเทพ ฯ จนได้ ครั้นไปถึงได้สองวันเงินที่มีอยู่ก็หมด ต้องโทรเลขขอเงินพ่อเป็นค่าใช้จ่ายและค่าโดยสารเรือกลับนคร ฯ พ่อบอกว่า รู้ข่าวผมจากหนังสือพิมพ์ คือ เมื่อผมไปถึงกรุงเทพ ฯ แล้วนั่นเอง เมื่อ

พบหน้าผม พ่อไม่ได้ดุว่าอะไรผมแม้แต่คำเดียว เมื่อผมหวนกลับไปคิดดูในวันนี้ ก็ยังไม่แน่ใจว่า พ่อของผมคิดหรือเปล่าว่า ลูกคนนี้มันดื้อไม่อยู่ในโอวาทของพ่อ

เมื่อผมเรียนจบชั้นมัธยมปีที่ ๖ ที่โรงเรียนเบ็ญจมฯ แล้ว พ่อบอกว่า ให้ไปเรียน ม. ๗, ๘ ที่สงขลา เพราะพ่อมีคนรู้จักอยู่ที่นั่น เขาจะดูแลผมแทนพ่อได้ พ่อบอกว่าพ่อเคยไปเป็นครูอยู่สงขลามาก่อน ใจผมเองอยากเข้ากรุงเทพฯ ไม่อยากไปเรียนต่อที่สงขลา พ่ออยากจะตามใจแต่ก็ดูเหมือนจะจนปัญญาเอามาก พอดีคุณครูชื่น วัฒ-โน ครูประจำชั้น ม. ๖ ของผม ท่านทราบเรื่องเข้า ก็ได้ให้ความอุปการะแก่ผมและพ่อ พาผมลงเรือสินค้าและคนโดยสารจากนครฯ เข้ากรุงเทพฯ ก่อนจากพ่อ พ่อสั่งเป็นคำสุดท้ายว่า "ถ้าไม่ได้ ม. ๘ ก็อย่ากลับมาบ้าน" พร้อมกันนั้นก็ได้มอบของศักดิ์สิทธิ์ให้ประจำตัวผมไว้ ผมเข้าใจความประสงค์ของพ่อ ว่าพ่อต้องการเห็นผมเรียนสำเร็จ เพราะผมเป็นลูกคนโตมีน้อง ๆ จะต้องเรียนกันอีกหลายคน ผมต้องมานะ บากบั่น จะเหลวไหลไม่ได้ เงินเดือนของพ่อก็ไม่มากมายอะไรนัก ไม่มีรายได้ทางอื่นมาจุนเจือครอบครัวเลย แต่พ่อก็เสียสละให้แก่ลูกคนนี้ของพ่ออย่างใหญ่หลวง เมื่อผมสอบไล่ได้ ม. ๘ นั้น ผมอยู่กับพ่อ ผมจำได้ว่า พ่อดีใจมาก และถามผมว่าจะเรียนอะไรต่อ ผมอยากเป็นนายตำรวจ ก็บอกพ่อว่าจะสอบเข้าโรงเรียนนายร้อย พ่อก็ตามใจ ครั้นไปสอบเข้า ตรวจโรคไม่ได้ ก็ขอไปเรียนกฎหมาย พ่อก็ให้เรียน ยังไม่ทันไรมีเพื่อนมาแนะนำให้ไปชิงทุนเข้าเรียนฝึกหัดครู ก็ชิงได้ พ่อก็ส่งเสริมตามเคย เมื่อเรียนฝึกหัดครูจบแล้ว ออกมาเป็นครูอยู่ปีหนึ่ง ก็ขอพ่อไปเรียนกฎหมายต่ออีก พ่อก็ส่งเสริมส่งเสีย

ให้เรียนอีกจนจบได้ปริญญา ส่วนน้อง ๆ ทุกคน ในเวลานั้นพ่อก็ส่งเสียให้เล่าเรียนตามความสมัครใจกันอย่างเต็มที่ แต่ผมเองรู้ตัวดีว่าผมเป็นลูกที่กินกำลังของพ่อมากที่สุด พระคุณของพ่อที่อุปการะให้ผมได้ศึกษาเล่าเรียนจนถึงขั้นสูงสุดของประเทศไทยในยุคนั้น มีมากมายเหลือที่จะพรรนณาให้ครบถ้วนได้

อีกครั้งหนึ่งที่พ่อได้ให้ความอุปการะอย่างใหญ่หลวงแก่ผม คือ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ เมื่อผมเข้าสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดนครศรีธรรมราช ในปีนั้น พ่อได้ออกจากราชการฐานสูงอายุแล้ว และ กลับมาอยู่ที่บ้านที่สิชล ทำสวนไปบ้างประกอบโรคศิลป์บ้าง ยาของพ่อปรากฏว่าเป็นที่นิยมของชาวบ้านมาก นอกจากขายแล้วส่วนใหญ่ก็ให้เปล่า ๆ เมื่อลงไปสมัครผู้แทนนั้น ผมจากบ้านไปร่วม ๑๓ ปี เขตเลือกตั้งของผม รวมอำเภอเมืองกิ่งลานสะกา อำเภอท่าศาลา อำเภอสิชล และกิ่งอำเภอขนอม เหล่านี้เป็นถิ่นที่พ่อเคยอยู่ เคยรับราชการมาแห่งละหลาย ๆ ปี พ่อได้เหน็ดเหนื่อยให้ผมมาก พ่อไปหาคะแนนเสียงให้ผมทุกหนทุกแห่ง พ่อยอมขาดไมตรีกับคนที่เคยนับถือกัน เพราะเขาไม่ต้องการให้ผมสมัคร พ่อบอกกับเขาว่า "ก็ไสวมันโตแล้ว ไม่ใช่เด็ก เมื่อมันจะสมัครใครจะห้ามมันได้" พ่อเล่าให้ผมฟัง เพราะบารมีของพ่อแท้ ๆ ผมจึงได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร และได้รับเลือกให้เป็นเลขานุการนายกรัฐมนตรีต่อมา ระหว่างที่ผมเป็นผู้แทนอยู่นั้น พ่อได้ให้คำแนะนำแก่ผมนานาประการ อันทำให้ผมสามารถปฏิบัติหน้าที่ของผู้แทนได้สมบูรณ์มากเท่าที่จะพึงทำได้ นี่ก็เป็นพระคุณอันยิ่งใหญ่ของพ่อที่มีต่อผมอีกประการหนึ่งจนกระทั่งได้มีการปฏิวัติโดยคณะทหาร ในวัน

ที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐ ทำให้รัฐบาลและสมาชิกภาพแห่งรัฐสภาสิ้นสุดลง

หลังการปฏิวัติแล้ว พ่อได้ไปเยี่ยมผมและลูกหลานที่กรุงเทพฯ ครั้งหนึ่ง ไปกับลุงเดช เพื่อนรักของพ่อ ครั้งนั้นนับเป็นครั้งสุดท้ายที่ผมเห็นหน้าพ่อ หลังจากพ่อกลับสิชลไม่นานนัก ก็เกิดกบฏวังหลวงเมื่อ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๒ อันเป็นสาเหตุให้ผมต้องลี้ภัยการเมืองไปอาศัยอยู่ภายใต้ร่มธงของอังกฤษที่นครสิงคโปร์ อันอยู่ปลายสุดของแหลมทองลงไปทางใต้ และในการเดินทางลี้ภัยการเมืองนี้เอง ผมก็ได้อยู่ใกล้พ่ออีกครั้งหนึ่ง เมื่อเรือที่ผมโดยสารไปแล่นผ่านหน้าอำเภอสิชล ดังที่ได้เล่ามาแล้วในตอนเริ่มต้น

พระย่อมช่วยผู้สุจริตเสมอ ผมคิดอยู่อย่างนี้ ตลอดเวลาที่พำนักอยู่ในสิงคโปร์ในด้าวแดนไกล ผมได้มีจดหมายติดต่อกับพ่อตามโอกาสตลอดมาโดยปราศจากการรบกวนกลั่นแกล้งใด ๆ ทางด้านเมืองไทย ภรรยาผมก็ไม่ได้ละเว้นที่จะทำหน้าที่ของลูกสะใภ้ที่ดี สิ่งใดที่เราสามารถจะทำเพื่อชีวิตอันผาสุกของพ่อได้เราก็ทำกันเต็มที่

ผมเชื่อว่า การส่งข่าวคราวแจ้งเรื่องสาระทุกข์สุกดิบของครอบครัวให้พ่อได้ทราบเป็นครั้งคราวนั้น จะช่วยให้พ่อคลายความกังวลใจได้ เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๔๙๕ ก็เป็นอีกครั้งหนึ่ง ที่ผมเขียนจดหมายไปถึงพ่อ ผมเขียนว่า

๓ มิถุนายน ๒๔๙๕

กราบเท้า คุณพ่อ ที่เคารพและระลึกถึง

ประมาณเดือนเศษมาแล้วลูกได้ฝากยามาให้คุณพ่อขวดหนึ่ง คุณพ่อได้รับแล้วหรือยังครับ และคราวนั้นลูกได้มีจดหมายมา

ด้วย หร้อมกับเรียนถามว่า หากยานั้นเหมาะกับคุณพ่อ ขอให้ลูกทราบ ลูกจะได้จัดส่งหรือฝากมาให้อีก

สนมได้เดินทางไปถึงเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม คือ เดือนก่อนนี้ และได้พักอยู่ ๒ สัปดาห์ เช่นคราวก่อน ๆ แล้วก็เดินทางกลับกรุงเทพ ฯ เขาจะอยู่นานก็ไม่ได้ เพราะยังอยู่ในราชการและลาได้เพียง ๑๕ วัน และคราวหลังนี้ ก็ต้องรีบเอาลูกทั้งสองไปเข้าโรงเรียน ซึ่งได้เปิดมาก่อนวันหนึ่งแล้ว เลิศลักษณ์คนโตอายุครบ ๖ ขวบ เมื่อวันที่ ๓๐ เดือนก่อน และเปิดเรียนคราวนี้ขึ้นชั้นประถมปีที่ ๑ แล้ว แกเขียนจดหมายถึงลูกเสมอ ๆ เขียนได้ดีทีเดียว ส่วนคนน้อง คือเฉิดโฉมนั้น อายุได้ ๔ ขวบ ๗ เดือนเศษ กำลังเรียนชั้นอนุบาล ๒ ในปีนี้ ทั้งสองคนเรียนอยู่โรงเรียนเดียวกัน เข้าใจว่าคงจะเรียนเก่งพอ ๆ กัน แต่เฉิดโฉมขี้อ้อนไปหน่อย แต่แสดงท่าทางฉลาดเฉียบแหลมกว่าพี่

สนมได้จัดปลูกบ้านหลังเล็กขึ้นอีกหลังหนึ่ง สำหรับอยู่เองและจะเอาบ้านหลังใหญ่ ซึ่งได้ซ่อมแซมทาสีใหม่นั้น ให้เขาเช่ากะว่าจะได้ค่าเช่าดี พอเลี้ยงกันทั้งสองฝ่ายและยังกะว่าจะลาออกจากราชการไปช่วยกันทำมาค้าขายด้วย ลูกได้บอกไปยังสวัสดิ์เพื่อเขาจะร่วมด้วยก็จะเป็นการดี ส่วนสนิทนั้น ได้ทราบว่าหารายได้ได้ดีมาก แต่ก็ใช้มาก ๆ พอ ๆ กับสวัสดิ์เหมือนกัน เนื่องจากไม่มีคนคอยตักเตือนว่ากล่าว จึงไม่ค่อยจะคิดหน้าคิดหลังกันนัก

การทำมาหากินของลูกเป็นไปด้วยดี คิดและตั้งใจว่าปีนี้จะดีกว่าปีกลายนี้ ในตอนหลังนี้พอมีเงินให้สนมทาสีบ้านและปลูกบ้านใหม่ได้ รายจ่ายใหญ่ ๆ ต่อไปคงจะไม่มีอะไรอีก และถ้าหา

ได้อีกก็จะใช้ในการทำมาหากินลงทุนลงรอนต่อไป และถ้าโอกาศที่จะมาหาพ่อยังไม่มี ก็คงจะจัดการให้พ่อไปพบกับลูกสักครั้งหนึ่งได้เป็นแน่ เพราะไปจากนี้ก็ไม่ไกลอะไร เพียงแต่เลยยะลาที่พ่อเคยไปอยู่ไปนิดเดียว ก็เข้าเขตแดนแล้ว พ่ออาจจะชวนน้าปุ้ยไปด้วยก็ได้ เพื่อเป็นเพื่อนเดินทาง แต่การไปจริง ๆ นั้นไม่ใช่ไปทางยะลา แต่ไปทางปาดังเบซาร์ไปถึงเมืองไทรบุรี หรือ อลอสตาร์ก็พบกันได้ หรือจะเลยไปถึงปีนังก็ย่อมทำได้ นั่งรถไฟหรือรถยนต์ไปจากหาดใหญ่ก็ถึงที่

ลูกได้ขอร้องมาครั้งหนึ่ง ขอให้คุณพ่อช่วยเขียนประวัติตระกูลของเรา ว่าเป็นมาอย่างไร ลูกเองยังไม่มีความรู้ในเรื่องนี้เลย การที่พ่อเขียนไว้นั้น นับว่าเหมือนให้มฤดกไว้กับลูก ซึ่งเป็นลูกคนหัวปี ถ้าพ่อไม่เขียนไว้ ลูกก็ย่อมจะไม่มีความรู้เรื่องนี้เลยแน่นอน ขอได้โปรดเขียนให้ตามที่ลูกขอร้องมาอีกครั้งหนึ่งนี้ด้วย

ความเป็นอยู่ของพ่อเป็นอย่างไรบ้าง สะดวกดี หรือว่าอัตคัตอย่างไร ลูกเป็นห่วงคุณพ่อมากจริง ๆ แต่ยังมีความหวังอยู่เสมอว่า คงจะได้กลับมาพบพ่อในไม่ช้านี้โดยแน่นอน สนมนั้นเขาพร้อมอยู่เสมอ ที่จะทำตามที่คุณพ่อบอกไป คุณพ่อต้องการอะไร จะเป็นสิ่งของ หรือเงิน เขาต้องส่งมาให้คุณพ่อเสมอ แม้คุณพ่อจะไม่บอกไป เมื่อเขาสามารถส่งมาได้ เขาก็ส่งมา แต่ถ้าเป็นสิ่งของ บางคราวก็ไม่อาจจะคาดคะเนได้ว่าควรจะเป็นสิ่งใด การที่คุณพ่อบอกไปนั้นจึงเป็นการดี เพราะจัดของได้ตามความต้องการ ลูกจึงหวังว่า คุณพ่อคงจะให้กำลังใจแก่เขา คือการที่

คุณพ่อเขียนจดหมายไปถึงเขา และแจ้งให้เขาทราบ ว่าคุณพ่อต้องการอะไรบ้าง

ลูกหวังว่า คุณพ่อ แม่ตา และน้อง ๆ คงสบายดีด้วยกันทุกคน

ด้วยความเคารพและระลึกถึงเสมอ

จากลูก

ไสว สุทธิพิทักษ์

เมื่อส่งจดหมายนี้ไปแล้ว ก็คอยฟังข่าวจากพ่อ ว่าพ่อจะลงไปเที่ยวสิงคโปร์ ตามที่ผมบอกไปหรือไม่ พ่อเงียบหายไปหลายเดือน ผมก็เขียนไปอีก ต่อเมื่อถึงวันเริ่มปีใหม่ พ.ศ. ๒๔๘๖ ผมจึงได้รับจดหมายจากพ่อ พ่อเขียนมาว่า

"ไสว

จ.ม. ลงวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน รับแล้ว ยาที่ส่งไปครั้งนี้ดีมาก รูปถ่ายจะจัดการส่งมาให้ทีหลัง ส่วนพ่อเองอาชีพอยู่กับสวนล้มถาง ปลูกเพิ่มเติม เพื่อตั้งใจให้เป็นมรดกตกทอด แม้ถึงจะขัดข้องในการเงินใช้บ้าง ก็ยังตั้งใจอยู่เช่นเดิม ส่วนการเงินใช้ในปี ๘๕ นั้น ได้รับจากสนมบ้าง สวัสดิ์ สนิท บ้าง นับว่าดีพอแล้ว ในที่สุดนี้ขอให้ลูกปลอดภัยทุกประการ และมีอายุยืนนาน

ด้วยความเป็นห่วง

เฟื่อง สุทธิพิทักษ์"

อีกฉบับหนึ่ง ลงวันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๖ พ่อขอให้ส่งยาไปให้พ่ออีก และได้บอกเรื่องสุขภาพของพ่อว่า

หมู่นี้รู้สึกนอนไม่ค่อยจะหลับ และลมขึ้นเบื้องสูงมากทั้งนี้ขอให้ลูกจงมีความสุขและปลอดภัยทุกประการ

ด้วยคิดถึง

เฟื่อง สุทธิพิทักษ์"

นอกจากเขียนไปถึงผมแล้ว พ่อได้เขียนไปถึงภรรยาของผมอีกด้วย เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๔๘๖ ว่า

"ลูกสนม

ของที่ส่งไปพ่อได้รับแล้ว ฯลฯ พ่อได้ทราบข่าว ส. ก็รู้สึกหายใจคล่องไม่อึดอัด ความเป็นอยู่ของพ่อเวลานี้ มือข้างซ้ายพอกขึ้นที่หัวไหล่ ทำอะไรไม่ถนัดให้เข็ดเมื่อย เนื่องจากโรคลมคนแก่นั้นเอง แต่ไม่ถึงกับนอนที่ ยังเที่ยวเดินได้สบายทั้งนี้ขอให้ลูกและหลานปลอดภัยทุกประการ

ด้วยความคิดถึง

เฟื่อง สุทธิพิทักษ์"

ต่อมาผมได้รับจดหมายลงวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๔๘๖ จากพ่ออีกฉบับหนึ่ง พ่อเขียนว่า

"ถึงลูกที่พ่อเป็นห่วง

ตามจดหมายของลูกให้สหัสยืมเงิน ๕๐๐๐ บาท และเงินจำนวนนี้ลูกผลักให้เป็นสมบัติของพ่อเพื่อเลี้ยงดูครอบครัวต่อไปนั้น

ความนึกคิดของลูกเช่นนี้เป็นความคิดชั้นสูงซึ่งไม่มีใครคนใดอด มองเห็นได้ในความกตัญญูกตเวทีของลูกซึ่งมีต่อพ่อและญาติ บรรดาชาวสิชลได้ทราบว่าลูกจะส่งเงินให้ต่างคนต่างก็ยกย่องและบ่นถึง น้ำตาไหลไปตามกัน เมื่อใดจะได้เห็นหน้าในเร็ววัน (เฉพาะพวกที่รักเรา) นอกจากนี้พ่อได้รับเงินของลูก ที่ให้ลูกสนมส่งทางธนาณัติเมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ในที่สุดนี้ขอคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจงช่วยคุ้มครองป้องกันให้ลูกของพ่อมีความสุขความเจริญตลอดกาลนาน

ด้วยคิดถึง

ฟ. สุทธิพิทักษ์"

ผมเป็นห่วงสุขภาพของพ่อมากอยู่ตลอดเวลา และขอร้องพ่ออยู่เนือง ๆ ให้พ่อเข้าไปรักษาตัวในกรุงเทพ ฯ เพราะหมอดี เครื่องมือดีมีอยู่แต่ในเมืองหลวง พ่อมีโอกาสหายป่วยได้มาก แต่พ่อก็ไม่ยอมไป ปี พ.ศ. ๒๔๙๖ และ ๒๔๙๗ ผ่านไป อายุของพ่อก็มากขึ้นชราภาพมากขึ้น อาการเจ็บป่วยของพ่อก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงดีขึ้น น้อง ๆ และภรรยาผมส่งข่าวคราวให้ทราบว่า พ่อไม่ได้เจ็บป่วยถึงกับล้มหมอนนอนเสื่อ ยังคงทำสวนมะพร้าวของท่านได้ ผมเองก็มีปณิธานแรงกล้าว่า ขอให้ได้กลับไปกราบเท้าพ่ออีก ผมเคยมีจดหมายชวนพ่อและน้าปุ้ยให้ไปเที่ยวสิงคโปร์ เพราะจากนคร ฯ ก็ไปไม่ไกลมากนัก แต่พ่อก็เฉย ๆ ไม่พูดถึงเรื่องนี้เลย อาจเป็นเพราะสุขภาพของพ่อไม่สมบูรณ์นั่นเอง

จนกระทั่งถึงวันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๔๘๘ สหัส น้องชายได้แจ้งแก่ผม ว่า "พ่อไม่ค่อยสบาย ผมได้พาพ่อไปอยู่โรงพยาบาลที่นคร หมอบอกว่าลำไส้พิการ ค่อยยังชั่ว ปลอดภัยแล้วเมื่อพ่อหายป่วยเมื่อไร ผมจะเรียนให้พี่ทราบ พี่ไม่ต้องเป็นห่วง"

ต่อมาอีก วันที่ ๑๘ เมษายน ภรรยาผมบอกเรื่องพ่อไปให้ทราบว่า

"เรื่องพ่อนั้น บัดนี้ได้ย้ายมารักษาตัวที่โรงพยาบาลนครศรีธรรมราชแล้ว สวัสดิ์กลับมาแล้วบอกว่า หมอบอกว่าเป็นโรคตับช้ำ หลงไปรักษาทางไทย ให้ทายากินยาไทยอยู่ร่วม ๒ เดือน อาการไม่ทุเลา เมื่อสวัสดิ์ไปพบเข้าเห็นไม่ได้การ จึงส่งโรงพยาบาล อาการที่เป็นคือเจ็บที่ตับและท้องขึ้นอืดอยู่เรื่อย ๆ หายใจไม่สะดวก มาอยู่โรงพยาบาลต้องใช้ฉีดยา เห็นจะค่อยยังชั่ว เล็กและสวัสดิ์เขาจะลงไปวันพรุ่งนี้แล้ว สำหรับฉันขอดูก่อน ถ้าเล็กยังไม่กลับก็อาจไป แต่ถ้าเล็กเขากลับแล้ว การไปคนเดียวรู้สึกไม่สะดวก"

ผมตอบภรรยาของผมไปว่า

"เรื่องการเจ็บป่วยของพ่อนั้นออกเป็นห่วงอยู่มากแต่เชื่อว่าพ่อจะไม่เป็นอะไรมาก และคงจะหายวันหายคืน หากเธอไม่มีโอกาศจะไปสิงคโปร์ในระหว่างหยุดพักฟรีหน้าร้อน การจะลงไปเยี่ยมพ่อแทนเยี่ยมลูกของพ่อ โดยมีเด็ก ๆ ลงไปเช่น เล็ก หรือคำภิญไปด้วย ก็น่าจะลงไป ทั้งนี้ให้อยู่ในดุลยพินิจของเธอเองเถิด การที่พ่อได้พบเธอนั้น พ่อจะดีใจมาก เมื่อมีกำลังใจดี การเจ็บป่วยก็หายเร็วขึ้น"

ต่อมาอีกสัปดาห์หนึ่ง ก็ได้รับข่าวจากภรรยา แจ้งเรื่องการเจ็บป่วยของพ่ออีก ได้รับข่าวนี้ในตอนเช้า เป็นข่าวดี ทำให้คลายความกังวลใจไปมาก ภรรยาผมบอกมาว่า

"ได้รับข่าวจากน้าปุ้ยว่า พ่อหายดีแล้ว และจะออกจากโรงพยาบาลได้ใน ๒-๓ วันนี้ เรื่องที่ทำให้ตับช้ำ ก็เพราะเวลาพ่อปวดท้อง ใช้คนขึ้นเหยียบที่ท้อง เป็นการรักษาอย่างชาวบ้าน และใช้ยาทาบ้าง ใครว่ายาอะไรดีก็กินตามเขาบอก รักษาอยู่กับบ้านตั้ง ๒ เดือน จนอาการเพียบจึงได้มาโรงพยาบาล เคราะห์ดีที่หมอบอกว่าเพียงตับช้ำ ถ้าถึงเป็นเลือด คือเลือดตกในก็ไม่มีทาง ฉันได้จดหมายสั่งห้ามไปเด็ดขาดแล้วว่า อย่าให้ใครขึ้นเหยียบอีก เป็นอันขาดตลอดจนอาหาร ต้องระวังรับแต่อาหารที่เป็นประโยชน์ และใช้ยาบำรุงจำพวกวิตามินตามที่หมอสั่งบ้าง เล็กเพิ่งจะกำหนดเดินทางในวันพรุ่งนี้ ได้ฝากเงินไปให้พ่อด้วย ๕๐๐ บาท เผื่อว่าจะได้ซื้อของกินที่เป็นประโยชน์สำหรับรักษาตัวระหว่างพักฟื้นนี้บ้าง"

แต่แล้ว ในวันเดียวกันนั้นเอง แต่เป็นตอนบ่าย ผมก็ได้รับจดหมายจากน้าปุ้ย (สมุห์ปุ้ย หรือ สุทัศน์) เหมทานนท์ แจ้งว่า

"ไสว

ตามหนังสือบอกอาการไข้ของอาจารย์เฟื่องมานั้น ครั้นวันนี้อาการค่อนข้างหนักนิดหน่อย แลแกไม่อยู่โรงพยาบาล ขอกลับบ้าน จึงน้าได้จัดการไปส่งท่าแพพร้อมกับแม่ตา แลพ้นไปสิชลในวันรุ่งขึ้น

สติ จิตใจ หู ตา ยังปกติดี มีแต่ผอมไม่มีแรง เพราะไม่ได้กิน กินอะไรไม่ได้ แลได้ต้มยาไทยไป ๑ หม้อ หมอโบราณ

ว่าเกิดจากริดสีดวงงอก ท้องขึ้นไม่ลดลง น้าโทรเลขถึงสวัสดิ์วันที่ ๑๗ เดือนนี้ ครั้นวานนี้โทรเลขถึงสนมอีกแล้ว ถ้าหากแกจะไม่รอด ก็ไม่รอดเพราะหมดแรง การเจ็บทุรนทุรายไม่มี ในท้องเจ็บปวดร้อน ทนได้ไม่สับสน น้าคอยสนม สนิท หรือสวัสดิ์ ถ้าไปจะได้ตามไปสิชล"

ความปิติยินดีว่า พ่อจะหายป่วยที่มีมาในตอนเช้าก็ออกจะปลาศนาการไปเสียแล้ว ถ้าพ่อยอมรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล อย่างไรเสียเราก็มีความหวังในความสามารถของแพทย์ ว่า จะรักษาพ่อให้ทุเลาความเจ็บป่วยขึ้นได้ แต่เมื่อพ่อกลับไปรักษาตัวเองที่บ้านและรักษาด้วยยาต้มแผนโบราณ ๑ หม้อ จะมีความหวังได้อย่างไร ต่อมาเมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม ภรรยาผมบอกข่าวเรื่องพ่อ ลงไปว่า

"เรื่องพ่อนั้นได้รับจดหมายจากน้าปุ้ยว่า อาการดีขึ้น หมอว่าเป็นตับเหียว ยังพูดล้อเล่นกับแกได้ แต่อาหารที่โรงพยาบาลจัดให้แกรับประทานไม่ได้ และไม่ยอมอยู่โรงพยาบาลแล้ว จะกลับสิชลท่าเดียว ใคร ๆ เขาเอาไว้ไม่อยู่ เล็กกับสนิทลงไปแล้วสหัสได้เอาเรือมารับพ่อกลับ ฉันได้โทรเลขบอกน้าปุ้ยไปแล้วว่าขอให้พ่อรักษาตัวที่โรงพยาบาลต่อไปจนกว่าจะหาย ค่ารักษาจะออกให้เอง จนบัดนี้ก็ยังไม่ได้รับข่าวอีกเลย"

ผมรอข่าวคราวอยู่ ๓-๔ วัน อดรนทนไม่ได้ เมื่อเกิดมาเป็นลูกก็ต้องสนองคุณพ่อให้เต็มความสามารถ ยังเชื่อมั่นในความรักของพ่อที่มีต่อผม ผมจึงมีจดหมายอ้อนวอนพ่อไปอีก ให้พ่อกลับเข้ารับการรักษาตัวในโรงพยาบาล ผมเขียนไปว่า

สิงคโปร์

๑๐ พฤษภาคม ๒๔๙๘

กราบเท้าคุณพ่อ ที่เคารพและเป็นห่วงอย่างยิ่ง

ลูกได้ทราบข่าวการป่วยของพ่อจากน้าปุ้ยและสนมอยู่เสมอมา ลูกและหลาน ๆ ของพ่อมีความเป็นห่วงเป็นอย่างยิ่ง เราต่างก็สวดมนต์ไหว้พระกันเป็นประจำ และได้อาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยได้คุ้มครองรักษาและดลบรรดาลให้พ่อหายป่วยโดยเร็ว

เมื่อลูกได้รับจดหมายของน้าปุ้ยเมื่อวันที่ ๒๕ เดือนก่อน ลูกได้โทรเลขมายังน้าปุ้ยในวันเดียวกัน ให้มาเยี่ยมพ่อที่บ้าน และขอให้พ่อกลับเข้าไปรักษาในโรงพยาบาลตามเดิม ให้อยู่ภายใต้การดูแลรักษาของนายแพทย์ เพราะเป็นที่ไว้วางใจได้ ทราบจากน้าปุ้ยว่าพ่อรับประทานอาหารไม่ค่อยได้ ไม่มีแรง ข้อนี้เป็นข้อสำคัญ เพราะนายแพทย์สมัยใหม่นั้น เขาสามารถฉีดอาหารเข้าไปหล่อเลี้ยงร่างกายได้ เมื่อร่างกายมีอาหาร ก็ทำให้มีกำลังขึ้น ทั้งช่วยให้การเจ็บป่วยค่อยหมดไปได้ด้วย คุณพ่อไม่ต้องวิตกกังวลในเรื่องเงินทองในอันที่จะเป็นค่าพยาบาลรักษา จะมากมายหรือไม่สักเท่าใด พวกลูก ๆ ทุกคนจะเสียสละเพื่อพ่อเสมอ สำหรับลูกเองแม้จะอยู่ในฐานะอย่างไร ไม่ใช่ข้อสำคัญ ลูกจะต้องให้การรักษาพยาบาลแก่พ่อจนถึงที่สุด แม้ว่าเป็นไปถึงกับจะต้องสละชีวิตก็ไม่เป็นปัญหาอะไร

เมื่อสนิทและเล็กลงมาเยี่ยมพ่อนั้น สนมได้ฝากเงินมาให้พ่อ ๕๐๐ บาท และได้สั่งมาด้วยว่า ขาดแคลนอย่างไรขอให้บอกให้ทราบทันที ขอให้พ่อบอกแก่น้อง ๆ และแม่ตาให้จำคำนี้ไว้ และ

ให้บอกไปให้สนมทราบ เพื่อเขาจะได้จัดส่งเงินมาให้พ่อ ลูกดีใจที่ทราบว่าพ่อมีกำลังใจดีมาก กำลังใจดี เป็นสิ่งสำคัญในอันที่จะให้พ้นจากความเจ็บป่วย

หลานทั้งสองของพ่อที่สิงคโปร์นี้ ต่างก็มีความคิดถึงและเป็นห่วงคุณพ่อมาก ทั้งสองคนสวดมนต์ไหว้พระทุก ๆ คืน และขอให้พระช่วยคุ้มครองรักษาคุณปู่ของเขา เมื่อวานนี้ต่างก็ได้เขียนจดหมายถึงคุณปู่กันคนละฉบับ ไม่มีใครแนะใครสอนเลย ลูกหวังว่าคุณพ่อคงจะได้อ่านจดหมายของหลาน ๆ ได้สะดวก ที่สุดนี้ลูกขออาราธนาคุณพระศรีรัตนไตรอีกวาระหนึ่ง เพื่อคุ้มครองรักษาคุณพ่อให้ปราศจากโรคาพยาธิโดยเร็ว เพื่ออยู่เป็นศรีแก่ตระกูลของเราชั่วกาลนาน ลูกและหลาน ๆ สบายดีเช่นเคย

ด้วยความรัก เคารพ และเป็นห่วงอย่างยิ่ง

ไสว สุทธิพิทักษ์

ผมมีความมั่นใจว่าคำขอร้องของผมคงได้ผล คือ พ่อกลับเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลตามเดิม

ผมเองตระหนักถึงความไม่เที่ยงแท้ของชีวิตอยู่เสมอ เมื่ออยู่วัด ก็ได้ยินพระท่านสวดบังสุกุล อนิจจา วต สังขารา สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีเกิด แล้วก็ แก่ เจ็บ แล้วก็ ตาย ในวัยเด็กนั้นก็ไม่ได้คิด ได้นึกอะไรนัก รู้เห็นแต่ว่า คนนั้นตาย คนโน้นตาย เพราะเหตุนั้น ๆ คนนี้ยังไม่ตาย ครั้นโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ มีความคิด รู้สึก รับผิดชอบ ก็รู้ว่าตัวเราเองก็ต้องตาย ไม่มีอะไรมาห้ามไม่ให้ตายได้ และ

จะตายเมื่อใด ก็ยากที่จะคาดคะเนได้ อันความไม่เที่ยงแท้ของชีวิตนั้น พระบรมศาสดาของเรา ซึ่งเป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริงในชีวิตทั้งหลาย ได้ตรัสเป็นอุปมาอุปมัยไว้ด้วยพระคาถาว่า ยถา ปิ เสวา วิปุลา นภํ อหจฺจ ปพฺพตา แปลความว่า ภูเขาศิลาอันไพบูลย์ กลิ้งหมุนบดสัตว์มาทั้งสี่ทิศแม้ฉันใด เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อธิวตฺ ตนฺติ ปาณิโน ความแก่และความตายย่อมครอบงำย่ำยีสัตว์ทั้งหลายโดยไม่เลือกหน้าฉันนั้น สัจจธรรมข้อนี้เป็นอมตะ จึงได้แต่ระวังตนมิให้ประมาท

มาคราวนี้ถึงพ่อที่รักและเคารพของตนเอง พ่อ แล้วเจ็บ เป็นไปตามสังขารวัตร การที่พ่อไม่ยอมกลับเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลที่ทันสมัย ย่อมทำให้หนทางที่จะให้พ่อมีอายุยืนยาวสืบไปข้างหน้า เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกนั้นสั้นเข้า ในฐานะที่ผมเป็นบุตรคนโตของพ่อ ที่น้อง ๆ ทุกคนให้ความรักนับถือไว้วางใจ ผมจึงต้องเตรียมรับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๔๙๘ ผมได้สั่งไปยังน้อง ๆ ของผมทุกคนว่า ถ้าพ่อถึงแก่กรรมจะต้องทำอะไรกันบ้าง

และแล้วชีวิตทุกชีวิตในครอบครัวของเราก็ได้พบกับสิ่งที่เราคาดหมาย พอถึงวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ผมก็ได้รับจดหมายจากน้าปุ้ยมีโทรเลขของแม่แนบไปด้วย แจ้งว่า **พ่อได้ถึงแก่กรรมเสียแล้ว เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม (๒๔๙๘) โดยอาการสงบ** ผมอ่านจดหมายนั้นด้วยดวงตาที่พร่าฟาง เพราะน้ำตาไหลโดยไม่รู้ตัว ทั้ง ๆ ที่มีจิตใจเข้มแข็ง พร้อมที่จะรับเหตุการณ์ใด ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ชีวิตของตนเองทุกเมื่อ ความรัก ความอาลัยที่มีต่อพ่อผู้ให้กำเนิด ผู้เสียสละ อุปการะให้ศึกษาเล่าเรียน และในที่สุดแม้ผมจะประสบเคราะห์กรรม ต้องพลัด

พรากจากไป พ่อก็มีความเป็นห่วงเป็นกังวลไม่สิ้นสุด มาคราวนี้เรา พ่อลูกก็ต้องพรากจากกัน โดยหมดทาง หมดโอกาสที่จะได้พบกันอีก ลูกผมทั้ง ๒ คน ที่มาเล่นอยู่ที่บริษัททำงาน* สังเกตเห็นถามว่า พ่อเป็นอะไรไป ทำไมจึงร้องไห้ ผมบอกแก่ลูกว่า คุณปู่เสียเสียแล้ว เราจะไม่ร้องไห้ ผมหักใจบอกลูกอีกว่า วันที่ ๑๘ นี้ คุณปู่เสียได้ ๗ วันพอดี เราจะไปทำบุญให้คุณปู่ที่วัดอานันท์ ๆ กัน

สหัส น้องชายที่อยู่กับพ่อ มีจดหมายบอกผมไป หลังจากพ่อถึงแก่กรรม ๒ วัน ว่า

"เรียน พี่ไสว

พ่อเสียเมื่อวันที่ ๑๒ เดือนนี้ ผมจะจัดการทำศพพ่อ ไว้ตามที่พี่สั่งทุกประการ ขออย่าให้พี่เป็นห่วงเลย"

น้องเล็ก (ศิริวรรณ) ภรรยาของน้องสนิท ก็มีจดหมายบอกไปจากปากพนังว่า

"น้องได้เดินทางมาสิชลอยู่ประมาณ ๒ อาทิตย์ พร้อมทั้งพี่นิทด้วย และพี่นิทก็ครบกำหนดหยุดงาน จึงรีบกลับกรุงเทพ ฯ แต่น้องมาปากพนัง เพราะเห็นว่าพ่อค่อยทุเลาแล้ว และมาอยู่ได้วันเดียวโทรเลขมาว่า พ่อเสียแล้ว พอดีกับสหัสมาปากพนัง จึงได้ไปสิชลอีก เพื่อจัดงานศพต่อไป สำหรับงานศพก็จะได้จัดการตามที่พี่สั่งไปทุก ๆ อย่าง และพ่อเองก็ประสงค์เช่นนั้น"

ในวันเดียวกันนี้ ผมได้มีจดหมายฉบับหนึ่ง ถึงน้อง ๆ ของผม ว่า

---

* John Lim & Company 173–B Cecil Street, Singapore 1

สิงคโปร์

๑๗ พฤษภาคม ๒๔๙๘

น้อง ๆ ที่รักและคิดถึงมาก ทุก ๆ คน

พี่ได้รับจดหมายจากน้าป้ายเมื่อเช้าวันนี้ บอกข่าวมรณกรรมของพ่อที่รักยิ่งของเรา เมื่อวันที่ ๑๒ เดือนนี้ พฤษภาคม ๒๔๙๘ พี่รู้สึกเศร้าสลดใจมากที่สุด พี่เสียดายพ่อและคิดถึงพ่อ แม้พี่เองจะประสบกับความลำบากยากเข็ญใด ๆ หนักเท่าใด ๆ มาแต่ก่อนก็ไม่หนักเท่ากับครั้งนี้เลย เป็นความทุกข์อันแสนสาหัสจริง ๆ แม้พี่เองตระหนักแน่ว่า ทุกคนต้องตายทั้งนั้น พี่ก็อาลัยต่อพ่อเสียมิได้ น้ำตาของพี่ที่ไหลออก เพราะความทุกข์ครั้งนี้ จักไม่ทำลายอนาคตของพี่และของตระกูล สุทธิพิทักษ์ เป็นอันขาด ขอให้น้อง ๆ ทุกคนจงสังวรณ์ตระหนักไว้ว่า บัดนี้เราขาดหัวหน้าตระกูล คือพ่อของเราแล้ว และพี่ในฐานะที่เป็นลูกคนแรกของพ่อ พี่ต้องรับภาระแทนพ่อ ที่จักต้องรักษาและดำรงวงศ์ตระกูลของเราสืบไป ขอให้น้อง ๆ ทุกคนตลอดจนแม่ตาดำรงไว้ซึ่งความรักสามัคคี เสียสละ เพื่อตระกูลของเราจักได้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

ในส่วนที่เกี่ยวกับศพอันหาชีวิตไม่ได้แล้วของพ่อนั้น พี่ได้สั่งมาเมื่อวันที่ ๑๒ เมษายนว่า ให้สร้างที่เก็บก่ออิฐถือปูนไว้ในสวนมะพร้าวที่บ้านตั้งอยู่ ซึ่งพี่คิดว่าทางบ้านเมืองจะไม่ขัดข้อง แต่ถ้าขัดข้อง ก็ให้สร้างไว้ที่วัดปากแพรก ทั้งนี้เมื่อโอกาสแรกมาถึงเราจะได้อยู่โดยพร้อมเพรียงกัน และจัดการฌาปนกิจศพพ่ออันเป็นที่รักยิ่งของเราให้ดีที่สุดที่จะดีได้ พี่มีความมั่นใจว่า ความตั้งใจอันนี้ของพี่จะสำเร็จผล

เมื่อสิ้นพ่อแล้ว คนที่ได้รับความทุกข์มากที่สุดคนหนึ่งก็คือแม่ตา ที่ได้เป็นคู่ทุกข์คู่ยากของพ่อมาแต่ต้น พี่เชื่อว่า ความทุกข์ที่เราได้รับจากการที่ต้องสูญเสียพ่อ ที่รักของเรานั้น ยังน้อยกว่าความทุกข์ที่ภรรยาผู้ภักดีต้องสูญเสียสามีของตน พี่ตระหนักข้อนี้ดี จึงขอเตือนน้อง ๆ ทุกคนผู้มีโอกาสอยู่กับแม่ และมาเยี่ยมแม่ได้ ให้เอาใจใส่ดูแลต่อแม่ให้ดีที่สุดที่จะดีได้ อย่าให้เดือดร้อนอนาทรเป็นอันขาด สำหรับพี่เองก็จะไม่ทอดทิ้งแม่ แต่จะบำรุงดูแลและอุปการะตลอดไปจนตลอดอายุขัย

พี่อยากทราบว่า เมื่อพ่อเจ็บหนักและสิ้นใจนั้น ได้มีใครอยู่ใกล้พ่อ และพ่อได้สั่งเสียอะไรไว้บ้าง อาการของพ่อเมื่อจะสิ้นนั้นเป็นอย่างไร พ่อสิ้นลมไปด้วยความสงบหรือไม่ พี่เชื่อว่า พ่อได้สิ้นใจไปโดยอาการอันสงบ เพราะพ่อเป็นผู้ที่มีนิสสัยสุขุมเยือกเย็นมาก และพ่อของเรา ในชีวิตของท่านนั้น ไม่ปรากฏว่าท่านสร้างกรรมอันชั่วอันใดไว้ ท่านไม่เคยทำให้ใครเดือดร้อน ตรงข้ามท่านประกอบแต่กรรมดีตลอดมา ขอให้น้อง ๆ ทุกคนจงยึดถือเป็นเยี่ยงอย่าง และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตสืบไป ฉะนั้นพี่จึงหวังและน้อง ๆ ทุกคนย่อมหวังได้ว่า วิญญาณของพ่อจักไปสู่สุขสัมปรายภพ และเมื่อเรา ลูก ๆ ของพ่อทุกคนตั้งหน้าประกอบแต่กรรมดีแล้ว พ่อของเราในสัมปรายภพ หากได้ทราบการประกอบกรรมดีของเรา ก็จะมีความปิติยินดีเป็นอย่างยิ่ง

การประกอบกรรมดีของเรานั้น ก็คือ การตั้งหน้าประกอบอาชีพโดยสุจริต โดยขยันหมั่นเพียร น้อง ๆ ที่ยังศึกษาเล่าเรียนอยู่ ก็ต้องศึกษาโดยความบากบั่นขยัน ร่วมรักสามัคคีกันในอันที่

จะรักษาทรัพย์สมบัติมฤดกที่พ่อให้ไว้ให้เป็นปึกแผ่น ไม่ทำลายให้ลดน้อยถอยลง แต่ต้องให้งอกเงย และชีวิตของเราทุก ๆ คนมีความเจริญรุ่งเรือง และที่สำคัญก็คือ จงหมั่นทำบุญ ทำทาน อุทิศส่วนกุศลไปให้แก่พ่อผู้มีพระคุณอันเลิศของเราเนือง ๆ ตามโอกาส

พี่ขอบอกมาว่า ทรัพย์สินอันเป็นมฤดกที่พ่อได้สร้างไว้นั้น จงรักษาไว้ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียว อย่าแบ่ง อย่าแยก อย่าขาย เพราะพี่เชื่อว่าพ่อไม่ประสงค์ให้เราทำกับทรัพย์สมบัติเช่นนั้น จงช่วยกันดูแลรักษาไว้ให้ดี เหมือนกับพ่อมีชีวิตอยู่ และให้เก็บดอกเก็บผลสำหรับเป็นค่าใช้จ่าย สหัสส์ เป็นน้องที่อยู่บ้าน ขอให้เอาใจใส่เป็นพิเศษ ดูแลน้องเล็ก ๆ และแม่ให้มีความสุข หากเกิดการขาดแคลนอย่างใด ขอให้บอกไปให้พี่ทราบ หรือบอกให้พี่คนโตอื่น ๆ ทราบ กับขอให้จัดการทำบัญชีทรัพย์สินทั้งหมดขึ้นไว้โดยทันที เพื่อประโยชน์ในการรักษาทรัพย์สมบัตินั้น ๆ สืบไป

ที่เก็บศพพ่อนั้น ขอให้ทำให้ดีที่จะดีได้ และให้มีแผ่นป้ายจารึก ชื่อของพ่อ วันเกิดและวันมรณะ ติดไว้ แล้วคอยหมั่นไปเยี่ยมกราบไหว้ศพ ดูแลให้อยู่ในสภาพที่ปรกติเรียบร้อยตลอดไป อย่าเพิกเฉยละเลยเป็นอันขาด

พี่เสียใจอย่างยิ่ง ที่ไม่มีโอกาสมาเห็นหน้าพ่อเป็นครั้งสุดท้าย และขณะนี้พี่ก็ยังไม่แน่ใจว่า สนม พี่สะใภ้ของน้อง ๆ จะมา เพราะตามจดหมายน้าปุ้ย น้าปุ้ยบอกว่า เข้าใจว่าทางบ้านที่สิชลคงจะได้โทรเลขไปถึงภรรยาของพี่แล้ว ถ้าทางบ้านที่สิชลไม่โทรเลขไป เขาก็ย่อมทราบข่าวล่ามาก วันนี้ พี่พอได้รับทราบจากน้าปุ้ยก็

โทรเลขบอกไปทันที หากคุณสนมมาไม่ทัน หรือไม่มา เพราะล่าเกินควร พี่หวังว่าน้อง ๆ คงจะเห็นใจ

อย่างไรก็ตาม พี่เชื่อว่า หากคุณสนมได้รับโทรเลขจากบ้านที่สิชล เขาคงจะลงมาแน่ ๆ เพราะเขารักและเคารพพ่อมากไม่น้อยกว่าพี่เลย

พี่ต้องการได้เอกสารต่าง ๆ ของพ่อ เช่นสมุดประวัติการรับราชการ และบันทึกต่าง ๆ ถ้ามี ขอให้รวบรวมส่งไปให้น้าปุ้ยเพื่อส่งไปให้พี่ต่อไป ทั้งนี้เพื่อพี่จะได้เขียนประวัติของพ่อ อนึ่งขอให้บอกพี่ด้วยว่า ในส่วนที่เกี่ยวกับทรัพย์สินสมบัตินั้น พ่อได้ทำพินัย-กรรมไว้หรือเปล่า ถ้าทำขอให้สำเนาให้พี่ด้วย เพื่อจะได้พิจารณาดูในแง่กฎหมาย พี่เอง และเชื่อว่าน้อง ๆ ที่บรรลุนิติภาวะแล้วทุกคน ไม่ต้องการมีส่วนในการรับมฤดกของพ่อ แต่ต้องการให้แม่ตาและน้อง ๆ ที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ หรือที่บรรลุนิติภาวะแล้ว แต่ยังไม่มีครอบครัวหรือหลักฐานได้รับประโยชน์ และให้รักษาบำรุงไว้ให้เป็นปึกแผ่นตลอดไป

อนึ่งในการจัดการศพพ่อครั้งนี้ คงมีผู้ที่รู้จัก นับถือมาร่วมด้วยไม่มากก็น้อย พี่ขอขอบพระคุณต่อท่านเหล่านั้นมาในโอกาสนี้โดยทั่วกัน

ขอให้จดจำและปฏิบัติตามคำของพี่ที่กล่าวมาข้างต้นนี้

รักและคิดถึงน้องทุก ๆ คน

จากพี่

ส. สุทธิพิทักษ์

ป.ล. หนังสือขอบพระคุณผู้ที่มาช่วย หรือให้ความอุปการะในการศพพ่อ ที่สอดมานี้ ขอให้หากรอบใส่และติดไว้ที่บ้าน เพื่อผู้ที่เขาช่วยจะได้เห็นและทราบ พี่จะส่งรูปขนาดใหญ่ของพ่อมาให้ไว้ประจำบ้านในวันนี้หรือพรุ่งนี้ ขอให้จัดการใส่กรอบและตั้งไว้ เพื่อบูชากราบไหว้ประจำทุก ๆ วัน อนึ่งในงานศพพ่อนี้หากมีรูปถ่ายขอให้ส่งไปให้พี่ด้วย ถ้าไม่ได้ถ่ายไว้ขอให้จัดการถ่ายที่เก็บศพพ่อส่งไปให้พี่ด้วย และบอกให้ละเอียดว่าได้จัดการอย่างไร ที่ไหน วันพฤหัสบดีที่ ๑๙ นี้ จะทำบุญครบ ๗ วันให้พ่อที่วัดไทยในสิงคโปร์

ส.

กับจดหมายอีกฉบับหนึ่ง ถึง ผู้ที่ให้เกียรติมาร่วมในงานศพพ่อของผม

สิงคโปร์

๑๗ พฤษภาคม ๒๔๙๘

เรียน ท่านผู้ใจบุญเอื้ออารี ทุกท่าน

ผมเพิ่งได้ทราบว่า คุณพ่อ เฟื่อง สุทธิพิทักษ์ ของผม ได้ถึงแก่กรรมเสียแล้ว เมื่อ วันที่ ๑๒ พฤษภาคม นี้ ในงานศพคุณพ่อครั้งนี้ มีผู้อันเป็นที่รัก ที่คุ้นเคย นับถือ ของคุณพ่อมาร่วมช่วยเหลือในประการต่าง ๆ ผมรู้สึกเป็นบุญคุณในความเมตตากรุณาของทุก ๆ ท่าน และขอถือโอกาสนี้แสดงการขอบพระคุณด้วยใจจริงมายังทุก ๆ ท่านทั่วกัน

ขออาราธนาเดชะแห่งพระรัตนตรัย เพื่อกุศลบารมี ที่ท่านได้ประกอบครั้งนี้ ได้ดลบรรดาลให้ท่านประสพความสุข ความเจริญยิ่ง ๆ เทอญ

ด้วยความนับถืออย่างสูง

ไสว สุทธิพิทักษ์

(นายไสว สุทธิพิทักษ์)

ลูกของพ่อ ผู้ได้อยู่กับพ่อในวาระสุดท้ายของชีวิต แลได้เห็นพ่อจากเขาไปในอ้อมแขนของเขานั้น ก็คือ น้องสาวของผม อรสา อรรถบวรพิศาล ลูกหญิงคนโตของพ่อนั่นเอง เขาบอกผมว่า พ่อจากไปโดยอาการที่สงบ สั่งคำสุดท้ายว่า ให้เก็บศพไว้รอผมจัดการ

แม่และน้อง ๆ ทุกคนได้ร่วมกันจัดงานศพของพ่อที่บ้านโดยเรียบร้อยทุกประการ เมื่อครบ ๗ วัน ก็ได้บรรจุศพพ่อไว้ ณ สถานที่สร้างขึ้น ในสวนมะพร้าวหลังบ้าน ผมขอถือโอกาสนี้ขอบคุณท่านที่ได้ให้เกียรติไปในงานศพของพ่อของผมในครั้งนั้นอีกครั้ง

นับแต่พ่อถึงแก่กรรม เป็นเวลาร่วม ๓ ปี คือในวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๐๑ ผมจึงได้กลับมาเมืองไทย หลังจากเสียเวลาปลดเปลื้องข้อกล่าวหาทางคดีอาญาฉกรรจ์ คือ กบฏภายในราชอาณาจักร เสร็จเรียบร้อยแล้ว ผม ภรรยา และหลานทั้งสองของพ่อ ก็ได้มีโอกาสไปกราบเท้าพ่อเป็นครั้งแรกวันที่ ๗ เมษายน ปีนั้นเอง

พ่อของผม กับผมนั้น แม้บัดนี้พ่อได้จากผมไปโดยกฎธรรมชาติ และในวันที่ ๗ เมษายน นี้ ร่างกายที่ไร้วิญญาณของพ่อจะสลายกลับเป็นธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ตามเดิมไปก็ตาม พ่อก็

ยังคงอยู่กับผม อยู่กับลูกของพ่อทุก ๆ คน พ่อยังคงเป็นสัญญลักษณ์ของตระกูลของเรา สืบไปในอนาคต

เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่พ่อ ผู้เคยเป็นศิษย์เก่าของโรงเรียนเบ็ญจมราชูทิศ นครศรีธรรมราช เช่นเดียวกับผมผู้เป็นลูก ผมได้บริจาคเงินตั้งเป็นทุนเพื่อการศึกษา "เฟื่อง สุทธิพิทักษ์" ไว้ทุนหนึ่ง ปัจจุบันนี้มีมูลค่า ปีละ ๕๐๐ บาท เพื่อให้โรงเรียนคัดเลือกนักเรียนของโรงเรียน ที่เรียนดี แต่ขาดแคลน ขึ้นรับทุนอันนี้ ในอนาคต ก็จะได้พิจารณาเพิ่มทุนนี้ขึ้นต่อไป ผมหวังว่า ถ้ามีญาณวิถีใดที่จะให้พ่อทราบได้ว่า ลูกของพ่อได้สร้างอนุสรณ์อย่างหนึ่ง นอกจากอนุสรณ์อย่างอื่นที่จะมีขึ้นต่อไปในอนาคตขึ้นไว้เพื่อพ่อของลูกแล้ว พ่อคงจะมีความปิติยินดีเป็นแน่แท้

ขออิทธิแห่งกุศลกรรม ที่พ่อได้บำเพ็ญไว้ในภพนี้ และที่บรรดาลูกของพ่อได้บำเพ็ญ และอุทิศให้แก่พ่อ จงได้เป็นปัจจัยส่งดวงวิญญาณของพ่อสู่สุคติในสัมปรายภพทุกเมื่อ เมื่อชีวิตของลูกดับสิ้นไปแล้ว ขอกุศลกรรมอันลูกได้บำเพ็ญแล้ว ได้ส่งให้ไปเกิดเป็นลูกของพ่อในภพหน้านั้นอีกเถิด

จากลูกของพ่อ

ไสว สุทธิพิทักษ์

วิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

๑๐ มีนาคม ๒๕๑๖

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายเฟื่อง สุทธิพิทักษ์ บิดาของข้าพเจ้าในครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้ปรึกษาหารือกับมิตรสหายและผู้ที่เคารพนับถือหลายท่าน ว่าข้าพเจ้าจะพิมพ์หนังสือสักเล่มหนึ่ง ข้าพเจ้าควรจะพิมพ์หนังสือเรื่องอะไรจึงจะดี เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่งาน โดยยังประโยชน์ให้เกิดแก่ท่านผู้ได้รับ และเป็นการสร้างกุศลผลบุญแก่บิดาผู้ล่วงลับไปแล้วของข้าพเจ้า ลางท่านที่รู้จักคุ้นเคยกับข้าพเจ้าดี ก็แนะนำว่าข้าพเจ้าเองได้เขียนหนังสือมามากต่อมากนานหนักหนาแล้ว น่าจะรวบรวมเรื่องของข้าพเจ้าและจัดพิมพ์ขึ้นในโอกาสนี้ จะเป็นการที่เรียกได้ว่าเป็นน้ำพักน้ำแรงของข้าพเจ้าตั้งแต่ต้นจนจบ และจักบังเกิดกุศลผลบุญแก่บิดาของข้าพเจ้าอย่างแท้จริง ข้าพเจ้ามาพิจารณาเห็นว่าเรื่องต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าเขียนนั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมืองและการเศรษฐกิจแทบทั้งนั้น ย่อมจะไม่เหมาะแก่โอกาสเช่นนี้โดยแน่นอน ลางท่านที่เคยได้อ่านเรื่อง ๒๕๐๐๐ ไมล์ อันเป็นเรื่องไปดูการศึกษารอบโลกของข้าพเจ้าพร้อมด้วยภรรยาและบุตร และยังไม่จบ ก็แนะนำว่าข้าพเจ้าควรเขียนเรื่องนี้ให้จบและจัดพิมพ์ขึ้นในโอกาสนี้ เรื่องนี้ก็เช่นเดียวกัน แม้เป็นเรื่องเบาสมอง แต่มีสาระอ่านแล้วรู้สึกสนุก อ่านแล้วได้รับความรู้ความเพลิดเพลินก็จริง แต่ยังไม่เหมาะแก่โอกาสนี้เช่นกัน และลางท่านก็บอกว่าในโอกาสเช่นนี้ ไม่มีหนังสือใดจะเหมาะเท่ากับหนังสือธรรมะ แถมกำชับด้วยว่า ไม่ว่างานศพใคร ๆ เขาพิมพ์หนังสือธรรมะ

ชำร่วยกันทั้งนั้น คำแนะนำของท่านที่กล่าวที่หลังสุดนี้เข้าทีดี แต่ไม่ใช่เข้าทีเพราะว่า "งานศพใคร ๆ เขาพิมพ์หนังสือธรรมะชำร่วยกันทั้งนั้น" เข้าทีเพราะว่ามันตรงจุดในจิตสำนึกของข้าพเจ้า มันเกี่ยวกับตัวของข้าพเจ้าเอง และของบิดาของข้าพเจ้าเอง

การเลือกหาหนังสือธรรมะให้เหมาะแก่กาละเทศะและโอกาสเช่นนี้ ย่อมทำได้ไม่ง่ายนัก แม้เป็นสิ่งไม่เกินวิสัย ข้าพเจ้ามาคำนึงว่าในชีวิตของข้าพเจ้านับแต่ครั้งยังเยาว์อยู่ ซึ่งข้าพเจ้าจะนับเริ่มแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๒ เป็นต้นมา อันเป็นปีแรกที่ข้าพเจ้าได้เริ่มอยู่ใกล้ชิดบิดาของข้าพเจ้า ซึ่งขณะนั้นรับราชการเป็นสมุห์บัญชีอยู่ที่อำเภอสิชล ในต้นปีนั้น ข้าพเจ้าได้ฝากตัวเป็นศิษย์ของอาจารย์ พระครูปลัดสง ธมฺม-โชโต แห่งวัดจันทาราม ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรี-ธรรมราช และเข้าเรียนต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียนประจำจังหวัด "เบญจม-ราชูทิศ" เรียกกันทั่วไปว่า โรงเรียนวัดท่าโพธิ์ การเป็นศิษย์วัดนั้นข้าพเจ้าต้องสวดมนต์ไหว้พระทุก ๆ เวลาเย็น เช่นเดียวกับศิษย์วัดคนอื่น ๆ โดยใช้หนังสือสวดมนต์ไหว้พระ ซึ่งท่านเจ้าคุณ พระธรรมวโร-ดม (เซ่ง อุตฺตโม) เจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสวิหารเป็นผู้เรียบเรียงขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ข้าพเจ้าได้เข้าไปเรียนต่อในกรุงเทพ ฯ และได้พำนักเป็นศิษย์วัดราชาธิวาสวิหาร ก็ได้อาศัยหนังสือสวดมนต์ไหว้พระเล่มเดิมนี้เป็นคู่มือสวดมนต์ไหว้พระในตอนเย็นทุก ๆ วัน การสวดมนต์ไหว้พระที่กล่าวนั้น ไม่ใช่เป็นการอ่าน หรือการสวดแต่ปากเปล่าเฉย ๆ แต่ได้มีการสั่งสอนอบรมเพิ่มเติมให้ศิษย์วัด ซึ่งรวมทั้งตัวของข้าพเจ้าเข้าใจในธรรมะหัวข้อต่าง ๆ และแนะนำให้ปฏิบัติอีกด้วย

และในปีนั้น ข้าพเจ้าได้รับหนังสือธรรมะมาเล่มหนึ่ง หนังสือนั้นมีชื่อว่า "คำสอนพระใหม่" เป็นหนังสือรวบรวมคำสอนธรรมะเรื่องต่าง ๆ ที่ท่านเจ้าคุณ พระธรรมวโรดม (เซ่ง อุตฺตโม) เจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสวิหารได้สั่งสอนอบรมแก่พระภิกษุบวชใหม่ในพรรษาปีนั้น คำสอนพระใหม่นี้ ประกอบด้วยคำบรรยายหัวข้อธรรมะเรื่องต่าง ๆ ที่ภิกษุบวชใหม่พึงรู้ พึงปฏิบัติ และเมื่อลาสิกขาบทไปแล้วจะได้ยึดถือปฏิบัติต่อไป ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน ในฐานะเป็นผู้ครองเรือน ข้าพเจ้าได้ใช้หนังสือเล่มนี้เป็นคู่ชีวิตของข้าพเจ้าตลอดมาจนบัดนี้ ที่ข้าพเจ้าใช้คำว่า "เป็นคู่ชีวิต" แทนคำว่า "คู่มือ" นั้น ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่าข้าพเจ้าได้ใช้คำที่ถูกต้องตามความหมายอันแท้จริงที่ข้าพเจ้าต้องการแล้ว

คนที่รู้จักข้าพเจ้าดี ย่อมทราบดีว่า วิถีชีวิตของข้าพเจ้าเริ่มต้นอย่างไร เปลี่ยนแปลงมาตามลำดับอย่างไร และบัดนี้เป็นอย่างไร ชีวิตของข้าพเจ้ากล่าวเพียงสั้นโดยสรุป เป็นชีวิตที่มีแต่การต่อสู้ดิ้นรน กล่าวโดยเฉพาะในช่วงระยะเวลา ๘ ปีเต็ม ๆ ที่ข้าพเจ้าต้องลี้ภัยการเมืองไปพำนักอยู่ในประเทศสิงคโปร์ ต้องพลัดพรากจากบิดา มารดา จากภรรยาและบุตร จากญาติ จากพี่น้อง จากสมบัติพัสถาน จากสิ่งที่รักที่ชอบนั้น ใคร ๆ ที่ไม่รู้จักข้าพเจ้า ไม่รู้จักจิตใจของข้าพเจ้าดีพอก็พากันคิดหรือเข้าใจว่า ข้าพเจ้าคงจะได้รับความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสถึงเลือดตากระเด็น เอาชีวิตไม่รอด ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว ข้าพเจ้าเอาชีวิตรอด ข้าพเจ้าทำตนเองพ้นจากความทุกข์ความทรมาน และในที่สุดข้าพเจ้าสามารถสร้างตนเองไปสู่ฐานะที่ข้าพเจ้าตั้งปณิธานเอาไว้จนได้ ทั้งนี้ก็เพราะข้าพเจ้ายึดถือและปฏิบัติตามคำสอนแห่งพระ

สัมมาสัมพุทธเจ้าที่ข้าพเจ้าได้รับการสั่งสอนอบรมมาตั้งแต่ต้น และคำสอนธรรมะที่ข้าพเจ้าได้ใช้เป็นคู่ชีวิตของข้าพเจ้านั่นเอง ข้าพเจ้าใคร่ขอกล่าวเน้นไว้ ณ ที่นี้ว่าหนังสือเล่มนี้ช่วยให้ข้าพเจ้าตระหนักในหน้าที่ของข้าพเจ้า ช่วยให้ข้าพเจ้ารู้จักระงับทุกข์ ช่วยให้ข้าพเจ้ามีความมานะบากบั่นในการประกอบการงาน ช่วยให้ข้าพเจ้ามีมิตรสหายที่ดี แม้บางขณะข้าพเจ้าอาจจะรู้สึกอ่อนแอ ท้อแท้ไปบ้าง แต่ในขณะเดียวกันนั้น ข้าพเจ้ากลับเป็นผู้เข้มแข็ง เสมือนหนึ่งดวงประทีปที่ขจัดความมืดให้หมดไปฉะนั้น

ว่ากันว่า คนทุกวันนี้หลงใหลไปในทางวัตถุธรรม ยึดวัตถุเป็นที่พึ่งกันเป็นส่วนมาก ผู้เกิดมาในพระพุทธศาสนามีอยู่มากมายเห็นธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสิ่งลึกล้ำ เป็นสิ่งสูงส่ง เป็นสิ่งยากแสนยาก อีกพวกหนึ่งก็เห็นเช่นเดียวกับพวกแรก แต่ได้วางตนไว้สูงและพยายามขวนขวายปฏิบัติธรรมชั้นสูง ศึกษาปฏิบัติพระอภิธรรม ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อความสุขของตนเองและเพื่อความหลุดพ้นเข้าสู่นิพพานของตน บางคนทำตนเสมือนหนึ่งว่าตนมิได้อยู่ในสังคมมนุษย์ฉะนั้น คำภาษิตที่ว่า "ใกล้เกลือกินด่าง" นั้น ใช้ได้กับคนที่อ้างตนเป็นชาวพุทธได้ไม่ใช่น้อย และช่องว่างระหว่างชาวพุทธสองจำพวกนี้ เป็นช่องว่างอันกว้างใหญ่และเป็นอันตรายต่อสังคมชาวพุทธไทยทั้งชาติโดยแท้

บิดาของข้าพเจ้าเป็นศิษย์เจ้าคุณพระรัตนธัชมุนี (ม่วง เปรียญ) แห่งวัดท่าโพธิ์ ในเยาว์วัยท่านเคยบรรพชาเป็นสามเณร แต่มิได้อุปสมบทเป็นภิกษุ แต่ถึงกระนั้นท่านก็ได้บำเพ็ญตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีตลอดชีวิตของท่าน

ฉะนั้น การจัดพิมพ์หนังสือธรรมะเล่มนี้ขึ้น โดยชื่อใหม่ว่า "คู่ชีวิตชาวพุทธ" ขึ้นชำร่วยในโอกาสพระราชทานเพลิงศพบิดาของข้าพเจ้าในครั้งนี้ นอกจากจะเหมาะสมโดยเหตุและผลแล้ว ย่อมจะเป็นอนุสรณ์ตามโอกาส และจะยังประโยชน์ให้แก่ท่านผู้ได้รับหนังสือนี้ไปโดยทั่วกัน หากท่านได้หมั่นอ่าน หมั่นคิด และหมั่นปฏิบัติ เราทุกคนเกิดมาเป็นมนุษย์ มีทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น เราทุกคนเกิดมาเป็นมนุษย์ปรารถนาความสุขด้วยกันทั้งนั้น ทำอย่างไรจึงจะพ้นทุกข์ และทำอย่างไรจึงจะประสบสุข ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า หนังสือเล่มนี้จักช่วยท่านให้คำตอบดีที่สุดแก่ท่านได้โดยแน่นอน

ข้าพเจ้าขออุทิศส่วนกุศลอันเกิดจากการบำเพ็ญกุศลนี้ ส่วนหนึ่งแด่ ท่านเจ้าคุณธรรมวโรดม (เซ่ง อุตฺตโม) ผู้ล่วงลับไปแล้ว ผู้ซึ่งข้าพเจ้าไม่เคยรู้ลืมที่จักเคารพบูชาอย่างสูง และแก่บิดาของข้าพเจ้า

นอกจากเรื่องธรรมะแล้ว ข้าพเจ้าได้นำเรื่องเที่ยวนครศรีธรรมราช ซึ่งข้าพเจ้าได้บรรยายทางสถานีวิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการ (กรมประชาสัมพันธ์) เมื่อวันที่ ๓ และ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ มาพิมพ์ไว้ให้เป็นอนุสรณ์แห่งฐานะวันเวลา ซึ่งบิดาของข้าพเจ้าได้มีส่วนร่วมอยู่มากอีกด้วย

ข้าพเจ้าเชื่อว่า หากบิดาของข้าพเจ้าจักได้ทราบโดยญาณวิถีใด ๆ ก็คงจะมีความโสมนัสปีติยินดีในกุศลกรรมอันข้าพเจ้าบำเพ็ญแล้วนี้ และขอให้กุศลกรรมอันนี้ จงบังเกิดแก่ดวงวิญญาณแห่งบิดาของข้าพเจ้า และขอให้ดวงวิญญาณของท่านสถิตอยู่ในทิพยสถานแห่งสัมปรายภพทุกเมื่อเทอญ

บำเพ็ญกุศลสัตมวารศพคุณพ่อเฟื่อง สุทธิพิทักษ์

ณ **Anatayarame Temple, Silat Road, Singapore.**

๑๙ พฤษภาคม ๒๔๙๘

คำปรารภ

การอบรมศิษย์วัดให้มีความเคารพนับถือพระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์ มีความรักตัวรักชื่อเสียงของตัวและรักชาติภูมิประเทศ ตลอดถึงมารดาบิดาและท่านผู้เป็นที่พึ่งพำนักของตน กับทั้งให้เด็กมีกัลยาณธรรมเป็นผลเมืองที่ดี คงเป็นหน้าที่ของอาจารย์ผู้รับศิษย์ไว้ในปกครองต้องอบรม จะปลีกตัวจากหน้าที่นี้เสียไม่ได้ แต่ถ้าไม่มีแบบฉบับสำหรับเป็นเครื่องมือของอาจารย์ ก็เป็นการยากที่อาจารย์จะดำเนินการอบรมเด็กให้ได้ระเบียบสมประสงค์ นี่เป็นสาเหตุให้เรียบเรียงแบบไหว้พระสวดมนต์ฉบับนี้ขึ้น ด้วยความมุ่งหมายให้อาจารย์แนะนำสั่งสอนศิษย์ของตน ๆ ตามใจความอันมีอยู่ในเล่ม หากจะยังบกพร่องมากมายเท่าไร ก็ยังดีกว่าไม่มีแบบเสียทีเดียว แต่อาจารย์ต้องอธิบายเนื้อความที่ย่อออกให้ศิษย์เข้าใจ ทั้งต้องตรวจดูความประพฤติของเด็กที่สั่งสอนไปแล้วนั้น เพื่อบริหารให้ประพฤติตามได้จริง ๆ ไม่ใช่สอนอย่างการสอนบางแผนกบางแห่ง จึงต้องรู้จักเลือกข้อขึ้นสอนให้เหมาะคล้ายวิธีวางยาบำบัดโรค และบำรุงร่างกาย และให้แจกแบบนี้แก่ศิษย์ทุกคน เพื่อเป็นสมบัติของเด็กนั้นตลอดไป ตั้งแต่วันเข้ามาอยู่ลงบัญชีเป็นศิษย์วัดนี้ ทั้งต้องให้เด็กเล่าจำสำหรับปฏิบัติตาม **การพยายามให้เด็กจำได้ เป็นความจำเป็นยิ่งนัก** เพราะเด็กจำได้แล้วก็เป็นอันได้ความรู้นี้ไว้ติดตัวเด็กอยู่ทุกเมื่อ เด็กคงมีเวลาได้ใช้ความรู้นี้ไม่เร็วก็ช้า

เวลาเย็นวันปกติ ให้เจ้าหมู่ในวัดนั้นนัดศิษย์วัดในหมู่ ประชุมไหว้พระสวดมนต์ในหมู่ของตน ๆ ทุกวัน สวดหยุดวรรคที่หมายจุลภาค, นี้ทุกแห่ง และควรสอนเด็กในโอกาสนั้นบ้าง เป็นต้นว่าปรารภมรรยาทของเด็กบางคน แล้วแนะนำเพื่อให้เป็นเด็กมีมารยาทดีขึ้นทั่วกัน เมื่อถึงวันธรรมสวนะ วันอุโบสถเวลาเย็น ให้มีเจ้าหน้าที่นัดศิษย์วัดทั้งสิ้น ประชุมที่พระอุโบสถ ให้พร้อมกันไหว้พระสวดมนต์เป็นการเบื้องต้น และมีการสอนธรรมเดือนละ ๔ ครั้ง ให้สมาทานศีล ๕ และอาราธนาธรรม ให้มีภิกษุแสดงธรรมครั้งละ ๑ กัณฑ์ พอสมควรแก่ภูมิของเด็ก จะเก็บข้อความในเล่มนี้ขึ้นสอนหรือธรรมะหมวดอื่นก็ได้ เสร็จการฟังธรรมแล้ว สวดคำนมัสการคุณานุคุณตามแบบของโรงเรียนรัฐบาล เมื่อสวดจบแล้วเลิกประชุม

อนึ่ง ในเล่มนี้มีคำบาลีเป็นเนื้อเรื่อง และมีคำที่เด็กฟังไม่เข้าใจอยู่เป็นอันมาก หากจะมีความเห็นเป็นปัญหาขึ้นว่า เมื่อเป็นดังนี้ มิเป็นคำสอนอันล่วงสมัยและได้ประโยชน์อันน้อยไปหรือ ตอบว่า ถ้านึกเผิน ๆ ก็น่าจะเห็นเสียเช่นนั้น อันที่จริงเด็ก ๆ ต้องมีความรู้ความเข้าใจน้อย และไม่มีความรู้อะไรมาก่อน (ทุกคน) ผู้บริบาลทารกจึงสอนให้เด็กพูด สอนให้เข้าใจมากออกไปจนสุดกำลังที่จะเป็นไปได้ ถ้าจะคอยอ้างว่าคำนี้เด็กฟังไม่เข้าใจ ต้องหาคำที่เด็กฟังเข้าใจทุกคำมาพูดให้เด็กฟัง อย่าให้เด็กได้ฟังถ้อยคำสำนวนที่ไม่เคยฟัง เพราะเด็กจะเบื่อ เช่นนี้ก็แปลว่า ต้องการจะให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจคงอยู่เท่าเดิม เด็กที่ถูกกันเสียดังนี้ จะเป็นเด็กอย่างไรบ้าง เมื่อกล่าวเฉพาะภาษาบาลี ที่เป็นภาษายังใช้อยู่ในพระพุทธศาสนา อันเรายอมนับถือว่าเป็นพระศาสนาดีเลิศยิ่งแล้ว แต่ถ้าจะต้องจำคำบาลีซึ่ง ทั้งตัวเราทั้ง

เด็กของเราชวนจะคิดเห็นเสียว่าไม่จำเป็น ถ้านึกเทียบเคียงว่า เราได้ทราบว่ามีคนหนึ่งหรือชาติหนึ่ง น่าคบหาสมาคม เพราะอาจอำนวยผลดีแก่เราแน่แท้ แต่คนนั้นหรือชาตินั้นใช้คำพูดต่างกับเรา ซึ่งถ้าเราไม่รู้ภาษาของเขา ก็ไม่อาจถือเอาประโยชน์จากการสมาคมได้อย่างดี ดังนี้ **ต้องรู้ภาษาของเขาด้วยหรือไม่จำเป็น** อีกนัยหนึ่ง คำพูดที่หมายถึงกิริยาเดียวกัน แต่พูดเป็นหลายคำ เช่น **กิน บริโภค รับประทาน ฉัน เสวย** เป็นต้น ผู้ใหญ่จะเห็นว่า ควรสอนเด็กให้จำและเข้าใจทั้ง ๕ คำหรือไม่ หรือจะคงให้รู้แต่คำว่า กิน คำเดียวก็พอแล้ว คำพูดอื่น ๆ ก็เหมือนกัน รู้ไว้ให้กว้างขวางจะดีหรือไม่ หรือจะให้เด็กจำไว้มาก ๆ ซึ่งอาจช่วยให้เด็กเข้าใจได้ในไม่ช้า ทั้งการจำการฟังคำเหล่านี้ ก็จะสำเร็จเป็นวิชาย่อย ๆ ของเด็กนั้น ในเมื่อเขาเติบโตขึ้น ถ้าเด็ก ๒ คน คนหนึ่งจำคำเหล่านี้ได้ แต่อีกคนหนึ่งจำไม่ได้เสียเลย จะวินิจฉัยว่าน่าเอ็นดูคนไหนมากกว่า

พระธรรมโกศาจารย์

วัดราชาธิวาส

วันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๑

บูชาพระรัตนตรัย

(เมื่อมาสู่ที่ประชุม กราบพระ ๓ หน เมื่อจัดเครื่องบูชา มีจุดเทียนธูปเป็นต้น แล้วนั่งกระโหย่งประณมมือเรียบร้อยพร้อมกัน มีต้นบทนำว่า)

(๑) อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระอรหันต์, บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย, ได้ตรัสรู้ถูกถ้วนดีแล้ว, อิเมหิ สกฺกาเรหิ, ตํ ภควนฺตํ อภิปูชยามิ, ข้าพเจ้าบูชา, ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น, ด้วยเครื่องสักการะเหล่านี้, (กราบพร้อมกันหน ๑).

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, พระธรรมคือศาสนา, อันพระผู้มีพระภาคเจ้า, แสดงไว้ดีแล้ว, อิเมหิ สกฺกาเรหิ, ตํ ธมฺมํ อภิปูชยามิ, ข้าพเจ้าบูชา, ซึ่งพระธรรมเจ้านั้น, ด้วยเครื่องสักการะเหล่านี้, (กราบพร้อมกันหน ๑).

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, หมู่พระสงฆ์ผู้เชื่อฟัง, ของพระผู้มีพระภาคเจ้า, ปฏิบัติดีแล้ว, อิเมหิ สกฺกาเรหิ, ตํ สงฺฆํ อภิปูชยามิ, ข้าพเจ้าบูชา, ซึ่งหมู่พระสงฆเจ้านั้น, ด้วยเครื่องสักการะเหล่านี้, (กราบพร้อมกันหน ๑).

สวดมนต์

(นั่งเรียบร้อยประณมมือพร้อมกัน มีต้นบทนำสวดว่า)

(๒) นโม, ขอนอบน้อมด้วยกายวาจาใจ, ตสฺส ภควโต, แด่พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น, อรหโต, ผู้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย, สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส, ได้ตรัสรู้ถูกถ้วนดีแล้ว (สวด ๓ จบ)

(๓) พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ, ข้าพเจ้าถึงซึ่งพระพุทธเจ้า, ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึง, ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ, ข้าพเจ้าถึงซึ่งพระธรรม, ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึง, สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ, ข้าพเจ้าถึงซึ่งพระสงฆ์, ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึง, ทุติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ, ข้าพเจ้าถึงซึ่งพระพุทธเจ้า, ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงครั้งที่ ๒, ทุติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ, ข้าพเจ้าถึงซึ่งพระธรรม, ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงครั้งที่ ๒, ทุติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ, ข้าพเจ้าถึงซึ่งพระสงฆ์, ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงครั้งที่ ๒, ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ, ข้าพเจ้าถึงซึ่งพระพุทธเจ้า, ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงครั้งที่ ๓, ตติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ, ข้าพเจ้าถึงซึ่งพระธรรม, ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงครั้งที่ ๓, ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ, ข้าพเจ้าถึงซึ่งพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงครั้งที่ ๓

(๔) อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพระอรหันต์, อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา, ได้บรรลุธรรมะอันสูงสุดแล้ว, มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ, ทรงปลุกใจพระสงฆ์เป็นอันมาก, ให้เบิกบานทั่วถึงแล้ว, อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ, นี้เป็นพระรัตนตรัยดังนี้, พุทฺโธ ธมฺโม

สงฺโฆ จาติ นานา โหนฺตมฺปิ วตฺถุโต, ถึงจะต่างกันโดยเรื่องว่า, พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็จริงแล,

อญฺญมญฺญาวิโยคาว เอกีภูตมฺปนตฺถโต,

แต่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยเนื้อความ, เพราะไม่พรากจากกันได้แท้, พุทฺโธ ธมฺมสฺส โพเธตา, พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้ในพระธรรม, ธมฺโม สงฺเฆน ธาริโต, พระธรรมก็พระสงฆ์เป็นผู้ทรงรักษาไว้, สงฺโฆ จ สาวโก พุทฺธสฺส, พระสงฆ์ก็เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า, อิจฺเจกาพทฺธเมวิทํ, พระรัตนตรัยเนื่องเป็นอันเดียวกันอย่างนี้แล

(๕) นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ, ที่พึ่งอย่างอื่นของข้าพเจ้าไม่มี, พุทฺโธ เม สรณํ วรํ, พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้าอันประเสริฐ, เอเตน สจฺจวชฺเชน, ด้วยการกล่าวความจริงนี้, โสตฺถิ เม โหตุ สพฺพทา, ขอความสวัสดีจงมีแก่ข้าพเจ้าทุกเมื่อ, นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ, ที่พึ่งอย่างอื่นของข้าพเจ้าไม่มี, ธมฺโม เม สรณํ วรํ, พระธรรมเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้าอันประเสริฐ, เอเตน สจฺจวชฺเชน, ด้วยการกล่าวความจริงนี้, โสตฺถิ เม โหตุ สพฺพทา, ขอความสวัสดีจงมีแก่ข้าพเจ้าทุกเมื่อ, นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ, ที่พึ่งอย่างอื่นของข้าพเจ้าไม่มี, สงฺโฆ เม สรณํ วรํ, พระสงฆ์เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้าอันประเสริฐ, เอเตน สจฺจวชฺเชน, ด้วยการกล่าวความจริงนี้ โสตฺถิ เม โหตุ สพฺพทา, ขอความสวัสดีจงมีแก่ข้าพเจ้าทุกเมื่อ

(ตรงนี้ สวดคาถาหรือปาฐะที่หมายเลขไว้เบื้องปลายวันละอย่าง เมื่อสวดจบแล้ว สวดบทปลายสวดมนต์ต่อไปนี้จนจบ)

(๖) อุโภ ปุญฺญญฺจ ยํ มจฺโจ กุรุเต อิธ, อันผู้จะต้องตาย, ทำบุญและบาปทั้ง ๒ อย่าง อย่างใดไว้ในโลกนี้, ตํ หิ ตสฺส

สกํ โหติ, บุญและบาปนั้น, คงเป็นของ ๆ ผู้นั้นแท้, ตญฺจ อาทาย คจฺฉติ, ผู้นั้นต้องรับรองบุญหรือบาปนั้นไป, ตญฺจสฺส อนุคํ โหติ, บุญหรือบาปนั้นก็ย่อมติดตามผู้นั้นไป, ฉายาว อนุปายินี, เหมือนเงาอันติดตามผู้นั้นไปฉะนั้น, ตสฺมา กเรยฺย กลฺยาณํ, เพราะเหตุนั้นบุคคลควรบำเพ็ญความดีที่เป็นกัลยาณธรรม, นิจยํ สมฺปรายิกํ, สั่งสมให้เป็นกำลังในเบื้องหน้า, ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินํ, เพราะว่าบุญทั้งหลาย, ย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย ถึงในโลกอื่นได้

(๗) ยาทิสํ วปฺปเต พีชํ, หว่านพืชชนิดใดลงไว้, ตาทิสํ ลภเต ผลํ, ย่อมได้ผลชนิดนั้น, กลฺยาณการี กลฺยาณํ, ผู้ทำความดีย่อมได้ผลดี, ปาปการี จ ปาปกํ, ผู้ทำความชั่ว ย่อมได้ผลชั่ว

(๘) น ชจฺจา วสโล โหติ, คนจะเป็นผู้เลวทรามเพราะชาติสกุลก็ไม่ใช่, น ชจฺจา โหติ พฺราหฺมโณ, จะเป็นผู้ประเสริฐเพราะสกุลก็ไม่ใช่, กมฺมุนา วสโล โหติ, คนจะเป็นผู้เลวทรามก็เพราะการกระทำ, กมฺมุนา โหติ พฺราหฺมโณ, จะเป็นผู้ประเสริฐเพราะการกระทำ

(๙) โย ปาณมติปาเตติ, ผู้ใดล้างผลาญสัตว์ที่มีชีวิตด้วย, มุสาวาทญฺจ ภาสติ, พูดคำไม่จริงด้วย, โลเก อทินฺนํ อาทิยติ, ถือเอาสิ่งของในโลกอันเขายังไม่ให้ด้วย, ปรทารญฺจ คจฺฉติ, ไปสมสู่ภรรยาของชายอื่นด้วย

สุราเมรยปานญฺจ โย นโร อนุยุญฺชติ เป็นคนประกอบการดื่มสุราเมรัยด้วย,

อิเธว เม โส โลกสฺมึ มูลํ ขนติ อตฺตโน, ผู้นั้น, ชื่อว่าขุดมูลรากของตนในโลกนี้แน่แท้

(๑๐) มาวมญฺเญถ ปาปสฺส, ไม่ควรดูหมิ่นต่อบาป, น มตฺตํ อาคมิสฺสติ, ว่าบาปเล็กน้อยจักไม่ให้ผล,

อุทพินฺทุนิปาเตน อุทกุมฺโภปิ ปูรติ, แม้หม้อน้ำ, ยังเต็มด้วยน้ำที่ตกลงทีละหยาดได้,

ปูรติ พาโล ปาปสฺส โถกํ โถกํปิ อาจินํ, คนพาลสั่งสมบาปแม้ทีละน้อย, ย่อมเต็มไปด้วยบาปได้เหมือนกัน

(๑๑) อตฺตานญฺเจ ปิยํ ชญฺญา, ถ้ารู้สึกได้ว่าตนเป็นที่รักของตนไซร้, รกฺเขยฺย นํ สุรกฺขิตํ, พึงรักษาตนนั้นให้เป็นอันรักษาดีแล้ว

ติณฺณมญฺญตรํ ยามํ ปฏิชคฺเคยฺย ปณฺฑิโต, พึงเป็นบัณฑิตประคับประคองตน, ในวัยทั้งสาม วัยใดวัยหนึ่งจงได้

(๑๒) อตฺตนาว กตํ ปาปํ, บาปที่ทำลงแล้วด้วยตนเอง, อตฺตนา สงฺกิลิสฺสติ, จะเศร้าหมองด้วยตน, อตฺตนา อกตํ ปาปํ, บาปที่ไม่ได้ทำแล้วด้วยตน, อตตนาว วิสุชฺฌติ, ย่อมบริสุทธิ์หมดจดด้วยตนแท้, สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ, อันความบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์เฉพาะตน, นาญฺโญ อญฺญํ วิโสธเย คนหนึ่งจะทำอีกคนหนึ่งให้บริสุทธิ์ไม่ได้

(๑๓) ปฏิรูปการี ธุรวา อุฏฺฐาตา วินฺทเต ธนํ, ผู้มีกิจธุระ, ตั้งใจอุตสาหะหมั่นทำการให้สมควร, ย่อมประมวลทรัพย์มาได้, สจฺเจน กิตฺตึ ปปฺโปติ, คนจะได้ชื่อเสียงก็เพราะความจริง, ททํ มิตฺตานิ คนฺถติ ผู้รู้จักแบ่งปันให้, ย่อมสมานไมตรีต่อกันไว้ได้

ยสฺเสเต จตุโร ธมฺมา สทฺธสฺส ฆรเมสิโน, ผู้มีศรัทธาเป็นผู้ครองเรือน, มีธรรมะ ๔ ประการนี้, สจฺจํ ทโม ฐิติ จาโค, คือ ความจริง ๑, ความฝึกฝนตัว ๑, ความอดกลั้นทนทาน ๑, การบริจาค ๑, สเว เปจฺจ น โสจติ, ผู้นั้นแล, ต้องพลัดพรากละไปก็ไม่ต้องเสียใจ

(๑๔) ธนํ จเช องฺควรสฺส เหตุ, พึงยอมสละซึ่งทรัพย์, เพราะเหตุจะรักษาอวัยวะอันประเสริฐไว้, องฺคํ จเช ชีวิตํ รกฺขมาโน, เมื่อรักษาชีวิตไว้พึงยอมสละอวัยวะ

องฺคํ ธนํ ชีวิตญฺจาปิ สพฺพํ,

จเช นโร ธมฺมมนุสฺสรนฺโต,

เมื่อระลึกถึงคุณธรรม, พึงยอมสละแม้อวัยวะ แม้ทรัพย์ แม้ชีวิตทั้งมวล

(๑๕) สพฺเพ สตฺตา สทา โหนฺตุ อเวรา สุขชีวิโน, ขอปวงสัตว์ทั้งหลาย, จงเป็นผู้ไม่มีเวรต่อกัน, เป็นผู้ดำรงชีพอยู่เป็นสุขทุกเมื่อเถิด

กตํ ปุญฺญผลํ มยฺหํ สพฺเพ ภาคี ภวนฺตุ เต, ขอสัตว์ทั้งสิ้นนั้น, จงเป็นผู้มีส่วนได้เสวยผลบุญ, อันข้าพเจ้าบำเพ็ญแล้วนั้นเถิด

จบ

(เวลาเลิกประชุม กราบ ๓ หน)

---

๑. มิตฺตามิตฺตคาถา

อญฺญทตฺถุหโร มิตฺโต, มิตรปอกลอกนำไปถ่ายเดียว, โย จ มิตฺตฺโต วจีปรโม,[๑] มิตรใด มีวาจาปราศรัยเป็นอย่างยิ่ง, อนุปฺปิยญฺจ โย อาหุ,[๒] มิตรใด, กล่าวคำประจบ, อปาเยสุ จ โย สขา, มิตรใด, เป็นเพื่อนในความฉิบหาย
เอเต อมิตฺเต จตฺตาโร อิติ วิญฺญาย ปณฺฑิโต, บัณฑิตพิจารณาเห็นว่า, ทั้ง ๔ จำพวกนี้มิใช่มิตรแล้ว, อารกา ปริวชฺเชยฺย, พึงหลีกเลี่ยงเสียให้ห่างไกล, มคฺคํ ปฏิภยํ ยถา, เหมือนคนเดินทาง, เว้นทางอันมีภัยเสียฉะนั้น, อุปากโร จ โย มิตฺโต, มิตรใด, มีอุปการะ, สุขทุกฺโข จ โย สขา, เพื่อนใด, ร่วมสุขร่วมทุกข์กันได้, อตฺถกฺขายี จ โย มิตฺโต, มิตรใด, มีปกติบอกประโยชน์ให้, โย จ มิตฺตานุกมฺปโก, และมิตรใด, เป็นผู้อนุเคราะห์เอ็นดูซึ่งมิตร, เอเตปิ มิตฺเต จตฺตาโร อิติ วิญฺญาย ปณฺฑิโต, บัณฑิตพิจารณาเห็นว่า, ทั้ง ๔ จำพวกนี้เป็นมิตรจริงแล้ว, สกฺกจฺจํ ปยิรูปาเสยฺย, พึงเข้าไปคบหาโดยเคารพ, มาตา ปุตฺตํว โอรสํ, ให้เหมือนมารดากับบุตรอันเป็นโอรสฉะนั้น

---

๒. ตโยปุตฺตคาถา

อติชาตํ อนุชาตํ ปุตฺตํ อิจฺฉนฺติ ปณฺฑิตา, บัณฑิตทั้งหลาย, ย่อมปรารถนาซึ่งอติชาติบุตร, ผู้เกิดเจริญยิ่งกว่ามารดาบิดา, และอนุชาตบุตร, ผู้เกิดสมควรแก่มารดาบิดา

---

๑. ม. ยุ. วจีปโร ฯ ๒. ม. ยุ. อาห ฯ

อวชาตํ น อิจฺฉนฺติ โย โหติ กุลคนฺธโน, แต่ย่อมไม่ปรารถนาซึ่งอวชาตบุตร, ผู้เกิดต่ำทราม, ที่ตัดรอนสกุลให้ฉิบหาย เอเต โข ปุตฺตา โลกสฺมึ, บุตรทั้ง ๓ เหล่านี้แล, มีอยู่ในโลก, เย ภวนฺติ อุปาสกา, บุตรเหล่าใดเป็นอุบาสก, เห็นคุณพระรัตนตรัยอยู่ใกล้ด้วยจิต, สทฺธา สีเลน สมฺปนฺนา, เป็นผู้มีศรัทธาถึงสรณะเชื่อกรรมเชื่อผล, สมบูรณ์ด้วยศีลประพฤติเรียบร้อย, วทญฺญู วีตมจฺฉรา, เป็นผู้รู้ถึงถ้อยคำของผู้มีความต้องการ, มีสันดานปราศจากตระหนี่

จนฺโท วพฺภฆนา มุตฺโต ปริสาสุ วิโรจเร, ย่อมไพโรจน์ด้วยสง่าราศีในประชุมชน, ดังดวงจันทร์อันพ้นแล้วจากกลีบเมฆ, ส่องแสงจำรัสอยู่ฉะนั้น

---

๓. สงฺคหวตฺถุคาถา

ทานญฺจ, การให้การแจกด้วย, เปยฺยวชฺชญฺจ, ถ้อยคำอันดูดดื่มจับใจด้วย, อตฺถจริยา จ ยา อิธ, การประพฤติอันเป็นประโยชน์แก่กันในโลกนี้ด้วย

สมานตา[๑] จ ธมฺเมสุ ตตฺถ ตตฺถ ยถารหํ, ความเป็นผู้สม่ำเสมอ[๒]ในธรรมนั้น ๆ ตามสมควรด้วย, เอเต โข สงฺคหา โลเก, ๔ ประการเหล่านี้แล, เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกันในโลกได้, รถสฺสาณีว ยายโต, เหมือนเพลารถอันกำลังเดิน, ย่อมหมุนวนไปได้ฉะนั้น, เอเต จ สงฺคหา นาสฺสุ, ถ้าเครื่องสงเคราะห์ทั้ง ๔ เหล่านี้ไม่พึงมีแล้วไซร้,

---

๑. สมานตฺตตา ๒. ความเป็นผู้มีตนสม่ำเสมอ ฯ

น มาตา ปุตฺตการณา, ลเภถ มานํ ปูชํ วา ปิตา วา ปุตฺตการณา, มารดาก็ดี, บิดาก็ดี, จะไม่พึงได้รับความนับถือและความบูชาเพราะเหตุมีบุตร

ยสฺมา จ สงฺคเห เอเต สมเวกฺขนฺติ ปณฺฑิตา, ก็เพราะเหตุใด, บัณฑิตพิจารณาเห็นซึ่งคุณเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจเหล่านี้, ว่าเป็นกิจชอบและประกอบตามกำลัง, ตสฺมา มหตฺตํ ปปฺโปนฺติ, เพราะเหตุนั้น, ท่านจึงบรรลุถึงความเป็นใหญ่, ปาสํสา จ ภวนฺติ เตติ, และเป็นผู้อันชนทั้งหลายสรรเสริญดังนี้

---

๔. ปญฺจฐานคาถา

ปญฺจ ฐานานิ สมฺปสฺสํ ปุตฺตํ อิจฺฉนฺติ ปณฺฑิตา, เมื่อบัณฑิตพิจารณาเห็นซึ่งฐานะทั้ง ๕ จึงปรารถนาได้บุตร, ภโต วา โน ภริสฺสติ, คือเราเลี้ยงบุตรมาแล้ว, จักเลี้ยงตอบแทนเรา ๑, กิจฺจํ วา โน กริสฺสติ, บุตรจักช่วยทำกิจการของเรา ๑, กุลวํโส จิรํ ติฏฺเฐ, วงศ์สกุลของเราจะพึงตั้งมั่นอยู่ได้นาน ๑, ทายชฺชํ ปฏิปชฺชติ, บุตรจะพึงปฏิบัติตัวให้สมควรรับทรัพย์มรดก ๑,

อถ วา ปน เปตานํ ทกฺขิณํ อนุปฺปทิสฺสติ, ก็แหละเมื่อเราล่วงลับไปแล้ว, บุตรจักทำบุญอุทิศไปให้ ๑,

ฐานาเนตานิ สมฺปสฺสํ ปุตฺตํ อิจฺฉนฺติ ปณฺฑิตา, เมื่อบัณฑิตพิจารณาเห็นซึ่งฐานะทั้ง ๕ นี้, จึงมีความปรารถนาได้บุตร, ตสฺมา สนฺโต สปฺปุริสา, เพราะเหตุดังนั้น, บุตรธิดาผู้เป็นสัปบุรุษสงบเรียบร้อยทั้งหลาย, กตญฺญู กตเวทิโน, จึงเป็นผู้กตัญญูกตเวที

ภรนฺติ มาตาปิตโร ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ, เมื่อระลึกถึงอุปการ-คุณที่ท่านได้ทำไว้ก่อน, จึงเลี้ยงบำรุงมารดาบิดา

กโรนฺติ เนสํ กิจฺจานิ ยถาตํ ปุพฺพการินํ, ย่อมทำกิจการของท่าน, อย่างที่ท่านทำแก่บุพการีชนทั้งหลาย, โอวาทการี ภตโปสี, เป็นผู้ทำตามโอวาท, อภิบาลท่านที่ได้เลี้ยงตนมา, กุลวํสํ อหาปเย, ดำรงสกุลวงศ์ไม่ให้เสื่อมเสีย, สทฺโธ สีเลน สมฺปนฺโน, เป็นผู้มีศรัทธาสมบูรณ์ด้วยศีล, ปุตฺโต โหติ ปสํสิโยติ, เป็นบุตรอันควรสรรเสริญแล

---

๕. อริยธนคาถา

สทฺธาธนํ ทรัพย์คือศรัธาความเชื่อถือ ๑, สีลธนํ, ทรัพย์คือศีลความตั้งใจประพฤติเรียบร้อย ๑, หิริโอตฺตปฺปิยํ ธนํ, ทรัพย์คือหิริความละอายต่อทุจริต ๑, คือโอตัปปะความหวาดกลัวต่อทุจริต ๑, สุตธนญฺจ, และทรัพย์คือการฟังการศึกษา ๑, จาโค จ, และทรัพย์คือการบริจาค ๑, ปญฺญา เว สตฺตมํ ธนํ, และทรัพย์คือปัญญาความรู้ทั่วถึงเป็นที่ ๗, ยสฺส เอตา ธนา อตฺถิ, ผู้ใดมีอริยทรัพย์ ๗ ประการนี้, อิตฺถิยา ปุริสสฺส วา, เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม, อทลิทฺโทติ ตํ อาหุ, นักปราชญ์สรรเสริญผู้นั้นว่า, เป็นคนไม่ต้องจนใจ อโมฆํ ตสฺส ชีวิตํ, ถึงชีวิตของเขาก็ไม่เปล่าประโยชน์,

ตสฺมา สทฺธญฺจ สีลญฺจ ปสาทํ ธมฺมทสฺสนํ,

อนุยุญเชถ เมธาวี สรํ พุทฺธานสาสนนฺติ, เพราะเหตุดังนั้น, เมื่อผู้มีปัญญาระลึกถึงพระพุทธศาสนา, พึงบำเพ็ญศรัทธาและศีล, ประกอบความเลื่อมใสและความรู้เห็นพระธรรม ฉะนี้

---

๖. สมฺปทาคาถา

อุฏฺฐาตา กมฺมเธยฺเยสุ ผู้ขยันในการงานอันเกื้อกูลแก่การตั้งตัว, อปฺปมตฺโต, เป็นผู้ไม่เลินเล่อ, วิธานวา, เป็นผู้เข้าใจจัดการงาน, สมํ กปฺเปติ ชีวิตํ, ย่อมประหยัดการเลี้ยงชีพอย่างพอดี, สมฺภตํ อนุรกฺขติ, รู้จักรักษาทรัพย์ที่สะสมไว้ได้แล้ว, สทฺโธ สีเลน สมฺปนฺโน, เป็นผู้มีศรัทธาสมบูรณ์ด้วยศีล, วทญฺญู, รู้จักกระบวนคำพูด, วีตมจฺฉโร, เป็นผู้ไม่ตระหนี่

นิจฺจํ มคฺคํ วิโสเธติ โสตฺถานํ สมฺปรายิกํ, ย่อมจัดแจงหนทางให้เป็นความสวัสดี, ที่จะมีในเบื้องหน้าเป็นนิตย์

อิจฺเจเต อฏฺฐ ธมฺมา จ สทฺธสฺส ฆรเมสิโน, ก็แหละทั้ง ๘ ประการดังนี้, เป็นธรรมะของผู้มีศรัทธาเป็นผู้ครองเรือน

อกฺขาตา สจฺจนาเมน อุภยตฺถ สุขาวหา, อันพระพุทธเจ้าผู้มีชื่อว่าเป็นผู้รู้จริงตรัสบอกแล้ว, ว่าเป็นคุณอำนวยความสุขในภพทั้ง ๒

ทิฏฺฐธมฺมหิตตฺถาย สมฺปรายสุขาย จ

เอวเมตํ คหฏฺฐานํ จาโค ปุญฺญํ ปวฑฺฒตีติ การบริจาคอันเป็นบุญของผู้ครองเรือน, ก็ย่อมเจริญทั่วถึง, เพื่อประโยชน์เกื้อกูลในปัจจุบัน, และเพื่อความสุขในเบื้องหน้า, ด้วยประการดังนี้แล

---

๗. กุศลกรรมบถ

ทส อิเม กุสลกมฺมปถา, กรรมบถเป็นกุศลทั้งหลาย ๑๐ เหล่านี้, สมตฺตา สมาทินฺนา, อันบุคคลสมาทานให้บริบูรณ์ได้แล้ว, หิตาย สุขาย สํวตฺตนฺติ, ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล, เพื่อความสุข, กตเม ทส, ๑๐ ประการไฉนบ้าง, ปาณาติปาตา เวรมณี, คือเว้นจากการทำสัตว์มีชีวิตให้ตาย, อทินฺนาทานา เวรมณี, เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้, กาเมสุ มิจฺฉาจารา เวรมณี, เว้นจากการทำชู้ทั้งหลาย, มุสาวาทา เวรมณี, เว้นจากกล่าวคำเท็จ, ปิสุณาย วาจาย เวรมณี, เว้นจากวาจาส่อเสียด, ผรุสาย วาจาย เวรมณี, เว้นจากวาจาหยาบร้าย, สมฺผปฺปลาปา เวรมณี, เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ, อนภิชฺฌา, ไม่เพ่งอยากได้สิ่งของ ๆ ใคร, อพฺยาปาโท, ไม่พยาบาทปองร้ายใคร, สมฺมาทิฏฺฐิ, เห็นชอบถูกต้องตามคลองธรรม, อิเม โข ทส กุสลกมฺมปถา, กรรมบถเป็นกุศล ๑๐ เหล่านี้, สมตฺตา สมาทินฺนา, อันบุคคลสมาทานให้บริบูรณ์ได้แล้ว, หิตาย สุขาย สํวตฺตนฺตีติ, ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล, เพื่อความสุข ดังนี้แล

---

๘. อนุสฺสรณปาฐ

อิติปิ โส ภควา, แม้เพราะอย่างนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้า, อรหํ, เป็นพระอรหันต์, สมฺมาสมฺพุทฺโธ, เป็นผู้ตรัสรู้ถูกถ้วนดีแล้ว, วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน, เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ, สุคโต, เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว, โลกวิทู, เป็นผู้รู้แจ้งโลก, อนุตฺตโร ปุริสทมฺ-

มสารถิ, เป็นสารถีแห่งบุรุษพึงฝึกได้, ไม่มีผู้อื่นยิ่งไปกว่า, สตฺถา เทวมนุสฺสานํ, เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย, พุทฺโธ, เป็นผู้ตื่นแล้ว, เป็นผู้เบิกบานแล้ว, ภควาติ, เป็นผู้มีโชค ฉะนี้แล

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, พระธรรมคือศาสนา, อันพระผู้มีพระภาคเจ้า, แสดงไว้ดีแล้ว, สนฺทิฏฺฐิโก, อันผู้ได้บรรลุจะพึงเห็นเอง, อกาลิโก, ไม่ประกอบด้วยกาล, เอหิปสฺสิโก, ควรเรียกให้มาดูได้, โอปนยิโก, ควรน้อมเข้ามา, ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ อันวิญญูพึงรู้เฉพาะตนฉะนี้แล

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, หมู่พระสงฆ์ผู้เชื่อฟัง, ของพระผู้มีพระภาคเจ้า, เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว, อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, หมู่พระสงฆ์ผู้เชื่อฟัง, ของพระผู้มีพระภาคเจ้า, เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว, ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, หมู่พระสงฆ์ผู้เชื่อฟัง, ของพระผู้มีพระภาคเจ้า, เป็นผู้ปฏิบัติเป็นธรรม, สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, หมู่พระสงฆ์ผู้เชื่อฟัง, ของพระผู้มีพระภาคเจ้า, เป็นผู้ปฏิบัติสมควร, ยทิทํ, นี้คือใคร, จตฺตาริ ปุริสยุคานิ, คู่แห่งบุรุษสี่, อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา, บุรุษบุคคลแปด, เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ, นี่หมู่พระสงฆ์ผู้เชื่อฟัง, ของพระผู้มีพระภาคเจ้า, อาหุเนยฺโย, เป็นผู้ควรของคำนับ, ปาหุเนยฺโย, เป็นผู้ควรของต้อนรับ, ทกฺขิเณยฺโย, เป็นผู้ควรของทำบุญ, อญฺชลิกรณีโย, เป็นผู้ควรทำอัญชลี, (ประณมมือไหว้) อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ, เป็นนาบุญของโลก, ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ฉะนี้แล

คำปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ

เอสาหํ ภนฺเต, สุจิรปรินิพฺพุตมฺปิ ตํ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ, พุทฺธมามโก๑ติ มํ สงฺโฆ ธาเรตุ.

คำแปล

ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าถึงพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น แม้ปรินิพพานนานมาแล้ว และพระธรรมพระสงฆ์ เป็นสรณะ (คือที่ระลึกนับถือ) ขอพระสงฆ์จงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ผู้รับเอาพระพุทธเจ้าเป็นของตน คือผู้นับถือพระพุทธเจ้า

คำอาราธนาศีล ๕

มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขณตฺถาย, ติสรเณน สห, ปญฺจ สีลานิ ยาจาม.

ทุติยมฺปิ มยํ ภนฺเต, วิสุํ วิสุํ รกฺขณตฺถาย, ติสรเณน สห, ปญฺจ สีลานิ ยาจาม.

ตติยมฺปิ มยํ ภนฺเต, วิสุํ วิสุํ รกฺขณตฺถาย, ติสรเณน สห, ปญฺจ สีลานิ ยาจาม.

(ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าทั้งหลายขอศีล ๕ กับสรณะ ๓ เพื่อประโยชน์แก่การรักษาต่าง ๆ กัน ฯ ล ฯ)

อาราธนาศีล ๘ ในวันพระก็แบบเดียวกัน ต่างแต่คำว่า อฏฺฐ สีลานิ เท่านั้น

---

๑. ถ้าผู้หญิงให้เปลี่ยนเป็น พุทฺธมามิกาติ

อาราธนาธรรม

พฺรหฺมา จ โลกาธิปตี สหมฺปติ,
กตญฺชลี อนฺธิวรํ อยาจถ,
สนฺตีธ สตฺตาปฺปรชกฺขชาติกา,
เทเสตุ ธมฺมํ อนุกมฺปิมํ ปชํ

(ท้าวสหัมบดีพรหม ผู้เป็นอธิบดีโลก มีอัญชลีอันกระทำแล้ว ได้ทูลขอพระพรอันประเสริฐว่า สัตว์ทั้งหลายผู้มีชาติแห่งสัตว์ผู้มีธุลีน้อยในจักษุ คือสัตว์ที่มีกิเลสน้อย มีอยู่ในโลกนี้ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงมีความเอ็นดู ทรงแสดงธรรมโปรดหมู่สัตว์นี้)

อาราธนาปริตร

วิปตฺติปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพทุกฺขวินาสาย ปริตฺตํ พฺรูถ มงฺคลํ
วิปตฺติปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพภยวินาสาย ปริตฺตํ พฺรูถ มงฺคลํ
วิปตฺติปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพโรควินาสาย ปริตฺตํ พฺรูถ มงฺคลํ

(ขอท่านทั้งหลาย จงสวดปริตรอันเป็นมงคล เพื่ออันป้องกันวิบัติ เพื่ออันสำเร็จแห่งสมบัติทั้งปวง เพื่ออันพินาศแห่งทุกข์ทั้งปวง ขอท่านทั้งหลาย จงสวดปริตรอันเป็นมงคล เพื่ออันป้องกันวิบัติ เพื่ออันสำเร็จแห่งสมบัติทั้งปวง เพื่ออันพินาศแห่งภัยทั้งปวง ขอท่านทั้ง

หลาย จงสวดปริตรอันเป็นมงคล เพื่ออันป้องกันวิบัติ เพื่ออันสำเร็จแห่งสมบัติทั้งปวง เพื่ออันพินาศแห่งโรคทั้งปวง).

คำลาพระสงฆ์

หนฺททานิ มยํ ภนฺเต คจฺฉาม พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียา

(ท่านเจ้าข้า พวกข้าพเจ้าลาไปบัดนี้ละ พวกข้าพเจ้ามีกิจมาก มีเรื่องมาก)

คำตอบของพระเถระ

ยสฺสทานิ ตุมฺเห กาลํ มญฺญถ

หัวใจต่าง ๆ

หัวใจพระพุทธคุณ :– อ. สํ. วิช. สุ. โล. ปุ. ส. พุ. ภ.
หัวใจพระไตรรัตน์ :– อิ. สฺวา. สุ.
หัวใจอริยสัจ :– ทุ. ส. นิ. ม.
หัวใจพระไตรปิฎก :–
พระวินัย :– อา. ปา. ม. จุ. ป.
พระสูตร :– ที. ม. สํ. อํ. ขุ.
พระอภิธรรม :– สํ. วิ. ธา. ปุ. ก. ย. ป.
หัวใจพรหมวิหาร :– เม. ก. มุ. อุ.

เบญจเคารพ

ไหว้กราบบูชา วันสองเวลา อย่างน้อยควรทำ กราบครั้งห้าหน เป็นกิจประจำ ทำจนแม่นยำ นำให้สุขศรี

หนึ่งกราบพระพุทธ ด้วยจิตบริสุทธิ์ ระลึกเห็นความดี แล้วกราบพระธรรม ระลึกคุณที่มี ให้จิตเปรมปรีดิ์ นับถือจริงใจ

แล้วกราบพระสงฆ์ สาวกพระพุทธองค์ ด้วยจิตเลื่อมใส เห็นคุณของท่าน ดีชอบเพียงไร น้อมมาภายใน เตือนใจของตน

ชนกชนนี ผู้บุพพการี รวมทั้งสองคน กราบหนที่สี่ ด้วยจิตนฤมล ตริตรองเห็นผล ที่ท่านอุปการ

แล้วประมวลความดี ที่บรรดามี ในครูอาจารย์ ผู้ใหญ่และกษัตริย์ ทรงคุณมโหฬาร น้อมจิตกราบกราน เป็นที่ครบห้า

ลำดับแต่นั้น อธิษฐานบากบั่น ด้วยใจแกล้วกล้า คิดคนึงกิจการ ตามวันเวลา หาช่องแสวงหา ผลประโยชน์ประจำวัน

กับคิดรักษา ทรัพย์สินนานา ด้วยวิธีป้องกัน อย่าให้จ่ายมาก แต่รู้แบ่งปัน เลิกการพนัน คบหาคนดี

รักษาความสัตย์ ตั้งจิตวิรัติ บำเพ็ญขันตี เว้นบาปอกุศล เป็นคนอารี รู้สมานไมตรี กับคนใกล้ไกล

คิดเชื่อเรื่องกรรม คือการที่ทำ ด้วยกายปากใจ ทำดีได้ดี ไม่เลือกใคร ๆ ทำชั่วครั้งไหน ผลชั่วตามสนอง

คิดได้ทำได้ ตามข้อกล่าวไว้ พร้อมด้วยตริตรอง จักมีเกษมสุข ไกลทุกข์หม่นหมอง เป็นคนควรลอง ทำตลอดตัวตาย

(วัดราชาธิวาส มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๔)

ปตฺติทานคาถา

(คาถากรวดน้ำ)

ปญฺญสฺสิทานิ กตสฺส	ขอผลบุญอันข้าพเจ้าบำเพ็ญแล้วครั้งนี้,
ผลํ กปฺปตุ ปาณินํ,	จงสำเร็จแก่สัตว์ทั้งหลายเถิด,
สพฺเพ เต จตุโยนิกา,	ขอสัตว์มีกำเนิดสี่ทั้งสิ้นนั้น,
อนุโมทนฺตุ สาธุกํ	จงอนุโมทนาซึ่งบุญนั้น, ให้สำเร็จประโยชน์เถิด,
อนุโมทนปุญฺเญน,	เพราะบุญคือการอนุโมทนา (นั้น),
เตสาสา สิชฺฌตํ สุภา.	ขอความปรารถนาที่ดีงามจงสำเร็จแก่สัตว์เหล่านั้นเถิด,
กตปุญฺญานุภาเวน,	เพราะอานุภาพแห่งบุญ อันข้าพเจ้าได้บำเพ็ญแล้วนั้น,
สมฺมาปโยคสมฺปทา,	ขอความถึงพร้อม แห่งความพยายามชอบ
ติสทฺธมฺเมน เวปุลฺลํ,	และความไพบูลย์ด้วยพระสัทธรรมสาม,
สิทฺธิกิจฺจํ จ โหนฺตุ เม.	และความสำเร็จกิจ, จงมีแก่ข้าพเจ้าเถิด.

คำนำ

คุณไสว สุทธิพิทักษ์ แจ้งว่า จะบำเพ็ญกุศลและปลงศพบิดา ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ในเดือนเมษายน ศกนี้ ในการบำเพ็ญกุศลปลงศพบิดาครั้งนี้ จะพิมพ์หนังสือเป็นธรรมบรรณาการ แจกสนองเมตตาจิตของท่านผู้มาร่วมในการปลงศพ เป็นการอุทิศส่วนกุศลแก่บิดาผู้วายชนม์ด้วย ในบรรดาเรื่องที่จะพิมพ์นั้น มีความเลื่อมใสที่จะพิมพ์หนังสือแบบไหว้พระสวดมนต์ ของศิษย์สำนักวัดราชาธิวาส รวมอยู่ด้วยเรื่องหนึ่ง ด้วยมีความประทับใจอยู่ว่า แบบไหว้พระสวดมนต์ของศิษย์วัดราชาธิวาสนี้ เป็นเครื่องน้อมนำและชี้แนวทางชีวิตของผู้สนใจเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะคุณไสว สุทธิพิทักษ์ มีความรู้สึกอยู่เสมอว่า ชีวิตของตนที่เจริญมาได้ด้วยความสุขพอประมาณ ไม่ถึงกับเสื่อมทรามยากไร้ได้ทุกข์อยู่ในบัดนี้นั้น เพราะรู้สึกว่าได้ปฏิบัติตามข้อความในแบบไหว้พระสวดมนต์นั้น ได้หนังสือแบบไหว้พระสวดมนต์นั้นเป็นครูอยู่ตลอดมา เมื่อส่วนตัวรู้สึกได้ประโยชน์อยู่อย่างนี้ จึงมีความประสงค์ที่จะแจกจ่ายให้ท่านผู้อื่นได้ประโยชน์บ้าง เหมือนกับได้รับประทานผลไม้ที่มีรสดีและแปลก ก็คิดถึงญาติสนิทมิตรสหาย อยากให้ได้รับประทานบ้างฉะนั้น และเป็นโอกาสอันเหมาะสม ในคราวที่จะทำบุญฉลองพระคุณบิดาผู้มีพระคุณ จึงจัดพิมพ์แบบไหว้พระสวดมนต์นี้แจกในงาน เพื่อเป็นธรรมบรรณาการอุทิศส่วนกุศลแก่บิดา ด้วยอำนาจกตัญญูกตเวที ในฐานะที่ข้าพเจ้าใกล้ชิดกับการที่ได้มีแบบไหว้พระสวดมนต์นี้ จึงขอให้เขียนคำนำเพื่อบรรยายให้ท่านผู้อ่าน ได้ทราบมูลเหตุเรื่องการที่ได้มีหนังสือแบบไหว้พระสวดมนต์นี้ดังยิ่งขึ้น

หนังสือแบบไหว้พระสวดมนต์ ของศิษย์สำนักวัดราชาธิวาสนี้ ท่านเจ้าคุณพระธรรมวโรดม (เซ่ง อุตฺตโม) อดีตเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสวิหาร และเจ้าคณะมณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลภูเก็ต พระกรรมวาจาจารย์ของข้าพเจ้า เป็นผู้เรียบเรียงขึ้น ด้วยความประสงค์อย่างไร ปรากฏในคำนำของท่านซึ่งได้พิมพ์ไว้ด้วยแล้ว ในขณะที่ท่านเรียบเรียงแบบไหว้พระสวดมนต์นี้ ท่านมีสมณศักดิ์เป็นพระธรรมโกศาจารย์ เจ้าคณะมณฑลภูเก็ต และต่อมาไม่นานก็ได้เป็นเจ้าคณะมณฑลนครศรีธรรมราชด้วย ก่อนแต่ท่านจะเรียบเรียงแบบไหว้พระสวดมนต์ของศิษย์สำนักวัดราชาธิวาสนี้ขึ้น ท่านได้เรียบเรียงบทสวดมนต์แปลสำหรับภิกษุสามเณรใช้สวดต่อจากทำวัตรสวดมนต์เช้าค่ำก่อน ในขณะที่ท่านเรียบเรียงแบบไหว้พระสวดมนต์ทั้ง ๒ อย่างนี้ ข้าพเจ้ายังเป็นสามเณรเข้ามาอยู่วัดราชาธิวาสใหม่ เมื่อท่านเรียบเรียงเสร็จเป็นบท ๆ ท่านมักจะเรียกสามเณรชั้นโต อายุ ๑๗–๑๘ ปีขึ้นไป คราวละ ๔ รูป หรือ ๕ รูป มาว่าทำนองสวดมนต์แปลให้ท่านฟัง ในขณะที่ท่านนั่งฟังอยู่นั้น ถ้าตอนไหนคำแปลไม่สละสลวย ว่าเป็นทำนองสวดไม่ไพเราะ ท่านก็จะแก้ไขตัดเติมเสียใหม่ ให้คำแปลได้ความสอดคล้องกับภาษาบาลี และได้ความเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ที่ข้าพเจ้าจำได้เช่นคำแปลตายนคาถาว่า เนกตฺตมุปฺปชฺชติ ซึ่งดูเหมือนท่านแปลให้สามเณรสวดในครั้งแรกว่า ย่อมไม่เข้าถึงความเป็นผู้มีอารมณ์เป็นหนึ่งแน่ หรืออะไรทำนองนี้ แต่เมื่อสามเณรสวดเป็นทำนองฟังดูไม่เพราะสละสลวย ท่านจึงแก้เป็น เนกตฺตมุปฺปชฺชติ ย่อมเข้าฌานยังไม่ได้ ซึ่งคำแปลว่าย่อมไม่ถึงเป็นผู้มีอารมณ์เป็นหนึ่งแน่ ก็คือยังไม่เข้าฌานหรือไม่ได้บรรลุฌานนั้นเอง ดังนี้เป็นตัวอย่าง แม้ในการทำแบบไหว้พระสวดมนต์ของศิษย์สำนักวัดราชาธิวาส ท่านก็ให้สามเณรสวดเป็นทำนองให้ท่าน

ฟังก่อนเช่นเดียวกัน บางคราวมีเจ้าคณะจังหวัดบางจังหวัด ในเขตมณฑลนครศรีธรรมราชและภูเก็ตบางท่านเข้ามาด้วยกิจการคณะสงฆ์และพักที่วัดราชาธิวาส ถ้าท่านผู้มาพักนั้นแสดงความสนใจในเรื่องการสวดการแปล ท่านมักจะให้สามเณร ๔ รูป สวดบทสวดมนต์แปลให้ฟัง ข้าพเจ้าเคยสวดบทสวดมนต์แปลถวาย ท่านเจ้าคุณพระธรรมารามคณี พระอุปัชฌาย์ของข้าพเจ้า ซึ่งเข้ามาพักที่วัดราชาธิวาส พร้อมด้วยสามเณรอื่น ๆ อีก ๓ รูปครั้งหนึ่ง คำแปลในบทสวดมนต์แปลสำหรับภิกษุสามเณรก็ดี สำหรับศิษย์วัดราชาธิวาสก็ดี ท่านพยายามแปลให้ได้ใจความกระทัดรัด ใกล้เคียงกับความหมายในภาษาบาลีมากที่สุด และประสงค์ให้เข้าใจความหมายง่ายเป็นประมาณ

บทสวดมนต์แปลและแบบไหว้พระสวดมนต์ ของศิษย์วัดราชาธิวาสนี้ ในชั้นต้นก็ใช้เฉพาะในวัดราชาธิวาสก่อน ครั้นได้พิจารณาเห็นว่าเป็นประโยชน์อยู่มาก จึงได้ขยายให้กว้างออกไปใช้ในเขตที่ท่านปกครอง คือ มณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลภูเก็ต คณะสงฆ์ ๒ มณฑลนั้นนิยมใช้แพร่หลาย แผ่ออกไปจนถึงญาติโยมพุทธศาสนิกชนในเวลาที่ทำบุญตามบ้าน ก่อนแต่จะรับศีล นิยมบูชาพระรัตนตรัย ตามแบบในไหว้พระสวดมนต์ฉบับนี้ก่อนทั่วไป ทราบว่าบัดนี้ก็ยังนิยมใช้อยู่แต่ก็หายไปจางไปตามกาลสมัย พระเถระผู้ใหญ่ท่านหนึ่ง ท่านได้ออกไปในภาคใต้มีจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นต้น ท่านกลับมาแล้วปรารภกับข้าพเจ้าว่า ท่านไปมาหลายภาคหลายจังหวัด ยังไม่เคยเห็นที่ไหนที่เจ้าคณะผู้ปกครอง วางฝีไม้ลายมือในทางปกครองให้ติดไว้ เหมือนกับท่านเจ้าคุณพระธรรมวโรดม เจ้าคณะมณฑลนครศรีธรรมราช ซึ่งกรณียะที่ท่านได้วางไว้ไม่น่าลบถึงลบก็ไม่สูญดังนี้ ที่ท่านปรารภอย่างนี้เนื่องจากท่านได้ไปร่วมในพิธีกรรมทางศาสนาในที่แห่งหนึ่ง ก่อนแต่จะ

อาราธนาศีลรับศีล ผู้ไปร่วมงานทั้งหมดพร้อมกันกล่าวคำบูชาพระรัตน-ตรัยทั้งคำบาลีและคำแปล ตามแบบไหว้พระสวดมนต์ของศิษย์สำนักวัดราชาธิวาส เมื่อเสร็จพิธีแล้วท่านถามว่าใครสอนให้ทำอย่างนี้ เขาตอบว่าทำตามแบบของพระธรรมวโรดม เจ้าคณะมณฑลนครศรีธรรมราชและภูเก็ต และที่ท่านไปเห็นมานี้ ก็ในสมัยที่เลิกการปกครองเป็นมณฑลมานานหลายปีแล้ว และท่านเจ้าคุณพระธรรมวโรดมก็ถึงมรณภาพแล้ว

คุณไสว สุทธิพิทักษ์ ประทับใจและเลื่อมใสในแบบไหว้พระสวดมนต์ ของศิษย์สำนักวัดราชาธิวาส จึงจัดพิมพ์ฉลองคุณบิดาผู้มีพระคุณ ด้วยอำนาจกตัญญูกตเวทีครั้งนี้ นับเป็นการช่วยเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระบรมศาสดา ถูกตามความประสงค์ของท่านผู้เรียบเรียง หากท่านเจ้าคุณพระธรรมวโรดม ได้ทราบด้วยญาณวิถีทางใดทางหนึ่งแล้ว จักมีความพอใจ และอนุโมทนา

ขอกุศลเนื่องด้วยการพิมพ์หนังสือนี้ จงสำเร็จวิบากสมบัติอันเป็นที่เบิกบานใจ แก่นายเพื่อง สุทธิพิทักษ์ ผู้วายชนม์ล่วงลับไปแล้วนั้น สมควรแก่อุทิศนเจตนาทุกประการ

ด้วยอำนาจกตัญญูกตเวทีที่ คุณไสว สุทธิพิทักษ์ ได้ปฏิบัติแล้วนี้ จงส่งผลให้ คุณไสว สุทธิพิทักษ์ และครอบครัว จงมีความสุขกายสุขใจ เจริญรุ่งเรืองอย่ารู้จักเสื่อมเสียหาย

พระพรหมมุนี

(พระพรหมมุนี)

วัดราชผาติการาม

๑๑ มีนาคม ๒๕๑๖

คำนำ

เนื่องในงานบำเพ็ญกุศลถวายท่านอดีตเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาส ซึ่งคณะศิษยานุศิษย์คิดจัดให้เป็นงานประจำปีของวัด กำหนดวันที่ ๑๓ ตุลาคม โดยที่วันนี้เป็นวันคล้ายวันถึงมรณภาพของ ท่านเจ้าคุณธรรมวโรดม (อุตตมเถระ) ปีนี้ก็ร่วมบำเพ็ญกุศลอุทิศสนองพระคุณเหมือนอย่างปีที่แล้ว

เมื่อปรารภว่าจะพิมพ์หนังสืออะไรเป็นธรรมทานในงานนี้ คณะศิษยานุศิษย์ได้ลงมติร่วมกันให้พิมพ์หนังสือเรื่องคำสอนพระใหม่ ของท่านเจ้าคุณพระธรรมวโรดม (อุตตมเถระ) แจก เพราะว่าหนังสือเรื่องนี้เป็นที่นิยมอ่านในหมู่ศิษยานุศิษย์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ในสมัยเมื่อ ๒๐ ปีเศษมาแล้ว ศิษย์รุ่นหลังแม้ต้องการก็ไม่สมปรารถนา เพราะหนังสือหมดไปนานแล้ว เห็นกันว่าควรพิมพ์เพื่อสนองความต้องการของหลายท่าน เพื่อรักษากิจกรรมที่ท่านทำไว้ให้คงปรากฏอยู่ เป็นการประกาศเกียรติคุณของท่านประการหนึ่งด้วย จึงได้จัดพิมพ์หนังสือนี้ขึ้นในคราวนี้

ท่านเจ้าคุณพระธรรมวโรดม (อุตตมเถระ) เป็นผู้ทรงคุณธรรมควรเคารพบูชาหลายประการ เป็นพระอุปัชฌายะอาจารย์มีศิษยานุศิษย์มากหลาย ได้ปกครองบำรุงพระอารามให้เจริญทั้งในด้านการศึกษาอบรมและการปฏิบัติ ทั้งในด้านการบูรณะปฏิสังขรณ์ก่อสร้างเสนาสนะให้เจริญรุ่งเรืองสถาพร นอกจากนั้น ในฐานเป็นเจ้าคณะมณฑลนคร-

ศรีธรรมราชและภูเก็ต ท่านได้จัดการศึกษาและการปกครองคณะสงฆ์ในมณฑลทั้งสองให้เจริญสงบเรียบร้อยเป็นอันดีตลอดสมัยของท่านด้วย นับว่าท่านเป็นพระเถระที่ได้นำพุทธบริษัทให้ประสบความรุ่งเรืองในพระธรรมวินัยของพระบรมศาสดา เป็นกำลังบำรุงพระศาสนา สมควรแก่การเคารพบูชาสักการะ เพื่อเป็นสวัสดิมงคลของศิษยานุศิษย์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป

ขอกุศลธรรมทานมัยกับทั้งกุศลราศีส่วนอื่นทั้งมวลที่คณะศิษยา-นุศิษย์ อุบาสกอุบาสิกาได้พร้อมเพรียงกันบำเพ็ญอุทิศถวายด้วยความเคารพและกตัญญูกตเวทิตาธรรมนี้ จงเป็นพลาปัจจัยอำนวยอิฐวิบุลผลวิบากสมบัติอันเป็นที่เจริญใจ แด่ท่านเจ้าคุณพระธรรมวโรดมและอดีตเจ้าอาสวัดราชาธิวาสทั้งหลายนั้น โดยควรแก่ฐานะในสัมปรายภพทุกประการ

วัดราชาธิวาส

๒ ตุลาคม ๒๕๐๗

คำนำ

ก่อนที่จะได้พิมพ์หนังสือนี้ขึ้น คณะข้าพเจ้ามารำพึงคิดเห็นว่า ข้อธรรมะของพระพุทธเจ้าตามที่ท่านเจ้าคุณพระธรรมวโรดม นำมาบรรยายพร่ำสอนชี้แจงแสดงคุณประโยชน์ แก่บรรดาคณะข้าพเจ้าในพระอุโบสถภายหลังทำวัตรเช้าในพรรษาศกนั้นนั้น มีเนื้อความและถ้อยคำที่ท่านนำมาเปรียบเทียบให้แก่คณะข้าพเจ้าผู้ศึกษาใหม่ พึงเข้าใจกว้างขวางแจ่มกระจ่างถึงคุณธรรมนั้น ๆ อย่างน่าเลื่อมใส เป็นที่จับใจพอใจแก่คณะข้าพเจ้า ผู้มาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง และมองเห็นประโยชน์อันเกิดแต่คำบรรยายของท่านทุก ๆ ครั้งว่า สมควรที่จะน้อมนำไปบำเพ็ญปฏิบัติ เพื่อเป็นคุณเป็นประโยชน์เฉพาะตัวได้ดีจริง ๆ ด้วยเหตุนี้ จึงมีพระใหม่บางรูปเป็นต้นว่า พระจิตฺตสุทฺโธ เจ็ง ติงศภทิย์ เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงได้ช่วยจดบันทึกคำบรรยายของท่านขึ้นให้ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ ครั้นรวบรวมได้หลายเรื่องเข้า พิจารณาเห็นว่าข้อธรรมะตามที่ท่านนำมาบรรยายแก่พระบวชใหม่พรรษานี้ น่าจะมีประโยชน์ไม่เฉพาะแต่พระบวชใหม่เท่านั้น อาจเป็นคุณประโยชน์แก่สาธุชน ผู้เลื่อมใสศรัทธาในธรรมะของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยไม่มากก็น้อย

ฉะนั้น จึงตกลงกันในอันที่จะพิมพ์คำบรรยายของท่านขึ้นอย่างน้อยสัก ๑,๐๐๐ ฉบับ เพื่อเป็นที่ระลึกในคราวที่ได้มาอุปสมบทอยู่ในสำนักวัดราชาธิวาส จึงได้นำความกราบเรียนท่านเจ้าคุณพระธรรมวโรดม

ท่านก็อนุมัติให้พิมพ์ได้ตามประสงค์ และเพื่อให้เหมาะกับคำบรรยายนี้ จึงให้ชื่อหนังสือนี้ว่า "**คำสอนพระใหม่**"

หนังสือคำสอนพระใหม่ที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มนี้ ท่านเจ้าคุณพระธรรมวโรดม ได้กรุณาตรวจแก้ให้จนสำเร็จสมปรารถนา แต่ถึงกระนั้น ท่านก็ยังไม่ไว้ใจว่าจะไม่มีความบกพร่อง เพราะทำขึ้นชั่วเวลาเล็กน้อย และการบันทึกนี้ ในเบื้องต้นก็ไม่ได้มุ่งหมายว่าจะพิมพ์ ทั้งท่านผู้สอนก็ไม่ได้ทราบล่วงหน้าว่า คำบรรยายของท่านจะสำเร็จขึ้นเป็นเล่ม ข้อนี้อาจสังเกตได้จากบันทึกคำสอนตอนต้น ๆ ซึ่งได้ใจความและข้อธรรมเพียงสั้น ๆ กว่าตอนปลาย ครั้นต่อมาจึงมีความเห็นเกิดขึ้นว่าจะพิมพ์ และได้พยายามบันทึกด้วยความตั้งใจทวีขึ้น

อนึ่งคำสอนเหล่านี้ ท่านมุ่งเฉพาะผู้ใหม่ต่อธรรมปฏิบัติ ถ้อยคำสำนวนทั้งหมด ก็มุ่งไปในทางที่จะให้ผู้ฟังได้ความเข้าใจเป็นประมาณ จึงมีข้อความที่กล่าวซ้ำซากทบทวนอยู่มาก ซึ่งเป็นธรรมดาในการสอนด้วยปาก เพื่อย้ำความให้ผู้ฟังพอมีโอกาสได้จดจำทำความเข้าใจได้แจ่มแจ้ง ส่วนหลักธรรมที่ท่านนำมาสอน ท่านก็ได้อธิบายเฉพาะหลักเบื้องต้น หนักไปในแนวทางปฏิบัติให้เหมาะแก่พื้นภูมิของพวกข้าพเจ้า ซึ่งส่วนมากยังมีหน้าที่การงานในทางคดีโลกที่จะต้องทำประจำตัว ยิ่งกว่าที่จะอธิบายให้ลึกซึ้งในข้อธรรมนั้น ๆ อีกประการหนึ่งการสอนนั้น ที่มีข้อธรรมในธรรมวิภาคโดยตรง ท่านก็สอนเว้นข้อความที่เชื่อว่า ผู้ศึกษาจะได้รับความรู้ความเข้าใจจากครูสอนธรรมประจำชั้น ความบางส่วนจึงมิได้ปรากฏในคำสอนนั้น เพราะธรรมะซึ่งปรากฏในเล่มนี้ ส่วนมากคณะข้าพเจ้า ก็ได้รับคำอธิบายจากครูประจำชั้นในโรง

เรียนสอนองค์นักธรรมประจำวันอยู่แล้ว จะอย่างไรก็ดี ถ้าผู้อ่านได้ใคร่ครวญถือเอาเป็นทางปฏิบัติ ก็คงได้รับประโยชน์เป็นแน่แท้

คณะข้าพเจ้า ขอน้อมอุทิศหนังสือนี้ไว้ในพระพุทธศาสนา เพื่อจักได้เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่มีความปรารถนาธรรม จะได้อ่านและพิเคราะห์ดูว่า ธรรมะของพระพุทธเจ้าซึ่งปรากฏในหนังสือนี้เพียงบางข้อจะเก่าเกินสมัยหรือว่ายังใหม่ทันสมัยสมควรแก่การปฏิบัติอยู่ แล้วจะได้น้อมนำข้อธรรมเหล่านี้ ไปปฏิบัติเพื่อสำเร็จประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นต่อไป

คณะพระใหม่

สำนักวัดราชาธิวาส

วันที่ ๒๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘

เรื่องพระพุทธศาสนา

คำว่าศาสนานั้น หมายความว่า คำสอนพร้อมทั้งการสอนและการอบรมซึ่งเป็นคุณชาตอันเป็นกำลังใจปกครองใจของผู้นับถือ ให้ละเว้นการควรละเว้น ให้บำเพ็ญการที่ควรบำเพ็ญ สำเร็จเป็นการปกครองตนเอง ให้เป็นผู้รู้จักรับผิดชอบด้วยตนเอง เมื่อมีคำว่าพุทธะนำหน้า พุทธศาสนาก็แปลว่า คำสอนพร้อมทั้งการสอนและการอบรมของพระพุทธะ คือ พระพุทธะเป็นเจ้าของศาสนา พระพุทธะเป็นผู้สอดส่องค้นหาจนพบแล้ว ได้ประโยชน์จากศาสนาเต็มเปี่ยมบริบูรณ์แล้ว มีพระมหากรุณาพยายามเผยแผ่จำแนกศาสนานั้น ให้สำเร็จเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ผู้พอใจเคารพนับถือและปฏิบัติตามจนถึงกาลนี้ มีคำอุปมาว่า พระพุทธะนั้นเหมือนคนแรกที่ได้ปรารภถึงโรคร้ายอันเกิดขึ้นเบียดเบียนมหาชนกับทั้งตนด้วย แต่ไม่มีใครสามารถรักษาให้โรคนั้นหาย จึงได้พยายามค้นหาสมุฏฐานของโรคนั้นจนพบ พร้อมทั้งตัวยาอันศักดิ์สิทธิ์สำหรับบำบัดโรคนั้น แล้วปรุงยาขนานนั้นใช้รักษาให้โรคในตนหาย แล้วแจกจ่ายยานั้นแก่ผู้มีโรคให้ได้ใช้บำบัดโรคต่อ ๆ มา พระพุทธศาสนาจึงเป็นที่นิยมนับถือของผู้มีโรคใจ และสรรเสริญว่า พุทธโอสถ คือยาสำหรับบำรุงและบำบัดโรคใจของพระพุทธะ

บางท่านพิจารณาเห็นว่า ศาสนาเหมือนผ้าเครื่องแต่งกายให้สมรูปสมเพศภูมิ บ้างก็ว่าศาสนาเหมือนอาหาร อันอาจบำบัดความหิวและบำรุงให้เกิดกำลัง อาจทำการงานได้ตามหน้าที่

อันคนทั้งหลายแต่พอรู้จักเดียงสา คงได้ความรู้สึกแล้วว่า เครื่องนุ่งห่มเป็นของจำเป็นแก่ตนสักเพียงไร เว้นเสียไม่มีเป็นไม่ได้ ไหนที่ต้องอายอดสู ไหนที่จะอยู่ไม่ผาสุกสบาย เมื่อมีเครื่องนุ่งห่มประดับกาย ไหนที่จะได้ปิดบังป้องกัน ไหนที่จะให้มีรูปทรงน่าทัศนา แม้ผู้มีรูปร่างบกพร่องเมื่อได้แต่งตัวเรียบร้อยแล้ว ยังพลอยต้องตาของผู้ได้เห็น ไม่เป็นที่น่ารังเกียจชิงชังของคนทั้งหลาย เครื่องแต่งกายเป็นอุปการะแก่คนทุกชั้นฉันใด พระพุทธศาสนาก็ฉันนั้น แสดงข้อธรรมไว้ให้สำเร็จเป็นประโยชน์แก่คนทั่วกัน เช่นสอนให้มีความหมั่นเพียรประกอบการงานตามหน้าที่ ให้มีความรู้จักรักษารายได้และสอนให้คบคนดี สอนให้เลี้ยงชีวิตโดยชอบธรรม ซึ่งเป็นเครื่องแต่งคนผู้ปฏิบัติได้เช่นนั้นให้สามารถตั้งตัวได้ในปัจจุบัน ไม่เป็นที่ดูหมิ่นของคนทั้งหลาย อาจเป็นกำลังบำเพ็ญประโยชน์ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เหมือนคนแต่งตัวเรียบร้อยแล้วย่อมสมควรที่จะทำการงานในหน้าที่ตามกาลเวลาเป็นต้นฉะนั้น

อันคนทั่วกัน ย่อมมีภัยพิบัติคอยตัดรอนประจำอยู่ เช่นความคร่ำคร่าแห่งร่างกาย ทั้งต้องขวนขวายทำการงานตามเวลา เป็นเหตุทอนกำลังให้อ่อนเพลียหิวโหยกระหายเป็นต้น แต่ยังทรงชีวิตอยู่ได้ก็ด้วยอาหารอุดหนุน ให้กลับมีกำลังกายกำลังความคิดได้ ตั้งใจประกอบกิจเพื่อประโยชน์ตนและผู้อื่นต่อ ๆ ไปฉันใด พระพุทธศาสนาก็ฉันนั้น แสดงธรรมะอันให้เกิดกำลังไว้หลายประการ เช่นให้เป็นผู้มีศรัทธาเชื่อกรรมเชื่อผล ให้เป็นคนรู้จักละอายรู้จักกลัวต่อบาปอกุศล ให้เป็นคนมีใจหนักแน่นและเอื้อเฟื้อโอบอ้อมอารี มีความฉลาดอาจรักษาตัวรอดปลอดภัย เป็นเหตุเป็นกำลังให้หวังผลล้วนแต่ส่วนดีในเบื้องหน้า ศาสนาจึงได้ชื่อว่าเป็นดังอาหารของใจ

ธรรมดาลาภผลที่เป็นอย่างดี ท่านว่ามีความปราศจากโรคเป็นข้อสำคัญ ผู้ใดมีโรคผู้นั้นต้องเสื่อมจากรายได้หลายประการ ตั้งต้นแต่ไม่สามารถบริโภคใช้สอยสมบัติทั้งหลายแม้มีอยู่แล้วเป็นของตน ทั้งต้องเป็นคนทุรพลมีความขัดข้องเดือดร้อนทนทุกขเวทนา ต่อเป็นคนไม่มีโรค จึงสามารถบริโภคใช้สอย และอาจทำประโยชน์นั้น ๆ ได้ โอสถอันศักดิ์สิทธิ์มีสรรพคุณบำบัดโรคหายได้จริง ย่อมมีคุณเหลือล้นฉันใด พระพุทธศาสนาก็ฉันนั้น มีคำสอนอันผู้ปฏิบัติได้ปฏิบัติจริงแล้วย่อมส่งผู้ปฏิบัติให้บรรลุถึงชั้น หลุดพ้นจากเครื่องเศร้าหมองใจ และเครื่องร้อนใจได้เป็นผู้หายจากโรคใจ สมบูรณ์ด้วยสุจริตคือความประพฤติดี และมีการบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่นจนเต็มความสามารถ ศาสนาจึงได้ชื่อว่าโอสถประเสริฐ ควรน้อมนำมาให้สำเร็จเป็นยาบำบัดโรคใจ

เราผู้นับถือพระพุทธศาสนา ควรเป็นผู้นับถือด้วยความรอบรู้เหตุผล พร้อมด้วยความตริตรองให้เห็นพระคุณของพระพุทธศาสนา ไม่ควรเป็นผู้นับถือตาม ๆ เขาไป จะได้ชื่อว่านับถือด้วยความจริงใจ แล้วจะได้บำเพ็ญตนให้ศาสนาปรากฏแก่ตน เหมือนคนได้นุ่งห่มแต่งตัวเรียบร้อยก็ดี เหมือนคนได้บริโภคอาหารอิ่มหนำสำราญแล้วก็ดี เหมือนคนได้ใช้ยาบำบัดให้โรคหายก็ดี เขาย่อมมีผลเป็นสุขฉันใด เราผู้นับถือพระพุทธศาสนาด้วยความจริงใจ พร้อมด้วยความตั้งใจปฏิบัติตาม ก็ย่อมได้ความสุขเป็นผลตามสมควรแก่การปฏิบัติของตน ๆ ฉันนั้น ทั้งจะเป็นคนปราศจากเวรปราศจากภัย เพราะศาสนาเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันพิทักษ์รักษาไว้ ตามนัยที่กล่าวมานี้แล

๑๙ ก.ค. ๗๘

เรื่ององค์ประกอบพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาจำเป็นและมีคุณแก่เราอย่างไรได้กล่าวมาแล้ว บัดนี้ควรรู้ว่าองค์ที่เป็นเครื่องประกอบพุทธศาสนาให้ปรากฏ ตั้งอยู่และสำเร็จประโยชน์สืบมาจนถึงกาลนั้น คืออะไร

เครื่องประกอบพุทธศาสนามีอยู่เป็นองค์ ๓ คือ ไตรรัตน์หรือพระรัตนตรัย ได้แก่ ๑. พุทธรตนะ ๒. ธรรมรตนะ ๓. สังฆรตนะ

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนแพทย์คนแรกที่คิดค้นพบยาบำบัดโรค ยาที่พบนั้นได้แก่พระธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ กล่าวคือพระองค์ได้ใช้ยานั้นบำบัดโรคของพระองค์ก่อนจนหายแล้ว พระสงฆ์เหมือนผู้ที่ได้ใช้หรือได้เห็นว่ายานั้นบำบัดโรคหายได้ประโยชน์จริง ๆ แล้วจดจำตำราไว้ และเผยแผ่ต่อมา คือศึกษาปฏิบัติสั่งสอนพระธรรมวินัยต่อมาจนถึงบัดนี้

อีกนัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนผู้ที่อุตสาหะขุดหาแร่อันเป็นทรัพย์ในแผ่นดินอันมีราคาดี หาวิธีถลุงทำให้เป็นทรัพย์สมบัติได้ประโยน์แก่ตนและผู้อื่น พระธรรมเหมือนทรัพย์ที่ซ่อนอยู่ในดินนั้น พระสงฆ์ได้แก่ผู้ที่ศึกษาขุดค้นแร่ขึ้นใช้ประโยชน์ต่อมา

เมื่อเปรียบกับเหตุการณ์ในยุคนี้ พระพุทธเจ้าเทียบได้กับผู้คิดค้นพบกำลังไฟฟ้าซึ่งเป็นเหมือนพระธรรม พระสงฆ์เหมือนผู้ศึกษาเล่าเรียนลงทุนลงแรงทำไฟฟ้าจำหน่ายต่อ ๆ มา

พระศาสนาต้องประกอบด้วยองค์ ๓ นี้ ขาดเสียองค์ใดองค์หนึ่งหาได้ไม่ ถ้าหากไม่มีพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้พบพระธรรม ศาสนาเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าไม่มีพระธรรม พระพุทธเจ้าก็ไม่อาจตรัสรู้ได้ ถ้าไม่มีพระสงฆ์ แม้จะมีพระพุทธเจ้าและพระธรรมที่พระองค์ทรงพบ ธรรมนั้นก็จะเสื่อมศูนย์สิ้นไป ที่เจริญรุ่งเรืองถาวรมาจนบัดนี้ ก็ด้วยมีพระสงฆ์ศึกษาปฏิบัติเผยแผ่

องค์ ๓ นี้จำเป็นแก่กิจการอื่น ๆ เช่นเดียวกัน นับตั้งแต่ศาสนาประเทศชาติจนถึงครอบครัวหนึ่ง ๆ ประเทศจะตั้งอยู่ได้ต้องมีรัฐบาล มีกฎหมาย มีเจ้าหน้าที่ดำเนินการรักษากฎหมาย ครอบครัวก็ต้องมีเจ้าบ้าน มีระเบียบมีผู้รักษาระเบียบ เป็นองค์ ๓ พร้อมเพรียงกัน ถ้าไม่มีเจ้าบ้านระเบียบก็ไม่มี ถ้าไม่มีระเบียบครอบครัวก็จะยุ่งเพราะคนในบ้านทำการไม่อยู่ในทำนองคลองธรรมเช่นเดียวกัน ไม่มีการรักษาระเบียบ ๆ ก็จะทรงอยู่ไม่ได้ดังนี้

พระธรรมแห่งพุทธศาสนาล้วนเป็นความจริงแท้เต็มเปี่ยมอยู่ด้วยเหตุและผล ย่อมใช้ได้ในกาลทุกเมื่อในที่ทุกแห่งไม่มีเวลาเสื่อมเสียประเทศที่เจริญด้วยวิทยาศาสตร์นั้นนิยมในเหตุและผลย่อมนิยมศึกษาพุทธศาสนายิ่งขึ้น โลกรับรองว่าพุทธศาสนานั้นดีเลิศ กำลังขยายตัวรุ่งเรืองขึ้นโดยลำดับ เรานับถือพุทธศาสนาอยู่แล้วควรพูมใจว่าได้ของมีค่าไว้แล้ว ควรพยายามทำความเข้าใจว่าพุทธศาสนามีคุณอย่างไรกล่าวโดยย่อก็คือให้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยไว้เสมอ ๆ

อันคุณของพระรัตนตรัยนั้นมีมากหลาย บุคคลย่อมเข้าใจได้มากน้อยตามกำลังความสามารถของตน ๆ เปรียบด้วยดวงเทียนซึ่งมี

ขนาดต่างกันย่อมให้แสงสว่างเห็นไปได้กว้างแคบกว่ากันตามกำลังฉะนั้น บทระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยที่นิยมกันอยู่ทั่วไปก็มีว่า อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นพระอรหันต์ บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย ได้ตรัสรู้ถูกถ้วนดีแล้ว สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม พระธรรมคือศาสนา อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้ว สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ หมู่พระสงฆ์ผู้เชื่อฟังของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติดีแล้ว ดังนี้เป็นต้น เมื่อพยายามนึกถึงพระคุณพระรัตนตรัยด้วยความเชื่อความเลื่อมใสอยู่ ก็จักรู้เห็นพระคุณนั้น ๆ แล้วน้อมนำมาปฏิบัติบำเพ็ญให้สำเร็จเป็นเครื่องนำความประพฤติและการดำเนินชีวิตของตน ๆ โดยสวัสดีแล

๒๑ ก.ค. ๗๘

เรื่องกิจของผู้นับถือพุทธศาสนา

เราได้ทราบถึงคุณประโยชน์ของพุทธศาสนาแล้ว จำต้องรู้วิธีที่จะให้สำเร็จประโยชน์สมประสงค์ ผู้ที่รู้ยาและรู้สรรพคุณยาเช่นที่ประกาศไว้ที่ขวดยาเป็นต้น ถ้าไม่ใช้ยานั้นโรคก็จะหายไม่ได้ฉันใด ผู้ที่นับถือพุทธศาสนาก็ต้องศึกษาให้รู้คุณประโยชน์และปฏิบัติให้สมควรจึงจะสำเร็จประโยชน์ฉันนั้น

การศึกษาและการปฏิบัติจำต้องทำคู่กันไป ถ้าขาดเสียอย่างหนึ่งก็ไม่อาจสำเร็จประโยชน์ได้ การปฏิบัติโดยไม่ศึกษาก็เหมือนทำการในที่มืด ไม่สามารถหยิบและใช้เครื่องมือให้ถูกต้อง มีการศึกษาแต่ไม่ปฏิบัติ ก็เท่ากับได้รับแสงสว่างแล้วแต่เฉยเสียไม่ทำการงานหาสำเร็จผลได้ไม่

หากมีผู้ถามว่าพุทธศาสนาสอนให้ศึกษาอะไรให้ปฏิบัติอะไร ตอบได้โดยย่อว่า ให้ศึกษาและปฏิบัติศีล สมาธิ และปัญญา คือไตรสิกขา คำสอนและข้อปฏิบัติทั้งสิ้นรวมลงใน ศีล สมาธิ ปัญญา ๓ ประการนี้ การศึกษาและการปฏิบัติต้องทำเป็น ๓ ชั้น ชั้นต้นได้แก่ศีลเหมือนชั้นประถมศึกษา ชั้นกลางได้แก่สมาธิเหมือนชั้นมัธยมศึกษา ชั้นที่สุดได้แก่ปัญญาเหมือนชั้นอุดมศึกษา ซึ่งจะได้อธิบายในคราวต่อไป

การที่ต้องกระทำเป็น ๓ ชั้นดังนี้ ก็เพราะคนเรามีกิเลสเป็น ๓ ชั้น อย่างหยาบได้แก่การกระทำชั่วออกภายนอก มีกิริยาวาจาหยาบร้ายจนถึงฆ่าฟันกันเป็นต้น อย่างกลางคือกิเลสเกิดกับใจ เช่นคิดนึกไปในทางชั่วร้าย อย่างละเอียดนั้นบุคคลไม่สามารถรู้เห็นได้อย่างง่าย ๆ แต่เกิดมีอยู่ในบุคคลเป็นพื้น เหมือนไฟที่อยู่ในหัวไม้ขีดไฟฉะนั้น ในเมื่อยังไม่มีเครื่องกระทบไฟก็หาปรากฏออกไม่ แต่ไฟคงมีอยู่ที่หัวไม้ขีดไฟแท้ กิเลสชั้นละเอียดก็เหมือนกัน เมื่อยังไม่ประจวบเครื่องให้ปรากฏก็ยังไม่ปรากฏออกมา จึงไม่อาจแลเห็นได้ง่าย ๆ บางคนถึงเข้าใจว่าตนบริสุทธิ์เสียแล้วก็มี

การศึกษาปฏิบัติศีล คือสำรวมกายวาจาให้เรียบร้อยเป็นปกติ เพื่อต่อสู้ปราบปรามกิเลสอย่างหยาบ และจะได้เป็นคนไม่มีเวรไม่มีภัยกับใคร ๆ มีแต่จะได้เกื้อกูลกันและกันตามสามารถ มีความเป็นอยู่งดงามสมควรแก่หมู่คณะที่ตนเนื่องอาศัยอยู่ การศึกษาปฏิบัติสมาธิ คือการรักษาใจมั่นในอารมณ์เป็นเหตุแห่งความสงบ เพื่อต่อสู้ปราบปรามกิเลสอย่างกลาง จะได้เป็นคนไม่มีเครื่องร้อนใจ จะได้เป็นผู้มีใจหนักแน่นในทางที่ดี มีความรอบคอบ รู้จักสะกดใจเหนี่ยวรั้งใจให้ดำเนินไปถูกทางที่พอดี มีไหวพริบทันเหตุการณ์ อาจหยิบฉวยประโยชน์ได้ทันท่วงที และรักษาตัวรอดปลอดภัย การศึกษาปฏิบัติปัญญาคือความรอบรู้ในกองสังขาร ก็เพื่อต่อสู้ปราบปรามกิเลสอย่างละเอียด จะได้รู้เป็นผู้รู้เท่าทันสังขารและรู้จักอาศัยสังขารทำประโยชน์ด้วยความบริสุทธิ์แห่งจิต พุทธศาสนาจึงจัด ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นข้อศึกษาปฏิบัติ

ตามประสงค์ ให้เป็นกิจการของผู้นับถือพุทธศาสนา เมื่อเรานับถือพุทธศาสนาได้ทราบว่าการงานของพุทธศาสนา มีอยู่ ๓ อย่างดังนี้ ก็จะได้ตั้งใจพยายามอบรมให้มีให้เป็นขึ้นในตน เหมือนคนที่เข้ารับทำการงานที่หัวหน้าได้มอบหมายให้แล้ว เมื่อได้ทำไปโดยลำดับ ก็จะได้รับผลตามสมควรแก่การกระทำของตน ๆ ฉะนั้นแล

๒๔ ก.ค. ๗๘

เรื่องศีล

ศีลซึ่งต้องศึกษาปฏิบัติเบื้องต้นนั้น คือการสำรวมกาย วาจาให้เรียบร้อย เช่นผู้ที่มาบวชเมื่อพระสวดกรรมวาจาเสร็จก็ชื่อว่าผู้มีศีล ต้องตั้งใจปฏิบัติศีลนั้นให้ครบถ้วนตามพระวินัย จึงจะควรแก่การเคารพกราบไหว้ของบุคคล จะปฏิบัติบ้างเว้นบ้างหาควรไม่ ทั้งนี้เพราะผู้มีศีลเช่นพระภิกษุ เป็นที่เคารพต่างจากคฤหัสถ์ก็เพราะมีข้อปฏิบัติต่างกับเขา ถ้าประพฤติเช่นเดียวกันแล้วก็ไม่มีอะไรเชิดชูให้เป็นที่เคารพไม่ต่างอะไรกันกับเขาเหล่านั้น ยิ่งมีศีลมากความยกย่องก็ยิ่งสูงขึ้น เพราะมีข้อปฏิบัติต่างออกไปมาก เหมือนผู้ที่มีตำแหน่งราชการสูง ๆ ต้องมีการรับผิดชอบมากขึ้น ข้อนี้ทำให้พระในพุทธศาสนาได้รับความสักการะยิ่งกว่านักบวชในศาสนาอื่น เพราะพระในพุทธศาสนามีศีลมีวินัยปฏิบัติมากกว่านักบวชนั้น ๆ ซึ่งบางพวกมีความเป็นอยู่ทำมาหาเลี้ยงชีพไม่ต่างอะไรกับคฤหัสถ์นัก

ศีลที่ภิกษุต้องศึกษาปฏิบัตินั้น คือปาริสุทธิศีล ๔

๑. ปาฏิโมกขสังวร ตั้งใจประพฤติตามข้อห้ามของพระพุทธเจ้าในปาฏิโมกข์ และทำตามข้ออนุญาต

๒. อินทรียสังวร สำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖ ไม่ยินดียินร้ายเมื่อได้เห็นได้ฟังเป็นต้น

๓. อาชีวปาริสุทธิ เลี้ยงชีพในทางที่ชอบ เช่นการแสวงหาทางภิกขาจาร คือรับแต่สิ่งที่เขาให้

๔. ปัจจยปัจจเวกขณะ พิจารณาก่อนบริโภคปัจจัย ๔ ไม่บริโภคด้วยตัณหาเป็นต้น

ปาริสุทธิศีล ๔ นี้ มีความหมายและมีคุณประโยชน์มากหลาย ซึ่งจะต้องศึกษาอีกส่วนหนึ่ง

ประโยชน์หรืออานิสงส์ของการมีศีลนั้น คือ

๑. เมื่อมองจากแง่แห่งความประพฤติของบุคคล ศีลย่อมกำหนดวงเขตการกระทำด้วยกายวาจาให้อยู่ในระเบียบ ไม่เถลไถลออกนอกทางอันควร เปรียบด้วยรั้วเขตที่ดินซึ่งป้องกันการบุกรุกหรือล่วงเกินออกไปฉะนั้น เมื่อกายอันได้ชื่อว่ามหาปฐพีมีศีลเป็นวงเขตจำกัดความประพฤติไม่ให้เป็นไปในทางก่อความผิดร้ายแล้ว ก็ย่อมไม่เวรไม่มีภัยรบกวน

๒. เมื่อมองจากแง่ของธรรมที่ควรประพฤติศีลย่อมเป็นเครื่องแนะทางให้บุคคลประพฤติธรรม เช่นเว้นจากฆ่าสัตว์ชักจูงให้เกิดเมตตากรุณาเป็นต้น ผู้มีศีลเรียกว่าเว้นจากประพฤติชั่ว แต่ต้องมีธรรมจึงจะได้ชื่อว่าประพฤติดี ศีลกับธรรมจึงเป็นคุณคู่กัน ศีลนำให้ประพฤติธรรม เหมือนเส้นบันทัดที่ช่วยให้บุคคลเขียนหนังสือตรงเป็นแนวไม่คดเคี้ยว หรือเส้นที่ช่างไม้ขีดไว้เพื่อเลื่อยหรือตัดไม้ให้ได้ตามแนวที่ต้องการฉะนั้น

๓. มองจากแง่ของความเป็นหมู่คณะ คนเราอยู่ลำพังตัวคนเดียวไม่ได้ ต่างจะต้องพึ่งพาอาศัยกันอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นพวก ต่างคนก็มีสภาพต่างกันนับตั้งแต่ชาติ สกุล ความรู้ ความสามารถ อุปนิสสัย เมื่อต่างปฏิบัติตามศีลชั้นเดียวกันแล้ว ก็ย่อมอยู่รวมกันได้

เช่นผู้มาบวชย่อมมีฐานะและการศึกษาอายุอัธยาศัยเป็นต้นต่างกันมาทั้งสิ้น แต่เมื่อยอมตัวปฏิบัติศีลเสมอกันแล้ว ก็ย่อมมีความเป็นอยู่ร่วมกันได้ ศีลจึงเหมือนด้ายที่ร้อยดอกไม้ต่างชนิดต่างสีให้รวมเข้าเป็นพวงได้ระเบียบดูงามฉะนั้น

๔. จากแง่แห่งเครื่องคุ้มครองเชิดชู ศีลเปรียบด้วยเครื่องแต่งกาย ซึ่งทำให้ผู้ที่ได้แต่งถูกต้องตามฐานะและโอกาส มีความองอาจสบายใจได้ฉันใด ผู้ที่ประพฤติอยู่ในศีลไม่ทำความชั่ว ก็ย่อมได้รับความสบายด้วยศีลคุ้มครองฉันนั้น

เราควรต้องหาเวลานึกถึงศีลที่เป็นข้อปฏิบัติ แม้จะเป็นคฤหัสถ์ก็ควรมีศีล ๕ อยู่เป็นนิตย์ พิจารณาให้เห็นอานิสงส์ของศีล จะได้เป็นทางให้เลื่อมใสพยายามปฏิบัติให้สำเร็จผล ในชั้นแรกต้องฝืนใจทำ เมื่อพยายามน้อมนึกเห็นผลอานิสงส์ แล้วก็จะปฏิบัติได้เอง เหมือนเด็กเมื่อเล็ก ๆ ผู้ใหญ่ก็ต้องบังคับให้เรียนหนังสือ ครั้นเคยชินเข้าและรู้ผลประโยชน์แล้วก็จะตั้งใจศึกษาได้เองฉะนั้น

๒๖ ก.ค. ๗๘

เรื่องเครื่องประกอบของศีล

ศีลมีคุณประโยชน์อย่างไรได้กล่าวมาแล้ว ต่อจากนี้ควรรู้ว่า ศีลมีวัตถุประสงค์เป็นอย่างไร อาศัยอะไรเป็นมูลเหตุหรือสมุฏฐาน และมีอะไรเป็นเครื่องบริหารให้ศีลดำรงอยู่และเจริญขึ้นในตนได้

๑. วัตถุประสงค์ของศีลก็คือ ป้องกันไม่ให้มีความเบียดเบียนประทุษร้ายล้างผลาญตนและผู้อื่น กับให้บุคคลประพฤติธรรมอันคู่กันกับศีลนั้น การทำร้ายผู้อื่นนั้นย่อมเริ่มด้วยการเบียดเบียนตนก่อน เช่นคิดโกรธแค้นทำให้จิตเศร้าหมองเป็นต้น เหมือนไฟจะเผาผลาญสิ่งใดก็ต้องไหม้เชื้อเสียก่อน ไฟนั้นจึงจะไหม้สิ่งอื่นต่อ ๆ ไป ทั้งต้องพิจารณาให้เห็นธรรมที่ศีลประสงค์ปลุกปลอบขึ้นเป็นคู่กันด้วย เช่นศีล ๕ การเว้นจากการฆ่าสัตว์ต้องฝึกใจให้มีเมตตากรุณา เว้นจากการลักขะโมยทำให้ตั้งใจรักษากรรมสิทธิ์แห่งทรัพย์ ให้รู้จักเลี้ยงชีพโดยบริสุทธิ์ รู้จักหารู้จักเก็บด้วยความพยายามชอบ เว้นจากทำผิดในกาม ทำให้รู้จักผ่อนปรนปรองดอง มั่นคงในคู่ครองครอบครัวของตน เว้นจากกล่าวเท็จทำให้นับถือความจริงนับตั้งแต่พูดจริง จนถึงทำอะไรทำจริง แม้มีความรู้ความสามารถถ้าขาดความจริง ไม่เป็นที่ไว้วางใจกันเสียแล้ว ก็ไม่อาจแสวงผลอย่างใดให้สำเร็จ ทั้งเป็นมูลให้ทำทุจริตต่อ ๆ ไปได้ เว้นจากของเมาทำให้มีสติคุ้มครองตนและผู้อื่น ไม่ก่อกรรมทำเข็ญเป็นต้น ควรน้อมนึกให้เห็นธรรมทั้ง ๕ ที่ประสงค์ของศีลดังนี้ จึงจะปฏิบัติศีลได้ผลดี

๒. สมุฏฐานหรือมูลเหตุให้เกิดมีศีลในตนได้ คือหิริความละอายต่อบาป และโอตตัปปะความกลัวต่อบาป ถ้าเราไม่อายหรือไม่เกรงกลัวต่อบาป คือผลของการกระทำผิดกระทำชั่วแล้ว ศีลก็จะมีอยู่ไม่ได้ เช่นเดียวกับพ่อค้า ถ้าไม่มีทุนก็ไม่อาจทำการค้าขายได้ ต้องหัดใจพิจารณาให้เห็นความชั่วของการกระทำผิดศีล ให้รู้สึกละอายใจในการกระทำผิด และเกรงกลัวต่อผลของความผิด เหมือนเกรงกลัวอสรพิษฉะนั้น เมื่อยังไม่ได้ทำผิดจะได้ตั้งใจละเว้นเสีย ถ้าหากได้ทำแล้วก็ให้รู้สึกเข็ดหลาบเกรงกลัวจำไว้เลิกละเสียไม่คิดไม่ทำอีกต่อไป จึงจะเป็นพื้นเป็นทุนให้มีศีลได้ ถ้าไม่รู้จักละอายไม่รู้จักกลัวความชั่ว ก็ไม่อาจทำความดีให้เกิดขึ้นได้

๓. ศีลต้องมีเครื่องรักษาจึงจะดำรงอยู่และเจริญขึ้นได้ เช่นเดียวกับทรัพย์ต้องรู้จักเก็บรู้จักใช้จึงจะได้ประโยชน์ บุคคลก็ต้องมีเครื่องรักษาใจ ศีลจึงจะดำรงอยู่และเจริญขึ้นได้ กล่าวคือต้องมีวิรัติความตั้งใจงด เว้นจากความชั่ว ๓ อย่าง คือ

๑. สัมปัตตวิรัติ ตั้งใจงดเว้นเมื่อประจวบกับเหตุที่จะละเมิดศีล เช่นรู้สึกว่ายุงกัดเราเว้นเสียไม่ตบมันให้ตายเป็นต้น

๒. สมาทานวิรัติ ประกาศตนเสียก่อนต่อหน้าบุคคลว่าจะเว้นทำความชั่วอย่างนั้น ๆ รวมเป็นกี่สิกขาบทกี่มาตรา ตั้งใจงดเว้นให้ครบถ้วนตามกำหนดจำนวน เช่นการรับศีลจากพระเวลาจะฟังธรรมหรือเรียกว่ารับศีล สมาทานศีล ในคราวนั้น ๆ หรือการสาบานธงของทหาร การปฏิญาณตนก่อนเข้ารับหน้าที่เป็นต้น การตั้งใจไว้ก่อนนี้เป็นการฝึกใจให้งดเว้นได้

๓. สมุจเฉทวิรัติ ความงดเว้นได้เด็ดขาด ไม่มีวันจะคิดจะทำละเมิดศีลขึ้นได้เลย มั่นใจว่าแม้จะเสียชีวิตก็ไม่ล่วงละเมิดศีล คือนับถือศีลเสมอ ด้วยชีวิตหรือยิ่งกว่าชีวิตของตน เป็นความงดเว้นชั้นอย่างดีที่สุด

ผู้ศึกษาปฏิบัติศีล ต้องพิจารณาหาเหตุผลและที่มุ่งประสงค์ของศีล ก็จะเห็นโทษของการละเมิดศีล และคุณของศีล แล้วน้อมนึกให้ละอายและเกรงกลัวต่อการละเมิดข้อห้ามตามวัตถุประสงค์นั้น ๆ พยายามรักษาศีลให้ดำรงอยู่และเจริญขึ้นด้วยเครื่องมือคือ วิรัติ ๓ ประการนี้ ดุจดังนายช่างใช้เครื่องมือก่อสร้างบ้านเรือนขึ้นสำเร็จได้ฉะนั้น

๒๘ ก.ค. ๗๘

เรื่องสมาธิ

การมีศีลเป็นกิจการชั้นสามัญ เช่นพระทุกรูปเมื่อปรากฏว่าเป็นพระก็มีศีลเท่า ๆ กันทั้งสิ้น เพื่อจะได้รับผลยิ่ง ๆ ขึ้นไปต้องศึกษาปฏิบัติเรื่องสมาธิ เป็นการปฏิบัติทางใจอันนับเป็นชั้นวิสามัญอีกด้วย

สมาธิได้แก่ทำใจให้มั่น มีศัพท์อื่นซึ่งหมายความทำนองเดียวกัน คือกัมมัฏฐานการทำใจให้ได้การได้งาน ภาวนา การอบรมใจ ฌาน การเผากิเลส ทั้งหมดนี้เมื่อแปลโดยอรรถรสให้ได้ใจความ ก็คือการทำใจให้สละเรื่องของใจบางส่วนเสียให้สิ้น เช่น ขจัดเรื่องฟุ้งซ่านเสีย ไม่รับรู้เรื่องที่ไม่เป็นสาระ แล้วก็แล้วไป ไม่เอามาคิดไม่หยุดหย่อน ทำจิตให้สงบสงัดจากเครื่องเศร้าหมอง เมื่อเป็นจิตใจปลอดโปร่งแจ่มใสแน่วแน่เป็นต้น

สมาธิประกอบขึ้นด้วยอาศัยอารมณ์และเจตสิก ส่วนจิตใจนั้นอยู่กลาง ๆ อารมณ์เป็นเครื่องสำหรับใจยึดเหนี่ยวน้อมนึก เช่นตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออกเป็นเครื่องหน่วงเหนี่ยวใจไว้ให้อยู่นิ่งคงที่เป็นต้น เจตสิกโดยศัพท์แปลว่าเครื่องปรุงใจ เป็นเครื่องมือสำหรับน้อมใจเข้ายึดถืออารมณ์ให้มั่นอยู่ไม่ฟุ้งซ่านไป เช่นความเพียรทางใจคือทำใจให้กล้า และความรู้สึกได้ในการน้อมนึก มีสติกำกับประคับประคองรักษาใจให้กำหนดแน่วอยู่ในอารมณ์นั้น อันได้ชื่อว่าเจตสิกทั้งสิ้น ใจต้องอาศัยเจตสิกและอารมณ์จึงจะบำเพ็ญสมาธิได้ เปรียบเหมือนคนที่จะยิงปืนให้ถูกเป้าใจเหมือนปืน นอกจากมีปืนแล้วยังต้องมีเป้าคือ

อารมณ์ แล้วต้องมีกำลังความรู้ในวิธียิงปืนให้ลูกปืนลั่นออกไปถูกเป้า กล่าวคือต้องมีเจตสิกดังกล่าวแล้วนั้น

เพื่อสนับสนุนให้พอใจพยายามกระทำสมาธิ ต้องน้อมใจคิดให้เห็นผลของสมาธิก่อน สมาธิมีอานิสงส์มากหลาย จะชี้ให้เห็นพอเป็นตัวอย่างดังนี้

๑. เปรียบด้วยสุขวิหาร คือเหมือนบุคคลที่ได้ปลูกบ้านอยู่เป็นหลักฐาน เป็นเครื่องหมายแห่งการตั้งตัวเป็นหลักแหล่ง ไม่ต้องท่องเที่ยวซัดเซพเนจรไปฉันใด ใจที่มีสมาธิย่อมตั้งอยู่ในอารมณ์ที่ประสงค์ไม่ฟุ้งซ่านไป เป็นใจซึ่งมีที่อยู่โดยสงบสุขได้ฉันนั้น

๒. เปรียบด้วยน้ำใส คือใจมีปกติดิ้นรนกวัดแกว่งไปตามอารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบประสาท ย่อมไปพบเห็นสิ่งที่เป็นโทษให้เกิดความชอบใจไม่ชอบใจ ไม่สงบอยู่เสมอ เหมือนน้ำที่ไหลไปมาย่อมพัดพาสิ่งโสโครกและเปือกโคลนตมขุ่นอยู่ เมื่อได้ทำให้น้ำนิ่ง ทำให้บริสุทธิ์ใสสะอาด เช่นน้ำที่ตักขังไว้หรือน้ำประปา ย่อมสะอาดหมดจดน่าบริโภคน่าใช้ฉันใด ใจอันมีสมาธิสงบนิ่งอยู่ไม่ฟุ้งซ่าน ก็ย่อมสะอาดบริสุทธิ์ควรแก่การงานฉันนั้น

๓. เปรียบด้วยแร่ที่ถลุงแล้วย่อมนำไปทำประโยชน์ใหญ่หลวงได้ เช่นทองคำทำเครื่องประดับต่าง ๆ ได้ก็เพราะได้ถลุงไล่วัตถุที่เจือปนในเนื้อทองคำนั้นออกไปจนเหลือแต่เนื้อทองคำอันบริสุทธิ์ฉันใด ใจที่ได้สมาธิขับไล่อารมณ์ที่เศร้าหมองออกจากใจได้สิ้นเป็นใจที่บริสุทธิ์แล้ว ย่อมมีกำลังอำนาจกระทำกิจได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย เช่นจะกำหนดเปลี่ยนอัธยาศัยหรือกำหนดความรู้ความคิดผู้อื่น หรือใช้พิจารณาสังขาร

จนเห็นว่ามีสภาพเกิดขึ้นแล้วดับไป จนเกิดเบื่อหน่ายไม่ต้องติดไม่ต้องยึดถืออารมณ์เหล่านั้นอีกต่อไป เหล่านี้ย่อมสำเร็จมาจากสมาธิเป็นกำลังทั้งสิ้น

เมื่อได้นึกเห็นผลตามข้อเปรียบเทียบนี้ จะเลื่อมใสในการบำเพ็ญสมาธิ เรื่องของใจที่มีปกติอยู่ในบังคับแห่งความโลภความโกรธความหลง ก็จะหมดไป ความฟุ้งซ่านก็สิ้นไป จงหมั่นน้อมใจไว้ในอารมณ์ที่ประสงค์เช่นลมหายใจเป็นต้น ด้วยความเพียร สัมปชัญญะและสติ ก็จะเป็นการทำสมาธิ เป็นการอบรมใจของตนให้ได้ผลดังกล่าวแล้วนั้น

๓๑ ก.ค. ๗๘

เรื่องปัญญา

คำสอนในพุทธศาสนาที่ผู้ศึกษาปฏิบัติต้องกระทำเป็น ๓ ชั้น คือศีล สมาธิ และปัญญา เปรียบเหมือนชาวนาซึ่งมีหน้าที่การงานเป็น ๓ ชั้น คือชั้นต้นต้อง ไถ คราด เตรียมพื้นนาไว้ให้พร้อม ได้แก่การมีศีลไว้เป็นพื้น ต่อไปชาวนาต้องหว่านข้าวปลูกข้าวลง และคอยดูน้ำมิให้มากน้อยเกินไป คอยกำจัดตัวสัตว์ที่มารบกวนข้าวนั้น เหมือนการทำสมาธิขจัดเครื่องเศร้าหมองเสียจากใจ เพียงเท่านี้ก็ยังมิได้ผล ชาวนายังต้องคอยเก็บเกี่ยวข้าวเลือกคัดจำหน่าย หรือเก็บไว้บริโภคเป็นชั้นที่สุด ได้แก่ปัญญาคือรอบรู้ในกองสังขาร ซึ่งจะต้องขวนขวายให้เกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติอีกด้วย

พ่อค้าต้องมีร้านและแต่งร้านให้เรียบร้อยเป็นข้อต้น ได้แก่การปฏิบัติศีลทำกายวาจาให้เรียบร้อยเป็นภาคพื้นที่ดี ต่อไปพ่อค้าต้องรู้จักเลือกหาสินค้ามาใส่ร้านให้สมควรเป็นของต้องการของผู้ซื้อ อันได้แก่การบำเพ็ญสมาธิเลือกน้อมใจในอารมณ์ที่ท่านประสงค์ พยายามบำเพ็ญให้สำเร็จเป็นจิตตภาวนาแน่วแน่ ในที่สุดพ่อค้าต้องรู้ว่าอะไรควรขายอย่างไร และรู้จักคิดทางได้ทางเสีย สินค้าใดควรรุก็รุควรหาใหม่ก็หา จึงจะได้ผลทวียิ่ง ๆ ฉันใด การขวนขวายอบรมใจให้ได้ปัญญารอบรู้ในกองสังขารว่ามีสภาพอย่างไร ควรรักษาอบรมธรรมข้อไหนควรสละกิเลสอันมีประเภทอย่างไรก็ฉันนั้น

สังขารมีความหมาย ๒ นัย หมายถึงสภาพผู้ปรุงแต่งและวัตถุที่ถูกปรุงแต่งขึ้น เช่นนายช่างก่อตึกคือผู้ปรุง และอิฐปูนสัมภาระตลอดจนตัวตึกคือวัตถุที่ถูกปรุง หรือแม่ครัวผู้ปรุง กับของสดและของสุกที่ปรุงขึ้นแล้วคือวัตถุที่ถูกปรุง เหล่านี้นับอยู่ในสังขารทั้งสิ้น การที่คนเกิดมาเป็นตัวตนบริโภคอาหารเจริญเติบโตขึ้นเป็นสังขารทั้งนั้น

นอกจากนี้ยังแบ่งตามธรรมชาติเป็นอุปาทินนกะ สังขารมีใจคุ้มครองรู้สึกสุขทุกข์เช่นคนและสัตว์ กับอนุปาทินนกะ สังขารไม่มีใจครอง เช่นแผ่นดินหรือสิ่งที่ถูกปรุงแต่งเช่นเรือน เรือ รถ เป็นต้น

ความรู้ที่จัดว่าเป็นปัญญานั้น หมายถึงความรู้แจ้งตามที่เป็นจริงไหนดีก็รับรองตามจริงว่าดี ที่เป็นกลางก็รู้จริงว่าเป็นกลาง ที่ชั่วก็เห็นจริงว่าชั่ว ความรู้จริงถึงชั้นนี้ทำให้ได้ประโยชน์ เช่นเรารู้ว่าไฟเป็นของร้อนเราก็จะได้ไม่จับไฟ หากจำเป็นต้องใช้เครื่องมือหรือรีบถูกต้องโดยเร็วที่สุด ทั้งรู้จักเอาไปใช้ทำประโยชน์หุงต้มอาหารเป็นต้น โดยนัยเดียวกันเราต้องรู้ว่าสังขารนั้นเป็นของชั่วคราว เป็นแต่เครื่องอาศัยอย่ายึดถือเอาเป็นจริงเป็นตัวตนของเรา เพราะมีความแปรปรวนแตกดับเป็นที่สุด จะได้รู้จักระวังรักษาและใช้ทำประโยชน์เสียให้ทันเวลาตามสมควร

เพื่อให้ได้ผลดังนี้ ต้องพิจารณาให้เห็นอานิสงส์ของปัญญาซึ่งท่านเปรียบเทียบด้วย

๑. แสงสว่าง ซึ่งคนทำการงานทุกอย่างในโลกจะต้องอาศัย ถ้าไม่มีแสงสว่างบุคคลย่อมหยิบจับอะไรไม่ถูกทำงานไม่ได้ฉันใด ปัญญา

ก็ทำใจให้สว่างรอบรู้คิดเห็นแจ่มแจ้งแล้ว ทำสิ่งต่าง ๆ ให้ได้ประโยชน์ตามสมควรฉันนั้น

๒. ศัตราวุธ ใช้กำจัดข้าศึกได้ฉันใด ใจเราซึ่งมีโลภะ โทษะ โมหะเป็นศัตรู เป็นกิเลสครอบงำใจ ก็ต้องอาศัยปัญญาพิจารณาเป็นศัตราวุธกำจัดกิเลสเสียให้สิ้นฉันนั้น

๓. เครื่องฟอกซัก ทำให้ร่างกาย เสื้อผ้า สะอาดหมดจดจากเหงื่อไคลสิ่งโสโครกฉันใด ปัญญาความรอบรู้ในกองสังขารจนถึงเบื่อหน่าย ก็เป็นเครื่องซักฟอกใจให้หมดจดจากกิเลสทุกชั้นได้ฉันนั้น

เมื่อได้เห็นผลของปัญญาฉะนี้แล้ว ก็ควรตั้งใจบำเพ็ญ ศีล สมาธิ และปัญญา ให้สำเร็จเป็นชั้น ๆ เหมือนชาวนาหรือพ่อค้าที่ทำการตามหน้าที่ของเขาให้สำเร็จผลดังได้กล่าวมาแล้วนั้น

๓ ส.ค. ๗๘

อาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน

อาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนมี ๓ อย่าง หรือจะเรียกว่าหลักการศึกษาในพุทธศาสนาก็ได้ คนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่นั้น จำต้องมีการศึกษาอบรม คนทั้งหมู่จึงจะมีโอกาสเจริญทันเทียมกัน เป็นเหตุให้หมู่คณะนั้นเจริญขึ้นได้ ในสมัยนั้นพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้สั่งสอนทรงวางหลักการศึกษาขึ้นไว้ มีผู้ปฏิบัติตามหลักนั้นต่อ ๆ มา นี้เป็นข้อควรสังเกตอีกประการหนึ่งว่า เรื่องของพุทธศาสนาแม้จะจัดทำขึ้นตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ก็ยังถูกต้องเป็นจริงใช้ได้ตลอดมาจนทุกวันนี้

อาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนประการที่ ๑ นั้นคือ สอนให้รู้ยิ่งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น ข้อความนี้แบ่งออกได้เป็น ๒ ตอน คือตอนหนึ่ง รู้ยิ่งเห็นจริงนั้นอย่างไร ตอน ๒ ธรรมที่ควรรู้ควรเห็นนั้นคืออะไร

ธรรมที่ควรรู้ควรเห็นนั้น คือรู้เรื่องของกายและใจเรานี้เอง ไม่ใช่สิ่งอื่นใด คนเราจะดีหรือชั่วก็อยู่ที่กายกับใจ ไม่ต้องเรียนวุ่นไปถึงอื่น ๆ ถ้าประสงค์จะเป็นคนดีไม่เป็นคนชั่ว

ข้อที่ว่ารู้ยิ่งเห็นจริงนั้น แบ่งความรู้ออกได้เป็น ๓ ชั้น คือ

๑. ญาตปริญญา รู้ด้วยการเรียนรู้ คือรู้จักกายและใจ ให้มีความรู้ว่ากายนั้นเป็นส่วนที่อาจมองเห็นได้ ใจนั้นเป็นส่วนที่น้อมนึกแลเห็นไม่ได้ อันประกอบขึ้นด้วยธาตุ ๖ ส่วนที่แข็งเป็นธาตุดิน ส่วนที่ไหลซึมซาบเอิบอาบเป็นธาตุน้ำ ส่วนที่ให้ความอบอุ่นเป็นธาตุไฟ ส่วนที่พัดไปมาเป็นธาตุลม ช่องว่างภายในกายเช่นช่องหูเป็นอากาศธาตุ กับ

มีวิญญาณธาตุ คือความรู้อะไร ๆ ได้ทางอายตนะ รวมเป็นธาตุ ๖ กับต้องรู้อายตนะตลอดจนอาการที่อายตนะนั้นทำหน้าที่ได้อย่างไร เช่นตาเห็นรูปได้เป็นต้น เหมือนรู้ว่าไฟเกิดขึ้นได้อย่างไรฉะนั้น

๒. ตีรณปริญญา รู้ด้วยการพิจารณา ความรู้ชั้นญาตปริญญานั้นเพียงแต่รู้จักกายใจยังไม่พอ ต้องขยับชั้นความรู้ขึ้นอีก จนพิจารณากายและใจให้เห็นว่า ล้วนมีอาการเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปเป็นปกติ เช่นกระดูกซึ่งเป็นของแข็งในกาย อันที่จริงก็เป็นที่รับรองกันแล้วว่ามีส่วนที่สูญและเกิดใหม่ทดแทนกันอยู่เรื่อยไป เพิ่มความรู้จนถึงเห็นว่ากายและใจนั้นไม่ใช่ตัวตนของเราจริง เป็นเครื่องอาศัยชั่วคราว หาอยู่ในอำนาจของใครไม่ จะบรรดาลให้เป็นไปตามปรารถนาทุกประการไม่ได้ แต่กายและใจต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยมีกรรมเป็นต้น

๓. ปหานปริญญา รู้โดยพิจารณาจนละเสียได้ คือพิจารณาเพิ่มความรู้แก่กล้าขึ้นจนเกิดความเบื่อหน่าย ขับไล่ความรักความพอใจเป็นต้นที่เป็นเหตุให้ยึดกายและใจว่าเป็นของตนเสีย ประคองใจไว้ไม่ถือมั่นว่าเป็นของเราจริง เป็นแต่เครื่องอาศัยทำประโยชน์ด้วยกายและใจ เหมือนรถหรือเรือที่บุคคลทำขึ้นไว้ แท้จริงก็เพื่อใช้ทำประโยชน์ ไม่ควรยึดถือยิ่งไปกว่านี้ แล้วพึงพอใจในการที่ได้ใช้รถเรือเป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นฉะนั้น

เมื่อได้รู้เรื่องกายใจเป็นชั้น ๆ จนถึงชั้นที่สุดนี้ จึงจะนับได้ว่าได้รู้ยิ่งเห็นจริงตามความมุ่งหมายในพุทธศาสนา แม้จะมีคำสอนบรรจุอยู่ในหนังสือมากหลาย ก็ล้วนว่าด้วยเรื่องกายและใจนี้เท่านั้น

ส่วนอาการที่ทรงสั่งสอนข้อ ๒ และ ๓ จะได้กล่าวในครั้งต่อไป

๕ ส.ค. ๗๘

อาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน (ต่อ)

ประการที่ ๒ ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนคือทรงสั่งสอนมีเหตุที่ผู้ฟังอาจตรองตามให้เห็นจริงได้ กล่าวง่าย ๆ ก็คือท่านไม่ได้สอนอย่างพุ่งหอกเข้ารก ไม่สอนชัดเช่นสอนว่าพระเจ้าสร้างเป็นต้น ท่านทรงสั่งสอนให้เห็นจริง มีเหตุให้ตรองตามไปจนรู้จริงเห็นจริงได้ นี้เป็นหลักสำคัญที่ทำให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาต่างกับศาสนาอื่น สิ่งใดที่ไม่มีผู้ใดจะตรองเห็นตามได้ พระองค์ไม่ทรงสั่งสอนเลย เมื่อเราจะใช้ผู้ใดให้ยกของ เราต้องตรองดูกำลังของผู้นั้นก่อน ถ้าใช้เกินกำลังยกไม่ไหวก็เรียกว่าผู้ใช้ ๆ คนไม่เป็น คำสอนใดที่ผู้ฟังไม่อาจตรองตามให้เห็นจริงได้ ก็เป็นคำสอนที่ใช้ไม่ได้ คำสอนในพุทธศาสนาเช่นคำว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มีเหตุมีผลพอที่ผู้ฟังจะตรองตามเห็นได้จริง คือไม่สอนอ้างฤทธิ์เดชของผู้ใดสอนให้เห็นเหตุคู่กับผล เหมือนผู้เรียนเป็นแพทย์ ต้องเรียนสมุฏฐานของโรคคู่กับอาการของโรคฉะนั้น เป็นคำสอนที่ประกอบพร้อมด้วยเหตุและผลให้คิดให้ตรองเห็นตามได้ เช่นทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วเป็นต้น สูงขึ้นไปจนถึง ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ที่เรียกว่าอริยสัจจ์ ๔ ซึ่งมีเหตุมีผลคู่กันไปพอดีจะลดหรือเพิ่มไม่ได้

อาการที่ทรงสั่งสอนโดยมีเหตุมีผลนี้จะเห็นได้ในพระธรรมเทศนาที่ได้ทรงแสดงไว้ พระองค์ทรงแสดงถึงเหตุแล้วชี้ผลให้ตรอง

ให้คิดเห็นตามไปเป็นชั้น ๆ เสมอ คำสอนในพุทธศาสนาสอนให้พยายามค้นคว้าหาเหตุ เมื่อไม่มีเหตุผลก็เกิดไม่ได้ เหมือนไม่มีเชื้อไฟจะเกิดขึ้นเองไม่ได้ เหมือนแพทย์ต้องพยายามค้นหาสมุฏฐานของโรค เหตุนั้นแบ่งออกเป็นเหตุข้างชั่วคืออกุศลมูล เหตุข้างดีคือกุศลมูล มีเหตุอย่างใด ผลก็ดีหรือชั่วตามเหตุนั้น ผู้ศึกษาไม่ควรท้อถอย เพราะพุทธศาสนาไม่นำเรื่องอันเหลือวิสัยที่ตนจะตรองเห็นและปฏิบัติตามได้มาสอนไว้เลย

ประการที่ ๓ ทรงสั่งสอนเป็นอัศจรรย์ คือผู้ปฏิบัติตามย่อมได้ผลสมควรแก่ความปฏิบัติ ข้อนี้ต่างกับความเข้าใจในการแสวงหาผลประโยชน์ทางคดีโลก เช่นการค้าขายก็ปรากฏว่ามีการได้กำไรบ้าง ขาดทุนบ้างต่าง ๆ กันไม่สม่ำเสมอ พวกกสิกรรมก็อย่างนั้น ในพุทธศาสนาตั้งรางวัลไว้ในตัวเสร็จ ผู้ปฏิบัติโดยถูกต้องได้รับผลทันที แต่ควรสังเกตว่าผลนั้นย่อมได้รับตามส่วนแห่งการปฏิบัติ ปฏิบัติอย่างหยาบก็ได้ผลหยาบ จะหวังผลละเอียดประณีตเหมือนผู้ปฏิบัติโดยละเอียดหาได้ไม่ เช่นนี้นับว่าเป็นอัศจรรย์ยิ่ง เพราะผู้ปฏิบัติรับผิดชอบในตัวของตัวเอง พึงสำเหนียกตัวของตัวให้ดีว่าปฏิบัติอย่างไร ถ้าปฏิบัติหยาบจะหวังผลประณีตย่อมไม่ได้ และจะโทษใครไม่ได้นอกจากตัวของตัวเองที่ปฏิบัติหย่อนกว่าผู้อื่น เช่นนักเรียนที่เรียนมาอย่างเดียวกันอาจมีความรู้ไม่เท่ากัน เป็นเหตุให้ทำงานการได้ต่างกันเป็นต้น

ตามใจความที่กล่าวนี้ ท่านประสงค์ให้เป็นผู้ตระหนักในเหตุและผล ทั้งเป็นข้ออุ้มชูน้ำใจคนให้เห็นว่าถ้าได้ปฏิบัติแล้วอย่างไรเสีย

จะต้องได้ผล แต่ผลจะมีได้เพียงใดย่อมแล้วแต่ความปฏิบัติเป็นเครื่องส่งเสริมให้พยายามปฏิบัติยิ่งขึ้นเพื่อผลสูงสุด ทั้งไม่ต้องบ่นว่าเหมือนทางคดีโลกที่ว่า ทำการอย่างนี้ได้ผลไม่ดี คราวนี้ขาดทุนเป็นต้น ทางพุทธศาสนานั้นผู้ปฏิบัติย่อมต้องได้ผลสมกับความปฏิบัติโดยทั่วกัน โดยเป็นความผิดของตนเอง ที่ยังปฏิบัติไม่ครบถ้วนจึงไม่อาจได้รับผลถึงขนาดเช่นนั้น

๘ ส.ค. ๗๘

อริยสัจจ์ ๔

ผู้นับถือพุทธศาสนาจำต้องเรียนรู้อริยสัจจ์ ๔ เพราะพระพุทธเจ้าปรากฏเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นได้ก็เพราะตรัสรู้อริยสัจจ์ ๔ อริยสัจจ์ ๔ นี้ท่านยกย่องว่าเป็นหัวใจของพุทธศาสนา ข้อศึกษาและปฏิบัติทั้งหลายล้วนประมวลลงในอริยสัจจ์ ๔ นี้ทั้งสิ้น

อริยสัจจ์ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค หรือจะจำไว้ว่า ทุ. ส. นิ. ม. เป็นหัวใจของอริยสัจจ์ก็ได้

๑. ทุกข์ ได้แก่บรรดาสิ่งสภาพที่คงทนอยู่ไม่ได้ ต้องแปรปรวนคงที่อยู่ไม่ได้ คำว่าทุกข์นี้ไม่หมายความเฉพาะความเจ็บไข้ หรือความไม่สบายเท่านั้น ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าอยู่ใกล้อยู่ไกล ภายในหรือภายนอก เมื่อคงที่ทนอยู่ไม่ได้ เรียกว่าทุกข์ทั้งสิ้น

๒. สมุทัย คือเหตุให้เกิดทุกข์ สิ่งใดเรื่องใด ความคิดใดที่เป็นต้นเค้าหรือเป็นมูลรากก่อให้เกิดความแปรปรวนคือความทุกข์ได้ ชื่อว่าสมุทัย พูดง่าย ๆ ก็คืออาการที่ใจทะเยอทะยานดิ้นรนต้องการคือตัณหานั้นแล

๓. นิโรธ คือความดับไปได้ซึ่งเหตุนั้น ๆ เหมือนร่างกายที่เป็นไข้มีอาการร้อน เมื่อบริโภคยาบำบัดแล้วความร้อนก็ดับสูญไปฉะนั้น เมื่อร้อนใจไม่สบายใจแล้วหาอุบายดับความร้อนใจนั้นเสียได้ ความที่ดับไปได้นี้คือ นิโรธ

๔. มรรค ได้แก่ข้อปฏิบัติบำเพ็ญตนบำบัดขับไล่ทุกข์ให้หมดสิ้นไป สงเคราะห์ลงได้เป็นศีล สมาธิ ปัญญา ดังได้ศึกษาแล้วนั้น

อริยสัจจ์ ๔ นี้ มีความหมายกว้างขวางลึกซึ้งควรศึกษาขวนขวายให้เข้าใจตามกำลังความสามารถและโอกาส สัจจะคือความจริงแท้คงที่ไม่แปรผัน แปรปรวนเป็นอื่นไปไม่ได้ เป็นต้นว่าทุกข์ใครจะรู้จักทุกข์หรือไม่ก็ตาม เมื่อได้ประสบเข้าแล้วต้องเป็นทุกข์ จะหนีความจริงนี้ไปไม่ได้ เช่นน้ำเป็นของเย็น ถึงจะต้มให้ร้อน ในที่สุดก็จะต้องเย็น จะร้อนคงที่อยู่เหมือนไฟไม่ได้

อันที่จริงความจริงอย่างอื่นก็มี เช่นการพูดจริงทำจริง แต่ไม่เรียกว่าอริยสัจจ์ เพราะไม่ประเสริฐ ส่วนอริยสัจจ์เป็นความจริงอย่างประเสริฐ เป็นยอดความจริง เป็นความจริงที่แต่งคนให้เป็นอริยบุคคลพ้นจากความเป็นปุถุชน พระอริยเจ้าผู้หมดกิเลส ก็เป็นได้เพราะอาศัยความจริง ๔ ข้อนี้ เป็นเครื่องปรุงแต่ง เรามุ่งหมายจะให้มีอารยชนมาก ๆ เพราะอารยชนเป็นคนดีจริง แต่ถ้าไม่ปลุกปลอบบุคคลด้วยอริยสัจจ์ ๔ นี้ อารยชนก็มีขึ้นไม่ได้ เพราะจำต้องอาศัยอริยสัจจ์ ๔ นี้ปรุงแต่ง อริยสัจจ์ ๔ จึงแปลได้ว่า ความจริงที่สามารถทำให้ผู้ที่ได้อบรมมีใจพ้นจากกิเลสไม่มีกิเลสมาเบียดเบียน

อริยสัจจ์ ๔ นี้ แบ่งออกได้เป็นส่วนเหตุและส่วนผล เหตุได้แก่สมุทัย และมรรค ผลได้แก่ทุกข์และนิโรธ หรือแบ่งโดยอาการเป็นเหตุและผล ฝ่ายดีได้แก่นิโรธและมรรค เป็นเหตุและผล ฝ่ายชั่วได้แก่ทุกข์และสมุทัย เหตุและผลทั้ง ๒ ฝ่ายนี้มีอยู่พร้อมกันในบุคคลทุก ๆ คน ต่างกันแต่ฝ่ายจะมากหรือน้อยกว่ากันเท่านั้น จะเห็นได้โดยพิจารณาความเป็นไปของเราเอง เช่นจะถามว่าเคยมีทุกข์หรือไม่ ก็

ต้องตอบเหมือนกันทุกคนว่ามี เคยก่อเหตุให้เกิดทุกข์หรือไม่ ก็ต้องตอบว่าเคย เมื่อมีทุกข์แล้วเคยบำบัดแก้ไขทุกข์ให้ลดลงบ้างไหม ก็ต้องรับว่าเคยอีก เช่นเคยสะกดใจหรือนึกถึงเรื่องอื่นให้เป็นอุบายที่ชอบทุกข์นั้นก็ดับไปเป็นต้น หรือจะถามว่าเคยทำความดีบ้างหรือเปล่า ก็ต้องว่าเคยทำกันมาทุกคน เช่นเคยเชื่อฟังถ้อยคำผู้ใหญ่มาบ้างเป็นต้น จึงรับรองได้ว่าอริยสัจจ์ ๔ มีอยู่ในบุคคลทุกคน แต่มักจะมีทุกข์กับสมุทัยมาก มีนิโรธกับมรรคน้อย เหตุนี้คนเราจึงมีทุกข์มากกว่าสุข แต่ถ้าพยายามอบรมให้นิโรธกับมรรคเกิดขึ้นได้มาก ก็จะดับทุกข์ให้หายไปได้

ทุกสิ่งในโลกย่อมมีอยู่เป็นคู่กันเป็นเครื่องแก้กัน มีร้อนก็ต้องมีเย็น มีสว่างก็ต้องมีมืด มีทุกข์ก็ต้องมีเครื่องแก้เครื่องดับทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงทราบว่ามีทุกข์ก่อน แต่ทรงเฉลียวฉลาดรอบรู้ในกฎธรรมดาเตือนพระหฤทัยให้สืบสวนหาเครื่องแก้ทุกข์ จึงได้ออกบรรพชาบำเพ็ญเพียรจนจับเหตุของทุกข์ได้พร้อมด้วยทางดับทุกข์ คือมรรค ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญานั้นเอง ทุกข์กับสมุทัยอุปมาเหมือนความร้อนกับความมืด นิโรธกับมรรคอุปมาเหมือนความเย็นและความสว่าง ซึ่งมีประจำอยู่ในโลกและในตัวคน เป็นยอดแห่งความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ อันไม่มีนักปราชญ์ในวิทยาการใด ๆ จะค้นได้ เรียกว่าอริยสัจจ์และเป็นหัวใจแห่งพุทธศาสนานี้

๑๐ ส.ค. ๗๘

โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ ประการ

พุทธศาสนิกชนทุกชั้นต้องรู้จักวันสำคัญของพุทธศาสนา เช่นเดียวกับพลเมืองต้องรู้จักวันสำคัญของชาติฉะนั้น วันสำคัญในพุทธศาสนาวันหนึ่งคือวันวิสาขบูชา กลางเดือน ๖ เป็นวันประสูติตรัสรู้และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า อีกวันหนึ่งคือวันมาฆะบูชา กลางเดือน ๓ พระพุทธเจ้าเสด็จประทับที่วิหารเวฬุวันมีพระอรหันต์ ๑๒๕๐ องค์พร้อมกันไปเฝ้า พระพุทธเจ้าจึงทรงประกาศหัวใจของศาสนาในชุมนุมนั้นซึ่งมีหัวข้ออยู่ ๓ ประการ คือ

๑. ไม่ทำความชั่ว

๒. ให้ทำความดี

๓. ทำจิตให้บริสุทธิ์

คำสอนทั้งหลายอื่นนอกพุทธศาสนามักมีแต่ข้อ ๑ กับข้อ ๒ เช่นผู้ใหญ่เคยสั่งสอนเราตั้งแต่เด็กมา ไม่ได้สอนถึงการทำจิตให้บริสุทธิ์ด้วย นักปราชญ์จึงเชิดชูคำสอน ๓ ข้อนี้ว่าเป็นหัวใจของพุทธศาสนาอีกหมวดหนึ่ง คำสอนในพุทธศาสนามีอยู่มากหลาย ที่ว่ามีอยู่ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ในพระไตรปิฎกซึ่งพิมพ์เป็นหนังสือถึง ๔๕ เล่ม ก็ประมวลลงได้ในโอวาท ๓ ประการนี้

ศีลและวินัยซึ่งมีอยู่มากหลาย ได้แก่คำสอนให้เว้นความชั่วในข้อ ๑ ถัดมาถึงการพยายามกระทำคุณความดีอย่างที่พูดกันว่าทำบุญ

กุศล ก็ได้แก่คำสอนข้อ ๒ คือให้ทำความดี การเว้นความชั่วและกระทำความดีทั้งหลาย ถ้าหากได้กระทำเพื่อเหตุอื่นอันมิใช่เพื่อให้ใจบริสุทธิ์ ก็ไม่นับว่าปฏิบัติถูกต้องตามประสงค์ของพุทธศาสนา คำสอนข้อ ๓ ที่ว่าให้ทำจิตให้บริสุทธิ์ จึงเป็นคำสอนประกาศความมุ่งหมายของพุทธศาสนา

๑. ความชั่วนั้น เมื่อคิดหรือทำหรือพูดแล้วเกิดความเสียใจร้อนใจจะมีคนเห็นหรือไม่ก็จัดเป็นความชั่วเป็นบาปทั้งสิ้น ความชั่วนี้ย่อมมีต่าง ๆ กันตามชั้นตามเพศของคน การบางอย่างเด็กทำได้ผู้ใหญ่ทำไม่ได้ ผู้ชายทำได้ผู้หญิงทำไม่ได้ คฤหัสถ์ทำได้บรรพชิตทำไม่ได้เป็นต้น เราต้องนึกถึงฐานะความเป็นอยู่ประกอบกับความเสียหายและผลของการกระทำอันจะเกิดขึ้นให้เสียใจร้อนใจแล้วทำใจให้กล้าละเว้นบาปนั้นเสีย บาปนั้นมี ๓ ชั้น ชั้นหยาบได้แก่การเบียดเบียนด้วยกายวาจาอันแสดงออก เช่นทำร้ายร่างกายกัน ชั้นกลางเช่นความฉุนเฉียว แต่เป็นความคิดอยู่ในใจ ชั้นละเอียดคือกิเลสอันเป็นมูลรากประจำอยู่ในใจรู้สึกไม่ได้ แต่อาจปรากฏได้เมื่อมีเครื่องล่อเครื่องกระทบเช่นบางทีเราไม่รู้ว่า ทำไมจึงมีใจเศร้าหมองหงุดหงิด อันความชั่วนั้นถ้าไม่กระทำก็เกิดขึ้นไม่ได้ เพราะคนกระทำจึงปรากฏว่าเป็นคนชั่ว ผู้จะละความชั่วต้องอาศัยวิรัติ ๓ ประการซึ่งได้สอนแล้ว

๒. ความดีตรงกันข้ามกับความชั่ว เรียกว่ากุศลมีความเย็นใจสบายใจเป็นผล อะไรที่คิดหรือทำแล้วได้ความสงบ เย็นใจ เบิกบานใจ นั่นเป็นความดีทั้งสิ้น ความดีนั้นมี ๓ ชั้น คืออย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างละเอียด เช่นทำความดีตาม ๆ เขาไป จัดเป็นความดีอย่างหยาบ ทำเพราะปรารภตน เป็นความดีอย่างกลาง ทำเพราะปรารภ

ธรรมเป็นใหญ่ คือนิยมความถูกต้องพร้อมด้วยเหตุและผลเป็นประมาณ เป็นความดีอย่างละเอียด และควรพิจารณาให้เห็นความดีนั้น ๆ ว่าอย่างไหนมีคุณเพียงไรแล้ว จึงเลือกกระทำให้เหมาะแก่ตน เหมือนเลือกยารักษาโรคให้เหมาะแก่อาการของโรคฉะนั้น

๓. การเว้นความชั่วก็ดี การทำความดีก็ดี ต้องปฏิบัติด้วยความประสงค์ให้ได้ความบริสุทธิ์แห่งจิต ไม่ใช่ปฏิบัติปรารถนาสวรรค์วิมาน หรือมุ่งผลกำไรอย่างอื่น จึงจะต้องตามพุทธโอวาท จิตที่บริสุทธิ์ปราศจากกิเลสก็มี ๓ ชั้น ชั้นต้นไม่ทำไม่นิยมชมชอบในทางชั่ว ชั้นกลางพ้นจากนิวรณ์ ๕ ชั้นละเอียดพ้นจากอวิชชา ตัณหา อุปาทาน สว่างแจ้งรู้เห็นตามธรรมดาอยู่เป็นนิตย์

โอวาททั้งนี้ เราต้องพยายามกระทำตามเป็น ๓ ข้อดังกล่าวแล้ว เช่นเดียวกับไม้ที่เจ้าของประสงค์จะทำให้เกลี้ยงเกลามีเงา ต้องถากเปลือกออก ไสให้เรียบ ได้รูปแล้วขัดให้เกลี้ยงเกลาบริสุทธิ์มีเงาฉะนั้น คนเราบางทีก็ทำชั่ว บางทีก็คิดชั่ว บางทีก็เกิดความชั่วขึ้นโดยไม่ได้คิดฝัน มีได้เป็น ๓ ชั้นเช่นนี้ จึงต้องรู้จักหาวิธีปฏิบัติให้เหมาะแก่เรื่อง เหมือนต้องการเห็นลายไม้จะต้องถากเปลือกออกก่อนเป็นต้น ต้องรู้จักเว้นความชั่ว กระทำความดี เพื่อกระทำจิตให้บริสุทธิ์ อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาดังกล่าวมานี้

๑๓ ส.ค. ๗๘

อภิณหปัจจเวกขณะ ๕

มีคำกล่าวอันเป็นไปในทางที่ดีอยู่ว่า คนไทยชอบสงบ ที่เป็นเช่นนี้ ก็เพราะคนไทยนับถือพุทธศาสนาๆ ก็สอนอภิณหปัจจเวกขณะ ๕ ให้พิจารณาเป็นเครื่องเตือนใจทุกวัน ๆ ว่า

๑. เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้

๒. เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้

๓. เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้

๔. เราจะพลัดพรากจากของรักของชอบใจด้วยกันทั้งสิ้น

๕. เรามีกรรมเป็นของตัว เราทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว

พุทธศาสนาสอนให้เรานึกถึงความที่ต้องแก่ เจ็บและตาย พลัดพรากจากไป ให้นึกถึงกรรมและผลของกรรมดังกล่าวแล้ว แพร่หลายไปทุกชั้นบุคคล เป็นเครื่องปลอบใจไม่ให้ทะเยอทะยานอาฆาต ให้รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาวไม่มุทะลุ กล่อมใจจนชินมาหลายชั่วบรรพบุรุษ จนเป็นที่ซึมซาบกันทั่วไป

ในคำสอน ๕ ประการนี้ ผู้ศึกษาคงสังเกตคำว่าเป็นธรรมดาปรากฏอยู่ด้วย พระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศแสดงตัวหรือสภาพธรรมดาหรือธรรมชาติ และแสดงกฎธรรมดาไว้ในธรรม ๕ ประการนี้ ข้อ ๑ ถึงข้อ ๔ เป็นตัวธรรมดา ส่วนข้อ ๕ เป็นกฎธรรมดา

ธรรมดากับกฎธรรมดานั้นต่างกัน ธรรมดาคือ สภาพที่เป็นเองทรงอยู่อย่างนั้นเสมอไม่ผันแปร ส่วนกฎธรรมดาคืออาการที่ตัวธรรมดาถูกกระทำให้เป็นไป เช่นน้ำธรรมดาเย็น เมื่อต้มเข้าก็ร้อนเป็นอาการที่กฎธรรมดากระทำให้เป็นไป แต่ในที่สุดต้องกลับเย็นอีกเพราะเป็นธรรมดาของน้ำ

ข้อ ๑ ถึงข้อ ๔ เป็นตัวธรรมดา คือเกิดมาเป็นมาแล้วจะต้องเป็นไปอย่างนั้นทุกรูปทุกนาม ของใช้หรือคนต้องเก่าต้องแก่ เจ็บไข้ชำรุด และทำลายตายไปในที่สุด พุทธศาสนาสอนให้พิจารณาให้รู้จักตัวธรรมดานี้ก่อน เพื่อจะได้รู้ตัวล่วงหน้า มีโอกาสป้องกันแก้ไขและรีบทำประโยชน์เสียให้ทันเวลา เช่นมีผลไม้ จะได้รู้จักเก็บรักษาในที่สมควร ไม่ให้เน่าเสียก่อนกาลที่ควร แล้วรีบบริโภคก่อนที่จะเน่าเสีย เว้นแต่ส่วนที่ไม่ต้องการแล้วจึงทอดทิ้งไม่เก็บไว้

ผู้รู้ธรรมดา ได้รับคำสรรเสริญว่าได้ธรรมจักษุคือได้ดวงตาเห็นธรรม ผู้ที่บรรลุโสดาปัตติผลที่เรียกว่าพระโสดาบันนั้น ต้องรู้จักธรรมดานี้ พุทธศาสนาสอนให้รู้ว่า ทุกสิ่งทุกคนต้องแก่เจ็บตายและพลัดพรากเปลี่ยนสภาพละทิ้งไปทั้งสิ้น ครั้งหนึ่งเราอยู่ที่นี่แล้วเราต้องไปอยู่ที่อื่น หรือทิ้งบ้านมาบวชเป็นต้น หรือลองนึกถึงเหตุการณ์เมื่อ ๑๐ ปีที่แล้วมา จะเห็นว่าล้วนเปลี่ยนแปลงแปรปรวน อันเป็นลักษณะของธรรมดาทั้งสิ้น เมื่อได้รู้ว่าทุกสิ่งมีเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปเป็นธรรมดาดังนี้ ผู้ที่ได้รู้ย่อมระวังรักษาป้องกัน รีบใช้สอยทำประโยชน์เสีย ไม่เพิกเฉยละเลยให้เสื่อมศูนย์ไปก่อนกาลอันควรโดยเปล่าประโยชน์

การถือเอาประโยชน์ต้องอาศัยกฎธรรมดา พุทธศาสนาจึงมีคำสอนในข้อ ๕ เพื่อกระทำธรรมดาให้เกิดผล กฎธรรมดานี้คือเมื่อทำ

ดีก็ได้ดี ทำชั่วก็ได้ชั่ว หรือกุศลกรรมอกุศลกรรม กายคนเป็นธรรมดา แต่มีกฎธรรมดาคือกรรมข้างดีหรือชั่วเข้ากระทำเป็นเหตุให้ต่างกัน อายุยืนหรือสั้นมีชาติสกุลสูงต่ำเป็นต้น เช่นเดียวกับผ้าชนิดที่ทำจากฝ้าย แต่อาจมีขนาดมีสีมีเนื้อผิดกันโดยการกระทำของนายช่าง แม้แต่คนที่ออกจากครรภ์มารดาเดียวกันก็ยังต่างกัน นี่เป็นเพราะกฎธรรมดาคือกรรมเข้ากระทำ สัตว์โลกเป็นธรรมดา ล้วนมีกฎธรรมดา คือกรรมที่ได้ทำไว้ครั้งใดครั้งหนึ่งตกแต่งให้เป็นไป

คนเราต้องมีกรรมเป็นของตัว แต่ชี้ไม่ได้ว่ากรรมอยู่ที่ไหน เราเห็นได้แต่ผลของมัน นับตั้งแต่มีรูปมีฐานะความสามารถต่างกันเป็นต้น แสดงว่ากรรมต้องมีอยู่ ผลจึงมีต่างกันดังนี้ได้ เช่นความร้อนมีอยู่เราจึงรู้สึกว่าร้อน แต่เราไม่เห็นว่าความร้อนอยู่ตรงไหน ถึงกระนั้นก็ต้องรับว่าความร้อนมีอยู่

นักปราชญ์กล่าวว่าใจของคนเก็บกรรมไว้ เหมือนเมล็ดมะขามเก็บใบกิ่งก้านสาขาลำต้นอันใหญ่โตไว้ในเมล็ดนั้นพร้อม เมื่อถึงคราวก็ปรากฏงอกงามออกมาเป็นต้นมะขามมีกิ่งก้านสาขา กรรมปรากฏอยู่ในใจ ใจมีหน้าที่นึกคิดให้กระทำ เมื่อถึงเวลากรรมนั้นก็ปรากฏว่าทำดีทำชั่วเป็นต้น

พุทธศาสนาสอนให้รู้จักกรรมคือกฎธรรมดา ให้รู้จักใช้กฎธรรมดา ทำธรรมดาให้เกิดผลดี เว้นจากทางชั่วร้ายเสีย ใครทำดีก็ได้ดีทำชั่วก็ได้ชั่ว การสอนให้เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรมคือเชื่อเหตุเชื่อผลเป็นมติของพุทธศาสนา ใครไม่เชื่อกรรมก็เหมือนไม่มีหลักปฏิบัติถ้าเชื่อกรรมเชื่อในเหตุและผลก็ย่อมมีเครื่องคุ้มครองงดเว้นจากเหตุไม่

ดี ประกอบเหตุที่ควรที่ดี ผู้ที่เชื่อกรรมจะไม่ทำความชั่วร้ายแรงได้เลย อาจมีทำผิดไปบ้างก็โดยความพลั้งเผลอ คำสอนนี้เป็นเหตุให้มีความสำรวมตนระวังตน ตั้งต้นแต่ไม่ทำลายตนจนถึงไม่ทำลายเบียดเบียนผู้อื่น จึงเป็นมูลเหตุให้คนไทยชอบสงบดังที่รู้ทั่วกันนั้น

โลกเราถ้าปล่อยให้เป็นไปตามธรรมดาก็จะมีแต่ป่ารก ต้องอาศัยกฎธรรมดาตกแต่ง แร่ธาตุทั้งหลายเป็นธรรมดา ต้องอาศัยกฎธรรมดาปรุงแต่งให้เป็นเครื่องยนต์ใช้ประโยชน์ได้ฉันใด เมื่อเรารู้จักสภาพธรรมดาที่แปรปรวนไม่ถาวรอยู่ค้ำฟ้า และรู้กฎธรรมดาตามอภิณหปัจจเวกขณะ ๕ นี้ ก็จะได้เป็นเครื่องปลอบใจให้สงบ รู้จักป้องกันรักษาและประกอบกรรมที่เกิดประโยชน์ตามสมควรแก่ตนฉันนั้น

๑๕ ส.ค. ๗๘

อธิษฐานธรรม

อธิษฐานธรรม คือธรรมที่เป็นหลักของใจ เป็นที่อาศัยเป็นเรือนของใจ มี ๔ ประการคือ

๑. ปัญญา ความรอบรู้สิ่งที่ควรรู้ ตรงข้ามกับความไม่รู้ ความเขลา งมงาย

๒. สัจจะ ความจริงใจ ตรงข้ามกับความไม่จริง หน้าไหว้หลังหลอก ความง่อนแง่นคลอนแคลน ไม่ทำอะไรให้สำเร็จ

๓. จาคะ ความรู้จักยอมเสียสละ มีใจเด็ดเดี่ยว แม้แต่ชีพก็อาจสละได้เมื่อถึงเวลา ตรงข้ามกับความติดแล้วเลิกไม่ได้ เช่นติดสุรา ติดการพนัน หรือความจมอยู่ ความถอนตัวไม่ขึ้น

๔. อุปสมะ ความสงบใจ ตรงข้ามกับความฟุ้งซ่าน วุ่นวาย ก้าวร้าว ก่อเหตุร่ำไป

ร่างกายของเราทรงอยู่เจริญขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัย ๔ คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค มิฉะนั้นจะตั้งอยู่ไม่ได้ต้องมีทุกข์ลำบาก ไม่สามารถทำการงานได้ดี เมื่อเปรียบเทียบกับใจ ๆ ก็จำเป็นต้องอาศัยอธิษฐานธรรม ๔ ประการนี้เช่นเดียวกัน กล่าวคือ

ปัญญาคือความรอบรู้ ที่เกิดจากการเล่าเรียนศึกษา ฟังถ่ายความรู้ไว้ ต้องอย่าดูถูกในวิชาความรู้ ต้องพิจารณาให้เห็นความจำเป็นของความรู้ว่าสำคัญเท่ากับอาหารซึ่งต้องบริโภคทุกคนตามเวลาเพื่อมีกำลังเป็นทุนให้สามารถดำเนินกิจการในชีวิตได้

สัจจะความจริง ความซื่อตรงต่อตัวเองและผู้อื่นบากบั่นท้าการเพื่อความสำเร็จไม่ท้อแท้ ทำอะไรทำจริง นี้เป็นที่อาศัยของใจ เหมือนกายต้องอาศัยบ้านเรือน ต้องพิจารณาให้เห็นว่าคนจรจัดกับผู้ที่มีที่อยู่เป็นหลักฐานนั้นต่างกันอย่างไร ใจก็ต้องอาศัยความจริงเป็นที่ตั้งจึงจะมั่นคง แน่นอนไม่กลับกลอก

จาคะ เปรียบเหมือนยาบำบัดโรคให้ร่างกายพ้นจากความลำบากที่โรคมาก่อขึ้น เมื่อรู้จักเสียสละถึงคราวที่ควรสละ รู้จักถอนตัวไม่ยอมติดจมอยู่เป็นเครื่องรักษาใจให้พ้นจากทุกข์ลำบากได้

อุปสมะ ได้แก่ความสงบเยือกเย็น เปรียบเหมือนเครื่องนุ่งห่มซึ่งเป็นเครื่องปกปิดร่างกาย ให้ความสะดวกในความเป็นอยู่แก่เราไม่สะทกสะท้านเก้อเขิน ใจต้องอาศัยความสงบจึงจะสบาย ไม่มีการฟุ้งซ่านก้าวร้าว

ธรรม ๔ ข้อนี้ เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ใจดังกล่าวแล้ว จึงควรอธิษฐานใจควรกำหนดน้อมนำให้เข้ามาสิงสถิตอยู่ในใจ เป็นเครื่องพิทักษ์รักษาใจไว้เป็นนิตย์ ต้องนึกว่าเราต้องเกี่ยวข้องกับคนอื่นรอบข้างมีญาติ มิตร บุตรภรรยา ตลอดจนคนร่วมบ้านร่วมเมืองเป็นต้น ในบุคคลที่เราเกี่ยวข้องด้วยนั้น หากเราเห็นใครมีคุณธรรม ๔ ประการนี้

เราจะรู้สึกว่าผู้นั้นมีคุณสมบัติน่าคบหาสมาคม ทำความสนิทสนม รักใคร่นับถือสักเพียงไร ส่วนผู้ที่ไร้คุณธรรมนี้ เราจะเห็นว่าน่ารังเกียจเพียงไร สามีภรรยาที่ทะเลาะเบาะแว้งกันก็เพราะไร้คุณธรรม ๔ ข้อนี้ หากเราเป็นเจ้าหน้าที่บริหารราชการ ถ้าอาจเพาะคุณธรรม ๔ ข้อนี้ ให้ฝังแน่นอยู่ในพลเมืองสักหนึ่งล้านคนในจำนวน ๑๒ ล้าน ประเทศเราจะมีสุภาพชนหรือกัลยาณชน อันเป็นคนได้การได้งานสมควรยกย่องเชิดชูสักปานไร

อธิษฐานธรรม ๔ ประการนี้ จึงเป็นธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ เป็นเครื่องพยุงให้เรามั่นใจในความเป็นอยู่ ในความเจริญต่อ ๆ ไป ทำให้ใจมีหลักอันเป็นคุณธรรมของบุคคลที่เรียกว่าผู้หลักผู้ใหญ่ ควรต้องหาเวลาอธิษฐานน้อมใจเรียกคุณธรรม ๔ ประการนี้ มาใช้ได้พร้อมกันในเวลาต้องการ เพื่อต่อสู้เหตุการณ์ที่จะต้องประสบในชีวิต ดุจเดียวกับเตรียมปัจจัย ๔ ไว้ให้พร้อมสำหรับความต้องการของกาย เพื่อจะได้ใช้ให้มีความทรงอยู่ และทำการงานเจริญขึ้นเป็นผลสำเร็จฉะนั้น.

๑๗ ส.ค. ๗๘

ความสุข ๒ ประการ

ความสุขมีอยู่ ๒ ประการ คือ

๑. สามิสสุข ความสุขที่อิงอาศัยอามิษ

๒. นิรามิสสุข ความสุขที่ไม่อิงอาศัยอามิษ

เราควรรู้จักความสุข ๒ อย่างนี้ เพื่อเปรียบเทียบความสุขของคนที่ประพฤติในคดีโลก กับความสุขของคนที่ประพฤติในคดีธรรมว่าต่างกันอย่างไร พระพุทธเจ้าทรงสมบูรณ์ด้วยโลกิยสุขเป็นเวลา ๒๙ ปี อันเรียกว่าสามิสสุข แล้วทรงออกบรรพชาบำเพ็ญเพียรกำจัดห่วงใยอาลัยจึงได้ตรัสรู้ประสบนิรามิสสุข คือ ความสุขอันเสร็จมาเพราะธรรมปฏิบัติ แสดงว่าคนเราจะดีเลิศอย่างไร ถ้าไม่ทำความสุขให้มีขึ้นได้เป็น ๒ ชั้น ดังนี้ ก็ไม่ควรเห็นเป็นอัศจรรย์วิเศษอย่างไร

ความสุขในคดีโลกอันมีแก่พวกเศรษฐี พระเจ้าจักรพรรดิ์ จนถึงเทวดา ซึ่งกล่าวกันว่า มีสุขเหลือล้น เหล่านี้เป็นสามิสสุข ไม่ยั่งยืนมีผลน้อย ถ้าเปรียบเทียบพระเจ้าจักรพรรดิ์กับพระพุทธเจ้าแล้ว พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานมา ๒๔๗๘ ปี คุณความดีของพระองค์ยังเป็นที่ดูดดื่มจับใจนิยมไม่เสื่อมถอย พระเจ้าจักรพรรดิ์ก็ได้ทำคุณความดีเกื้อกูลประเทศชาติบุคคลทั้งหลายไว้ แต่ตามประวัติศาสตร์ไม่มีองค์ไหนจะปรากฏเกียรติคุณยั่งยืนนานปานพระพุทธเจ้าได้เลย

ความสุข ได้แก่อาการที่สบายกายสบายใจ อันปรากฏแก่ใจเราเองหรือที่เห็นคนอื่นสบาย ความสุขนั้นต้องเกิดจากเหตุ ถ้าเหตุนั้นเป็นรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะก็ดี เกิดจากลาภ ยศ สรรเสริญ หรือเป็นการงานที่ทำโดยหวังประโยชน์ที่พอใจ เช่นหวังผลหวังกำไร แลวบริจาคทานรักษาศีลก็ดี หรือเพราะอาศัยอารมณ์ภายนอกให้ได้ความสุขตลอดจนกิเลสชวนให้กระทำ ดังที่รู้สึกกันว่าทำชั่วแล้วสบาย เช่นความรู้สึกสบายเพราะได้ดื่มสุราของบางคนเป็นต้น หรือเกิดจากราคะ โทษะ โมหะ ความรู้ไม่จริง ไม่รู้ได้ ไม่รู้เสีย เช่นเด็กทารกสนุกสบายเมื่อได้ทรมานสัตว์เล่นเป็นต้น เหล่านี้เป็นสามิสสุข คือความสุขที่อาศัยเหยื่อเป็นเครื่องล่อให้เกิดความพอใจ

ผู้ที่ได้สามิสสุขนั้น ท่านสอนให้รู้ว่าเหมือนเกาแผลคัน ย่อมสบายเวลาเกาอยู่ชั่วขณะเท่านั้น นอกจากนี้ท่านให้พิจารณาเปรียบเทียบกับคนเสพของเมา ซึ่งทำให้ผู้เสพติดใจและสบายในขณะนั้น แต่ต่อมาจะต้องเกิดโทษคือการติดถอนตัวไม่ขึ้น หรือเปรียบกับปลาที่เห็นเหยื่อที่ปลายเบ็ดก็พอใจฮุบเอา แล้วจะต้องตายด้วยเหยื่อนั้น ความสุขที่เป็นเหตุให้ประทุษร้ายตนให้เดือดร้อนใจในภายหลัง ชื่อว่าสามิสสุข คือให้ความอร่อยพอใจแต่มีทุกข์เป็นผล เหมือนคนกินของแสลงกับโรค อร่อยเวลากินแต่โรคจะรุนแรงขึ้น ความสุขเพราะอาศัยอามิษเป็นเครื่องล่อก็เป็นเหตุให้สัตว์โลกตายใจ ติดพันตกอยู่ในอำนาจ

เมื่อสิ่งทั้งหลายอันเป็นเครื่องล่อให้เกิดสุขนั้น มีสภาพแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ทางพระศาสนาจึงสอนให้พิจารณาว่า

ความสุขชั้นนี้คงทนเพียงไรหรือไม่ เมื่อเห็นจริงตามสภาพดังกล่าวแล้ว หากว่าต้องทำงานหาทรัพย์ตามหน้าที่เพื่อได้รับสามิสสุขแล้ว ก็ให้รู้จักกำหนดว่านั่นเป็นแต่สามิสสุข เป็นเครื่องอาศัยชั่วคราว รูปเสียงฯลฯ ที่พอใจถึงคราวควรได้ก็รับไว้ แต่ต้องรู้ว่าสิ่งนั้นๆ มีอาการเกิดแล้วดับไปเป็นธรรมดา ไม่ยั่งยืนทั้งมีความทุกข์เป็นผล จะได้แสวงหานิรามิสสุข อันตรงกันข้ามกับสามิสสุขต่อไป

นิรามิสสุขเกิดจากความสงัดอย่างเดียวเท่านั้น ความสงัดมี ๓ ชนิด คือ

๑. กายวิเวก ความสงัดกาย ได้แก่การปลีกตัวอยู่แต่ผู้เดียว ไม่ระคนด้วยเสียง ไม่ปะปนอยู่ด้วยหมู่คณะ

๒. จิตตวิเวก ความสงัดจิต ได้แก่ความสงบใจ เลิกละอารมณ์ที่ล่อใจให้พล่าน สะกดใจไว้ในอารมณ์ อันเป็นที่ตั้งแห่งสมาธิ จนปราศจากนิวรณ์ ๕ เป็นจิตสดใสปลอดโปร่งจากเครื่องกีดกั้น

๓. อุปธิวิเวก ความสงัดจากกิเลส ได้แก่อาศัยจิตตวิเวกเป็นภาคพื้นของปัญญา พิจารณาจนรู้แจ้งเห็นจริงแล้วเพิกสังขารไปจากใจ ไม่ยึดมั่นในสังขาร ด้วยตัณหา อุปาทาน

ความสุขอันเกิดจากจิตตวิเวกและอุปธิวิเวก ได้ชื่อว่านิรามิสสุข เป็นความสุขอันไม่เจือปนด้วยอามิษเหมือนเนื้อทองคำที่บริสุทธิ์ ขับไล่มลทินหมดแล้วเป็นความสุขบริสุทธิ์ ไม่เหลือวิสัยที่ผู้มีความเพียร มีสัมปชัญญะและสติติดต่อกัน จะแสวงหาบำเพ็ญให้สำเร็จแก่ตนได้ทุกคนไม่มีขีดขั้น

เพื่อให้สำเร็จผลดังกล่าวนี้ ท่านจึงให้หาอุบายเป็นเครื่องเตือนใจไม่ให้เพลินหลงยินดีแต่เพียงความสุขที่เคยได้รับอยู่ ถ้าได้พยายามขยับชั้นขึ้นไปก็ย่อมมีทางบรรลุประโยชน์อันยิ่งใหญ่ได้ บรรดาของย่อมมีหยาบ มีละเอียด ของละเอียดนั้นต้องเป็นของหยาบมาก่อน เช่น เนื้อผ้าเมื่อแรกๆ ก็มีแต่หยาบ ต่อ ๆ มาผู้ทอผ้าก็ดัดแปลงแก้ไขทำให้ผ้านั้นมีเนื้อละเอียด นุ่มนวลขึ้น ให้ผลคือมีสัมผัสอันดีแก่บุคคลที่ใช้ผ้ายิ่งขึ้นทุกทีฉันใด คนที่เคยได้รับความสุขอยู่อย่างไรก็ไม่ควรนอนใจ ควรพยายามยิ่งๆขึ้นไปฉันนั้น น้ำธรรมดากับน้ำแข็ง ทุกคนต้องรับว่าน้ำแข็งบริสุทธิ์หมดจดทั้งมีความเย็นยิ่งกว่าน้ำธรรมดา เพชรน้ำดีเดิมก็เป็นก้อนหินขรุขระ มัวหมอง น้ำแข็งก็ดีเพชรก็ดี ต้องอาศัยการปรุงแต่งให้ปรากฏคุณสมบัติอันควรเพิ่มพูนขึ้นได้จึงจะชื่อว่า เป็นของดี ฉันใด ความสุขที่คนประสงค์ก็ควรต้องพยายามขับไล่มลทินให้อยู่เหนืออำนาจของอามิษ เพิกถอนละรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ บรรดาสิ่งที่ทำให้เมาให้ติดอยู่ให้จมอยู่ในวัฏสงสาร พิจารณาให้เห็นว่าเป็นแต่ความสุขชั่วคราว เหมือนได้เกาที่แผลคัน หรือสบายเพราะเสพของเมา หรือปลาได้กินเหยื่อ ล้วนมีความทุกข์รอคอยอยู่ข้างหน้าทั้งสิ้น แม้แต่จะได้ทรัพย์อันปรารถนาอยู่ทั่วกัน ทรัพย์นั้นก็หาได้ความสุขอันแท้จริงไม่ เวลาได้ทรัพย์มาก็ยินดี แต่พร้อมกันนั้น ความทุกข์เริ่มเกิดขึ้นแล้ว ตั้งต้นแต่ต้องเก็บ ต้องรู้จักรักษา รู้จักใช้ ถ้าใช้ผิดก็ยิ่งเกิดโทษ หาใช่เหตุแห่งสุขอันแท้จริงไม่ เพราะมีความร้อนใจเป็นผล ไม่เป็นสิ่งคงทน จึงควรเข้าใจว่าเป็นแต่เครื่องอาศัยทำประโยชน์ ดุจคนเดินทางต้องอาศัยรถ เรือ ให้ถึงที่หมาย

แล้วก็ลงจากรถ เรือนั้นไปสู่ที่ๆ ประสงค์ทำธุระ อย่ายึดถือติดพันมัวเมาอยู่ในสิ่งนั้น ควรแสวงหาความสุขอย่างที่ ๒ อันเป็นความสุขทางใจ เป็นสุขเพราะการปฏิบัติด้วยกาย วาจา ใจ จงพิจารณาให้เห็นว่าเป็นความสุขอันแท้จริง ไม่เจือปนด้วยอามิษ เป็นความสุขด้วยละอารมณ์อันไม่ปรารถนา เกิดขึ้นด้วยสมาธิ เป็นความสุขบริสุทธิ์เพื่อความสงบ เพื่อระงับดับเวร จงเห็นว่าความสุขเกิดจากสมาธิมีรสมีอาการ มีผล แก่ผู้ปฏิบัติต่างกับความสุข ชั้นสามัญอย่างไร พระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ก็ด้วยการบำเพ็ญเพื่อนิรามิสสุขนี้ พระเกียรติคุณจึงปรากฏเด่นอยู่จนบัดนี้ ไม่มีพระมหากษัตริย์พระเจ้าจักรพรรดิ์ใดที่ล่วงลับไปแล้วจะได้รับเกียรติ ความเคารพสักการะจากคนหลายชาติหลายภาษาจนบัดนี้ เหมือนอย่างพระพุทธเจ้า

พุทธศาสนาสอนให้รู้จักความสุขเป็น ๒ ชั้นดังนี้ จึงมีวิธีปฏิบัติศีล สมาธิ และปัญญาเป็นชั้นๆ เพื่อสำเร็จผลคือได้รับนิรามิสสุขอย่างไม่แปรผัน เมื่อได้เห็นความยิ่งหย่อนกว่ากันในสามิสสุขและนิรามิสสุขดังกล่าวแล้ว จงพยายามบำเพ็ญทางแห่งความสุขที่มีอยู่ให้ขยับชั้นขึ้นไป ก็จะได้ชื่อว่าได้ดื่มรสแห่งพุทธศาสนาอันประเสริฐนี้แล.

๑๙ ส.ค. ๗๘

เรื่องการบวช

การบวชย่อมมีผลติดตัวไป เหมือนชื่อซึ่งพ่อแม่ตั้งให้อันใช้เรียกขานกันติดตัวไป แม้ได้สึกไปจากพระแล้ว ก็ยังมีคนเอาใจใส่ต้องการรู้ เช่นประวัติข้าราชการต้องแสดงการบวชด้วยเป็นต้น ทั้งนี้ก็เพราะการบวชแต่งคนให้มีลักษณะพิเศษ คล้ายกับที่รู้สึกกันว่าคนที่ได้เรียนจากต่างประเทศต่างกับคนที่เรียนแต่ในประเทศสยาม ดังที่มีคำเรียกให้แปลกออกไปว่าหัวนอกฉะนั้น คนทั้งหลายมักสังเกตยกย่องตามควรแก่วิชาที่เรียนมา ครั้งโบราณเขาเรียกผู้ได้บวชแล้วว่าคนสุก จะมีความคิดเห็นอย่างไรนั้นยากที่จะรู้ได้ แต่เป็นความจริงว่าในหมู่ในเมืองหนึ่งก็มีคำนิยมเรียกผู้บวชแล้วต่างกับผู้ไม่ได้บวช เช่นเรียกว่าทิตเป็นต้น เป็นเครื่องให้เห็นความต่างกันระหว่างผู้ได้บวชแล้วกับผู้ยังไม่ได้บวช

การบวชนั้นมีคุณแก่ตัวอย่างไร บวชกันทำไม

การบวชเป็นเหตุให้มีชื่อเรียกผู้บวชได้ ๔ อย่างคือ พระ, ภิกษุ, บรรพชิต, และสมณะ, เมื่อการบวชทำให้เขาเรียกได้ต่างออกไปดังนี้ จึงควรทำตัวให้สมกับคุณวิเศษของนามที่เขาใช้เรียกเรา คือทำตัวให้สมกับที่ได้ชื่อว่าพระ, ภิกษุ, บรรพชิต, และสมณะนั้น

พระตามศัพท์แปลว่าผู้ประเสริฐ คือมีศีลธรรมอันประเสริฐกว่าผู้ไม่ได้บวช อย่างน้อยก็โดยอาการกิริยาที่ปรากฏต่อเขา แท้จริงคนที่ไม่ได้บวชอาจมีศีลธรรมดีกว่าพระบางรูปเสียอีก แต่เมื่อได้บวชตามพิธีสำเร็จเป็นพระขึ้นแล้ว อาการนั้น ๆ ทำให้เขารับว่าเป็นผู้ประเสริฐและเรียกว่าพระ

ภิกษุแปลได้หลายอย่าง ๆ หนึ่งแปลว่าผู้ทำลายความชั่ว ไม่ให้มีปรากฏในตัว มีความสะอาดกายวาจา และใจเป็นเครื่องหมาย จึงเรียกว่าภิกษุ คือ ผู้ทำลายกิเลส

การทำลายล้างละความชั่วจะเป็นได้ ก็เพราะบำเพ็ญความดีอันชื่อว่าบรรพชิต คือเว้นจากเบียดเบียนตนและผู้อื่นแม้สัตว์เล็ก ๆ จึงเรียกว่าบรรพชิตแปลว่าผู้งดเว้น

เมื่อได้ละเว้นความชั่วได้ตามชั้นตามภูมิแล้ว การทำ, พูด, คิด, ก็ย่อมสงบเรียบร้อยเป็นลักษณะเครื่องหมาย จึงเรียกว่าสมณะ แปลว่า ผู้สงบ ระงับ คือ สงบจากความชั่ว

เมื่อได้บวชย่อมมีเครื่องหมายติดตัว ๔ ประการ คือได้ทำตัวให้ปรากฏว่าเป็นพระ, เป็นภิกษุ, เป็นบรรพชิต, และเป็นสมณะ, ถ้าหากบวชแล้วไม่รู้ตัวว่ามีความเป็นอยู่อย่างไร ประพฤติปฏิบัติอย่างไรจึงจะเป็นพระ, เป็นภิกษุ, เป็นบรรพชิต, เป็นสมณะ, ก็จะตกไปในพวกข้างเสีย ดังมีปรากฏในหมู่พระซึ่งมีประเภทตรงกันข้ามกับที่กล่าวแล้ว ๔ คือ

๑. อุปมุยหิกา บวชโดยหลงงมงาย สักแต่ว่าบวชตามกันไป ไม่รู้ว่าบวชทำไมเป็นต้น

๒. อุปชีวิกา บวชอาศัยเลี้ยงชีวิต เพราะทำมาหากินได้ยากลำบาก ก็มาบวชเพื่อมีที่อยู่ที่กิน ไม่ต้องไปทำมาหากินอย่างอื่น

๓. อุปกีฬิกา บวชเพื่อเล่น บวชแล้วหาเครื่องเล่นเพลิดเพลินไปวันหนึ่ง ๆ เป็นการหย่อนใจ มีญาติเพื่อนฝูงหารายได้ถวาย หาเครื่องเล่นให้ไม่ต้องทำมาหากิน

๔. อุปทูสิกา บวชแล้วทำชั่วเสียหาย คือทำประทุษร้ายเบียดเบียนตนและวัด ทำให้ศาสนาเสื่อม ไม่ทำตัวให้หมดเวรหมดภัย

ผู้บวชที่ไม่รู้ลักษณะเพศภูมิของตนอันถูกต้อง มักปล่อยตัวให้ตกไปในลักษณะที่ผิด ๔ อย่างนี้ นำความเสื่อมเสียมาสู่ตนและหมู่คณะตลอดจนศาสนา ผู้บวชรู้ลักษณะเครื่องหมายของพระว่าเป็นผู้ประเสริฐ แล้วอบรมศีลธรรมให้มีขึ้นในตน พยายามกำจัดความเสียหาย ความชั่วคือกิเลสทั้ง ๓ ชั้นให้สงบสูญไปเป็นอาการของภิกษุ อันกระทำได้ด้วยอาศัยคุณธรรมของบรรพชิต คือตั้งใจงดเว้นจากสิ่งที่มาชวนใจให้คิด ให้พูดหรือให้ทำความชั่วเสีย มุ่งหมายแสวงหาความสงบ นิยมความเงียบว่าเป็นความดีควรอบรมให้มีขึ้นในตน เป็นอาการของสมณะดังนี้ เมื่อญาติโยมมิตรสหายยกย่องเคารพว่าเป็นพระเป็นต้น ก็จะได้ยินดีรับรองความยกย่องนั้น ๆ ได้โดยเต็มใจ เมื่อมีใครพิจารณาเข้าใจอาการของผู้บวชว่าเป็นพระอันแท้จริงก็ได้ชื่อว่าได้ปลูกความนิยมเลื่อมใสให้แก่เขา อีกทั้งการที่ผู้บวชพยายามบำเพ็ญนั้นก็จะได้ผลแก่ตนเองด้วย เช่น บำเพ็ญเป็นพระย่อม

มีศีลธรรมดี เป็นภิกษุย่อมทำลายละความชั่วเสีย เป็นบรรพชิตก็เป็นผู้ห่างไกลจากความชั่ว เป็นสมณะก็ห่างจากความเดือดร้อน ฟุ้งซ่านซึ่งตรงข้ามกับความสงบดังนี้

เมื่อได้บวชเองหรือเห็นผู้อื่นบวช ควรพิจารณาว่าผู้นั้นตกอยู่ในลักษณะข้างดีหรือข้างชั่ว ถ้าเป็นตัวของตัวเองตกอยู่ในฝ่ายชั่วจะได้คิดแก้ไข ถ้าเป็นผู้ที่ควรแนะนำตักเตือนก็จะได้แนะนำตักเตือน เมื่อจะทำบุญอุดหนุนก็ควรเลือกพระที่ควรเกื้อกูลอุดหนุน ทำบุญกับพระที่เป็นพระ เหมือนหว่านพืชต้องเลือกที่ดินดีจึงจะได้ผลดีฉันใด การทำบุญก็ต้องเลือกพระอันเป็นเขตที่จะหว่านจะทำบุญ จึงจะได้ผลดีฉันนั้น เมื่อพระรูปใดดีก็ควรอุปถัมภ์ รูปใดชั่วก็ควรเพิกเฉยเสีย จึงจะได้ชื่อว่าอุปถัมภ์ค้ำชูพระศาสนาโดยปุคคลาธิษฐาน คืออาศัยบุคคลเป็นที่ตั้ง

กล่าวโดยธรรมาธิษฐาน คือยกธรรมเป็นที่ตั้ง ทุก ๆ คนมีสิทธิ์ที่จะบวชได้ ไม่ว่าเป็นหญิงเป็นชาย ไม่จำกัดเพศ ไม่จำกัดชั้น ไม่จำกัดวัย กล่าวคือผู้ใดนิยมคุณความดีอบรมขึ้นได้เหมือนพระก็เท่ากับบวชใจ คือทำใจเป็นพระ ทำอาการของพระ, ของภิกษุ ของบรรพชิต, และของสมณะ, ให้ปรากฏแก่ใจได้เมื่อใด ก็ได้ชื่อว่าเป็นพระ, ภิกษุ, บรรพชิต, และสมณะเมื่อนั้นจะเป็นพระหรือฆราวาส หญิงหรือชาย เด็กหรือผู้ใหญ่ เมื่อทำได้ก็ได้ชื่อว่าบวชใจ ปรากฏเป็นธรรมาธิษฐานทั้งสิ้น

การบวชจึงแยกได้เป็นบวชกายและบวชใจ การบวชกายนั้นปรากฏโดยอาการแก่ผู้อื่น เช่นบวชชี บวชเณร บวชพระ ส่วนผู้ใด

ที่อบรมอาการของพระได้ด้วยมีศีลธรรมดี กำจัดความชั่ว เว้นจากสิ่งที่ชักจูงไปในทางชั่วไม่ให้มาปะปน นิยมความสงบ ได้ชื่อว่าได้บวชใจ ผู้บวชควรขวนขวายให้การบวชเป็นไป เพื่อการบวชใจ ให้การบวชใจคุ้มครองรักษาการบวชกาย ให้ถูกตามอาการที่เขาเรียกว่าพระ, ภิกษุ, บรรพชิต, และสมณะ, จะได้ปรากฏติดตัวไปด้วยอาการอันสมกับที่เขาเอาใจใส่เช่นจดลงในสมุดประวัติราชการเป็นต้น ทั้งจะได้ชื่อว่าได้อุปถัมภ์ค้ำจุนพระศาสนา แต่งเนื้อที่ให้ผู้ทำบุญหว่านพืชลงเพื่อผลดีควรระลึกต่อ ๆ ไปเสมอ ๆ ให้เห็นภาพของพระดังกล่าวแล้วขึ้นทางใจ ก็จะได้ชื่อว่าได้สร้างพระขึ้นในใจสำเร็จประโยชน์แก่ตนและผู้นับถือพุทธศาสนาดังกล่าวมาฉะนี้.

๑๒ ส.ค. ๗๘

เรื่องนิวรณ์

ความเข้าใจของชาวบ้านเรื่องนิวรณ์นั้น ดูเหมือนจะยังคลาดเคลื่อนอยู่บ้าง เช่นคิดถึงการงานอันเป็นหน้าที่ต้องจัดต้องทำ ก็เข้าใจกันว่าเป็นนิวรณ์ ถ้าอย่างนั้นก็คิดถึงอะไรไม่ได้เสียหมด ที่จริงนั้น ชาวนาก็ต้องคิดเรื่องทำนา คนค้าขายก็ต้องคิดเรื่องค้าขาย คนมีบุตรธิดาก็ต้องคิดบำรุงบุตรธิดาตามหน้าที่ของตน ๆ ไม่ควรเข้าใจว่าเป็นนิวรณ์ไปเสียหมด นิวรณ์นั้นได้แก่เครื่องกันจิตไม่ให้บรรลุความดี มี ๕ ประการ คือ

๑. กามฉันท์ พอใจรักใคร่ในอารมณ์ที่ชอบใจ

๒. พยาบาท ฉุนเฉียวโกรธแค้นคิดปองร้ายผู้อื่น

๓. ถีนมิทธะ ความที่จิตหดหู่และเคลิบเคลิ้ม

๔. อุทธัจจกุกกุจจะ ฟุ้งซ่านและรำคาญ

๕. วิจิกิจฉา ลังเลไม่ตกลงใจได้

เราต้องรู้อำนาจของจิตว่า จิตนั้นสามารถขยับชั้นได้ดีขึ้นจนพ้นกิเลส อาจบรรลุโลกุตตรกุศลยกตนพ้นจากโลกได้ แต่ถ้านิวรณ์เข้าครอบงำกั้นกางไว้ก็ไม่อาจไปถึงได้ เหมือนคนที่เดินทางไกลเพื่อไปหาประโยชน์อย่างหนึ่ง เมื่อมาถึงแม่น้ำขวางหน้าไว้ ไม่มีเรือแพก็ไม่สามารถข้ามไปได้ง่าย ๆ ฉะนั้น หรือเหมือนฝาเรือนที่บังคนใน

เรือนมิให้เห็นสิ่งต่าง ๆ ภายนอกฉะนั้น กล่าวสั้น ๆ ก็หมายความว่า บังจิตมิให้ได้ปัญญารู้เห็นจริงในสังขาร กันจิตมิให้เห็นสังขารตามที่เป็นจริง นิวรณ์มีอุปมาเป็นเครื่องน้อมนึกเตือนใจดังนี้

๑. กามฉันท์ ทำให้ใจด่างพร้อยเสียพื้นของใจไม่บริสุทธิ์ลงได้ เหมือนน้ำที่ถูกสีเจือปนย่อมไม่ใสสะอาดบริสุทธิ์ ความกำหนัด ความใคร่ ทำให้เกิดความหวาดสะดุ้งนึกถึงอยู่เสมอ เหมือนคนเป็นลูกหนี้เขาย่อมไม่สบายใจ นึกถึงหนี้ที่จะต้องใช้เขาอยู่เสมอฉะนั้น

๒. พยาบาท ทำให้ใจร้อน เหมือนน้ำซึ่งมีปกติเย็นถูกต้มให้เดือดพล่าน เมื่อฉุนโกรธก็ร้อนใจ เปรียบเหมือนคนเป็นโรคต้องกระสับกระส่ายทำกิจการเช่นเคยไม่ได้ แม้แต่จะกินหรือยืนเดินหาเลี้ยงชีพตามปกติก็ทำไม่ได้ พยาบาทก็ทำให้ใจเดือดร้อนไม่สบายคิดการใดเหมือนเช่นเคยไม่ได้

๓. ถีนมิทธะ เปรียบเหมือนน้ำซึ่งมีจอกแหนไม่ควรแก่การใช้บริโภค ใจที่ถีนมิทธะครอบงำก็หดหู่ไม่ผ่องใสเบิกบาน ไม่องอาจกล้าหาญ เหมือนคนถูกจองจำมีอาการท้อแท้หดหู่ไม่เบิกบานฉะนั้น

๔. อุทธัจจกุกกุจจะ เปรียบเหมือนน้ำที่เป็นคลื่น เช่นน้ำในแม่น้ำซึ่งไม่สงบไม่เรียบ ใจซึ่งมีอุทธัจจกุกกุจจะฟุ้งซ่านไปก็ไม่เรียบร้อย ไม่สามารถรักษาปกติให้เกิดความสงบขึ้นได้ เหมือนคนที่เป็นทาษหมดอิสระจะนั่งจะนอนไม่ได้ตามชอบใจ ต้องมีนายคอยใช้หรือดุด่าให้เดือดร้อน ไม่อาจมีปกติสุขได้

๕. วิจิกิจฉา เหมือนน้ำขุ่นเจือปนด้วยเปลือกตม ผู้ประสงค์จะดูเงาหน้าในน้ำ แม้แต่เงาของตนเองก็มองเห็นไม่ได้ ใจที่เจือด้วยวิจิกิจฉาก็มืดมน ตัดรอนกำลังใจให้ลังเล ไม่เด็ดเดี่ยว ตัดสินใจไม่ได้ เหมือนคนเดินทางไกลกันดารที่มีภัย ซึ่งตนไม่เคยไปมาย่อมครั่นคร้ามสงสัย ไม่สบายใจฉะนั้น

นิวรณ์ทั้ง ๕ นี้ เกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุ คือ

๑. กามฉันท์ เกิดจากความนึกคิดในอารมณ์ว่างาม

๒. พยาบาท เกิดจากปฏิฆะ ความหงุดหงิด ความนึกคิดถึงครั้งก่อน ๆ ว่าเคยแตกร้าวเจ็บแค้นกันมา

๓. ถีนมิทธะ เกิดจากความอิดหนาระอาใจและความเมาอาหาร ความเกียจคร้านประกอบการงาน

๔. อุทธัจจกุกกุจจะ เกิดจากความไม่ยินดีในความสงบ ไม่เห็นอานิสงส์ของความสงบ ระงับปล่อยกายปล่อยใจให้เพลิดเพลินฟุ้งซ่านไม่รู้จักยับยั้ง

๕. วิจิกิจฉา เกิดจากอโยนิโสมนสิการ คือทำในใจโดยอุบายไม่แยบคาย หลงใหลในความเป็นก้อนเป็นตัวของสิ่งต่าง ๆ ทำให้เกิดลังเลสงสัย เพราะถือผิดคิดพลาด

เมื่อได้รู้เหตุและลักษณะอาการของนิวรณ์แล้ว ทางพระศาสนาสอนให้หาเครื่องแก้ เหมือนแพทย์รู้สมุฏฐานและอาการของโรคแล้วต้องมียาแก้ให้เหมาะแก่โรคเป็นคู่กันฉะนั้น

สมัยใดที่กามฉันท์เกิดขึ้นในใจ ท่านให้คิดถึงร่างกาย เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง และเนื้อ ฯลฯ ว่าล้วนเป็นของปฏิกูลน่าเกลียด ไม่งาม ต้องแตกแยกจากกันในที่สุดเป็นต้น

สมัยใดที่พยาบาทเกิดขึ้น ท่านให้เจริญเมตตาขึ้นในใจ โดยความคิดอยากให้ผู้อื่นสัตว์อื่นมีสุขยิ่ง ๆ ขึ้น น้อมนึกให้เห็นว่า แม้ตัวเราเองก็อยากได้ความสุขและเกลียดความทุกข์ คนอื่นก็เหมือนกัน คงต้องการสุขกายสุขใจโดยทั่วกัน

สมัยใดที่ถีนมิทธะเกิดขึ้น ให้นึกถึงคุณความดีของผู้อื่น เช่น คุณของพระพุทธเจ้า หรือมหาบุรุษ ซึ่งล้วนต้องแกล้วกล้าอาจหาญ ไม่ท้อแท้ จึงบำเพ็ญให้ถึงพร้อมด้วยคุณความดีนั้น ๆ หรือนึกถึงคุณความดีที่ตนได้ทำสำเร็จมาเองแล้ว จะได้ทำใจให้กล้าหาญ อดทน ทำการงานได้ไม่ท้อแท้

สมัยใดที่อุทธัจจกุกกุจจะเกิดขึ้น ให้พยายามน้อมใจนึกอารมณ์อันเดียว ให้มั่นอยู่ในสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว เช่นเพ่งดวงไฟหรือกำหนดตามลมหายใจเข้าและออกผูกจิตไว้แต่ในเรื่องนั้นเรื่องเดียว

สมัยใดวิจิกิจฉาเกิดขึ้น ให้พยายามแยกสิ่งที่เห็นเป็นก้อนเป็นตัวออกเป็นส่วน ๆ จนเกิดความรับรองในใจว่า เป็นแต่เพียงส่วนต่าง ๆ มารวมกันเข้าเท่านั้น พิจารณาเห็นเช่นร่างกายอันประกอบขึ้นด้วยส่วนต่าง ๆ ส่วนที่แข็งคือดิน ส่วนที่ไหลไปมาเป็นน้ำ เป็นต้น รถ เรือ หรือเรือน ล้วนเป็นสิ่งที่คุมกันเข้าด้วยส่วนต่าง ๆ แท้จริงนั้นเมื่อแยกส่วนออกแล้วก็เป็นท่อนไม้ ท่อนเหล็ก หาใช่ตัวตนรถเรือ

จริงแท้ไม่ ความคิดแยกส่วนต่าง ๆ ดังนี้จะเห็นจริง กำจัดความที่ใจลังเลสงสัยได้

บุคคลควรรู้จักนิวรณ์ว่าเป็นอย่างไร มีอะไรบ้างทำความเข้าใจว่าไม่หมายถึงการงานที่เป็นหน้าที่ซึ่งต้องคิดต้องทำ เมื่อรู้ตัวนิวรณ์พร้อมด้วยเหตุและเครื่องแก้ดีแล้ว จะได้พยายามกำจัดเหตุให้เกิดนิวรณ์หลีกเลี่ยงเหตุนั้น ๆ เสียให้ห่างไกล เมื่อนิวรณ์ตัวใดเกิดขึ้นแก่ใจ ก็จะได้รู้จักพยายามแก้ไขนิวรณ์ตัวนั้น ๆ ไม่ให้เข้ากลุ้มรุมใจ ซึ่งจักเป็นไปเพื่อผลคือความสงบนิ่งแห่งใจ มีสติบริสุทธิ์เป็นเหตุให้จิตขยับชั้นขึ้นได้ จนสุดสามารถและความประกอบของตน ๆ นั้นแล.

๒๓ ส.ค. ๗๘

อริยทรัพย์

ทุกคนคงรู้จักทั่วกันว่าทรัพย์คืออะไร แต่ทรัพย์ในพุทธศาสนามีความหมายกว้างกว่าที่เข้าใจกัน ถ้าไม่รู้จักทรัพย์ในพุทธศาสนาก็เรียกว่ารู้ตื้น ๆ ไม่ลึกซึ้งกว้างขวาง ดังเช่นคนปรารภกันทั่วไปว่าเศรษฐกิจตกต่ำ อันคนทุกชั้นเห็นกันว่าเป็นเครื่องบีบคั้นตนตลอดจนถึงชาติ ทั้งนี้เพราะมองเห็นแต่ทรัพย์ภายนอก ไม่สำนึกถึงทรัพย์ภายใน อันอยู่ในความหมายของทรัพย์ทางพุทธศาสนา เมื่อคับแค้นด้วยทรัพย์ภายนอก และไม่รู้ว่าทรัพย์นั้นใช่ว่าจะมีแต่ทรัพย์ภายนอกเท่านั้น ก็รู้สึกอึดอัดลำบากยากแค้น เหตุนี้จึงควรรู้จักทรัพย์ในทางพุทธศาสนา ซึ่งหมายความลึกซึ้งกว่าทรัพย์ ตามที่เข้าใจกันในทางบ้านเมือง ความคิดในพุทธศาสนานั้นลึกซึ้ง ประกอบด้วยเหตุผลทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ไกลๆ ฉะนั้นเวลาหาทรัพย์ภายนอกไม่ได้เพราะเศรษฐภัย จะได้แสวงหาทรัพย์อย่างอื่น เมื่อเป็นหัวหน้าปกครองคนจะได้สั่งสอนสะกิดใจให้เขาได้ความคิด ไม่เกิดความอึดอัดเดือดร้อนเป็นทางแก้เศรษฐภัยได้ทางหนึ่ง

ทรัพย์แปลตามศัพท์ว่าเครื่องประกอบให้เกิดผลสิ่งใดเป็นเครื่องประกอบให้เกิดผล สิ่งนั้นคือทรัพย์กล่าวโดยชื่อแบ่งออกเป็น

พาหิรทรัพย์ คือทรัพย์ภายนอก และอัชฌัตติกทรัพย์ คือทรัพย์ภายใน

พาหิรทรัพย์แบ่งออกเป็นสังหาริมทรัพย์ ทรัพย์เคลื่อนที่หรือขนโยกย้ายนำไปได้ เช่นเครื่องใช้ต่างๆและอสังหาริมทรัพย์ๆที่เคลื่อนที่ไม่ได้ น้อมนำไปไม่ได้เช่นที่ดิน กับแบ่งออกได้เป็นปริยายทรัพย์ ทรัพย์โดยอ้อม คือทรัพย์ที่เหลือเฟือไม่ใช่สิ่งอันจำเป็นแท้ เช่นเครื่องแต่งกายโอ่โถงมีสายสร้อยเป็นต้น ซึ่งแม้จะไม่มีใช้ก็หาเป็นไรไม่ นิปปริยายทรัพย์ ทรัพย์ที่จำเป็นจริง ๆ หากไม่มีก็อยู่ไม่ได้ เช่นผ้านุ่ง ผ้าห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยาบำบัดโรค

อัชฌัตติกทรัพย์ แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. อังคสมนิธิ ทรัพย์เสมอด้วยอวัยวะของตน หมายตั้งแต่ความรู้ศิลปวิทยาที่เรียนอบรมไว้ เช่นอ่านออกเขียนได้พูดได้ จนถึงความรู้ความสามารถทำการงานในหน้าที่ ซึ่งจำเป็นที่ทุกคนต้องแสวงหาไว้ ผู้ใหญ่จึงพยายามให้บุตรหลานเล่าเรียนศึกษาเป็นการหาทรัพย์ภายในให้ประการหนึ่ง ผู้มีความรู้นั้นเปรียบเหมือนมีทุนนอนอยู่ในมือ แต่ทรัพย์ที่ว่านี้อย่างช้าก็ทนอยู่ได้ตลอดชีวิต ไม่ยั่งยืน ตายแล้วก็หมดไป เกิดใหม่ก็ต้องเรียนต้องหาใหม่ แต่กระนั้นก็ยังดีกว่าทรัพย์ภายนอก ซึ่งมีอายุสั้น แปรปรวนใกล้อันตราย เสียหายได้เร็ว จึงสู้ทรัพย์ชนิดอังคสมนิธินี้ไม่ได้ เช่น การศึกษาเล่าเรียน จะเห็นได้ว่าทรัพย์อังคสมนิธิถาวรติดตัวยืดยาวกว่า อวัยวะร่างกายยังมีอยู่ อังคสมนิธิก็ยังคงอยู่

๒. อนุคามิกนิธิ คือทรัพย์ติดตามตัวไป เหมือนเงาตามตัวบุคคล คนทุกคนมีเงา แต่บางขณะไม่ปรากฏให้เห็นได้เพราะไม่มีแสงสว่าง ทรัพย์นั้นได้แก่ความประพฤติดี ซึ่งในนวโกวาท เรียกว่าอริยทรัพย์ ๗ ประการ กล่าวโดยใจความ คือ

๑. ศรัทธา เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ

๒. ศีล ตั้งใจสำรวมกายวาจาให้เรียบร้อย

๓. หิริ ละอายต่อความประพฤติทุจริต

๔. โอตตัปปะ กลัวต่อผลแห่งความประพฤติทุจริต

๕. พาหุสัจจะ ได้ฟังได้เรียนถ่ายความรู้ไว้มาก

๖. จาคะ ให้ปันสิ่งที่มีอยู่เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นตามสมควร

๗. ปัญญา รอบรู้เหตุผล

ทั้ง ๗ อย่างนี้ เรียกว่าคุณสมบัติหรือความดี ใครอบรมให้เกิดขึ้นในใจได้ ย่อมเป็นเครื่องแต่งผู้นั้นให้ได้รับผลดีตามส่วนแห่งคุณธรรมที่ตนปฏิบัติได้ เช่นมีศรัทธาเชื่อกรรมและผลของกรรม ย่อมเลิกละจากกรรมชั่วประกอบกรรมข้างดี มีปัญญาความรอบรู้เหตุผล ก็ย่อมรู้จักเลือกเหตุข้างดีละเหตุข้างชั่ว รู้จักเลือกกรรมที่ควรเว้นควรปฏิบัติบำเพ็ญเป็นต้น

คุณสมบัติ ๗ ประการนี้ เมื่อพิจารณาโดยถ้วนถี่จะเห็นว่าสำคัญกว่าพาหิรทรัพย์ คือ ทรัพย์ภายนอก เพราะทรัพย์ภายนอกนี้เป็นแต่เครื่องอาศัยชั่วคราว มีอันแปรปรวนเป็นธรรมดา จำต้องรักษาต้องรู้จักใช้ แต่กระนั้นก็จำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ไว้ เพราะยังต้องอาศัยใช้สอยทรัพย์ภายนอกนี้เหมือนกัน มิฉะนั้นเราจะไม่สามารถตั้งตัวขึ้น

ได้ในปัจจุบัน และยังต้องแสวงหาในทางที่ชอบ แต่ไม่ควรหลงใหลใฝ่ฝันแต่ทรัพย์ภายนอกเท่านั้น ควรแสวงหาทรัพย์ภายใน ตั้งต้นแต่ควรศึกษาเล่าเรียนด้วยตนเอง หรือถ้าเป็นพ่อบ้านแม่เรือน ก็ควรให้ผู้อื่นที่อยู่ในความอุปถัมภ์ทำนุบำรุงของตน ให้ได้ศึกษาเล่าเรียน ถ้าเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองก็จะได้คิดจัดการศึกษาให้แก่พลเมือง ตลอดจนอบรมความประพฤติดีเป็นส่วนคุณสมบัติ ให้มีบริบูรณ์พร้อมกันไปทั้ง ๒ ประการ และชี้ให้เห็นว่า ทรัพย์ภายในนั้นมีราคามากกว่าทรัพย์ภายนอก เป็นเครื่องประดับประคองทรัพย์ภายนอกอีกชั้นหนึ่ง แม้จะมีทรัพย์ภายนอกมากมายเหลือล้นเป็นมหาเศรษฐี ถ้าไม่มีทรัพย์ภายในคือคุณสมบัติรักษาไว้ ก็ไม่อาจทำทรัพย์ภายนอกให้เกิดผลดี มีแต่จะก่อเหตุชั่วเช่นตกอยู่ในอบายมุขมีเล่นการพนันเป็นต้น เมื่อรู้จักทรัพย์ทั้งสองประเภทโดยได้ศึกษาในพุทธศาสนาแล้ว จะได้ประกอบหาทรัพย์ทั้งภายนอกภายใน เมื่อมีหน้าที่ปกครองผู้อื่นจะได้รู้จักหาทรัพย์ให้ผู้ที่ตนปกครองตามส่วน เวลาคับแค้นทรัพย์อย่างหนึ่งก็อาจชี้ให้เห็นทรัพย์อีกอย่างหนึ่ง ผ่อนผันบรรเทาความรู้สึกเดือดร้อนลงได้ด้วยสามารถชี้แจงให้เห็นว่าทรัพย์อย่างไหนสำคัญกว่า ทั้งจำเป็นและมีค่ายั่งยืนกว่ากัน

อุทาหรณ์ในทางพระศาสนามีปรากฏอยู่คือ พระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสด็จออกบรรพชา พระนางพิมพาประสูติพระโอรสได้เพียง ๗ วัน พระโอรสนั้นมีนามว่า พระราหุล ครั้นต่อมาอีก ๗ ปี พระองค์ตรัสรู้แล้วเสด็จมาถึงเมืองของพระองค์ พระนางพิมพาเป็นห่วงพระราหุลมาก เพราะมีคำทำนายเป็นที่รู้กันอยู่ว่าถ้าพระพุทธเจ้าครองเพศ

ฆราวาส ก็จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ์ เกิดมีขุมทรัพย์รอคอยอยู่ พระนางพิมพาจึงให้พระราหุลกุมารไปทูลขอขุมทรัพย์นั้น พระพุทธเจ้าทรงพระดำริว่าจะให้ทรัพย์ชนิดไหนดี คือจะให้โลกิยทรัพย์หรือโลกุตตรทรัพย์ โลกิยทรัพย์คือทรัพย์ทั้งหลายในโลกนับขึ้นไปจนถึงอังคสมนิธิ โลกุตตรทรัพย์ได้แก่ อนุคามิกนิธิ คือ อริยทรัพย์ อาจแต่งคนให้พ้นโลกไปได้ ทรงดำริแล้วก็ทรงตกลงพระหฤทัยประทานอริยทรัพย์ จึงโปรดให้พระสารีบุตรบวชพระราหุลเป็นสามเณร อันเป็นครั้งแรกของการมีสามเณร พระนางพิมพายิ่งเศร้าโศกขึ้นมาก และกราบทูลพระเจ้าสุทโธทนะ ๆ จึงทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงตั้งข้อบัญญัติว่าการบวชต่อไปต้องได้รับอนุญาตจากมารดาบิดาก่อน มิฉะนั้นอาจทำให้เขาเศร้าโศกนัก เรื่องนี้แสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องของทรัพย์ดี ทั้งในทางคดีโลกและคดีธรรมได้ทรงใคร่ครวญตระหนักแล้วจึงประทานอริยทรัพย์แก่พระราหุล

เมื่อได้เรียนรู้เรื่องทรัพย์ดีแล้ว จะได้เลือกหาทรัพย์ไว้เป็นของตน ให้เป็นผู้มีทรัพย์พร้อมบริบูรณ์ตามส่วน เมื่อจะให้ทรัพย์แก่ผู้อื่น ก็จะได้รู้จักเลือกให้หรือชี้ให้เขาแสวงหาทรัพย์ทั้ง ๒ ประการตามโอกาสสามารถสำเร็จประโยชน์ตามส่วนแห่งทรัพย์ที่ตนหาได้หรือให้ผู้อื่นได้นั้น

๒๕ ส.ค. ๗๘

เรื่องตายแล้วเกิดหรือไม่

มีข้อสำคัญข้อหนึ่งที่ควรศึกษาตริตรองให้เห็นจริงและเข้าใจ คือคนและสัตว์ตายแล้วเกิดใหม่หรือไม่ มีพระบาลีกล่าวไว้โดยใจความว่า ผู้ใดยังมีอุปาทานตายแล้วต้องเกิดอีก ผู้ใดไม่มีอุปาทานตายแล้วไม่ต้องเกิดอีกต่อไป คำกล่าวนี้ยากที่จะพิจารณาให้เข้าใจเห็นตามได้ หากจะมีผู้ถามความเห็นเรื่องนี้ในพุทธศาสนา ถ้าเราไม่เคยเรียนไม่เคยคิดอยู่แล้วก็ยากที่จะตอบได้ มีภาษิตในพระพุทธศาสนาว่า จิตเศร้าหมองตายแล้วต้องไปสู่ทุคติ จิตไม่เศร้าหมองตายแล้วไปสู่สุคติ บางแห่งมีว่า ผู้ประพฤติทุจจริต ด้วยกาย วาจา ใจ ตายแล้วต้องไปอบาย ภาษิตเหล่านี้ล้วนมีความหมายแสดงชัดอยู่ว่าทางพุทธศาสนารับรองว่า คนตายไปแล้วยังต้องเกิดเวียนว่ายอยู่จนกว่าจะหมดอุปาทานความยึดถือ จึงจะไม่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย

เมื่อได้ทราบภาษิตเหล่านี้แล้ว ไม่ควรรับเชื่อตามเสียทีเดียว ต้องตริตรองให้เข้าใจเห็นเหตุผลโดยแท้จริงก่อน เพราะเป็นเรื่องละเอียดลึกซึ้ง หากจะเทียบกับการทำทุจจริตซึ่งเห็นได้ง่าย เมื่อใครทำดีหรือทำชั่วขึ้น ก็อาจเห็นผลแห่งการกระทำนั้นได้ แต่เรื่องตายนั้นเป็นเรื่องเฉพาะตัว เห็นไม่ได้ง่าย ๆ ผู้ที่ตายไปแล้วไม่มีใครกลับมา

บอก ถึงจะมีคำเล่าสู่กันฟังอยู่บ้างก็ไม่ได้รู้ได้ฟังเอง จึงได้แต่ต้องใคร่ครวญเหตุผลในเรื่องนี้เอาเอง

การใคร่ครวญปัญหาข้อนี้ ต้องหมั่นกำหนดพิจารณาอาการของใจ จึงจะคิดเห็นอาการเกิดใหม่ได้ ขอให้นึกถึงอาการที่นึกคิดฝ่ายดีก็ตามฝ่ายชั่วก็ตาม เมื่อนึกคิดแล้วจะมีผลอันใดปรากฏเกิดขึ้นบ้างหรือไม่ เพื่อจะได้รู้อำนาจของใจ ใจนั้นมีอำนาจอาจยังผลให้เกิดขึ้นได้ตามชั้นเชิงและประเภทที่คิด ธรรมดาของร่างกายเหมือนเครื่องยนต์สักแต่ว่าเป็นเครื่องอาศัย ซึ่งในที่สุดต้องสลายคือตายไป แต่ใจซึ่งเป็นที่เกิดแห่งความนึกคิดหาได้ย่อยยับดับสูญไปด้วยไม่ แต่ต้องเป็นไปตามอำนาจของกรรมคือความนึกคิดข้างชั่วข้างดี นึกคิดไปข้างดี ภพชาติก็ปรากฏเป็นส่วนดี ถ้านึกคิดไปข้างชั่ว ภพชาติก็ปรากฏเป็นส่วนชั่ว ความเกิดที่ปรากฏจนถึงเห็นได้เป็นร่างเป็นตัวได้ชื่อว่าชาติ นับตั้งแต่สัตว์เล็กๆ จนถึงทารกในครรภ์เป็นเครื่องหมายการเกิด ก่อนการเกิดจะต้องมีภพ ไม่มีภพก็ไม่มีชาติ ต้องรู้เรื่องของภพเสียก่อน ถ้าไม่รู้จักภพ ก็อยากที่จะคิดเห็นได้ว่าชาตินั้นมีขึ้นได้อย่างไร

ภพแปลตามศัพท์ว่าความเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งเช่น เป็นคนรัก คนโกรธ คนหลง เป็นคนมีศรัทธา มีสติ มีความเพียร มีความดี มีความชั่ว เหล่านี้ชื่อว่าภพทั้งสิ้น จงสังเกตเรื่องอันปรากฏทางใจ เมื่อได้นึกคิดถึงเรื่องอะไรปรากฏเป็นรูปขึ้นทางใจ เรื่องนั้นได้ชื่อว่าภพหนึ่ง ๆ เกิดขึ้นใหม่ทอย ๆ กันไปไม่มีสิ้นสุด อาการนึกคิดข้างชั่วเช่นคิดถึงเรื่องให้เกิดราคะ โทษะ โมหะ ข้างดีเช่นนึกคิดจนเกิดความ

พอใจในอันบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา เป็นภพทั้งนั้น เมื่อคิดถึงผลแห่งความนึกคิด เช่นผู้ที่มีความรักใคร่อยู่ในใจโดยฐานเป็นมิตรเป็นต้น ผลก็จะปรากฏจากความนึกคิดนั้น เช่นจะถามข่าวคราวไปมาหาสู่ปราศัยกันเป็นต้น ผลนี้ได้แก่ชาติคือมีอาการเกิดปรากฏขึ้น แล้วเราคิดไว้ว่าพรุ่งนี้จะทำอะไร นั่นเป็นภพ พอรุ่งขึ้นก็ลงมือทำตามที่คิดนั้นเป็นชาติเกิดปรากฏขึ้น เราตั้งใจว่าจะบวชปรากฏเป็นรูปพระครองผ้าอยู่ในวัดขึ้นในใจ เป็นอาการของภพ พอถึงเวลาเราก็เข้าวัดบวชเป็นพระขึ้นจริง ๆ เป็นอาการของชาติ หรือเช่นบวชแล้วกำหนดว่าจะสึกวันนั้นวันนี้ พอถึงวันสึก การที่คิดนึกนั้นเป็นภพ เมื่อเกิดผลปรากฏขึ้นก็คือชาติภพนั้นคือตัวกระทำให้มีบางสิ่งบางประการปรากฏเกิดขึ้น กรรมเป็นเหมือนพื้นที่ดิน วิญญาณเป็นเหมือนพืช ตัณหาเป็นเหมือนยางหรือเชื้อในพืช

การเกิดของคนและสัตว์ เปรียบได้กับเมล็ดพืชซึ่งเป็นเหตุให้เกิดต้นพืช ต่างกันแต่ว่า เมล็ดพืชอย่างใดย่อมเกิดได้เป็นต้นพืชอย่างนั้นไม่เปลี่ยนแปลง แต่เมื่อพูดถึงคนและสัตว์แล้ว คนและสัตว์ต้องเป็นไปตามกรรมไม่คงที่ เพราะพืชเกิดแล้วก็อยู่ตามธรรมชาติไม่ทำอะไร ส่วนคนและสัตว์นั้นไม่อยู่เฉย ต่างทำชั่วบ้างทำดีบ้าง ผลที่เกิดขึ้นมีผิดเพี้ยนต่างกันไป การที่เราทำนั้นเหมือนพืชพันธุ์ที่งอกได้ ตัณหาอุปาทานเหมือนยางในเมล็ดพืช ธรรมดาพืชนั้นถ้าเมล็ดแห้งหมดยางในเมล็ดโดยพ้นเวลาเสียแล้วเป็นต้น แม้จะปรากฏเป็นเมล็ดพืชอยู่ก็ไม่งอกได้อีก คนเราแม้จะทำกรรมด้วยกาย วาจา ใจ ถ้าไม่มีตัณหาอุปาทานเป็นยาหล่อเลี้ยงเมล็ดพืชให้สดชื่นอยู่ภาย

ในแล้ว ก็ไม่มีการเกิดอีกได้ เมื่อกรรม ตัณหา อุปาทาน มีพร้อมกัน สัตว์โลก รวมตั้งตัวของเราเองก็ต้องมีความเป็นความเกิดเป็นธรรมดา แม้ถึงคราวต้องสละละทิ้งร่างกายไป แต่กรรม ตัณหาอุปาทาน ยังมีพร้อมอยู่ก็เป็นกฎธรรมดาบังคับให้เป็นให้เกิดอยู่เรื่อยไป แต่จะเกิดเป็นอะไร เกิดอย่างไร ต้องแล้วแต่กฎธรรมดานั้นจะปรุงแต่ง เหมือนบ้านที่คนอาศัยอยู่มีรูปร่างต่างกัน ร่างกายคนที่ชาติอาศัยเกิดอยู่ก็ย่อมต่างกันตามอำนาจของกรรม ตลอดจนถึงวิธีเกิดก็ต่างกัน บางชนิดเกิดในครรภ์ บางชนิดเกิดในไข่ บางชนิดเกิดในของโสโครก บางชนิดก็ลอยมาเกิด ซึ่งเรียกว่ากำเนิด ๔ อย่าง เป็นอาการที่รับสัตว์โลกให้มาอาศัย การลอยมาเกิดคล้ายคนทำความผิดถูกจับตัวไปฟ้องร้องตัดสินแล้วก็ปรากฏขึ้นว่าเป็นนักโทษอันเป็นเหตุข้างชั่ว หรือที่จุติเป็นเทวดาทันทีคือได้รับยกย่องขึ้นเป็นนั่นเป็นนี่เป็นต้น

เมื่อเวลาคนจะตายจะมีความนึกคิด อันเป็นเรื่องของภพและชาติเกิดขึ้นได้อย่างไรนั้น ต้องพยายามพิจารณาดังนี้ สมมติว่ามีคนหนึ่งจะเดินทางไกลไปในป่าหรือเมืองใด เมื่อนึกขึ้นอย่างไรคนนั้นย่อมจะมองเห็นภาพของสถานที่ ๆ มุ่งจะไปถึงนั้น ปรากฏขึ้นในใจของตนเอง แม้จะไม่เคยไปที่นั้นเลยก็ยังนึกเห็นภาพขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ใจจะเห็นไป โดยอาศัยความคิดอนุมานจากเหตุผลต่าง ๆ ที่ใจตนรู้อยู่ว่าจะไปดีไปร้ายมีคุณมีโทษอย่างไร แล้วนึกเห็นภาพที่ตนจะได้พบเห็นขึ้นล่วงหน้าในใจก่อน สัตว์โลกที่กำลังจะตายก็เช่นเดียวกัน ผู้ที่กำลังจะตาย เป็นการไปอย่างไม่กลับ ไปสู่ที่ ๆ ไม่เคยไป ยิ่งทำให้นึกคิดยิ่งขึ้น ย่อมจะมีกรรมคติปรากฏให้เห็น คือกรรม

ที่จะให้ผลในภพหน้ามาปรากฏให้เห็นได้ทั้งข้างดีและข้างชั่ว เช่นเคยฆ่าสัตว์ขาย อาการที่ประหารสัตว์ก็มาปรากฏให้เห็น คนที่ทำบุญเช่นรักษาศีลก็ปรากฏให้เห็นทางฝ่ายดี เรียกว่ากรรมนิมิต บางคราวผลของกรรมปรากฏให้เห็น แล้วแต่ข้างดีมากข้างชั่วมาก ข้างนั้นก็ปรากฏขึ้น ในทางชั่ว เช่น เห็นนรก เห็นยมบาล ในทางดีเช่นเห็นวิมาน ทรัพย์สมบัติหรือมิตรสหายมาต้อนรับเป็นต้น เรียกว่าคตินิมิต นิมิตต้องปรากฏแก่ทุกคนเวลาจะตาย ต่างกันตามกรรมของตน เช่นเดียวกับผู้จะออกเดินทาง ย่อมนึกเห็นภาพว่าจะไปดีไปร้ายตามเหตุที่ตนจะต้องไปนั้น เมื่อกรรรมนิมิตหรือคตินิมิตมาปรากฏ ใจของคนนั้นก็น้อมนึกยึดไว้เป็นอารมณ์ เรื่องที่ใจน้อมนึกอยู่นี้เป็นภพ เมื่อภพนี้อยู่ดังนี้ ชาติอันเป็นผลเกิดจากภพก็ต้องมีได้ต่อๆ ไปดังได้กล่าวมาแล้วเหมือนเมล็ดพืชยังมีอยู่ พืชก็ยังต้องเกิดขึ้นได้อีก พุทธศาสนาต้องการให้พิจารณา ทำความเข้าใจว่าทุกคนที่ยังทำกรรมด้วยเจตนา ยังมี ตัณหา อุปาทาน ก็ยังต้องมีการเกิด แต่ว่าเกิดขึ้นตามอำนาจกรรมเป็นกฎธรรมดาปรุงแต่ง ไม่คงที่ดังเช่นกำเนิดจากเมล็ดพืช ชาตินี้เป็นอย่างนี้ ชาติหน้าอาจเป็นอย่างอื่น หรือเป็นอย่างเดิม แล้วแต่กรรมที่ทำไว้

เพื่อเป็นเครื่องพิสูจน์อำนาจของจิตว่าเป็นเหตุให้เกิดได้ นักปราชญ์รับรองว่าแสงอาทิตย์ส่องถึงพื้นดินตอนใดตรงไหน พื้นดินตอนนั้นที่นั้น เมื่อได้รับแสงอาทิตย์จะต้องมีหญ้ามีต้นไม้เกิดขึ้น แม้เนื้อดินจะปราศจากพืชพันธุ์ เช่นเอาดินใต้แม่น้ำมากรองจนละเอียด จนเชื่อใจว่าไม่มีพืชพันธุ์ใดเหลืออยู่ แล้วเอาดินนั้นออก

ตั้งไว้ให้ถูกแสงอาทิตย์บ่อยๆ ในไม่ช้าจะมีพืชงอกขึ้นได้ แสงอาทิตย์ทำให้ดินเกิดมีพืชงอกได้ฉันใด ใจของคนก็มีอำนาจ มีแสง มีรัสมีเป็นดวง เมื่อส่องถึงไหนก็เกิดผลเป็นรูปร่างขึ้นได้ตามชนิดของกรรมที่ได้ทำไว้ ให้เป็นมนุษย์ เดียรัจฉาน หรือเทวดา แล้วแต่กรรมจะปรุงแต่ง แต่ทั้งนี้ต้องเกิดจากอำนาจใจน้อมนึกไปถึงอารมณ์นั้น ๆ เหมือนแสงอาทิตย์ส่องถึงพื้นดิน แม้ไม่มีใครหว่านพืชลงก็ต้องมีพืชเกิดขึ้นได้ฉะนั้น ใจคนถ้าน้อมนึกไปในไม่ช้าก็ต้องมีอะไรเกิดผลปรากฏขึ้น เป็นเรื่องของภพและชาติดังกล่าวมาแล้ว เมื่อมีกรรม มีตัณหา อุปาทาน ก็ต้องมีการเกิด ด้วยอำนาจกรรมปรุงแต่งใจจนปรากฏเป็นรูปเป็นร่างตามประเภทของกรรมนั้น

เราต้องน้อมนึกให้เข้าใจว่าอะไรเป็นภพอะไรเป็นชาติ เมื่อภพดีชาติก็ดีตาม จะได้หลบหลีกทางชั่วเดินทางที่ให้เกิดภพและชาติที่ดี เหมือนคนเดินทางต้องเตรียมอาวุธสะเบียงอาหารฉะนั้น เราต้องสังเกตอาการของใจ และสะสมอบรมแสวงหาคุณธรรมสร้างภพที่ดีขึ้นไว้ เพื่อเดินทางไปสู่ชาติที่ดี ประกอบกรรมดีไว้ในตน เพราะพุทธศาสนาสอนว่าทำกรรมดีย่อมเกิดผลดี เมื่อสร้างสมคุณธรรมความดีงามไว้ ความรู้สึกนึกคิดในทางดีและผลแห่งคุณความดี ย่อมเกิดขึ้นเป็นสมบัติของตน ทั้งในโลกนี้และโลกหน้าแล.

๒๗ ส.ค. ๗๘

เรื่องนโมฯ

เมื่อพุทธศาสนิกชนจะทำกิจในพระศาสนา เช่นทำทาน รับศีล สวดมนต์เป็นต้น มีธรรมเนียมเปล่งวาจาว่านโมฯ ๓ จบก่อน ดังที่เคยทำกันมา จึงควรศึกษาว่านโมฯ นั้นสำคัญอย่างไร

นโมฯ นั้นอุปมาเหมือนธงชัยเฉลิมพลของทหาร หมู่ทหารจะออกทำการเป็นกระบวนต้องมีธงนำหน้าฉันใด ผู้นับถือพุทธศาสนาเมื่อจะทำศาสนกิจก็ต้องตั้งนโมฯ ก่อนฉันนั้น ทหารจะปราศจากธงประจำกองไม่ได้ ผู้ถือพุทธศาสนาก็ปราศจากนโมฯ ไม่ได้ ต้องให้เห็นความสำคัญของนโมฯ อันเราจะเฉยละเลยเสียไม่เอาใจใส่ต่อนโมฯ ไม่ได้ แม้เวลาเราไม่ได้สวดนโมฯ ด้วยตนเอง แต่ได้ยินผู้อื่นสวด เราตองประณมมือและน้อมใจแสดงความเคารพ ทั้งต้องรู้ความสำคัญของนโมฯ จนเกิดความรู้รับรองด้วยใจในเวลาสวดหรือได้ยินคำสวดนโมฯ นั้นด้วย

นโมฯ นั้นแปลตามศัพท์ว่า นโมฯ ขอนอบน้อม ตสฺส ภควโต แด่พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น อรหโต ผู้เป็นพระอรหันต์ สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ผู้ตรัสรู้โดยถูกถ้วนดีแล้ว

อย่างไรจึงได้ชื่อว่านอบน้อม การนอบน้อมมีเครื่องหมายด้วยกาย วาจาและใจ นอบน้อมด้วยกายคือประณมมือให้นิ้วทั้ง ๑๐ ประจบ

เข้าทางฝ่ามือเสมอกัน ส้นมือติดกัน ยกกระพุ่มมือนั้นเสมอหรือสูงกว่าอกตามโอกาส ตลอดจนกราบลงด้วยเบญจางคประดิษฐ์ คือหน้าผาก ฝ่ามือทั้งสอง เข่าทั้งสอง จดลงกราบกับพื้นพร้อมกัน นอมน้อมด้วยวาจาได้แก่การเปล่งเสียงสวดนโม ฯ ๓ ครั้ง นอบน้อมด้วยใจได้แก่การส่งใจ น้อมใจระลึกถึงพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงพระคุณว่า ภควา อรหํ และ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ประคองใจไว้อย่าให้นึกไปถึงเรื่องอื่นๆ

คุณสมบัติของพระพุทธเจ้าอันเป็นข้อประสงค์แห่งการนอบน้อมตามที่ปรากฏในบทนโมฯ นั้น คือ ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ เป็นการประกาศพระคุณอันผู้กระทำความนอบน้อมจะต้องรู้ความหมาย

ภควา หมายความว่า เป็นผู้ควรคบหาสมาคม เป็นผู้จำแนกธรรมปฏิบัติ มีอริยทรัพย์ เป็นต้น ทรงประทานแก่ผู้คบหาให้ได้เป็นทรัพย์เก็บไว้กับใจ

อรหํ หมายความถึงพระคุณ ๔ ประการ คือ

๑. เป็นผู้หักใจได้จากกิเลสเครื่องรึงรัดไว้ทั้งวาสนา คือความเคยชินที่เกิดมาแต่ครั้งไหนๆ มีความบริสุทธิ์หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองเป็นอย่างดี

๒. เป็นผู้ไกลจากพื้นเพที่เคยเป็นมา เช่น เคยรักเคยหลง พระพุทธเจ้าทรงไกลจากอาการที่เคยปรากฏแก่พระองค์ในกาลก่อน ไกลจากกิเลสอาสวะ กลับสมบูรณ์ด้วยพระคุณธรรมเป็นอเนกประการ

๓. เป็นผู้ไม่มีข้อลี้ลับปิดบังอำพราง ไม่มีความชั่วทางกาย วาจาใจ ต่างกับบุคคลธรรมดาที่ทำชั่วแล้วปิดบังไว้ พระพุทธเจ้านั้นตรงกันข้าม ทรงยอมให้ผู้อื่นค้นคว้าสอบสวนถึงความชั่วของพระองค์

เสมอ แม้จะมีผู้คอยจับผิดตั้งหน้าพยายามค้นคว้าหาความชั่วของพระองค์ ก็ไม่เคยปรากฏว่าได้พบความชั่วของพระองค์ แม้เพียงนิดเดียวเลย

๔. คุณธรรมที่กล่าวนี้ ทำให้พระองค์เป็นผู้ควรแก่ความเคารพสักการะของคนทุกชั้น อรหํ จึงแปลได้อีกว่าเป็นผู้สมควร

สมฺมาสมฺพุทฺโธ แปลตามศัพท์ว่าตรัสรู้ชอบเองคุณสมบัติ ๒ ข้อข้างต้นเกิดปรากฏขึ้นได้ก็ด้วยอาศัยความรอบรู้เป็นอย่างดีนี้คือ รู้ดีด้วยการค้นคว้าหาเหตุผล ค้นหาจนพบปัจจัยรู้แจ้งจนสิ้นสงสัย สิ้นความยึดถือ มีความเข้าใจรู้เต็มเปี่ยมอยู่เป็นนิตย์ จะเดิน จะยืน จะนั่ง จะนอน ย่อมปรากฏเป็นชัชวาล เป็นรัศมีเต็มอยู่ในพระองค์เสมอ จึงเป็นที่สรรเสริญว่าพระสัมมาสัมพุทธะ คือต้นเดิมผู้ค้นพบธรรมะอันไม่มีใครที่สามารถหยิบยกขึ้นมาให้ปรากฏแก่เวไนยชนได้ คือเป็นผู้รอบรู้สิ้นเชิง

คุณสมบัติ ๓ ประการนี้ ย่อลงโดยใจความเป็นพระปัญญาคุณ คือ สมฺมาสมฺพุทฺโธ พระบริสุทธิคุณคือ อรหํ พระมหากรุณาคุณ คือ ภควา ถ้าพระพุทธเจ้าไม่ทรงพระคุณ ๓ ประการพร้อมกันแล้ว ก็ไม่สามารถเปิดเผยตั้งพระศาสนาเป็นปึกแผ่นขึ้นยืดยาวมาจนบัดนี้ ต่างว่าพระองค์ทรงมีพระปัญญา แต่ไม่บริสุทธิ์ยังมีกิเลส ก็ย่อมเป็นไปตามกิเลสอยู่ใต้อำนาจกิเลส เหมือนคนที่เป็นใหญ่ในโลกทำการได้ใหญ่หลวงด้วยกำลังอำนาจของตนและผู้อื่น แต่ยังมีกิเลส ถึงจะทำไปสักเพียงไรก็ไม่สำเร็จผลที่ดีแท้ ต้องแก้ไขกันอยู่เสมอ ทำจนตายก็ไม่เรียบร้อยลงได้ต้องแก้ไขไม่รู้จบ พระพุทธเจ้าทรงมีพระปัญญาและพระบริสุทธิ์

จึงแกล้วกล้าฉวยประโยชน์ได้ทันท่วงที โดยถูกถ้วนหมดจดพร้อมบริบูรณ์ ถึงกระนั้นถ้าไม่มีพระกรุณา ก็จะทรงย่อท้อในเมื่อมีอุปสรรค เช่นเมื่อพบคนดื้อไม่ยอมเห็นด้วย ไม่ยอมฟังคำสอน ต้องพยายามทรมานแก้ไขเป็นต้น อาการที่พระองค์ไม่ทรงท้อถอยในการแผ่พระศาสนาก็ด้วยพระมหากรุณาธิคุณเป็นเครื่องปลุกใจ เป็นองคคุณที่เพิ่มพูนสนับสนุนความสามารถแห่งพระปัญญาคุณและพระบริสุทธิคุณ ให้แผ่ตั้งพระศาสนาขึ้นได้ แม้พระองค์จะล่วงลับไปตั้ง ๒๔๗๘ ปีแล้ว พระศาสนาก็ยังรุ่งเรืองอยู่ ทั้งนี้ก็เพราะพระองค์ทรงพระคุณทั้ง ๓ ประการพร้อมเพรียงในขณะเดียวกัน

ผู้ที่ได้สวดหรือได้ยินคำสวดนโมฯ เมื่อจะน้อมใจนึกถึงพระคุณตามที่กล่าวในบทนโม ฯ ต้องนึกให้เห็นพระปัญญาในคุณบทว่า สัมมาสัมพุทธะ เห็นพระบริสุทธิคุณในบทว่า อรหํ และเห็นพระมหากรุณาคุณในบทว่า ภควา แม้จะนึกได้บ้างเพียงเล็กน้อย ก็ยังชื่อว่าได้ประโยชน์

ลำดับนี้ควรรู้ถึงประโยชน์อานิสงส์ของนโมฯต่อไป ประโยชน์ของนโมฯ มี ๓ ประการ คือ

๑. ได้แสดงกตัญญูกตเวทีให้ปรากฏแก่ตน เช่นเมื่อใจนึกถึงพระคุณพระพุทธเจ้าด้วยการว่านโม ฯ ก็เป็นกตัญญูคือรู้พระคุณ เมื่อแสดงการนอบน้อมด้วยกายและวาจาพร้อมด้วยความระลึก ก็เป็นการแสดง กตเวที เป็นการปลูกกตัญญูกตเวทีให้ปรากฏขึ้นในตน

๒. สำเร็จเป็นเครื่องคบหาด้วยใจ เป็นการดื่มรสแห่งพระพุทธศาสนาด้วยใจเหมือนได้บริโภคอาหาร ทำความรู้รสและความอิ่มให้

ปรากฏฉันใด ใจที่น้อมนึกถึงพระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าก็ได้ความเลื่อมใสเอิบอิ่มฉันนั้น ทั้งจะเป็นเหมือนได้เข้าใกล้ผู้ใหญ่อันเป็นที่เคารพนับถือของตน พร้อมด้วยความรู้สึกในพระคุณของท่าน ผู้เข้าใกล้ย่อมจะได้ประสบผลที่ดีด้วยความเมตตากรุณาของท่านฉะนั้น

๓. เมื่อใจน้อมนึกอยู่แต่นโมฯ สิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ใจ เช่นความฟุ้งซ่านย่อมหมดไป ใจที่แน่วอยู่ในอารมณ์คือพระพุทธคุณ เหมือนมีเครื่องย้อมที่วิเศษสะอาดย้อมใจไว้ ผ้าย่อมปรากฏสีตามน้ำย้อมฉันใด นโมฯ ก็ย้อมใจได้เป็นสีดีสดใสสะอาดมีค่าปราศจากมลทินฉันนั้น เพราะพระคุณของพระพุทธเจ้า ๓ ประการนั้นมีค่ามาก สะอาดบริสุทธิ์ เป็นเครื่องทำความบริสุทธิ์ให้เกิดแก่ผู้เคารพเลื่อมใสทุกทิพาราตรีกาล ใจที่ย้อมด้วยความระลึกถึงพระคุณนั้น จึงเป็นไปเพื่อความรู้ ความบริสุทธิ์ และเมตตากรุณา คือให้เป็นผู้รู้ตาม บริสุทธิ์ตาม มีเมตตากรุณาตามปรากฏขึ้นแก่ตน

คุณประโยชน์ที่ว่านี้จะเกิดขึ้นได้ ก็ด้วยอาศัยความสำนึกในความสำคัญของนโมฯ รู้อาการที่นอบน้อมพร้อมด้วยน้อมใจระลึกถึงพระคุณที่ปรากฏตามบทนโมฯ ในเวลาที่สวดหรือได้ยินคำสวดนโมฯ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น

ความรู้เรื่องนโมฯ นี้เป็นหญ้าปากคอก คือเป็นเรื่องที่ต้องทำซ้ำซากเว้นเสียมิได้ แต่ก็จำต้องรู้เหมือนโคเมื่อออกจากคอกจะต้องเล็มหญ้าปากคอกนั้นเสียก่อนเสมอ แม้หญ้านั้นจะสั้นเกรียนสักปานใด ก็คงรู้สึกมีรสอร่อยเสมอฉะนั้นแล.

๓๐ ส.ค. ๗๘

พรหมวิหาร

เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ๔ ตัวนี้ เรียกว่าพรหมวิหาร บางแห่งเรียกว่าพรหม ๔ หน้า และจำกันไว้ด้วยว่า หัวใจของพรหม ๔ หน้า คือ เม. ก. มุ. อุ. คนโบราณนิยมนับถือบำเพ็ญบริกรรมให้สำเร็จเป็นพรหม ๔ หน้า ผู้ใหญ่ทั้งหลายนิยมนับถือว่าเป็นคุณสมบัติควรมีประจำตน จนยกย่องว่าเป็นพรหม ๔ หน้า คือหน้าหนึ่งเป็นเมตตา หน้าหนึ่งเป็นกรุณา หน้าหนึ่งเป็นมุทิตา และอีกหน้าหนึ่งก็เป็นอุเบกขาโดยลำดับ เมตตาแก้พยาบาท กรุณาแก้วิเหสา มุทิตาแก้อรติ อุเบกขาแก้ปฏิฆะ

การเจริญพรหมวิหารนี้ ข้อไหนมีวิธีเจริญอย่างไร พึงทราบดังต่อไปนี้

๑. เมตตา เจริญว่า สพฺเพ สตฺตา อเวรา อพฺยาปชฺฌา อนีฆา สุขี อตฺตานํ ปริหรนฺตุ แปลว่า ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้น อย่ามีเวรต่อกัน อย่าเบียดเบียนกัน อย่ามีความทุกข์ยากลำบาก จงรักษาตนเป็นสุขอยู่เถิด

๒. กรุณา เจริญว่า สพฺเพ สตฺตา สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจนฺตุ ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้น จงพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเถิด

๓. มุทิตา เจริญว่า สพฺเพ สตฺตา มา ลทฺธสมฺปตฺติโต วิคจฺฉนฺตุ ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้น จงอย่าต้องปราศจากสมบัติอันตนได้แล้วนั้นเลย

๔. อุเบกขา เจริญว่า สพฺเพ สตฺตา กมฺมสฺสกา กมฺมทายาทา กมฺมโยนี กมฺมพนฺธุ กมฺมปฏิสรณา ยํ กมฺมํ กริสฺสนฺติ กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา ตสฺส ทายาทา ภวิสฺสนฺติ สัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้น มีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย จักทำกรรมอันใดไว้ดีก็ตามชั่วก็ตาม จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

เจริญเมตตาสีมสัมเภท เจริญอย่างไร ?

วิธีทำคือน้อมใจนึกให้เห็นภาพคน ๔ คนมาปรากฏขึ้นทางใจ คือ ๑. ตัวเราเอง ๒. คนที่เรารักเช่นมารดาบิดา ๓. คนที่เคยเป็นเวรกับเรา เช่นเคยโกรธแค้นพยาบาทกัน ๔. คนที่เป็นกลาง ๆ ไม่รักไม่ชังกับเรา ต้องฝึกใจให้แน่วแน่ให้หลับตาเห็นภาพคนทั้ง ๔ นั้นปรากฏขึ้นทางใจ แล้วแผ่เมตตาไปในคนทั้ง ๔ นั้น ให้รู้สึกรักคน ๓ คนเท่า ๆ กับรักตัวเราเอง หรือยกคนที่เรารักขึ้นเป็นหลักแล้วพิจารณาดูตัวเราและอีก ๒ คน ทำใจให้สม่ำเสมอให้รักเท่ากันทั้ง ๔ คน ดังนี้ เป็นลักษณะของเมตตาสีมสัมเภท

เหตุอันจะทำให้เกิดเมตตาก็คือ ผู้เจริญเมตตาต้องประกอบด้วยอุบายแยบคาย อาศัยสัญญาเก่าน้อมนึกให้ภาพของอาการแห่งเมตตาที่เคยปรากฏแก่เรามาแต่ก่อนมาปรากฏขึ้นในใจของเราอีก จึงจะ

สามารถเจริญเมตตาเป็น ที่ว่าเจริญเป็น เจริญไม่เป็นนี้ต่างกับเขียนหนังสือเป็นไม่เป็น เจริญเป็นนี้ได้แก่ทำให้เห็นเป็นรูปเป็นตัวมาปรากฏขึ้นซึมซาบเอิบอิ่ม ท่านให้นึกถึงเรื่องเก่าอันเป็นเมตตา ปรากฏแก่เรามาตั้งแต่เด็กเป็นต้น เช่นเวลาเข้าใกล้ผู้ใหญ่ มีมารดาบิดาพี่เลี้ยงเป็นต้น เรามีความรู้สึกรักใคร่ เช่นได้กอดหรือนอนซบบนตักมารดาเป็นต้น แล้วเลี้ยงประคองอาการที่ปรากฏนั้นไว้ในใจ นึกต่อไปว่าเวลานั้นเรารู้สึกอย่างไร เรารู้สึกปลื้ม นั่นคือตัวเมตตา เหตุนี้เมตตาจึงได้ชื่อว่าความรักใคร่สนิทสนม เมื่ออาการเช่นนี้เกิดขึ้นในใจแล้ว จะแผ่ไปทิศใดหรือแผ่ไปให้ใคร ก็น้อมใจประคองตัวเมตตาในอาการที่ปรากฏนั้นส่งไป คล้ายฉายไฟส่องไปยังทิศหรือบุคคลที่มุ่งหมายนั้น ให้ติดต่อให้เดินเป็นกระแสต่อเนื่องไม่ขาดสาย ผลจะปรากฏแก่เราได้เมื่อได้ส่งเมตตาติดต่อกันนานพอสมควร เช่นอาจได้รับข่าวคราวจากบุคคลที่เรานึกถึงนั้นบ้างเป็นต้น

กล่าวโดยย่อ ก็คือ ต้องน้อมนึกให้อาการเมตตาปรากฏขึ้นในใจก่อนแล้วรักษาให้ปรากฏแน่นอน จึงประคองใจแผ่เมตตาไปโดยติดต่อไม่ขาดสายเป็นเวลาพอสมควร

ควรรู้ต่อไปว่า ลักษณะของพรหมวิหารทั้ง ๔ ประการนั้นต่างกันอย่างไร ชาวบ้านมักเข้าใจผิดหรือเข้าใจรวม ๆ กันไป หลักที่จะทำความเข้าใจได้นั้นต้องอาศัยนึกถึงอาการของผู้ใหญ่ เช่นมารดา

บิดา อุปัชฌายอาจารย์ พระมหากษัตริย์ หรือพระพุทธเจ้า ซึ่งมีบาลีรับรองว่า ท่านเหล่านี้ล้วนพร้อมบริบูรณ์ด้วยพรหมวิหาร ๔ ประการ อาการเหล่านั้นถ้าไม่สังเกตก็จะเข้าใจเพียงว่าท่านมีทั้ง ๔ อย่างคลุมๆ ไป ต้องสังเกตว่าอาการส่วนไหนเป็นลักษณะของอะไรแยกจากกัน เช่นมารดาบิดามีใจมุ่งหมายให้บุตรเป็นสุขสบายนับตั้งแต่อยู่ในครรภ์ นี่เป็นเมตตา เมื่อคลอดแล้ว บุตรป่วยไข้ลำบากมีอาการร้องไห้ไม่สบาย มารดาก็รู้สึกเดือดร้อนไม่สบาย เป็นอาการของกรุณา เมื่อบุตรหายป่วยลุกขึ้นนั่งเดินได้หรือหัวเราะเล่นสนุกได้ มารดาก็สบายใจยินดี นี่เป็นมุทิตา เมื่อบุตรเล็กนั้นล่วงเกินเช่นจับศีรษะ มารดาก็ไม่โกรธเคือง ซึ่งถ้าเป็นผู้อื่นไม่ใช่บุตรแล้วหานิ่งเฉยให้ทำไม่ นี่เป็นอาการของอุเบกขา

เมื่อได้สังเกตเรื่องที่ปรากฏแก่ตัวเราเอง หรือที่ได้เห็นปรากฏแก่ผู้อื่น ก็อาจนึกเห็นภาพแห่งอาการของพรหมวิหารทั้ง ๔ ได้ว่าไหนเป็นอาการของอะไร เป็นหลักน้อมนำไปใช้เมื่อต้องการเจริญและแผ่เมตตา อันดวงไฟที่มีผลตั้งแต่หุงต้มอาหารได้ จนถึงที่มีกำลังร้อนแรงสามารถหล่อหลอมเหล็กกล้าขึ้นเป็นเครื่องมือเครื่องจักรอันเป็นประโยชน์สำคัญ ล้วนเกิดจากไฟดวงเล็ก ๆ เช่นเกิดจากเชื้อไม้ขีดไฟที่ใช้จุดขึ้นก่อน ผู้เจริญพรหมวิหารก็ต้องอาศัยการบำเพ็ญให้เกิดอาการนั้น ๆ ขึ้นในใจของตนก่อน แล้วจึงค่อยขยับชั้นจนถึง

แผ่ไปในสัตว์ในคนในทิศที่ต้องการ ผู้ใหญ่ที่บำเพ็ญพรหมวิหาร ๔ ประการนี้แล้ว จะอยู่ได้ด้วยความสุขสบาย ฝ่ายผู้น้อยถ้าบำเพ็ญขึ้นได้ก็มีเครื่องอุปถัมภ์ค้ำชูตนมิให้แหลกเหลวตกต่ำ เหมือนเรือนมีเสาค้ำจุนปรากฏมั่นคงอยู่ได้ดังภาษิตว่า เมตตาค้ำจุนโลก

เมตตาตัวเดียวนักปราชญ์รับรองว่าเป็นหัวใจพุทธศาสนาอีกข้อหนึ่ง คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น แม้จะใช้เวลาสอนอยู่ถึง ๔๕ ปี จำแนกเป็น ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ก็ดี คำสอนทั้งสิ้นนั้น ล้วนมีความมุ่งหมายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ที่จะให้ได้มีความสุขทั่วกัน เมตตาจึงได้ชื่อว่าเป็นหัวใจพุทธศาสนาด้วยเหตุนี้

สังคหวัตถุ

สังคหวัตถุ ๔ ประการนี้ มีความสำคัญอย่างไร พระพุทธเจ้าจึงทรงเลือกสรรจัดไว้เป็นข้อปฏิบัติสำหรับคนทั่วไป เมื่อว่าโดยความจริงแล้ว ถ้าเรานึกถึงตัวเราเองตั้งแต่เล็กจนใหญ่ ที่เราสามารถทรงตัวอยู่และเติบโตขึ้นได้ความรู้ความสามารถ ดังที่เรียกกันว่าเป็นร่างเป็นตัวขึ้น ก็เพราะอาศัยผู้ใหญ่มีมารดาบิดา ครูอาจารย์เป็นต้น ได้บำเพ็ญธรรม ๔ ประการนี้ เกื้อกูลอุปถัมภ์ค้ำชูเรามา ถ้าไม่ได้อาศัยธรรม ๔ ประการนี้จากท่านเหล่านั้น เราคงต้องตายไม่สามารถดำรงชีวิตเติบโตมาได้จนบัดนี้ กล่าวคือมารดาบิดาเป็นต้นได้เลี้ยงดูเรามาตั้งแต่เราเกิด นั่นเป็นเรื่องของทาน ท่านชวนเราพูดด้วยวาจาอ่อนหวาน แนะนำพร่ำสอนต่างๆ นั่นเป็นเรื่องของเปยยวัชชะ ที่ท่านได้หว่านเพาะปลูกฝังไว้ในตัวเรา ท่านได้ให้ประโยชน์แก่เรา เช่นหัดให้พูดจนถึงเล่าเรียนศึกษา สอนให้ประพฤติดี นั่นเป็นเรื่องของอัตถจรรยา ที่ท่านได้บำเพ็ญเพิ่มพูนขึ้นไว้ในตัวเรา เราจึงได้รู้จักพูดตลอดจนรู้จักทำการงานได้ดังทุกวันนี้ ท่านเคยรักเคยเมตตากรุณาเราแต่แรกอย่างไร ท่านก็รักษาความเมตตากรุณานั้น สม่ำเสมอต่อมาจนกระทั่งเราเติบใหญ่เสมอต้นเสมอปลาย นั่นเป็นเรื่องของสมานัตตตา

เมื่อนึกถึงความเป็นอยู่ของเรา นับตั้งแต่เล็กจนใหญ่ดังนี้แล้ว จะเห็นได้ว่าร่างกายชีวิตของเรานี้ดำรงอยู่และเจริญขึ้น ประกอบด้วยความรู้ความสามารถที่ปรากฏอยู่แก่ตน ก็เพราะได้รับสังคหวัตถุ ๔ ประการ จากท่านผู้ใหญ่อุปถัมภ์บำรุงบำบัดสิ่งที่เป็นโทษ นำสิ่งที่เป็นประโยชน์ ตั้งต้นแต่ให้ปรากฏเป็นเนื้อเป็นตัว ตลอดจนความรู้ความสามารถให้มีขึ้นในตัวเราทุก ๆ คน ต้นไม้จะเจริญงอกงามได้ก็ด้วยอาศัยที่มีดิน น้ำ ไฟ ลม ๔ ประการเข้าสนับสนุนพร้อมกัน จึงงอกงามใหญ่โตขึ้นได้ฉันใด เราทุกคนก็จะเว้นเสียจากสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้ไม่ได้ฉันนั้น เหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงเลือกสรรธรรม ๔ ประการนี้ให้บุคคลทุกคนบำเพ็ญ เพื่อให้สมกับที่ตนได้รับอุปการะจากผู้อื่น ผู้ได้บำเพ็ญสังคหวัตถุปลูกฝังมอบให้ตนมาแล้ว

เมื่อผู้ใหญ่ได้ทำต่อเราดังนี้แล้ว หากเราเฉยเสียไม่เหลียวแลรับรองปฏิบัติตามบ้าง ก็ได้ชื่อว่าอกตัญญู ไม่รู้จักคุณไม่รู้จักผลที่ได้มา จะมองดูเนื้อหนังทั่วทุกแห่งในตัวเรา ล้วนได้มาเพราะเขาได้ป้อนอาหารเขาหัดให้เราพูดเราจึงพูดได้ เขาให้เล่าเรียนจึงอ่านเขียนได้ ซึ่งล้วนแต่อาศัยสังคหวัตถุ ๔ ประการทั้งสิ้น เมื่อความจริงเป็นอยู่ดังนี้จึงต้องศึกษาสำเหนียกตัวของตัวว่า ที่เติบโตมาได้เพราะอาศัยธรรม ๔ ประการนี้ ซึ่งมารดาบิดาอุปัชฌายอาจารย์ มิตรสหาย ได้บำเพ็ญต่อเรามา ให้เห็นประจักษ์แจ้งจริงแก่ใจ เพื่อจะได้เลื่อมใสบำเพ็ญขึ้นเป็นเครื่องบำบัดสิ่งที่เป็นทุกข์โทษเสียได้ กล่าวคือ

๑. ทาน เป็นเครื่องแก้มัจฉริยะ ความเป็นคนคับแคบ จะได้เป็นผู้โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

๒. เปยยวัชชะ เป็นเครื่องบำบัดวาจาหยาบร้าย จะได้เป็นผู้พูดจริงเป็นสัมมาวาจา

๓. อัตถจริยา เป็นเครื่องขับไล่อนัตถะ คือสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ทั้งหลาย จะได้เป็นผู้ประกอบประโยชน์นั้น ๆ ตามโอกาสสามารถ

๔. สมานัตตตา เป็นเครื่องขับไล่อธรรม คือความประพฤติไม่เป็นธรรม ให้ปราศจากใจของตน จะได้เป็นคนประพฤติธรรมสม่ำเสมอไม่ลักลั่น

คุณธรรมทั้ง ๔ นี้ เป็นความดีงาม อุปถัมภ์ผู้ที่ได้บำเพ็ญและผู้ได้รับการบำเพ็ญให้ได้ผล เช่นตัวเราเป็นคนมาได้ก็เพราะอาศัยคุณธรรมนี้ ทั้งเป็นเครื่องแก้เครื่องเศร้าหมอง ๔ ประการดังกล่าวแล้วดุจยา ๔ ขนานซึ่งมีสรรพคุณสำหรับแก้โรค ๔ ชนิดโดยเฉพาะเจาะจง

อนึ่ง ควรเห็นว่าคำสอนในพุทธศาสนาไม่เป็นไปเพื่อความคับแคบ ไม่เป็นไปเพื่อหยาบหยาม ไม่เป็นไปเพื่ออนัตถะ คือไม่เป็นไปในทางตัดประโยชน์และไม่ไร้จากคุณธรรม ดังที่เห็นได้จากคำสอนให้บำเพ็ญสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้ หากจะมีผู้กล่าวว่าพุทธศาสนาสอนให้คนมีใจคับแคบเป็นต้น สังคหวัตถุ ๔ ประการนี้ จะเป็นเครื่องพิสูจน์คัดค้านได้โดยตรง

ถ้าได้รู้ธรรม ๔ ข้อนี้โดยกว้างขวาง ก็จะทำให้สามารถปฏิบัติได้โดยกล้าหาญถูกถ้วน จึงควรเพิ่มความรู้ว่า

๑. ทาน แบ่งเป็น ๒ คือ

ก. ปาฏิปุคคลิกทาน การให้โดยเจาะจง เช่นมารดาบิดาให้ของแก่บุตร เราให้ของแก่ผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ

ข. สาธารณทาน การให้โดยไม่เจาะจง เช่นถวายเบ็นสงฆ์ สร้างโรงเรียน สร้างโรงพยาบาล สร้างถนนเบ็นสาธารณประโยชน์

๒. เปยยวัชชะ แบ่งเบ็น ๒ คือ

ก. บิยวาจา วาจาอันผู้ได้ฟังแล้วรู้สึกดูดดื่มจับใจ ได้แก่วาจาอ่อนหวาน

ข. อัตถสัญหิตาวาจา วาจาอันประกอบด้วยประโยชน์ เช่นพูดแนะนำสั่งสอนเบ็นต้น

๓. อัตถจริยา แบ่งเบ็น ๒ คือ

ก. ไวยาวัจจะ ช่วยเหลือทำกิจธุระให้ผู้อื่น

ข. สมาทปนา ชักชวนผู้อื่นบำเพ็ญความดี

๔. สมานัตตตา แบ่งเบ็น ๒ คือ

ก. ปุคคลาธิษฐาน ประพฤติตนสม่ำเสมอในบุคคล ตามฐานะที่เบ็นผู้น้อยหรือผู้ใหญ่

ข. ธรรมาธิษฐาน ประพฤติตนสม่ำเสมอในธรรม เช่นมีศีล มีวินัยเสมอกัน มีสัจจะ มีเมตตาเสมอกัน

อุทาหรณ์ในข้อนี้ที่เห็นได้ กล่าวเฉพาะในหมู่พระ เช่นอาการที่ต้องแสดงความเคารพต่อพระผู้ใหญ่ มีการกราบไหว้เบ็นต้น ฝ่ายผู้ใหญ่ก็ต้องรับการเคารพนั้น เบ็นการรู้จักรักษาความเรียบร้อยต่อบุคคล เบ็นระเบียบสม่ำเสมอ เบ็นปุคคลาธิษฐาน การมีศีลเสมอกัน

เช่นมีปาริสุทธิศีล ๔ เสมอกันไม่ลักลั่น เบ็นธรรมาธิษฐาน คือเสมอกันในธรรมปฏิบัติ

ตามที่ได้แบ่งแยกไว้นี้ ถ้าหมั่นพิจารณาทำความเข้าใจให้เกิดความรับรองว่า ความเบ็นอยู่ของเราทั้งหลายต้องอาศัย ๔ ข้อนี้เบ็นเครื่องหล่อเลี้ยงเหมือนต้นไม้ ต้องอาศัยดิน น้ำ ไฟ ลม ๔ ประการ ก็จะเบ็นเครื่องปลุกใจให้หาโอกาสปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามกำลัง คราวใดควรจะสละควรบำเพ็ญทานให้บันสิ่งของ เมื่อสามารถทำได้ก็เต็มใจทำตามกำลัง ถึงคราวพูดถ้ารู้ว่าคำพูดอ่อนหวานมีคุณประโยชน์ เพราะสอนและแต่งใจให้สบาย ก็จะได้ขับไล่วาจาหยาบร้ายเสีย และพูดวาจาที่อ่อนหวานที่เบ็นประโยชน์ เมื่อเห็นว่าความเจริญของเรา เช่นได้เติบโตมีความรู้ความสามารถดังนี้ ก็เพราะอาศัยอัตถจริยาของท่านที่ได้ปลูกฝังขึ้นในตัวเรา เราก็จะได้บำเพ็ญตนเช่นเดียวกัน โดยช่วยเหลือผู้อื่นหรือชักชวนให้ทำความดี เมื่อเห็นความเบ็นอยู่ของเราดำรงมาได้ถึงบัดนี้ อันต้องอาศัยความปฏิบัติโดยสม่ำเสมอของผู้อื่นกระทำต่อเราเช่นมารดาบิดารักเราอย่างไรก็ยังคงอยู่อย่างนั้น อันเบ็นสมานัตตตาของท่านเพาะฝังให้มีขึ้นในตัวเรา เราก็ต้องบำเพ็ญตนอย่างนั้นบ้าง เช่นเคยเคารพนับถือแสดงตนต่อใครอย่างไร ก็รักษาอาการอย่างนั้นให้คงที่อยู่แม้เวลาจะล่วงไป ในหมู่คณะและสมาคมที่ดี ต้องมีธรรมปฏิบัติสำหรับหมู่คณะและสมาคม เช่นเบ็นข้าราชการเบ็นต้น ต้องรักษาวินัยประพฤติธรรมนั้น ๆ เสมอกันไม่ยิ่งหย่อน ก็พยายามรักษาธรรมวินัยสำหรับหมู่คณะนั้น ๆ ไว้ จึงจะสามารถรักษาความเรียบร้อยมั่นคงให้ทรงอยู่ได้

เมื่อได้บำเพ็ญทานเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ก็จะบำบัดความตระหนี่คับแคบเสียได้ เมื่อมีปิยวัชชะก็จะไม่พูดวาจาหยาบวาจาชั่วร้าย มีอัตถจริยาก็จะไม่คิดไม่ทำสิ่งที่เสียหายไร้ประโยชน์ มีสมานัตตตาก็จะประกอบด้วยอุบายแยบคาย รักษาตัวปฏิบัติต่อบุคคลและสถานที่โดยเสมอต้นเสมอปลาย เคยเกี่ยวข้องมีสัญญาให้ถ้อยคำกันไว้อย่างไร คงสมานใจรักษาถ้อยคำรักษาความเกี่ยวพันกันไว้ ก็จะได้ชื่อว่ากำจัดอธรรมให้ปราศจากใจ ถ้าไม่ถือสัญญาไม่รักษาความที่เคยปฏิบัติต่อกันไว้ก็จะเปิดโอกาสให้อธรรมเข้ามาชักจูงใจไปในที่เสื่อมเสีย

ธรรม ๔ ข้อนี้ จึงกล่าวได้ว่าเป็นเครื่องประสานยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่น รักษาใจของประชุมชนให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ นับตั้งแต่ร่วมบ้านจนถึงร่วมเมือง ร่วมชาติ และร่วมโลก ถ้าคนทั้งหลายล้วนมีคุณธรรม ๔ ประการนี้ ต่างก็จะมีเมตตา มีไมตรีจิตต่อกันไม่ลักลั่น เพื่อปลูกฝังสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้ ขอให้น้อมนึกถึงคุณธรรมที่ท่านผู้ใหญ่ได้ปฏิบัติต่อเรามาแล้ว ให้เห็นความจำเป็นของคุณธรรม ๔ ประการนี้ เหมือนความจำเป็นของ ดิน น้ำ ไฟ ลม ๔ ประการ อันหล่อเลี้ยงต้นไม้ แล้วพยายามรักษาคุณธรรมนั้นไว้ เหมือนดังทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงตนเอง หรือที่เป็นมรดกตกทอดมาจากมารดาบิดา ซึ่งแม้ท่านจะได้ล่วงลับไปแล้ว เราก็คงเก็บรักษาทรัพย์นั้นไว้ และพยายามแสวงหาเพิ่มเติมขึ้นเสมอ มารดาบิดาเคยป้อนอาหารให้ทรัพย์สิ่งของทั้งหลาย เคยพูดด้วยถ้อยคำอ่อนหวานและแนะนำพร่ำสอนแนะประโยชน์ เคยทำสิ่งที่เป็นคุณแก่ตัวเรา ชี้แจงให้เราทำความดี ทั้งปฏิบัติต่อเราโดยความเสมอต้นเสมอปลาย

เหล่านี้ท่านได้ให้เราไว้แล้ว ควรที่เราผู้ได้รับจะต้องรักษาทำนุบำรุงให้เจริญยิ่งขึ้น และบำเพ็ญให้ปรากฏทางกายวาจาใจ สมัยใดควรบริจาค ควรสละก็ทำได้โดยเต็มใจ ควรพูดอ่อนหวานก็พูดให้เป็นที่เบิกบาน เป็นคุณแก่ผู้ฟัง สมัยใดควรบำเพ็ญประโยชน์เกื้อกูลช่วยเหลือกัน ก็กล้าหาญพอที่จะทำได้ไม่นิ่งดูดาย และรักษาความปฏิบัติเกี่ยวข้องกัน รักษาคุณธรรมนั้น ๆ ให้ปรากฏคงที่อยู่ตลอดต้นตลอดปลาย ก็ย่อมสำเร็จประโยชน์เป็นธรรมเครื่องคุ้มครองรักษาตน ดังภาษิตว่า ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมดังนี้.

๓ ก.ย. ๗๘

เรื่องการกรวดน้ำ

การกรวดน้ำเป็นธรรมเนียมมีมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ เป็นเครื่องประกาศการให้บางสิ่งบางอย่างซึ่งตนจะให้แก่ผู้อื่นโดยหยิบยกให้ไม่ได้ เมื่อได้รดน้ำลงบนมือผู้ใด ก็เป็นเครื่องหมายว่าผู้นั้นได้รับสิ่งนั้นตามประสงค์ อุทาหรณ์ที่พึงสาธก ขอให้ดูเรื่องพระเวสสันดร เมื่อพระอินทรจำแลงเป็นพราหมณ์มาทูลขอพระนางมัทรี พระเวสสันดรทรงกรวดน้ำลงบนฝ่ามือพราหมณ์ เป็นเครื่องแสดงการประทานพระนางมัทรี เพราะไม่ใช่สิ่งที่ควรจะหยิบยื่นให้กันอย่างสิ่งของเล็กน้อย อุทาหรณ์ที่ใกล้เข้ามาเช่นเมื่อพระบรมศาสดาของเราตรัสรู้แล้วได้เสด็จเข้ากรุงราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารทรงพระปรารภถึงที่ประทับของพระบรมศาสดา ทรงเห็นว่าป่าไผ่ที่เรียกว่าพระราชอุทยานเวฬุวัน เป็นที่ไม่ใกล้ไม่ไกลจากชุมนุมชนนัก ควรเป็นที่อยู่ของสมณะ พระเจ้าพิมพิสารทรงหลั่งน้ำทักษิโณทกลงบนพระหัตถ์พระบรมศาสดา เป็นเครื่องหมายการถวายวิหารเวฬุวันนั้น ใจความของอุทาหรณ์นี้บ่งความชัดว่า การกรวดน้ำเป็นเครื่องแสดงการให้บางสิ่งบางอย่างที่หยิบยื่นให้กันไม่ได้

นอกจากนี้ควรกล่าวถึงวิธีที่ได้ปฏิบัติกันมาแต่ชั้นผู้ใหญ่เก่าแก่ในเมืองไทยเรา เมื่อมีการบำเพ็ญกุศล เช่นบริจาคทานเป็นต้น เวลา

พระสวดอนุโมทนาก็มีการกรวดน้ำกัน ดังที่เคยเห็นเคยทำกันอยู่ น้ำที่กรวดลงในภาชนะใดแล้ว ต้องยกไปเทลงบนพื้นดินในที่กลางแจ้ง ผู้ยกน้ำกรวดไปเทจะต้องมีความรู้ว่าจะเทในที่กำบังไม่ได้ ข้อนี้ด้วยความมุ่งหมายอย่างไรไม่ทราบ แต่ปฏิบัติกันมาดังนั้น เมื่อปฏิบัติครบถ้วนดังนี้ จึงจะได้ชื่อว่ากรวดน้ำหรือเทน้ำกรวดเป็น มิฉะนั้นก็เรียกว่าไม่รู้ธรรมเนียม เป็นความบกพร่องของผู้นับถือพุทธศาสนาประการหนึ่ง

ต่อจากนี้ควรถามตัวเองว่า ทำไมจึงมีการกรวดน้ำ ได้กล่าวแล้วว่าการกรวดน้ำเป็นวิธีแสดงการให้อันหยิบยกให้กันไม่ได้ นักปราชญ์จึงนำมาใช้เป็นการแสดงเจตนาอุทิศให้ ใช้เป็นเครื่องหมายการอุทิศส่วนบุญกุศล ที่ได้บำเพ็ญให้แก่ผู้อื่นตลอดจนสัตว์ทุกจำพวกได้รับตามส่วนการที่ปฏิบัติกันมาดังนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการสมัยดึกดำบรรพ์ ควรยกย่องว่าผู้ต้นคิดได้น้อมนำวิธีการนั้นมาใช้โดยชอบด้วยเหตุผล ในความหมายเดิมทุกประการ

อันบุญกุศลคุณความดีนั้น เป็นคุณสมบัติเฉพาะตัว จะหยิบยกแบ่งปันให้ผู้อื่นไม่ได้ ผู้อื่นก็ไม่อาจแบ่งปันเอาไปได้ แม้กระนั้นเมื่อมีเจตนาแบ่งปันส่วนกุศล ก็ยังชื่อว่าเป็นบุญอีกชั้นหนึ่ง นอกจากบุญกุศลเดิมที่ได้บำเพ็ญขึ้นแล้วนั้น กล่าวคือผู้กรวดน้ำเป็นอันได้บำเพ็ญบุญญกิริยาวัตถุ ประการที่ ๖ คือปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ ฝ่ายผู้ยินดีอนุโมทนาก็ได้ชื่อว่าได้บำเพ็ญบุญญกิริยาวัตถุประการที่ ๗ คือ ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ ข้อนี้มีอุปมาด้วยบุคคลที่จุดเทียนขึ้นเป็นดวงไฟแล้ว มีผู้อื่น

มาจุดเทียนต่อจากดวงไฟเดิม ไฟดวงเดิมก็หาสิ้นไปไม่ ผู้ที่มาจุดเทียนต่อก็ได้ดวงไฟใหม่ ๆ ต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด บุคคลที่จุดไฟเทียนขึ้นแล้วยอมให้ผู้อื่นจุดต่อไป ได้แก่ผู้ที่บำเพ็ญปัตติทานมัย ส่วนผู้ที่ได้รับดวงไฟต่อไป ได้แก่ผู้บำเพ็ญปัตตานุโมทนามัยเป็นเครื่องเปรียบเทียบดังนี้ หากจะมีผู้ถามว่าการกรวดน้ำนั้นดีมีคุณประโยชน์อย่างไร ก็ตอบได้ว่าได้บำเพ็ญปัตติทานมัย ก็จะได้ชื่อว่าได้ทำการโดยมีเหตุผล

นอกจากนี้การกรวดน้ำ เมื่อจะสงเคราะห์เข้าในพลี ๕ ก็ได้แก่ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย และเทวตาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา อันเป็นคำสอนในพุทธศาสนา คนที่ล่วงลับไปแล้ว มีปู่ย่าตายายวงศาคณาญาติเป็นต้น แม้จะระลึกถึงอุปการคุณของท่านก็ไม่มีโอกาสหยิบยื่นสิ่งใดให้ท่านได้ เหตุนี้จึงมีวิธีกรวดน้ำเป็นเครื่องแสดงการให้ แม้เทวดาก็เช่นเดียวกัน เราไม่เห็นร่างเห็นตัวท่านได้ แต่เทวดาต้องมีอยู่เป็นธรรมดาโดยสภาพโดยธรรมชาติ เมื่อเราไม่อาจหยิบอะไรยื่นให้เทวดา เราจึงใช้วิธีกรวดน้ำเป็นเครื่องหมายแสดงเจตนาดีงามอุทิศให้

เมื่อได้รู้วิธีการครั้งดึกดำบรรพ์ดังกล่าวแล้ว ประกอบการพิจารณาให้เข้าใจในขณะที่เรากรวดน้ำ หรือเห็นผู้อื่นกรวดน้ำว่าการนั้นมีประโยชน์ ๒ ประการ คือเป็นปัตติทานมัยและปัตตานุโมทนามัย บุญญกิริยาวัตถุ กับเป็นการบำเพ็ญปุพพเปตพลีและเทวดาพลี ในพลี ๕ ประการดังนี้ ก็จะรู้ถึงเหตุที่ผู้นับถือพุทธศาสนานิยมการกรวดน้ำและปฏิบัติสืบมาจนทุกวันนี้

๕ ก.ย. ๗๘

ปตฺติทานคาถา

(คาถากรวดน้ำ)

ปุญฺญสฺสิทานิ กตสฺส	ขอผลแห่งบุญอันข้าพเจ้าบำเพ็ญแล้วครั้งนี้
ผลํ กปฺปตุ ปาณินํ,	จงสำเร็จแก่สัตว์ทั้งหลายเถิด,
สพฺเพ เต จตุโยนิกา,	ขอสัตว์มีกำเนิดสี่ทั้งสิ้นนั้น,
อนุโมทนฺตุ สาธุกํ,	จงอนุโมทนาซึ่งบุญนั้น, ให้สำเร็จประโยชน์เถิด,
อนุโมทนปุญฺเญน,	เพราะบุญ คือ การอนุโมทนา (นั้น)
เตสาสา สิชฺฌตํ สุภา,	ขอความปรารถนาที่ดีงาม, จงสำเร็จแก่สัตว์เหล่านั้นเถิด,
กตปุญฺญานุภาเวน,	เพราะอานุภาพแห่งบุญอันข้าพเจ้าได้บำเพ็ญแล้ว (นั้น).
สมฺมาปโยคสมฺปทา,	ขอความถึงพร้อมแห่งความพยายามชอบ,
ติสทฺธมฺเมน เวปุลฺลํ,	และความไพบูลย์ด้วยพระสัทธรรมสาม,
สิทฺธิกิจฺจํ จ โหนฺตุ เม.	และความสำเร็จกิจ, จงมีแก่ข้าพเจ้าเถิด.

เวสารัชชกรณธรรม

มีสุภาษิตบทหนึ่งว่า อุกฺกฏฺเฐ สูรมิจฺฉนฺติ ในคราวฉุกเฉินย่อมต้องการคนกล้าหาญ เป็นภาษิตแสดงว่า คนที่รวมกันอยู่เป็นหมวดหมู่ ถ้าไม่มีความกล้าหาญก็ไม่สามารถทำการให้สำเร็จผลได้ ต่างว่าจะพากันท้อแท้อ่อนแอบิดพลิ้วไม่กล้าไม่สู้เสียหมด แม้จะปรารถนาต้องการผลประโยชน์อยู่ ก็ไม่สามารถทำสิ่งใด ๆ ให้สำเร็จได้ ถึงแม้เอกชนผู้ใดก็ตาม เมื่อปรารถนาสิ่งใดหากขาดความแกล้วกล้าอาจหาญผู้นั้นก็สักแต่ว่ามุ่งหมาย คล้ายคำกล่าวที่ว่ากระต่ายชมจันทร์ ไม่สามารถฉวยเอาประโยชน์ที่ตนมุ่งหมายนั้นได้ ความแกล้วกล้าจึงเป็นคุณสมบัติควรอบรมให้เกิดให้เป็นขึ้นในตน การกระทำด้วยหวังผลสำเร็จ ล้วนต้องอาศัยความแกล้วกล้าเป็นเครื่องสนับสนุนให้มีกำลังอำนาจ อาจถือเอาความสำเร็จเอาชัยชำนะได้ทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าของเราก็ดี วีรบุรุษที่มีเกียรติปรากฏอยู่ในโลกทุก ๆ ท่านก็ดี ถ้าไม่มีความแกล้วกล้าอาจหาญ เกียรติคุณของท่านนั้น ๆ ก็มีขึ้นไม่ได้ ดวงไฟจะให้ความร้อนทำการหุงต้มอาหารได้สำเร็จ หรือพัดพาเครื่องจักรให้หมุนเครื่องไปตามหน้าที่ ต้องมีกำลังสมควรแก่การ

งาน ใจคนก็เหมือนกันเมื่อมุ่งหมายจะทำอะไร ถ้าใจอ่อนแอท้อแท้ไม่เด็ดขาดลงไปก็เหมือนไฟที่อ่อนไม่พอหุงต้มอาหารได้ พระพุทธเจ้าจึงทรงเลือกสรรธรรม ๕ ประการนี้เป็นเครื่องประกอบปรุงแต่งใจให้แกล้วกล้า รวมเรียกว่าเวสารัชชกรณธรรม คือ

๑. ศรัทธา ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ควรเชื่อ
๒. ศีล ความตั้งใจรักษากายวาจาเรียบร้อย
๓. พาหุสัจจะ ความที่ได้เล่าเรียนศึกษาอบรมมามาก
๔. วิริยารัมภะ ความปรารภเพียร คือการเตรียมพร้อมในอันจะประกอบธุระตามหน้าที่
๕. ปัญญา ความรอบรู้ประจักษ์แจ้งในเรื่องที่จะกระทำนั้น

ธรรม ๕ ข้อนี้ เมื่อมีขึ้นพร้อมกันในใจผู้ใด ผู้นั้นย่อมแกล้วกล้าองอาจ มีความสามารถมองเห็นทางที่ควรดำเนินกิจการที่มุ่งหมายกระทำ ทำนองเดียวกับหมู่ทหารที่ออกสู่สงครามหมายชัยชำนะปราบปรามหมู่ปัจจามิตรให้พ่ายแพ้ไปได้ ต้องอาศัยสะเบียงอาหารเครื่องทัพพสัมภาระ ๑ ต้องมียุทธวินัย ๑ ต้องมีการฝึกฝนอบรมมาดี ๑ ต้องมีการเตรียมพร้อม ๑ ต้องมีศัตราวุธยุทธภัณฑ์อันทันสมัย ๑ รวมทั้ง ๕ ประการนี้ประกอบพร้อมกัน เมื่อเปรียบเทียบกับธรรม ๕ ประการนี้ ศรัทธา เปรียบเหมือนกับสะเบียงอาหารเครื่องทัพพ-

สัมภาระ ศีล เหมือนยุทธวินัย พาหุสัจจะ เหมือนการฝึกฝนอบรม วีริยารัมภะ เหมือนการเตรียมพร้อม ปัญญา อุปมาเหมือนอาวุธยุทธภัณฑ์อันมีบริบูรณ์ทันสมัย กองทหารที่ประกอบพร้อมเพรียงด้วยประการทั้ง ๕ ดังกล่าวมา ย่อมจะมีใจองอาจแกล้วกล้าฉันใด ผู้ปฏิบัติธรรมของพระบรมศาสดาจะเป็นคนมีใจแกล้วกล้าบากบั่นกระทำสำเร็จได้ ก็ต้องพร้อมพรั่งด้วยคุณสมบัติ ๕ ประการดุจเดียวกัน หากขาดเสียบางอย่างก็ยากที่จะสำเร็จได้ เช่นขาดศรัทธาเสียก็จะเป็นผู้ท้อแท้ออดแอด ได้แต่รำพัน แต่ใจนั้นหาเด็ดเดี่ยวลงไปได้ไม่ หมู่ทหารที่เดินไปสู่สงคราม เมื่อรู้ว่ามีสะเบียงพร้อมมูล ย่อมจะอุ่นใจมีความหวังที่จะได้ชัยชำนะ ใจของผู้ที่มีศรัทธาเชื่อมั่นในสิ่งควรเชื่อ เช่นเชื่อกรรม เชื่อพระปัญญาของพระบรมศาสดาก็จะมีกำลังประคองใจให้มั่น ตั้งใจบำเพ็ญสิ่งที่ควรบำเพ็ญเว้นสิ่งที่ควรเว้น

ความเป็นผู้กล้าหาญ จะมีปรากฏแก่คนได้ ก็ด้วยบำเพ็ญธรรม ๕ ประการนี้ เราต้องนึกถึงงานที่ทำสำเร็จไปได้ด้วยความกล้าแห่งใจ เช่นนักมวยจะเข้าชกต้องมีใจเชื่อมั่นในกำลังฝีมือที่จะเอาชนะได้ ต้องมีระเบียบกติกา ต้องมีการฝึกซ้อม ต้องมีการเตรียมตัวให้พร้อมที่จะต่อสู้ทั้งรู้ท่าทางที่จะแพ้หรือชนะ นักโต้วาทีก่อนขึ้นเวทีก็ต้องมีความเชื่อ รู้ระเบียบ ฝึกฝนอบรมตัวเตรียมไว้พร้อม ทั้งเฉลียวฉลาดมีไหวพริบหมายชัยชำนะ ผู้พิพากษาจะเรียงคำวินิจฉัยอรรถคดี ต้อง

มีความเชื่อไปทางหนึ่ง มีระเบียบการข้อบังคับที่จะปฏิบัติ เคยฝึกฝนในการงานอันเป็นหน้าที่เตรียมตัวค้นหาแบบฉบับอ้างอิง ทั้งมีความเฉลียวฉลาดเป็นเครื่องประกอบพร้อมเพรียง จึงจะสามารถชี้ขาดตัดสินคดีได้ นี้เป็นอุทาหรณ์แสดงให้เห็นว่าคำสอนในพุทธศาสนาย่อมอำนวยประโยชน์แก่คนทุกเพศทุกชั้น ผู้มุ่งหมายกระทำเพื่อผลสำเร็จ เว้นเสียแต่ผู้ไม่มุ่งหมายต่อความสำเร็จ พุทธศาสนาก็ไม่สนับสนุน

ถ้าเราตั้งใจพินิจพิจารณาคอยสังเกตเวลาทำธุระอะไรได้สำเร็จจนสังเกตจับเหตุได้ว่าล้วนแต่ต้องอาศัยธรรม ๕ ประการนี้แล้ว ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้จัก เป็นผู้เห็นคุณของพระศาสนาทุกเวลาทุกครั้งที่เรามุ่งความสำเร็จแห่งกิจการว่าต้องอาศัยธรรม ๕ ประการนี้เป็นกำลังให้กระทำ จึงได้ชื่อว่าเวสารัชชกรณธรรม เป็นธรรมปรุงแต่งใจของคนให้มีความกล้าหาญองอาจ มีความสามารถดุจเครื่องยนต์ที่พร้อมพรั่งด้วยเครื่องประกอบครบถ้วนแล้ว ย่อมทำกิจการสำเร็จได้ฉันใด ใจเรานี้ก็เช่นเดียวกัน หากว่าใจเราขาดธรรม ๕ ประการเสียบ้างแม้แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ขาดไปเสียไม่พร้อมบริบูรณ์ ก็จะอ่อนแอลักลั่นสงสัย ลังเลเหมือนเครื่องยนต์ที่ขาดเครื่องประกอบบางสิ่ง เช่น ขาดน้ำมัน แม้อื่น ๆ จะยังมีอยู่ครบก็ไม่สามารถใช้ทำงานได้สำเร็จ ผู้มุ่งหมายความสำเร็จแห่งการงาน ก็ต้องอบรมให้มีตั้งแต่ศรัทธาตลอดจนถึงปัญญา ให้เกิดขึ้นพร้อมบริบูรณ์ในใจ

ต่อจากนี้ควรพิจารณาว่า ควรแกล้วกล้าในทางไหน จึงจะถูกตามความหมายของพระศาสนา เพื่อประคองใจให้กล้าหาญแต่พอดี ความกล้าที่พระศาสนาประสงค์ให้มีขึ้นในตนนั้น กล่าวโดยย่อเป็น ๒ ประการ คือ

๑. ปหานะ กล้าหาญในการละความชั่ว ตลอดจนถึงกิเลสเครื่องร้อยรัดทุกอย่าง ฝึกใจให้กล้าพอที่จะสละปล่อยวางความชั่วเสียด้วยใจเด็ดเดี่ยว ไม่อาลัยในความชั่ว ที่ปรากฏในตัวตั้งแต่ครั้งไหน ๆ

๒. ภาวนา กล้าหาญในการบำเพ็ญความดี สิ่งใดที่เห็นว่าดีควรบำเพ็ญให้มีขึ้นในตน ต้องฝึกหัดใจให้กล้าให้เข้มแข็งมั่นคงพอที่จะบำเพ็ญ ถ้ามัวลังเลหรือทอดธุระเสียก็ไม่อาจกระทำสำเร็จได้ แม้ปรารถนาบำเพ็ญกุศล ตลอดจนถึงมรรคผลนิพพาน ถ้าไม่สามารถบำเพ็ญเวสารัชชกรณธรรมให้ตั้งมั่นอยู่ในใจ ก็ไม่สามารถบำเพ็ญบุญกุศลนั้นขึ้นได้

เมื่อตนปรารภอะไรที่เห็นว่าเป็นกิจการต้องทำ อันเป็นคุณแก่ตนตลอดจนประเทศชาติ ก็ต้องพอกพูนคุณสมบัติน้อมใจให้มีคุณธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ ให้มีขึ้นพร้อมกัน เหมือนเครื่องยนต์ที่มีเครื่องอุปกรณ์พร้อมบริบูรณ์ดังกล่าวแล้ว ต้องปลูกศรัทธาความเชื่อมั่นในอันจะทำได้สำเร็จ แล้วต้องรู้ระเบียบการที่ต้องกระทำตาม รู้ตำรา

แบบแผนวิธีการ มีการเตรียมตัวให้พร้อมรู้เหตุผลเฉลียวฉลาดในทางได้ทางเสีย จึงจะสามารถทำการที่มุ่งหมายให้สำเร็จได้ เหตุนี้เวสารัชชกรณธรรม จึงเป็นธรรมอันควรมีไว้ประจำใจ เพราะคนเราต้องการความสำเร็จแห่งการงานอยู่เสมอทั่วกัน บางสมัยเป็นคราวฉุกเฉินยิ่งจำเป็นต้องปลุกใจให้มีศรัทธาตลอดถึงปัญญายิ่งขึ้น เช่นเป็นผู้ปกครองท้องที่เกิดมีผู้ร้ายชุกชุมจำต้องปราบปราม เราต้องมีความเชื่อมีระเบียบการ อาศัยความรู้หลักที่จะทำ เตรียมตัวให้พร้อม รู้ลู่ทางที่พึงดำเนินการอย่างไรคุณสมบัติเหล่านี้ ที่ปรากฏแก่ใจก็คือเวสารัชชกรณธรรม เครื่องทำให้เกิดความกล้าหาญ เป็นคุณสมบัติที่จำเป็นแก่เราผู้มีกิจธุระจะต้องกระทำให้สำเร็จอยู่ทั่วกัน ควรอบรมพิจารณาให้เห็นให้เข้าใจ เมื่อปรารภจะละความชั่วบำเพ็ญความดี ต้องเรียกหาธรรม ๕ ประการนี้เข้ามาทำหน้าที่ในทางใจให้พร้อมกัน จนกระทั่งแม้เมื่อไม่ตั้งใจจะเรียกหาธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ ต้องมาสนับสนุนให้ทำธุระสำเร็จได้เอง จึงเป็นการสมควรที่เราจะต้องศึกษาเวสารัชชกรณธรรมนี้ อบรมเรียกหาหล่อเลี้ยงไว้เพื่อให้เราทำการได้สำเร็จตามปรารถนา ดังบรรยายมานี้

๗ ก.ย. ๗๘

เรื่องอายตนะ

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรียกอายตนะภายใน หรืออินทรีย์ ๖ ก็เรียก รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ คือ สิ่งที่มาถูกต้องกายมี เย็น ร้อน อ่อน แข็ง เป็นต้น และธรรมะ คือเรื่องที่เกิดทางใจ อีก ๖ อย่างนี้เรียกอายตนะภายนอก หรืออารมณ์ ๖ ก็เรียก สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องต่อเรื่องให้เกิดขึ้นอยู่ร่ำไป จึงได้ชื่อว่าอายตนะ ซึ่งแปลว่าเครื่องต่อหรือบ่อเป็นที่เกิดเรื่อง ความเป็นอยู่ของมนุษย์มีอายตนะเหล่านี้ประกอบกันพร้อมเพรียงบ้าง บกพร่องบ้าง ปรุงขึ้นเป็นกายใจสำเร็จความเป็นอยู่ตามหน้าที่ของอายตนะนั้น ๆ

ตามีหน้าที่เห็นรูป หูมีหน้าที่ฟังเสียง จมูกมีหน้าที่ดมกลิ่น ลิ้นมีหน้าที่ลิ้มรส กายมีหน้าที่ถูกต้อง รู้สึกเย็นร้อนอ่อนแข็งเป็นต้น ใจมีหน้าที่รู้อารมณ์และน้อมไปตามอารมณ์นั้น ๆ เพราะต่างก็มีหน้าที่ตามชนิดของตน ทั้ง ๖ อย่างนี้จึงเรียกว่า อินทรีย์ แปลว่าเป็นใหญ่ในกิจของตน ส่วนอายตนะที่เป็นคู่กัน เช่นรูปคู่กับตา เพราะรูปเป็นต้นนั้น เป็นที่หน่วงเหนี่ยวใจไว้ให้น้อมนึกถึง ฉะนั้น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ทั้ง ๖ นี้ จึงเรียกว่าอารมณ์ ๖ โดยเนื้อความว่าเป็นที่น้อมนึกของใจ

การศึกษาเรื่องอายตนะภายนอกภายใน ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ ทำนองเดียวกับเจ้าของที่ดิน หรือผู้ใหญ่มีหน้าที่ปกครองผู้น้อย เช่นมารดาบิดาปกครองบุตรธิดา เจ้าของที่ดินหรือผู้ใหญ่ต้องมีความรู้ในสถานที่หรือในคนที่ตนปกครอง หรือสูงขึ้นไปจนถึงผู้ปกครองประเทศ ต้องรู้เรื่องรู้ความเป็นอยู่ของประเทศว่ามีขอบเขตอย่างไร มีทรัพย์ในดินหรือสินในน้ำที่ไหน มีพลเมืองอย่างไร สมควรป้องกันตัดทอนทำนุบำรุงส่วนไหน อันเป็นกิจการที่ผู้ปกครองประเทศจะต้องรู้ ทุก ๆ คนซึ่งมีอายตนะเป็นเครื่องอาศัย ก็จำเป็นต้องรอบรู้เรื่องอายตนะเช่นเดียวกัน ทั้งควรภูมิใจว่าตนมีทรัพย์อันประเสริฐหาค่ามิได้ ลูกตาของเราแม้สักข้างเดียวใครจะมาขอซื้อด้วยมูลค่าราคามากหลาย เราก็ไม่พอใจที่ให้ตกเป็นสมบัติของใคร อายตนะทั้งหลายอื่นก็เหมือนกัน เราต้องเห็นเป็นสิ่งสำคัญต้องรู้จักอายตนะนั้น ๆ ตามความมุ่งหมายในพระศาสนา

คนมีความรู้อย่างไรชื่อว่าเป็นผู้รู้จักอายตนะ เพียงแต่ชี้ได้ว่านั่นตานั่นหูตามที่ปรากฏอยู่ที่ตัวเรา หรือตัวคนอื่นก็ดี ยังไม่เรียกว่ารู้จักอายตนะ ความรู้จักอายตนะนั้น ท่านหมายถึงความรู้จักตัวรู้เรื่องอายตนะ พร้อมด้วยเครื่องประกอบให้สำเร็จเป็นอายตนะ คนที่เห็นเรือนแต่ไม่รู้ถ้วนถ้วนว่าเรือนต้องประกอบด้วยอะไร ทำขึ้นอย่างไร ไม่ควรเรียกว่า รู้จักเรือนฉันใด คนที่มีตา หู จมูกจนถึง ใจ ถ้าไม่รู้เครื่องประกอบให้สำเร็จเป็น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ยังหาชื่อว่ารู้จักอายตนะนั้น ๆ ไม่ เหตุนี้ จึงต้องศึกษาให้รู้ว่า จักษุเป็นต้นได้แก่อะไร เช่นต้องพร้อมด้วย จักขุประสาทประกอบให้สำเร็จการเห็น กับส่วน

ที่เป็นเยื่อเป็นเนื้อและน้ำรวมเข้าเป็นดวงตา เหมือนเครื่องถ่ายรูปหรือกระจกเงาจะสำเร็จผลเช่นถ่ายรูปหรือชักเงาเข้ามาปรากฏในกระจกได้ต้องมีเครื่องประกอบต่างๆหลายอย่างฉันใด ตาก็ต้องมีเครื่องประกอบให้สำเร็จการเห็นฉันนั้น

จักขุประสาท ปรากฏอยู่ภายในลูกตา มีรูปคล้ายหัวแหวนแต่อ่อนไม่แข็งเหมือนแก้ว ให้สำเร็จการเห็น มีเส้นโยงต่อไปภายในทำนองสายไฟฟ้าที่โยงไปทำธุระอื่น ๆ ต่อไป

โสตประสาท เป็นเส้นวง ๆ อยู่ในหู คล้ายลวดขดในนาฬิกาที่ให้สำเร็จการตีออกเสียงบอกเวลา

ฆานประสาท เป็นเส้นเต็มอยู่ในรูจมูก มีสัณฐานเหมือนกีบแพะ ให้สำเร็จเป็นเครื่องดมกลิ่น

ชิวหาประสาท เป็นเม็ดเล็กๆปรากฏเต็มอยู่บนแผ่นลิ้น มีหน้าที่เหมือนกระดาษซับ คือ ดื่มรสของอาหารให้ปรากฏซึมซาบต่อไป

กายประสาท ปรากฏอยู่ทั่วสรรพางค์กาย เป็นเส้นก็มีเป็นขดก็มี อยู่ใต้ต่อจากผิวหนังลงไป สำหรับรู้สึกร้อนเย็นอ่อนแข็ง เมื่อถูกต้องด้วยกายเป็นต้น

ทั้ง ๕ ประการนี้ เมื่อกล่าวโดยรวมรวมเรียกว่ารูป เพราะอาจเห็นสอบสวนได้ เช่น ผู้ชำนาญในสรีรศาสตร์อาจชี้บอกได้ว่า อะไรซึ่งเมื่อพร้อมเพรียงกันแล้วให้สำเร็จการเห็นได้เป็นต้น ส่วนอายตนะตัวที่ ๖ ที่เรียกว่าใจนั้น เป็นส่วนกายสิทธิ์ เป็นนามธรรมไม่มีรูปร่างหยิบฉวยไม่ได้ แม้แพทย์ผู้สามารถสรีรศาสตร์ก็ไม่สามารถชี้ว่า ใจอยู่ตรงไหน ตำราเก่าแก่จนถึงตำราสรีรศาสตร์ ในบัดนี้ ก็ไม่อาจชี้ตัว

มโน ว่า อยู่ตรงไหนมีรูปร่างอย่างไรได้แน่แท้ ถึงดังนั้นมโน หรือใจนั้นย่อมมีอยู่ ปรากฏอยู่ในคนทุกคน แต่เป็นส่วนกายสิทธิ์ ทำหน้าที่ต่อเรื่องที่มาปรากฏทางตาหูจมูกลิ้นกาย ให้ปรากฏเกิดดับอยู่เป็นธรรมดา เช่นรูปที่เห็นอยู่ แต่รูปนั้นดับสูญเสียแล้วไม่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน รูปนั้นยังมาปรากฏทางใจอยู่ได้เหมือนรูปถ่ายที่ได้ถ่ายแล้วเลิกแล้ว รูปนั้นยังปรากฏในกระจกหรือกระดาษสำเร็จเพราะเครื่องถ่ายรูปฉะนั้น ใจนี้ทำหน้าที่ถ่ายเรื่องต่าง ๆ ที่ได้เห็นได้ยินได้ลิ้มรสได้ถูกต้องแล้วเก็บซ่อนเร้นไว้ตามสภาพตามธรรมดา จึงได้ชื่อว่านามธรรม

เมื่อใจนั้นได้อาศัยอายตนะส่วนไหน เรื่องที่ใจเก็บไว้ก็สำเร็จตามส่วนนั้น เช่นตาเห็นรูป แต่รูปดับสิ้นไปแล้วยังมาปรากฏอยู่ทางใจรูปที่ปรากฏในใจนั้นเรียกธรรมารมณ์ คือเป็นอายตนะภายนอกประการที่ ๖ ที่แปลว่าธรรมอันเกิดกับใจ

ส่วนที่เป็นปัจจุบันเช่นเห็นรูปปรากฏอยู่ รูปนั้นยังคงอยู่ไม่ดับเลิกไป ความรู้เช่นนั้นเรียกจักขุวิญญาณ ได้ฟังเสียงในปัจจุบันเรียกโสตวิญญาณ ได้ดมกลิ่นเรียกฆานวิญญาณ ได้ลิ้มรสเรียกชิวหาวิญญาณ ถูกต้องกายในปัจจุบันเรียกกายวิญญาณ เกิดความรู้ทางใจในปัจจุบันเรียก มโนวิญญาณ

ในเมื่ออายตนะภายนอกภายในกับวิญญาณ ๓ ประการนี้ชุมนุมเข้าด้วยกัน คือ ๓ ส่วนนี้ประจวบกันเข้าเรียกว่าสัมผัส จำแนกออกตามประเภทของอายตนะ ประจวบทางตาเรียกจักขุสัมผัส ทางหูเรียก

โสตสัมผัส ทางจมูกเรียกฆานสัมผัส ทางลิ้นเรียกชิวหาสัมผัส ทางกายเรียกกายสัมผัส ทางใจเรียกมโนสัมผัส

สัมผัสนั้นเป็นเหตุให้เกิดเวทนา คือความเสวยอารมณ์เป็นสุขบ้างทุกข์บ้าง ไม่สุขไม่ทุกข์บ้าง เวทนาที่เกิดเพราะจักขุสัมผัสเรียกจักขุสัมผัสสชาเวทนา และมีชื่อว่าโสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนาตามอายตนะนั้น ๆ

เมื่อเวทนาปรากฏขึ้น สัญญาความหมายรู้ก็ย่อมปรากฏขึ้นรับรองเรื่องเหล่านั้นไว้กำหนดบันทึกไว้ตามประเภทของอายตนะ เมื่อเสร็จมาจากตาอันได้เห็นรูป รู้ได้ด้วยวิญญาณ แล้วต่อผลให้เกิดขึ้นเป็นสัมผัส เวทนา สัญญา นี้เรียกว่ารูปสัญญา คือ สัญญาจำรูป ถ้ารู้ทางหูฟังเสียงเรียกศัพท์สัญญาตามลำดับ เป็นฆานสัญญา รสสัญญา โผฏฐัพพสัญญา และธัมมสัญญาคือจำเรื่องที่เกิดกับใจ

สัญญานี้เป็นเหตุให้เกิดเจตนาความคิดถือเอาว่าอะไรดีอะไรชั่วนั่นชอบนี่ไม่ชอบเป็นต้น อาการที่ใจคิดอ่านได้ตั้งต้นแต่เห็นว่าดีว่าไม่ดีเหล่านี้ มีขึ้นเพราะอายตนะภายในภายนอก วิญญาณ สัมผัส เวทนา และสัญญา ทำให้เกิดเจตนาดังกล่าวแล้ว

เมื่อเจตนาเกิดขึ้นทำธุระตามหน้าที่ก็ย่อมมีตัณหา วิตก วิจาร ความคิดนึกต่อ ๆ ไปวนเวียนเป็นสังสารวัฏฏ์ ด้วยอำนาจมโนคือใจเป็นต้นเรื่องที่เรียกว่ามนายตนะ ท่านจึงอุปมามโนเหมือนแมลงมุมที่ชักใยไว้แล้วตัวมันก็อยู่ที่ศูนย์กลางของใย เมื่ออะไรมากระทบ เช่นแมลงบินหรือใบไม้ปลิวมาติดใยมันจะต้องออกไปดู คือทำการรับรู้ว่า

อะไรกินได้หรือไม่ แล้วกลับสู่ที่เดิม อายตนะภายนอกคือ รูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้นเหมือนสิ่งที่มาติดใยแมลงมุม เช่นอาการที่รูปมาปรากฏทางตา ใยที่แมลงมุมชักขึ้นไว้เหมือนตาหูจมูกลิ้นกาย ส่วนใจนั้นเหมือนตัวแมลงมุม คอยรับรู้เรื่องในวงเขตของใยที่แมลงมุมชักไว้

เหตุนี้ ทางพระศาสนาจึงต้องการให้คนซึ่งต้องอาศัยต้องอยู่ต้องเกิดต้องตายกับอายตนะ คือ อยู่ด้วยกันกับอายตนะมาตั้งแต่ไหน ๆ ควรเป็นผู้เข้าใจอายตนะ เหมือนเป็นทรัพย์อันหาค่ามิได้ หรือเหมือนที่ดินหรือประเทศ อันผู้ปกปักรักษาได้ไว้ต้องมีความรอบรู้ แล้วรักษาป้องกันภัยอันตรายทำนุบำรุงให้เจริญ หรือเหมือนมารดาบิดาเลี้ยงบุตรธิดาต้องรู้รอบคอบเพื่อทำการบำรุงคุ้มครอง คนที่มีตาหูจมูกลิ้นกายใจไว้ก็ต้องรู้เรื่องของอายตนะนั้น ๆ ตั้งต้นแต่รู้ว่าตาเห็นได้ด้วยเครื่องประกอบอย่างไร ตลอดจนรู้ว่าอายตนะเหล่านั้นเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดผลคือสัมผัส เวทนา สัญญา เจตนา ตัณหา วนเวียนต่อเนื่องสืบต่อกันดุจลูกโซ่ เช่นนี้เรียกว่าได้เป็นผู้รู้เรื่องของอายตนะ

เราผู้มีอายตนะ ควรศึกษาให้รู้ทางได้ทางเสียของอายตนะ พยายามบำบัดโทษอันเกิดเพราะอายตนะ ใช้อายตนะให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ตามกำลังความสามารถ ก็ชื่อว่าได้ผลคือถือเอาสารประโยชน์จากอายตนะ เหมือนคนมีทรัพย์รู้จักใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ฉะนั้น

๙ ก.ย. ๗๘

เรื่องสันโดษ

วันนี้จะกล่าวเรื่องสันโดษ ที่ท่านรวบรวมไว้ในนวโกวาทเป็นลักษณะตัดสินธรรมวินัยข้อ ๕ เป็นนาถกรณธรรมข้อ ๘ เป็นกถาวัตถุข้อ ๒ คือสันตุฏฐิกถา สมควรที่ผู้ศึกษาจะพึงทำความเข้าใจไว้ เพื่อบำเพ็ญปฏิบัติให้สำเร็จประโยชน์แก่ตน

สันโดษนั้นแปลตามศัพท์ว่า ความยินดีด้วยของที่มีอยู่ ได้แก่อาการของใจที่น้อมนิยมในสิ่งอันตนได้ไว้แล้ว ไม่มีความจืดจาง ไม่เห็นเป็นเลวไม่เห็นเป็นไม่สมควร รู้จักปลอบใจของตัวให้นิยมชมชื่นในสิ่งที่ได้ไว้แล้วนั้น กล่าวโดยเนื้อความได้แก่อาการที่รู้สึกพอเป็นเครื่องบำบัดความทะเยอทะยานดิ้นรนแห่งใจอันให้คิดแส่หา จนเป็นเหตุให้ประพฤติผิดทาง เป็นคุณสมบัติที่ปลุกใจผู้บำเพ็ญสันโดษให้เป็นผู้พยายามบากบั่นซื่อตรงสุจริต ในอันประกอบกิจหาเลี้ยงชีวิตบ้าง ในอันจะทำธุระตามหน้าที่ของตนบ้าง ในอันจะรักษารายได้ทุกสิ่งทุกประการบ้าง

คนไม่มีสันโดษมักเป็นคนจืดจางง่าย แล้วปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านทะเยอทะยานจับจดอยู่ร่ำไป ได้แล้ว มีแล้ว ยังรู้สึกไม่เพียงพอ หรือ

ไม่พอใจในรายได้นั้นๆ ความไม่สันโดษจึงเป็นไปเพื่อทุกข์ยากลำบากหาเวลาสิ้นสุดมิได้

คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น มีความสันโดษเป็นเครื่องวินิจฉัย ถ้าคำสอนอันใดไม่เจือด้วยสันโดษ คำสอนนั้นไม่ควรเรียกว่าเป็นคำสอนของพระบรมศาสดา

สันโดษที่บุคคลบำเพ็ญขึ้นไว้ ย่อมเป็นเครื่องอุ้มชูน้ำใจของบุคคลนั้นให้ได้ความมั่นใจในความเป็นอยู่ในฐานะ ในภูมิชั้นของตน ชวนให้รู้สึกว่ามีราคาค่างวดเหลือล้น เหมือนคนได้ทรัพย์อันมีราคามากมายไว้ เขาย่อมได้ความมั่นใจในทรัพย์สมบัตินั้นฉันใด สันโดษที่มีขึ้นในใจผู้ใด ก็ทำใจผู้นั้นให้มั่นขึ้นฉันนั้น สันโดษจึงได้ชื่อว่านาถกรณธรรม คือธรรมเครื่องทำที่พึ่ง

นอกจากนี้ถ้าได้มีการปรารภพูดถึงรำพึงถึง ให้เห็นคุณสมบัติของตัวสันโดษว่าอำนวยประโยชน์แก่ตนอย่างไร ก็ย่อมเป็นไปเพื่อความนิยมนับถือสันโดษนั้น ท่านจึงจัดสันโดษว่าเป็นสันตุฏฐิกถาในจำพวกถ้อยคำที่ควรพูดถึง ควรปรารภ ควรสนทนากัน

ผู้ศึกษาเรื่องสันโดษ นอกจากจะเข้าใจโดยนัยนี้ ยังควรทราบว่าสันโดษมีประเภทต่างกันอย่างไร

สันโดษที่เกิดเพราะปรารภเครื่องบริโภคใช้สอย คือ

๑. เครื่องนุ่งห่ม

๒. อาหารเครื่องบริโภค

๓. ที่อยู่ที่อาศัย

๔. ยาสำหรับบำบัดโรค

ความพอใจในเครื่องอาศัย ๔ อย่างนี้ ได้ชื่อว่าสันโดษ ๔ เพราะมีเครื่องอาศัย ๔ อย่างเป็นเครื่องประกอบให้สันโดษปรากฏขึ้นตามส่วนแห่งเครื่องอาศัยนั้น ๆ

เมื่อยินดีตามรายได้แห่งสิ่งเครื่องอาศัย ได้เท่าใดก็ยินดีเท่านั้น ได้มากก็ยินดีมาก ได้น้อยก็พอใจ แต่น้อยดังนี้เรียกยถาลาภสันโดษ คือยินดีตามรายได้เป็นเครื่องสกัดกั้นปราบปรามอภิชฌาวิสมโลภ ความละโมภอยากได้ไม่เลือกทาง ให้เป็นผู้ตั้งหน้าพยายามแสวงหาเครื่องบริโภคเครื่องอาศัยในทางที่ชอบ สำเร็จเป็นสัมมาอาชีวะ คือเป็นธรรมมีอุปการะให้ผู้มีสันโดษตัวนี้บำเพ็ญสัมมาอาชีวะขึ้นได้ ให้เป็นผู้พยายามหมั่นประกอบในกิจเครื่องเลี้ยงชีวิตโดยชอบธรรม

เมื่อปรารภกำลังของตัว เช่นกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังความรู้ความสามารถเป็นต้น แล้วปลอบใจของตนให้ยินดีตามควรแก่กำลังนั้น ๆ ตัวนี้เรียกยถาพลสันโดษ คือยินดีตามกำลัง ย่อมเป็นเหตุเป็นที่ตั้ง เป็นปทัฏฐานให้ผู้มีสันโดษตัวนี้ รู้จักประมาณในการแสวงหาในการรับ ในการบริโภค เป็นเครื่องปราบปรามห้ามกันความไม่รู้จักประมาณ ไม่รู้จักพอดี อันจะทำคนให้ประพฤติตนไม่สามารถตั้งอยู่ในขอบเขตหรือวงแห่งความประพฤติอันดีอันชอบได้ สำเร็จเป็นธรรมิกอุบายให้รู้จักพิทักษ์รักษากำลังที่ตนได้ไว้แล้วนั้นตามสมควรอย่างไรส่วนไหนควรงดเว้นก็จะได้งดเว้น ส่วนไหนควรเพิ่มพูนก็จะได้เพิ่มพูนบำเพ็ญไม่ท้อถอยทอดธุระเสีย

เมื่อปรารภถึงธรรม ตั้งต้นแต่ตนมีกรณียกิจ คือหน้าที่ต้องทำอย่างไร สูงขึ้นไปจนถึงเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน แล้วน้อมใจปรารภถึงรายได้ทุกประการ ให้เห็นว่าไหนควรแก่ตนไหนไม่ควรแก่ตน เพราะคนที่มีเพศภูมิต่างกันเป็นต้น จะบริโภคทำกิจทุกสิ่งให้เหมือนกันย่อมไม่ได้บรรพชิตเว้นจากบริโภคใช้สอยบางอย่าง จึงจะชื่อว่าเป็นผู้ประพฤติสมควร สตรีต้องเว้นบริโภคใช้สอยบางสิ่งจึงจะปรากฏเป็นสุภาพสตรี บุรุษต้องเว้น บริโภคใช้สอยบางสิ่งบางอย่างจึงจะเรียกได้ว่าสุภาพบุรุษ ความเป็นผู้รู้จักว่าไหนควรไหนไม่ควรแล้วบริโภคเครื่องใช้เครื่องอาศัยให้สมควรดังนี้เรียกว่ายถาสารุปสันโดษ เป็นเครื่องประคับประคองพิทักษ์รักษาผู้สันโดษนั้น ให้มั่นอยู่ในหน้าที่และในธรรมปฏิบัติ เป็นเครื่องขจัดความปฏิบัติลักลั่น ความรักษาหน้าที่ด้วยไม่สะเพร่ารอบคอบเป็นเหตุให้ประกอบการงานโดยซื่อตรงสุจริตเรียบร้อยเสมอต้นเสมอปลาย ให้เป็นคนสามารถอาจทำตนให้เป็นธรรมาธิปตัย คือมีธรรมเป็นใหญ่เหนือตน ดุจทารกได้อาศัยผู้ใหญ่ที่ดีประคับประคองถนอมเลี้ยง ให้เป็นไปเพื่อความปลอดภัย จนถึงได้รับความสุข ความเจริญ ความรู้ ความสามารถโดยลำดับฉะนั้น

สันโดษ ๓ ประการเบื้องปลายนี้ เมื่อเป็นไปในปัจจัย ๔ ตามที่กล่าวแล้ว ก็มีชื่อเป็น ๑๒ ประการ เมื่อหมายถึงผู้ครองเรือน มีครอบครัวเคหสถานที่มีคนเกี่ยวข้องเช่นเป็นสามีภรรยากันแล้วปลอบใจของตนให้รักใคร่นิยมนับถือยินดีสนิทสนมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เสมอต้นเสมอปลายเมื่อแรกเคยเป็นอย่างไร ก็ปลอบใจของตนให้ดำรงคงที่ไม่แปรปรวนยักย้าย รักษาความสนิทสนมนั้นไว้ได้จนชีพสลายความพอใจในคู่ครองเช่นนี้ เรียกว่าสทารสันโดษ คือยินดีด้วยคู่ครองของตน

เป็นสันโดษสำหรับคนที่มีคู่ครอง เช่นสามียินดีรักใคร่ในภรรยาของตน ไม่มีอาการกลับกลาย ภรรยาก็รักใคร่นับถือชื่นชมในสามีไม่จืดจาง สันโดษตัวนี้เป็นคุณธรรมสามารถอำนวยความเป็นอยู่ของครอบครัวให้ราบรื่น ร่วมสุขร่วมทุกข์กันได้เป็นอย่างดี สำเร็จเป็นวิธีปกครองน้ำใจกันให้สนิทสนมกลมกลืน ก่อให้เกิดความเคารพรักใคร่กันในระหว่างครอบครัวนั้น ๆ ยั่งยืนไม่แปรผัน เมื่อสามารถหล่อเลี้ยงตัวสันโดษให้ขยายวงกว้างออกไปในระหว่างหมู่คณะ ถ้าบุคคลที่เกี่ยวข้องกันต่างมีสันโดษยินดีนับถือรักใคร่กันเสมอต้นเสมอปลาย ทำนองเดียวกับสามีภรรยา แม้จะต่างกันโดยเพศโดยชั้นหรือโดยหน้าที่ แต่มีความเป็นอยู่เสมอกันโดยคุณธรรม เช่นคนที่อยู่ร่วมประเทศกัน ถ้าคนเหล่านั้นรู้จักบำเพ็ญพิทักษ์รักษาแผ่สันโดษต่อกัน ทำนองสามีภรรยาที่อยู่ดีกินดีไม่รู้จักจืดจางต่อกันจนวันตาย ตัวสันโดษนั้นย่อมสำเร็จเป็นเครื่องป้องกันการประทุษร้ายเบียดเบียนทะเลาะวิวาทกัน สามารถคุ้มครองครอบครัวหมู่คณะตลอดจนคนที่อยู่ร่วมกันตามขอบเขต ที่ปรากฏเป็นชาติเป็นโรคให้เกื้อกูลกันและกันด้วยสามัคคี

ด้วยเหตุนี้ สันโดษตัวเดียวเท่านั้น เมื่อบุคคลสามารถบำเพ็ญได้เป็นอย่างดี ย่อมสำเร็จเป็นบุญกุศล เป็นเครื่องคุ้มครองพิทักษ์รักษาน้ำใจของตนให้เว้นจากความทะเยอทะยานอยากได้ไม่เลือกทาง เป็นเครื่องปรุงแต่งสกิดชวนใจให้พยายามบากบั่นแสวงหาเครื่องเลี้ยงชีวิตในทางชอบแล้วรู้จักประกอบกิจประคองใจ ให้รู้จักหลบหลีกจากเวรภัยอันจะเกิดมีขึ้นต่อกัน สันโดษเป็นเครื่องปราบปรามตัณหาความทะเยอทะยานดิ้นรน กับทั้งอภิชฌาวิสมโลภ คือความละโมภอยากได้ไม่เลือกทาง ซึ่งเป็นความชั่วร้ายทางใจ สันโดษจึงเป็นมรรคข้อปฏิบัติเพื่อดับ

ทุกข์ได้ตามส่วนตามกำลังของตน พระพุทธศาสนาจึงเชิดชูตัวสันโดษว่าเป็นลักษณะตัดสินธรรมวินัย คำสอนใดถ้าไม่เจือปนด้วยสันโดษควรรู้ได้ว่านั่นไม่ใช่คำสอนของพระพุทธเจ้า และสรรเสริญว่าเป็นนาถกรณธรรม เครื่องทำใจให้ได้ความพากพูมความเชื่อใจในรายได้ของตน ยิ่งได้ปรารภพูดถึงตัวสันโดษ พร้อมด้วยรู้เหตุผลคุณประโยชน์ของสันโดษว่าดีอย่างไร ก็ยิ่งเป็นเครื่องชวนใจให้นิยมบำเพ็ญ ให้ใจของตนแลเห็นเรื่องสันโดษเนื่องด้วยเครื่องอาศัย คือสันโดษในปัจจัย ๔ และสันโดษ ๓ ประการ คือยถาลาภสันโดษ ยถาพลสันโดษ ยถาสารุปสันโดษ ถ้ามีครอบครัวเช่นมีสามีหรือภรรยา เมื่อได้ประคองใจให้รักใคร่นิยมชมชื่นในคู่ครองเสมอต้นเสมอปลายก็ได้ชื่อว่าได้บำเพ็ญสัน-โดษ ซึ่งมีลักษณาประเภทตามที่กล่าวมาฉะนี้

๑๑ ก.ย. ๗๘

เรื่องโพชฌงค์

หากจะมีผู้ถามว่าพระพุทธเจ้าของพวกเราได้ทรงอาศัยเครื่องอุปกรณ์อย่างไรเป็นเครื่องประกอบพระองค์ให้ทรงบรรลุพระโพธิญาณ สำหรับเป็นพระพุทธเจ้า ทรงสมบูรณ์เต็มเปี่ยมอยู่ด้วยพระคุณโดยย่อเป็น ๓ ประการคือ พระปัญญาคุณ ได้แก่ความรอบรู้อันเป็นเหตุให้ถึงความบริสุทธิ์ และพระบริสุทธิคุณคือความหมดจากกิเลสกับทั้งวาสนาด้วยประการทั้งปวง และพระมหากรุณาคุณคือพระอัธยาศัยที่ทรงสงสารสัตวโลก เป็นเหตุให้พระองค์ทรงทนลำบากตรากตรำแม้จะยากเท่ายากสักปานไร ก็ทรงขวนขวายเพื่อให้เวไนยชนได้สดับพระพุทธโอวาทแล้วปฏิบัติตามเพื่อล่วงพ้นจากกิเลสน้อยใหญ่จนถึงพ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทรงประดิษฐานพุทธศาสนาให้สำเร็จเป็นคุณประโยชน์สืบมาจนถึงกาลนี้ ก็ควรจะตอบคำถามนี้ได้โดยย่อว่า พระพุทธเจ้าทรงค้นพบธรรม ๗ ข้อ ซึ่งรวมเรียกว่าโพชฌงค์ ต่างมีกำลังแต่งจิตให้ได้ตรัสรู้อริยมรรคอริยผล ธรรม ๗ ข้อนี้ คือ

๑. สติ ความระลึกได้

๒. ธัมมวิจยะ ความเลือกเฟ้นธรรมน้อมนำมาบำเพ็ญ

๓. วิริยะ ความกล้ากายกล้าใจ

๔. ปีติ ความอิ่มกายอิ่มใจ

๕. ปัสสัทธิ ความสงบกายสงบอารมณ์

๖. สมาธิ ความตั้งใจมั่น

๗. อุเปกขา ความวางเฉยได้

ธรรม ๗ ข้อนี้ที่ได้ชื่อว่าโพชฌงค์แต่ละอย่าง ๆ ก็เพราะเป็นองค์สมบัติแต่งจิตใจให้เกิดความรู้ความเห็นตามความเป็นจริงในเรื่องของสังขาร เป็นเครื่องปลดเปลื้องใจให้สลัดสละละทิ้งอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นที่ใจเคยไปยึดไว้นั้นให้เสื่อมสูญดับไป พระพุทธเจ้าทรงค้นได้ซึ่งธรรม ๗ ข้อนี้เป็นเครื่องอุปกรณ์ แล้วทรงบำเพ็ญพยายามบากบั่นต่อไปโดยลำดับจนได้บรรลุพระญาณ ๓ ประการ มีบุพเพนิวาสานุสสติญาณเป็นต้น ในที่สุดก็ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า หากว่าพระพุทธเจ้าของเราไม่มีโพชฌงค์ ๗ เป็นเครื่องอุปกรณ์ หรือมีแต่ไม่ครบ ๗ ประการ ก็ไม่สามารถจะทำพระองค์ให้บรรลุพระโพธิญาณ กล่าวคือเป็นพระพุทธเจ้าสำเร็จเป็นอย่างดีได้

อันคนจะประกอบการงานให้สำเร็จ ที่ปรากฏว่าเป็นอย่างดีแม้แต่การปรุงอาหารบางชนิดถ้าไม่มีเครื่องประกอบหรือมีเครื่องปรุงไม่พร้อมพรั่งการปรุงอาหารนั้นก็สำเร็จเรียบร้อยไม่ได้ ผู้หมายความสำเร็จทุกอย่างที่ยิ่งกว่านั้น ล้วนแต่ต้องอาศัยเครื่องประกอบเครื่องอุปกรณ์ตามส่วนของกิจการ ๆ จึงจะสำเร็จได้ พระพุทธเจ้าของเราก็เช่นเดียวกัน เพราะทรงค้นแสวงหาได้ซึ่งโพชฌงค์ ๗ แล้วทรงบำเพ็ญโพชฌงค์ ๗ ประการนั้นขึ้นไว้ให้ทำหน้าที่พร้อมเพรียงกัน กล่าวคือทรงทำพระองค์ให้มีพระสติสม่ำเสมอ ปรารภกายเป็นต้นเป็นอารมณ์ แล้วทรงใคร่ครวญสอบสวนพิจารณาข้อความนั้นว่าไหนควรละเสีย ไหนควรรักษาบำเพ็ญให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป เมื่อทรงตระหนักแน่ในข้อความนั้น ๆ แล้ว ก็มิได้ท้อถอยทอดธุระทรงกล้าพระหฤทัยพอที่จะทรงบากบั่น

บำเพ็ญและละสิ่งที่ควรละ จนเป็นเหตุให้ได้ความปรีดาปราโมทย์อิ่มพระหฤทัย ในเพราะความเพียรที่ทรงบำเพ็ญแล้วเป็นอย่างดี จนทรงสามารถทำความสงบจากอารมณ์บางส่วนบางประการและทั้งสงบเวทนา สัญญา สังขาร อันเป็นส่วนที่ไม่ต้องการ สำเร็จเป็นปัสสัทธิมีพระหฤทัยแน่วแน่ดิ่งลงในกระแสแห่งธรรมจนได้พระปรีชาอันเป็นผลเกิดจากสมาธิเห็นแจ้งชัดในกองสังขารซึ่งมีอาการจริงเพียงไร แล้วทรงทำพระหฤทัยให้เฉยอยู่ไม่ยินดียินร้าย ทรงอาศัยสังขารเป็นเครื่องปรุงให้เกิดพระปรีชาญาณรู้เห็นสังขารตามที่เป็นจริง โดยแจ้งชัดด้วยอำนาจพระอุเบกขา รวมเรียกว่าโพชฌงค์ ๗ ประการ พระพุทธเจ้าจึงได้บรรลุพระญาณ ๓ ประการ มีปุพเพนิวาสานุสสติญาณเป็นต้นดังกล่าวแล้ว

เหตุนี้เราผู้นับถือพุทธศาสนา จงเป็นผู้ตระหนักแน่ว่าการสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า หรือพระพุทธเจ้าเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นได้ ก็เพราะพระองค์ทรงสมบูรณ์ด้วยธรรม ๗ ข้อนี้ มีสติเป็นต้นที่รวมเรียกว่าโพชฌงค์ ทำนองเดียวกับคนบางคนจะปรากฏมีชื่อเสียงโด่งดังขึ้นโดยฐานได้รับความยกย่องของชุมนุมชน หรือคนที่ได้รับความยกย่องมีเกียรติยศปรากฏในตำแหน่งหน้าที่หรือในความรู้ศิลปวิทยา หรือฝ่ายทางพุทธศาสนาเช่นเป็นพระ เณร อุบาสก อุบาสิกา ก็เพราะท่านเหล่านี้ต่างมีธรรมเป็นเครื่องปรุงแต่งให้ผู้นั้นมีชื่อเรียกได้อย่างนั้น ถ้าผู้นั้นไม่มีธรรมเป็นเครื่องประกอบพร้อมบริบูรณ์ เช่นพระรูปใดไม่มีธรรมวินัยก็ไม่สามารถเป็นพระได้ ฝ่ายทางคฤหัสถ์ก็เหมือนกันที่จะปรากฏเป็นนักเรียน ๆ ได้ชั้นนั้น ๆ ก็เพราะได้ศึกษา หรือที่สูงขึ้นไปโดยตำแหน่งเช่นเป็นอธิบดี รัฐมนตรี คุณสมบัติเหล่านี้ จะมีขึ้นได้ ก็เพราะอาศัยอุปกรณ์อันทำให้ท่านเหล่านั้นได้ประสบผล ถ้าไม่มีอุปกรณ์

เพียงพอตั้งต้นแต่ไม่มีความรู้สมกับตำแหน่ง ก็ไม่สามารถครองตำแหน่งรักษาไว้ให้ยืนยาวได้ พระพุทธเจ้าก็เหมือนกัน ถ้าไม่ทรงสมบูรณ์ด้วยโพชฌงค์ ๗ นี้พระองค์ก็เป็นพระพุทธเจ้าไม่ได้

ด้วยเหตุนี้ในพระบาลีจึงสรรเสริญโพชฌงค์ ๗ ว่าเป็นเหมือนแก้ว ๗ ประการ ที่ให้คนผู้สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการนั้น ถึงความสำเร็จเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ์ ตามพระบาลีนั้นแสดงว่าคนซึ่งประกอบพร้อมด้วยแก้ว ๗ ประการขณะใด ก็มีอำนาจวาสนาบารมีพิเศษปรากฏเกียรติว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ์ขึ้นในขณะนั้นทันที แก้ว ๗ ประการนั้นคือ

๑. จักร์แก้ว
๒. ช้างแก้ว
๓. ม้าแก้ว
๔. ดวงแก้วมณี
๕. นางแก้ว
๖. ขุนคลังแก้ว
๗. ขุนพลแก้ว*

เมื่อแก้ว ๗ ประการนี้บริบูรณ์ในผู้ใด ผู้นั้นก็ได้รับความยกย่องยำเกรงเคารพนบนอบ สักการะว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ์ ในพระบาลีจึงอุปมาโพชฌงค์ ๗ ว่า สติเหมือนจักร์แก้ว สามารถปราบปรามกิเลสน้อยใหญ่ในทิศานุทิศอันจะเกิดขึ้นเบียดเบียนบีฑาให้พินาศได้ ธัมมวิจยะเหมือนช้างแก้ว วิริยะเหมือนม้าแก้ว ปีติเหมือนดวง

* บาลีว่า ๑. จักกรตนะ ๒. หัตถิรตนะ ๓. อัสสรตนะ ๕. มณีรตนะ ๕. อิตถีรตนะ ๖. คหปติรตนะ ๗. ปริณายกรตนะ. สํ. มหาวาร. ๑๓๘

แก้วมณีที่มีไว้สำหรับอธิษฐาน เมื่อต้องการอะไร ก็อธิษฐานเอาจากดวงแก้วได้สำเร็จทุกสิ่งทุกประการ ปีติสัทธิเหมือนนางแก้วซึ่งทำหน้าที่บริหารพระเจ้าจักรพรรดิ์ เป็นต้นว่าเวลาร้อนให้ได้ความเย็น เวลาเย็นก็ให้ได้ความอุ่น อำนวยความสุขแด่พระเจ้าจักพรรดิ์เป็นนิตยกาล สมาธิเหมือนขุนคลังแก้วที่แสนสามารถ อาจแสวงหาพรัพยสมบัติมารวบรวมไว้ให้สำเร็จ การใช้สอยบริโภคและอาศัยโดยสะดวกทุกสิ่งทุกประการ อุเปกขาสัมโพชฌงค์เหมือนขุนพลแก้ว คือจอมพลซึ่งทำหน้าที่อาสาปราบปรามปัจจามิตรทุกทิศานุทิศให้ถึงความปราชัย คนซึ่งสมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ์ฉันใด พระพุทธเจ้าเมื่อทรงพร้อมพรั่งด้วยโพชฌงค์ก็ได้เป็นพระพุทธเจ้าฉันนั้น

ความสมบูรณ์ทั้ง ๒ ประการที่กล่าวนี้ อาจเป็นเครื่องเตือนใจให้พิจารณาถึงความสมบูรณ์ของตน ๆ เช่นเราทุกคนเป็นผู้มีตา หู จมูก ปาก กาย ใจ ชีวิต รวมเป็น ๗ ประการที่รวมอยู่ในเรานี้ เป็นของมีค่าอันประเสริฐ เราได้ไว้ด้วยบุญกุศลวาสนาบารมีในปางก่อน อุปถัมภ์ค้ำชูให้มีอยู่พร้อมบริบูรณ์ไม่บกพร่อง เช่นมีหูฟังเสียงได้ตลอดจนมีกายเดินได้ทำธุระได้ ใจนึกรู้สึกว่าดีว่าชั่วได้ ตลอดจนมีชีวิตความเป็นอยู่ เราจึงเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสิ่งเครื่องประกอบเป็นอุปกรณ์ให้บำเพ็ญประโยชน์ที่ไม่สุดวิสัยได้ เมื่อระลึกถึงพระเจ้าจักรพรรดิ์ว่าสมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการแล้ว ก็สำเร็จเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ์ ทรงบำเพ็ญประโยชน์น้อยใหญ่ตามสมควรแก่ฐานะของพระองค์ แม้พระพุทธเจ้าเมื่อทรงสมบูรณ์ด้วยโพชฌงค์ ๗ ก็ทรงสามารถบำเพ็ญพระโพธิญาณสำเร็จ

แล้วยังมีพระหฤทัยอันเปี่ยมด้วยพระมหากรุณา ทรงระลึกถึงเวไนยชนตลอดจนคนที่จะเกิดภายหลัง ทรงหวังให้คนเหล่านั้นล่วงพ้นทุกข์ยากลำบาก ได้ประสบความสุขความสงบเป็นผล จึงทรงอดทนตรากตรำลำบากประกาศพุทธศาสนาแต่งตั้งไว้ให้สำเร็จประโยชน์จนถึงกาลนี้ เป็นอุทาหรณ์เตือนใจให้เราซึ่งมีอุปกรณ ๗ เหมือนกันดังกล่าวแล้ว พยายามขวนขายเพิ่มเติม อบรมธรรม ๗ ประการมีสติเป็นต้น ซึ่งเรียกว่าสัม-โพชฌงค์นั้น ๆ ให้สำเร็จเป็นเครื่องอุปกรณ์เพื่อบรรลุความสำเร็จแห่งกิจการ เช่นนี้แล้วการศึกษาเรื่องโพชฌงค์ก็ย่อมมีประโยชน์แก่ตนตามสมควรแก่การที่จะบำเพ็ญขึ้นได้

นอกจากนี้ ควรจะรู้เรื่องโพชฌงค์ต่อไปว่ายังเป็นธรรมิกอุบายให้ผู้น้อมนิยมนับถือ ปฏิบัติแม้ได้ฟังเรื่องของโพชฌงค์ให้ใจน้อมไปตามก็อาจบำบัดความทุกข์ลำบาก เช่นเจ็บไข้ไม่สบายให้หายได้ทันที ดังมีเรื่องเล่าว่าพระโมคคัลลานะและพระมหากัสสปะอาพาธหนัก พระพุทธ-เจ้าได้ทรงสวดโพชฌงค์ให้ฟัง เมื่อพระโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะได้ฟังแล้วก็หายจากอาพาธ ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงประชวร ทรงแนะนำให้พระจุนทะสวดโพชฌงค์นี้ให้ทรงฟังก็หายจากพระโรคาพาธ เหตุนี้ โพชฌงค์จึงเป็นธรรมอย่างสำคัญ เป็นที่เคารพนิยมของผู้นับถือพุทธศาสนาจนถึงกับเวลาเจ็บไข้จวนจะตายเห็นกันว่าไม่มีทางจะคืนคลาย วงศ์ญาติผู้นับถือรักใคร่ก็นิยมนิมนต์พระมาสวดดังที่เรียกกันว่านิมนต์สวดไข้ คือสวดโพชฌงค์ ๗ นี้ แสดงว่าโพชฌงค์เป็นธรรมศักดิ์สิทธิ์ แม้เวลาเจ็บหนักจวนสิ้นชีพก็นิยมฟังหรือให้พระสวดเพื่อความสวัสดี

เมื่อได้รู้จักโพชฌงค์ตามแบบฉบับแล้ว ยังควรเข้าใจพร้อมด้วยอุปมาอุปมัยดังกล่าวแล้วและควรทราบด้วยว่าโพชฌงค์ศักดิ์สิทธิ์เพียงไรดังอุทาหรณ์ที่ได้ยกขึ้นแสดง ถ้าหากมีการป่วยไข้ในครอบครัวประสงค์จะสวดมนต์จะได้มีความรู้เรื่องที่จะปฏิบัติ การศึกษาพุทธ-ศาสนาก็จะได้ชื่อว่าเป็นผลแก่ตน รู้จักว่าโพชฌงค์เป็นธรรมมีประโยชน์เป็นที่นิยมเพียงไร จะได้เลื่อมใสพยายามศึกษาเพิ่มพูนให้รู้และปฏิบัติในเรื่องของโพชฌงค์ให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นแก่ตนตามเนื้อความที่ได้บรรยายมานี้

๑๓ ก.ย. ๗๘

พละหรืออินทรีย์ ๕

นักปราชญ์โดยมากพิจารณาเห็นว่า ความเป็นอยู่ของคนตั้งแต่เอกชนคือคนๆ เดียว หรือคนที่รวมกันอยู่เป็นหมู่คณะเช่นในครอบ-ครัวหนึ่ง กว้างขวางออกไปจนถึงรวมกันเป็นประเทศและโลกเป็นที่สุด คนเหล่านั้นต้องเป็นผู้มีกำลัง จึงจะสามารถตั้งตัวให้ได้ความผาสุกราบรื่นเยือกเย็นปลอดจากภัยพิบัติอันตราย ถ้าไม่มีกำลังหรือหย่อนกำลังหรือมีกำลังไม่พร้อมพรั่ง ก็ยากที่จะหวังความสุขความปลอดภัยหรือหวังผลในเบื้องหน้าที่ตนปรารถนาให้สำเร็จสมประสงค์ได้ เมื่อได้เป็นผู้สะสมก่อสร้างกำลังขึ้นไว้ให้ถูกต้องตามส่วน ก็ย่อมจะสำเร็จเป็นเครื่องประสบผลที่ตนปรารถนา เพราะเหตุนี้ นักปราชญ์เหล่านั้นจึงได้ชักนำผู้อื่นให้ประกอบเหตุเพื่อเกิดกำลังหลายอย่างหลายประการ

คำว่ากำลังนั้น แปลว่าความแข็งแรงหรือความไม่หวั่นไหว สิ่งใดที่แข็งแรงที่มีอาการไม่หวั่นไหว สิ่งนั้นได้ชื่อว่ากำลัง กำลังที่ปราชญ์โดยมากนิยมแสวงหา กล่าวโดยประเภทที่พอจะเห็นได้คือ ๑. กำลังทรัพย์ ๒. กำลังพวกพ้องบริวาร ๓. กำลังกาย ๔. กำลังความรู้ ๕. กำลังใจ

วิธีชักนำให้หมั่นทำมาหากิน เป็นอุบายให้เกิดกำลังทรัพย์ วิธีชักนำให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อุปถัมภ์ค้ำชูช่วยเหลือกัน เป็นอุบายให้เกิดกำลังพวกพ้องบริวาร วิธีออกแรงใช้กำลังกายอย่างที่เรียกว่าพลศึกษาหรือบำรุงอนามัย เป็นอุบายให้เกิดกำลังกาย วิธีจัดการให้เล่าเรียน

ศึกษาตลอดจนฝึกอบรมให้ชำชองในศิลปวิทยาตามประเภท เป็นเหตุให้เกิดกำลังความรู้ความสามารถองอาจในกิจการงานตามหน้าที่ วิธีที่สอนให้น้อมนึกระลึกถึงสิ่งที่สำคัญ เช่นสอนให้นึกถึงให้เคารพต่อชาติศาสนา พระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญ เช่นนี้เป็นอุบายเพิ่มพูนให้เกิดกำลังใจ

เมื่อผู้ใดประกอบเหตุอันเป็นทางเกิดแห่งกำลังนั้น ๆ ให้คู่ควรและพอดี เช่นมีความหมั่นไม่เกียจคร้าน ประกอบการงานให้ทันกาลเวลา ก็ย่อมได้ทรัพย์มาเป็นผล หรือเป็นคนประกอบเหตุอื่น ๆ อันจะให้เกิดกำลังนั้น ๆ เมื่อประกอบถูกที่ กำลังนั้น ๆ ก็มีขึ้นตามสมควรแก่เหตุโดยไม่ต้องสงสัย เว้นไว้แต่คนนั้นจะท้อใจอ้างเหตุหลีกเลี่ยงว่าหนาวนักร้อนนักเป็นต้น ยอมใจของตนให้เป็นคนอ่อนแอต่อกิจธุระสุดแล้วแต่จะหาเหตุมาอ้างต่าง ๆ นานา ล้วนแต่เป็นเรื่องตีตัวไปก่อนไข้ แสดงความอ่อนแอไม่ไหว ผู้นั้นก็ย่อมเป็นคนขาดกำลังหรืออ่อนกำลัง แม้จะมีหวังอยู่ แต่เมื่อไม่ประกอบเหตุ ผลคือกำลังก็เกิดขึ้นไม่ได้ เราจึงควรสอบสวนใคร่ครวญพิจารณาถึงตัวเราก็ดี ถึงตัวผู้อื่นตลอดจนคนร่วมโลกก็ดี ให้เห็นด้วยความจริงใจว่า เรามีความหวังความปรารถนาซึ่งกำลังนั้น ๆ หรือไม่ เราประสงค์ความผาสุกราบรื่นตลอดจนถึงความปลอดภัยหรือไม่เมื่อพิจารณาวินิจฉัยแล้วได้ความรับรองด้วยความจริงใจ ก็ควรเป็นผู้ประกอบเหตุอันจะให้เกิดกำลังนั้น ๆ ตามชนิดแห่งกำลังหรือความประสงค์ เพื่อดำรงความเป็นอยู่ของตนในโลกให้เป็นไปเพื่อผลดังกล่าวมา

แม้เช่นนั้น ถ้าเป็นผู้ไม่ได้อาศัยกำลังธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแต่งตั้งประกาศไว้ เป็นเครื่องสนับสนุนอุปถัมภ์บำรุงประคับประ-

คองพิทักษ์รักษากำลังดังกล่าวแล้ว ถึงจะเป็นผู้ได้กำลังเช่นได้ทรัพย์ ได้พวกพ้องบริวาร มีกำลังกายแข็งแรง มีความรู้ความสามารถ มีใจองอาจเฉียบขาด ก็ยากที่จะให้กำลังนั้น ๆ ดำเนินไปในทางที่ดีได้ เพราะเป็นผู้ไร้จากกำลังคือธรรมะ ในทางพุทธศาสนาหรือนักปราชญ์ในฝ่ายพุทธศาสนามีพระพุทธเจ้าเป็นต้น เมื่อพิจารณาความเป็นอยู่ของเราว่าล้วนแต่ต้องเป็นผู้ต้องอาศัยกำลังจึงจะตั้งตนราบรื่นตลอดไปได้ แต่ถ้าเขาเหล่านั้นไม่มีกำลังธรรมะเป็นเครื่องประคับประคองพิทักษ์รักษาแล้ว แม้ในการแสวงหากำลังทั้งหลายก็อาจแสวงหาในทางที่ผิดก็ได้ เมื่อได้กำลังเหล่านั้นมาแต่ไม่มีธรรมะเป็นเครื่องรักษา เขาอาจใช้กำลังในทางผิดก็ได้ หรือได้กำลังไว้แล้ว แต่เพราะไม่มีธรรมะเป็นกำลังคุ้มครอง เขาอาจไม่รู้จักรักษากำลังนั้นไว้ก็ได้ กำลังทั้งหลายที่เป็นส่วนคดีโลกจะสำเร็จผลเป็นอย่างดี ทางพุทธศาสนาเห็นว่า ต้องอาศัยกำลังธรรมะเข้าประกอบสนับสนุนอีกประการหนึ่งด้วยช่วยกัน ท่านจึงแสดงธรรมะ ๕ ข้อนี้ว่า เป็นคุณสมบัติอันควรมีไว้ประจำใจของตน ๆ ธรรมะ ๕ ข้อนี้เรียกพละหรืออินทรีย์ คือ

๑. ศรัทธา ความเชื่อ

๒. วิริยะ ความเพียร

๓. สติ ความระลึกได้

๔. สมาธิ ความตั้งใจมั่น

๕. ปัญญา ความรอบรู้

ในเมื่อเป็นคนต้องแสวงหากำลังนั้น ๆ ก็ดี ได้กำลังนั้นไว้แล้วจะต้องปกปักรักษาก็ดี ตลอดจนถึงเวลาใช้กำลังนั้น ๆ อันตนมีอยู่

ให้เป็นประโยชน์เป็นคุณก็ดี ควรเป็นผู้มีกำลังธรรมะอีก ๕ ประการ เป็นเครื่องบริหารหล่อเลี้ยงบำรุงใจของตน กล่าวคือต้องพิจารณาให้เห็นความเป็นไปของคนบางคน เช่นมีกำลังทรัพย์แล้วแต่ไม่อาจรักษาทรัพย์นั้นไว้ได้ ใช้ทรัพย์ในทางอันเป็นเหตุถึงความหายนะ นั่นเพราะไม่มีกำลังธรรมะ คนมีพวกพ้องบริวารอันเป็นกำลังที่น่าปรารถนา แต่ถ้าเขาไม่มีธรรมะเป็นกำลังภายใน ก็อาจชักชวนพวกพ้องบริวารให้ดำเนินไปในทางเสียหายชั่วร้ายเช่นชวนกันประพฤติในทางชั่วเป็นต้น บางคนมีกำลังกายเรี่ยวแรงแข็งกล้ามีกล้ามเนื้อสมบูรณ์ ถ้าไม่มีธรรมะคุ้มครองใจ ก็อาจใช้กำลังนั้นประหัตประหารทำการอันเกิดโทษด้วยวิธีใช้กำลังกายในทางผิดก็มี ตลอดจนคนรู้ศิลปวิทยา เมื่อไม่มีกำลังธรรมะคุ้มครอง เขาอาจใช้ความรู้ความสามารถนั้นในทางผิดในทางหายนะก็ได้ เหตุนี้พุทธศาสนาจึงมุ่งหมายให้คนเพิ่มพูนกำลังธรรมะ ๕ ข้อนี้ขึ้นไว้เป็นเครื่องประคับประคองกำลังทั้งหลายให้ดำเนินไปในทางที่ถูกที่ชอบ ซึ่งเราเห็นได้ว่าถ้าไร้เสียซึ่งกำลังธรรมะแล้วกำลังนั้น ๆ ซึ่งเราหรือคนใด ๆ ได้ไว้ ยากที่จะเป็นไปเพื่อความปลอดภัยตั้งต้นแต่ไม่รู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนและชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ คุณสมบัติ ๕ ประการอันได้ชื่อว่ากำลัง จึงเป็นข้อควรสำเหนียกศึกษาอบรมให้มีประจำใจ ให้ใจมีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิและปัญญา และสอนใจให้ใจแลเห็นตัวศรัทธา เป็นต้นว่า มีอาการเป็นอย่างไร เมื่อเกิดขึ้นย้อมใจแล้วทำใจให้เป็นอย่างไรบ้าง เนื้อผ้าที่สำเร็จมาเพราะการย้อม ย่อมปรากฏตามชนิดของสีของเครื่องย้อมฉันใด กำลังธรรมะทั้งหลายนั้นเมื่อเกิดขึ้นประคับประคองทางใจ ๆ ก็เปลี่ยนไปในลักษณะข้างดีฉันนั้น สมัยใดอาการข้างชั่วเข้ามาครอบงำใจ ๆ ก็แห้งเกรียมทุรนทุรายกระสับ

กระส่ายตามอำนาจของอธรรมะที่เข้ามาเผาผลาญ อกุศลธรรมทั้งหลายนั้น มีอาการดุจไฟที่เผาผลาญสิ่งทั้งหลายให้ไหม้ย่อยยับไป ตรงข้ามกับกุศลธรรมเช่นศรัทธาเป็นต้น เมื่อเกิดขึ้นในใจย่อมทำใจให้ใสสะอาด วิริยะทำใจให้แกล้วกล้า สติทำใจให้รอบคอบ สมาธิทำใจให้มั่นคง ปัญญาแต่งใจให้สว่างไสวไม่อึดอัดติดขัด เพราะฉะนั้นธรรมะ ๕ ข้อนี้ จึงจัดว่าเป็นกำลัง เพราะล้วนแต่แต่งใจให้ผ่องใสเป็นต้น เมื่อใจผ่องใสด้วยอำนาจศรัทธา แกล้วกล้าด้วยอำนาจวิริยะ มีความระวังระไวด้วยอำนาจสติ มีความมั่นคงหนักแน่นด้วยอำนาจสมาธิ มีความปลอดโปร่งสว่างไสวด้วยอำนาจปัญญา เราก็ย่อมได้ประสบพบเห็นหน้าตาของใจ ซึ่งเป็นใหญ่เป็นประธานในสกลกาย ให้มีความสามารถแสวงหาบริโภคใช้สอยและรักษากำลังทั้งหลาย อันเป็นกำลังภายนอก ให้เป็นไปเพื่อความสวัสดี ทั้งต้องใคร่ครวญให้รู้ว่า คุณธรรมนั้น ๆ ควรบำเพ็ญขึ้นอย่างไร

ศรัทธาควรมีไว้สองประการคือ ๑. ความเชื่อใจ ๒. ความเชื่อถือ ความเชื่อใจได้แก่เชื่อใจตัวของตัว เป็นต้นว่าความชั่วเช่นนี้เราจักไม่ทำเป็นอันขาด ความดีเช่นนี้เราจักกระทำให้จงได้นี้เป็นเครื่องหมายความเชื่อใจ ผู้ใดซึ่งเมื่อเราน้อมนึกระลึกถึงคุณของท่านแล้วอาจจูงใจให้เราทำดีแล้วพยายามเพิ่มพูนความนิยมนับถือในท่านให้มั่นเพราะเป็นเครื่องน้อมนำใจเราให้หมั่นในอันจะเลิกละความชั่ว และกระทำความดีขยับชั้นสูงขึ้นไป การน้อมใจเชื่อถือในคุณท่าน เช่นในพระคุณพระพุทธเจ้าเป็นต้น เป็นเรื่องของความเชื่อถือ สำหรับความเชื่อใจเราต้องหัดให้เชื่อใจเราจนถึงทำให้ผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับเราเชื่อใจเราด้วย

เป็นสองชั้น เมื่อทำได้ดังนี้ก็ได้ชื่อว่ามีศรัทธา ส่วนความเชื่อถือนั้นก็เหมือนกัน เราเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ จนผู้อื่นที่เกี่ยวข้องพลอยเชื่อตามเราด้วย นี้ก็เป็นเครื่องหมายของศรัทธา

ต่อจากนี้ เราต้องศึกษาตัววิริยะอันทำใจให้แกล้วกล้าว่า ควรบำเพ็ญอย่างไร วิริยะนั้นท่านแบ่งเป็นสองอย่างคือ กล้าใจในอันจะเลิกละงดเว้นเหตุการณ์อันจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียและกล้าใจในอันจะขวนขวายบากบั่นก่อสร้างเพิ่มเติมความดีงามให้ทวียิ่ง ๆ ขึ้นไป นี้เป็นเรื่องของวิริยะ

สตินั้นเมื่อจำแนกโดยประเภทก็ควรแบ่งเป็น ๒ อย่างเหมือนกัน คือสติที่ทำหน้าที่ให้เป็นผู้รอบคอบระวังระไว อันได้แก่สติที่ประคับประคองพิทักษ์รักษาตน ในเมื่อจะทำจะพูดจะคิดอะไรใช้ความระวังระไวเป็นเบื้องหน้า นี้ก็เป็นลักษณะของสติประการหนึ่ง สติที่สำหรับระลึกถึงการงานหรือถ้อยคำที่ตนหรือผู้อื่นทำอย่างไรพูดอย่างไรได้ผลอย่างไร น้อมใจให้จำหมายกำหนดไว้ได้ เช่นทำอย่างนี้พูดอย่างนี้ได้ผลเป็นสุข ทำอย่างนั้นพูดอย่างนั้นได้ผลเป็นทุกข์ พยายามกำหนดให้รู้ไว้ไม่หลงลืม คือเจ็บแล้วต้องจำ อาการที่หัดใจให้เจ็บแล้วจำก็เป็นอาการของสติรวมเป็นสติ ๒ ประการ

สมาธิความตั้งใจมั่นนั้น ชนิดหนึ่งท่านให้ตั้งใจมั่นคงในกิจการงานอันเป็นหน้าที่ หรือในสิ่งที่ต้องทำอันเนื่องด้วยความเหนื่อยยากหรือกาลเวลาก็ดี มั่นอยู่ไม่ท้อถอยทอดธุระ การงานบางอย่างต้องเหนื่อยยากลำบากจึงจะสำเร็จ บางอย่างก็เนื่องด้วยกาลเวลา กว่าจะได้ผลก็นับเป็นปี ๆ เช่นผู้ปลูกต้นไม้ไม่มีผลกว่าจะได้ผล ผู้ปลูกต้องหนักแน่น

มั่นคงจึงจะได้ผลนั้น ถ้าไม่มีความมั่นคงก็จะลังเลจับจดไม่คงที่ ไม่สามารถหวังผลอันเกิดจากต้นไม้ ที่จะต้องคอยบำรุงรักษาสิ้นเวลานานตามชนิดของต้นไม้นั้น ความมั่นใจในกิจการงาน สามารถหล่อเลี้ยงใจรักษาความนิยมชมชื่นเสมอต้นเสมอปลาย ประคับประคองกิจการอันเป็นหน้าที่หรือที่เนื่องด้วยกาลเวลา สามารถรักษาให้ตลอดรอดฝั่งไปได้ก็เป็นเครื่องหมายความมั่นคงของใจ สงเคราะห์ลงได้เป็นสมาธิประการหนึ่ง คือมีใจมั่น คุณธรรมข้อนี้ย่อมให้ผู้ประพฤติได้ผลคือไม่จับจด เมื่อได้เกี่ยวข้องกับใครถ้ามีใจเป็นสมาธิก็ย่อมรักษาไมตรีต่อกันให้สนิทสนมคงที่สิ้นกาลนาน ควรทราบว่าความตั้งใจมั่นดังกล่าวนี้ มิใช่สมาธิแท้ แต่ควรฝึกใจให้เป็นเช่นนั้นจะได้ผลดีตามส่วน อีกประการหนึ่งควรหัดใจให้ตั้งมั่นในอารมณ์อันเรียกว่ากัมมัฏฐาน เป็นการกระทำเพื่อเปลื้องใจให้ปลอดโปร่ง พ้นจากเครื่องผูกรัด บำเพ็ญใจให้ปราศจากความติดขัดอึดอัด ให้ใจมีความผ่องแผ้วบริสุทธิ์เป็นเครื่องหมาย อันนับเป็นสมาธิที่นิยมในพุทธศาสนา สมาธิทั้ง ๒ นี้ล้วนแต่เป็นเครื่องปลุกใจให้แกล้วกล้าเพื่อประสบผลดีที่ประสงค์ทุกประการ

ปัญญาอันเป็นกำลังข้อ ๕ ก็ควรสำเหนียกเป็น ๒ สถาน คือปัญญาอันรู้จักความหายนะและวัฒนะ และรู้จักอุบายที่จะหลบหลีกหายนะประกอบความวัฒนะให้เป็นความเจริญแก่ตนกับทั้งปัญญาที่สามารถสอดส่องค้นพิจารณาสภาวธรรมให้เห็นอาการ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป ไม่มีอะไรเหลือ สิ่งทั้งหลายมีการเกิดการดับเป็นคู่กัน น้อมใจให้เห็นจริงตามสภาวะนั้น ๆ เป็นอุบายบรรเทาความยุ่งเหยิงในใจ กำจัดความยึดมั่นถือรั้นอันเป็นเหตุเกิดทุกข์ภัย มีใจปลอดโปร่งบริสุทธิ์เป็น

เครื่องหมาย อันได้ในพุทธภาษิตว่า ปญฺญาย ปริสุชฺฌติ คนจะบริสุทธิ์ได้เพราะปัญญาดังนี้

ธรรมะ ๕ ข้อมีศรัทธาเป็นต้นมีปัญญาเป็นที่สุดนี้ ท่านยกย่องว่าเป็นกำลัง เพราะเป็นเรี่ยวแรงให้คนสามารถแสวงหากำลังทั้งหลายให้ได้มาโดยสวัสดี สามารถรักษากำลังอันได้ไว้แล้วและรู้จักใช้กำลังที่ได้แสวงหามาในทางที่ดีที่ชอบนั้น

อันกำลังทั้งหลาย ซึ่งในทางโลกนิยมว่าควรแสวงหา และบำเพ็ญให้สำเร็จประโยชน์ แก่ตน และชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ถึงจะสมบูรณ์ด้วยกำลังต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ถ้าไม่มีกำลังศรัทธา ความเพียร สติ สมาธิ และกำลังปัญญา ก็แสนยากที่จะแสวงหากำลังนั้นแล้วรักษาและใช้ให้เป็นไปเพื่อความสวัสดีได้ ผู้ศึกษาทางพุทธศาสนา ควรสังเกตความเป็นอยู่ของบุคคลในโลก บางคนที่มีกำลังทรัพย์สมบัติบริบูรณ์เป็นต้น แต่ไม่สามารถใช้กำลังนั้นหลบหลีกให้คลาดแคล้วจากเวรภัย กลับใช้กำลังนั้นในทางเสียหายก็มี เช่นนี้แล้วจะเห็นได้ว่ากำลังทั้งหลายไม่มีกำลังทางศาสนาสนับสนุน คงไม่อาจเป็นไปเพื่อความสวัสดีได้ จึงควรเพิ่มพูนกำลังทางศาสนามีศรัทธาเป็นต้นให้มีขึ้นคุ้มครองพิทักษ์รักษาใจ ให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ตามเนื้อความที่ได้บรรยายมานี้

๑๕ ก.ย. ๗๘

เรื่องคารวะ

อันความเป็นอยู่ของคนเรา ตั้งต้นแต่คน ๆ เดียว ตลอดจนถึงคนทั่วโลก นักปราชญ์พิจารณาเห็นว่ามีอาการทำนองเดียวกันกับเรือซึ่งต้องสัญจรไปในมหาสมุทรอันอ้างว้าง เรือซึ่งคนอาศัยอยู่มีความจำเป็นที่จะต้องไปให้ถึงฝั่งและจำต้องมีเข็มทิศเป็นเครื่องชี้ทิศฉันใด คนทุกคนถ้าเว้นจากคารวะ คือไม่มีความเคารพประจำใจ ก็อุปมาเหมือนเรือในมหาสมุทรอันไม่มีเข็มทิศประจำอยู่ฉันนั้น เรือเดินสมุทรจำเป็นต้องมีเข็มทิศฉันใด คนซึ่งต้องอาศัยอยู่ในโลกก็ต้องมีความเคารพประจำใจฉันนั้น เหตุนี้ในสกุลที่ดี ในหมู่คณะที่ดี เช่นคณะทหาร คณะสงฆ์ คณะข้าราชการเป็นต้น ล้วนแต่ต้องมีระเบียบแสดงความเคารพตามที่ผู้เป็นใหญ่เป็นประธาน จะพึงพิจารณาเห็นว่าอย่างไรจะเป็นอาการที่ดี กว้างออกไปจนถึงประเทศ ซึ่งภายในประเทศนั้นควรมีความเคารพต่อกันด้วยวิธีการอย่างไร ๆ ก็ย่อมต้องเป็นไปตามความนิยม หรือระเบียบที่ได้แต่งตั้งบัญญัติขึ้นไว้ บรรดาคนดีทั้งหลายจึงนิยมความเคารพว่าเป็นกิจสำคัญ พระพุทธเจ้าของเรา เมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ ทรงปรารภถึงที่เคารพ ทรงเล็งเห็นว่า ถ้าจะไม่มีที่เคารพเสียเลยก็จะเป็นเหตุอ้างว้าง แต่เมื่อทรงพิจารณาว่าใครที่พระองค์ควรจะเคารพสักการะก็หาไม่ได้ แม้เช่นนั้นพระองค์ยังทรงตกลงพระหฤทัยว่าต้องเคารพพระธรรม ที่พระองค์ได้ทรงค้นคว้ามาบำเพ็ญจนได้บรรลุเป็นพระพุทธเจ้า นี้เป็นอุทาหรณ์แสดงว่าท่านที่เลิศล้นด้วยคุณธรรมถึงเพียงนั้น

ก็ยังต้องทรงเคารพสิ่งที่ควรเคารพ จะเว้นจากความเคารพเสียย่อมเป็นการไม่สมควร ทุก ๆ คนจึงต้องฝึกใจของตน ให้นิยมชมชื่นในความเคารพและในอปจายนมัย

ความเคารพนั้นได้แก่ความนับถือ อปจายนมัยนั้นได้แก่ความอ่อนน้อมถ่อมตัว ทั้ง ๒ ประการนี้เมื่อกล่าวโดยใจความก็เป็นอันเดียวกัน ความเคารพและอปจายนมัยมีลักษณะเป็น ๕ สถาน คือ

๑. อภิวาทนํ การกราบไหว้

๒. ปจฺจุฏฐานํ การลุกขึ้นต้อนรับ

๓. อาสนทานํ การให้ที่นั่ง

๔. มคฺคทานํ การให้หนทาง

๕. สกฺการครุการสมฺมานนํ ทำความดีต่อพร้อมด้วยความเคารพนับถือ จัดเครื่องบูชาแสดงให้ปรากฏ

ทั้ง ๕ นี้ ผู้ใดบำเพ็ญขึ้นได้แม้อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เป็นเครื่องแสดงคารวะและอปจายนมัย อันจะให้เกิดผล ตั้งต้นแต่ได้ชื่อว่าเป็นคนมีกตัญญูกตเวที ตั้งตัวไว้ดีอันเรียกว่าอัตตสัมมาปณิธิ หรือได้บำเพ็ญสาราณียธรรมตามสมควรแก่ครั้งคราวที่ได้แสดงคารวะนั้น ๆ

อันจะเป็นผู้บำเพ็ญคารวะ ต้องรู้จักว่าจะบำเพ็ญอย่างไรจึงจะเป็นไปเพื่อความพอดี เหตุดังนี้ท่านจึงแบ่งอาการสำหรับบำเพ็ญคารวะไว้อีก ๔ สถาน คือ

๑. เคารพตามเวลา เช่นเวลาตื่นเช้าและเวลาก่อนนอน ทำตามข้อความในเบญจเคารพ หรือไหว้ ๕ ครั้งนั้น

๒. เคารพเวลาประจวบกับบุคคล อันจำแนกเป็น ๓ ชั้น คือ ชาติวุฑฺโฒ ผู้เจริญโดยชาติ เช่นพระมหากษัตริย์เป็นต้น วยวุฑฺโฒ

ผู้เจริญโดยวัย เช่นคนมีอายุแก่กว่าตน คุณวุฑฺโฒ ผู้เจริญด้วยความดี เช่นคฤหัสถ์เคารพต่อภิกษุสามเณรเป็นต้น

๓. คารวะในเวลาประจวบวัตถุนั้น ๆ เช่นทหารต้องเคารพต่อธงประจำกอง หรือผู้นับถือชาติต้องเคารพธงชาติเป็นต้น ฝ่ายทางพระศาสนาก็นิยมการแสดงความเคารพต่อวัตถุที่ควรเคารพเหมือนกัน เช่นเมื่อผ่านพบหรือเข้าใกล้เจดียวัตถุ คือพระเจดีย์หรือพระพุทธรูปก็ควรแสดงความเคารพ

๔. น้อมใจนึกถึงอุปการคุณของท่าน หรือคุณความดีในวัตถุนั้น ๆ เช่นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งทรงคุณสมบัติควรเลื่อมใส น้อมใจอย่างไรจึงจะได้ความเชื่อความเลื่อมใส เห็นพระคุณสมบัติชัดเจน ก็ควรพยายามน้อมใจอย่างนั้นเสมอ

ทั้ง ๔ ประการนี้ ช่วยอุปถัมภ์ผู้อบรมตนในคารวะ ให้รู้จักกาลเวลาที่จะบำเพ็ญเป็นต้น จนถึงให้เกิดความนิยมน้อมใจพิจารณาในคนหรือวัตถุที่ควรเคารพบูชาด้วยความจริงใจ

ความเคารพนี้ เมื่อผู้ใดรู้จักบำเพ็ญให้ถูกที่ นอกจากจะเป็นไปเพื่อผลดังกล่าวแล้ว ยังเป็นเครื่องแต่งใจให้บริสุทธิ์หมดจดผ่องแผ้วจากอุปกิเลส คือกิเลสเครื่องทำใจให้เศร้าหมอง อันจะพึงชี้ได้ถึง ๗ ตัว คือ ๑. มักขะ ลบหลู่คุณท่าน ๒. ปลาสะ ตีเสมอท่าน ๓. อิสสา ริษยา ๔. ถัมภะ หัวดื้อ ๕. สารัมภะ แข่งดี ๖. มานะ ถือตัว ๗. อติมานะ ดูหมิ่นท่าน

ถ้าผู้ใดมั่นอยู่ในสัมมาคารวะ แล้วรู้จักบำเพ็ญให้ถูกต้องตามกาลเวลาและลักษณะของคารวะดังกล่าวแล้ว ก็ย่อมคลาดแคล้วห่างไกลจากกิเลส ๗ ตัวนั้น ๆ ไม่สามารถเกิดขึ้นครอบงำใจให้เป็นคนมี

อาการเป็นไปตามอำนาจของตนได้ เพราะเหตุนี้หมู่คณะที่ดี เช่นคณะสงฆ์จึงได้มีวิธีแสดงความเคารพหลายอย่างหลายประการ ดังผู้ที่มาบรรพชาอุปสมบทได้ประพฤติบำเพ็ญและได้เห็นอยู่แล้วนั้น

ถ้าเราได้พร้อมกันศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจในคารวะและอปจายนะ กับทั้งฝึกตนให้เป็นคนรู้จักบำเพ็ญ เช่นรู้จักกราบไหว้ลุกขึ้นยืนต้อนรับ จัดอาสนะให้ หลีกทางให้ และทำความดีให้เป็นที่พอใจของท่าน ตลอดจนรู้จักจัดเครื่องสักการบูชา มีดอกไม้ธูปเทียนเป็นต้น แล้วตั้งเจตนาที่จะทำการบูชาอย่างน้อยวันละ ๒ ครั้ง คือเวลาเช้าตื่นนอนและเวลาก่อนนอน หรือสามารถทำได้ยิ่งกว่านี้ก็ยิ่งดี กับทั้งเป็นผู้มีปริสัญญูรู้จักวุฑฒบุคคล ในเมื่อเข้าใกล้ต้องแสดงความเคารพอย่างไรจึงจะสมควร ก็แสดงความเคารพอย่างนั้น ในเวลาประจวบกับวัตถุเช่นพระพุทธรูปหรือธงชาติ อันตนจะพึงแสดงความเคารพอย่างไร ก็แสดงความเคารพอย่างนั้น ตลอดจนถึงฝึกหัดใจให้น้อมเห็นพระคุณของท่าน ซึ่งปรากฏแก่ตนแล้วอย่างไร ๆ เป็นเครื่องเพิ่มพูนความเคารพนอบนบสักการบูชา ก็ได้ชื่อว่าทำความดี สำเร็จเป็นบุญกุศลทุกคราวที่ทำ สำเร็จเป็นสมบัติของผู้ดี ให้ตนได้รู้สึกตนว่าเป็นคนสุภาพหรือสุชน เป็นสาธุชน หรือกัลยาณชน ตามวิธีการแห่งความเคารพ ซึ่งตนได้บำเพ็ญแล้วอย่างไร

เราผู้ศึกษาพุทธศาสนาและนับถือพุทธศาสนาด้วยความจริงใจ เมื่อทราบว่าแม้พระพุทธเจ้าของเราก็ไม่ทรงทอดธุระในการแสดงความเคารพ เราจึงควรฝึกตัวให้เป็นผู้มั่นอยู่ในความเคารพตามหลักในพุทธศาสนา คือ ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในการศึกษา ในความไม่ประมาท และในการปฏิสัณถารเมื่อเป็นผู้เกี่ยวข้องกับหมู่คณะ

หรือปรากฏว่าตนมีชาติอย่างไร ก็ต้องพยายามฝึกตนให้เป็นผู้มีความเคารพตามสมควรแก่หมู่คณะตลอดจนถึงชาติ จนเป็นผู้สามารถทำความเคารพต่อคนอื่น หมู่คณะอื่นซึ่งเขานิยมอาการแห่งความเคารพว่าเป็นอย่างไร ก็อาจฝึกตัวให้รู้จักแสดงอาการอย่างนั้นได้ ผู้นั้นก็ย่อมได้ประสบผลตั้งต้นแต่ไม่เก้อเขินในหมู่คณะ และเป็นโอกาสที่จะฉวยประโยชน์จากการสมาคมคบหาเป็นต้น คารวะจึงเป็นบุญเป็นกุศลเป็นความดี ควรบำเพ็ญให้มีขึ้นในตน พร้อมด้วยลักษณะอาการ และรู้จักแบ่งเวลาทำความเคารพให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อสุขแก่ตนตามแบบฉบับหรือตามข้อความขนบธรรมเนียม ซึ่งได้สาธกมาแล้วนั้น

๑๗ ก.ย. ๗๘

เบญจเคารพ

ไหว้กราบบูชา วันสองเวลา อย่างน้อยควรทำ กราบครั้งห้าหน เป็นกิจประจำ ทำจนแม่นยำ นำให้สุขศรี

หนึ่งกราบพระพุทธ ด้วยจิตบริสุทธิ์ ระลึกเห็นความดี แล้วกราบพระธรรม ระลึกคุณที่มี ให้จิตเปรมปรีดิ์ นับถือจริงใจ

แล้วกราบพระสงฆ์ สาวกพุทธองค์ ด้วยจิตเลื่อมใส เห็นคุณของท่าน ดีชอบเพียงไร น้อมมาภายใน เตือนใจของตน

ชนกชนนี ผู้บุพพการี รวมทั้งสองคน กราบหนที่สี่ ด้วยจิตนฤมล ตริตรองเห็นผล ที่ท่านอุปการ

แล้วประมวลความดี ที่บรรดามี ในครูอาจารย์ ผู้ใหญ่และกษัตริย์ ทรงคุณมโหฬาร น้อมจิตกราบกราน เป็นที่ครบห้า

ลำดับแต่นั้น อธิษฐานบากบั่น ด้วยใจแกล้วกล้า คิดคนึงกิจการ ตามวันเวลา หาช่องแสวงหา ผลประโยชน์ประจำวัน

กับคิดรักษา ทรัพย์สินนานา ด้วยวิธีป้องกัน อย่าให้จ่ายมาก แต่รู้แบ่งปัน เลิกการพนัน คบหาคนดี

รักษาความสัตย์ ตั้งจิตวิรัติ บำเพ็ญขันตี เว้นบาปอกุศล เป็นคนอารี รู้สมานไมตรี กับคนใกล้ไกล

คิดเชื่อเรื่องกรรม คือการที่ทำ ด้วยกายปากใจ ทำดีได้ดี ไม่เลือกใครใคร ทำชั่วครั้งไหน ผลชั่วตามสนอง

คิดได้ทำได้ ตามข้อกล่าวไว้ พร้อมด้วยตริตรอง จักมีเกษมสุข ไกลทุกข์หม่นหมอง เป็นคนควรลอง ทำตลอดตัวตาย ฯ

(วัดราชาธิวาส มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๔)

ธาตุกัมมัฏฐาน

มีสุภาษิตบทหนึ่งว่า คนเราเกิดมาในโลกนี้จะอยู่แต่ลำพังตนคนเดียวไม่ได้ ข้อนี้เมื่อได้พิจารณาทำความเข้าใจด้วยดีแล้วปฏิบัติบำเพ็ญให้คู่ควร ย่อมจะเป็นคุณประโยชน์ทั้งส่วนคดีโลกและคดีธรรม คือเมื่อรู้สึกตัวว่า ตนจะอยู่คนเดียวไม่ได้ต้องอาศัยกันและกันเป็นต้น ก็จะได้ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่กัน เว้นจากเบียดเบียนกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทำนุบำรุงกันและกัน รู้จักผ่อนผันเข้าหากันให้เกิดผลข้างดี ที่จะพึงสำเร็จเพราะการอาศัยกันและกัน นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาเห็นความเป็นอยู่ของตน อันต้องอาศัยกันและกันเป็นอยู่ ซึ่งเป็นเครื่องสนับสนุนให้เกิดกำลังสามารถเป็นต้น ก็จะได้เป็นคนรู้สึกตนตามฐานะ ให้เป็นผู้ลดละความมักใหญ่ใฝ่สูงตลอดจนถึงทิฏฐิ มานะอะหังการ มะมังการให้เป็นผู้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทมีสติ อาศัยซึ่งกันและกันเป็นไป ท่านจึงสอนให้รู้สึกตัวว่า ตนจะอยู่แต่ลำพังตัวไม่ได้ โดยมุ่งหมายเพื่อให้ได้ความรู้สึกตนของตน แล้วประกอบตนให้เป็นไปเพื่อผลดังกล่าวมา

พระพุทธเจ้าของเรา ทรงสั่งสอนให้พิจารณากายที่ปรากฏเป็นกายขึ้นได้ ว่าเสร็จมาจากธาตุทั้งสี่รวมกัน หากจะไม่มีสิ่งเครื่องรวมเหล่านี้ ร่างกายนี้ก็เป็นร่างกายขึ้นไม่ได้ จึงทรงสอนให้พิจารณากายให้เห็นสักแต่ว่าเป็นธาตุสี่ คือ

๑. สิ่งที่แข็ง ซึ่งปรากฏในกายเรียกว่าปฐวีธาตุ คือธาตุดิน มีผม ขน เล็บ ฟัน หนังเป็นต้น ในนวโกวาทแสดงไว้ ๑๙ อย่าง แต่ในที่บางแห่งท่านแสดงเป็น ๒๐ อย่าง เพิ่มมันสมองเข้าด้วย

๒. สิ่งใดมีอาการซึมซาบเอิบอาบอยู่ในร่างกาย รวม ๑๒ อย่างมีน้ำดีเสมหะเป็นต้น สิ่งนั้นได้ชื่อว่า อาโปธาตุ คือธาตุน้ำ

๓. สิ่งใดแสดงอาการอบอุ่นปรากฏอยู่ในกายมี ๔ อย่าง เช่นไฟที่ทำร่างกายให้ร้อนเป็นต้น สิ่งนั้นได้ชื่อว่าเตโชธาตุ คือธาตุไฟ

๔. สิ่งใดพัดไปพัดมาในร่างกาย เช่นแสดงอาการพัดขึ้นเบื้องบนเป็นต้น มี ๖ อย่างรวมเรียกว่า วาโยธาตุ คือธาตุลม

ดิน น้ำ ไฟ ลม ทั้ง ๔ นี้ เมื่อรวมกันอยู่เราก็เรียกว่าร่างกาย เป็นของที่ยืมที่น้อมนำมาจากธาตุภายนอก เช่นดินที่มาปรากฏในกายว่าเป็นผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ก็มาจากดินภายนอก น้ำที่มาปรากฏในกายตามส่วนนั้น ๆ ก็มาจากน้ำภายนอกที่เราดื่มเข้าไปเป็นต้น ไฟคือสิ่งอบอุ่นอันปรากฏในร่างกายเรา ก็มาจากไฟภายนอก แม้ลมก็เหมือนกันที่มาปรากฏรวมอยู่ในกาย ทำนุบำรุงร่างกายให้เป็นอยู่ ก็มาจากลมภายนอก เหตุดังนั้นร่างกายมีขึ้นเป็นขึ้นตั้งอยู่จึงปรากฏเป็นเหมือนของที่ยืมมาใช้สอย อาศัยอยู่ชั่วคราวชั่วเวลา โดยมากไม่ถึงร้อยปีก็ต้องส่งคืนเจ้าของ คือดินต้องไปตามพวกดิน น้ำก็ต้องไปเป็นพวกน้ำ ไฟลมก็ต้องกลับไปผสมกับพวกที่เป็นไฟและลม ไม่สามารถยั่งยืนแน่นอนคงที่อยู่ได้ตลอดไป

พระพุทธเจ้าทรงอาศัยร่างกายที่เสร็จมาจากธาตุ ๔ นี้ เหมือนคนได้ที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ พร้อมด้วยสิ่งปลูกสร้างอันตนพยายามก่อสร้างขึ้นไว้ เจ้าของที่ดินและสิ่งปลูกสร้างที่ฉลาด ย่อมแสวงหาโอกาสทำให้

ที่ดินสิ่งปลูกสร้างนั้นเกิดพืชผล ตั้งต้นแต่ได้อาศัยจนเกิดทรัพยสมบัติเครื่องอุปโภคบริโภค เพราะอาศัยที่ดินเป็นเหตุให้ได้อยู่เย็นเป็นสุขฉันใด คนซึ่งมีร่างกายอันเสร็จมาจากธาตุทั้ง ๔ เมื่อมีความรู้สึกเห็นอาการที่ร่างกายรวมเข้าสำเร็จเป็นก้อนเป็นตัวโดยสมมติ ควรรู้เท่าทันความเป็นอยู่ของร่างกาย หาอุบายอาศัยร่างกายนี้พยายามประกอบสิ่งเป็นประโยชน์ งดเว้นเลิกละหลบหลีกสิ่งที่เป็นโทษเสียฉันนั้น

นอกจากนี้ ควรรู้สึกถึงความเป็นอยู่ของร่างกายที่มีธาตุ ๔ อาศัยกันเป็นไป แม้แต่ธาตุอย่างเดียวเช่นธาตุดินก็มีถึง ๒๐ ประการ ตามที่ท่านได้กล่าวไว้ เมื่อรวมดิน น้ำ ไฟ ลม ผสมเข้าทุกส่วนแล้วมีจำนวนถึง ๔๒ ประการ ย่อมเป็นเครื่องเตือนใจให้คนพิจารณาเห็นธาตุ ๔ เหล่านี้ซึ่งอาศัยกันเป็นไป เตือนใจให้รู้สึกถึงความเป็นอยู่ของตน ที่ต้องอาศัยเกี่ยวพันติดต่อกับคนอื่น โดยฐานเป็นผู้ใหญ่กว่าตนก็ดีเสมอกันก็ดี เป็นผู้น้อยกว่าตนก็ดี ตลอดจนถึงได้อยู่ร่วมกันโดยความเป็นวัดหรือสกุล กว้างออกไปจนถึงเป็นชาติเดียวกัน เพื่อแสวงหาโอกาสเกื้อกูลกันและกันเหมือนธาตุ ๔ ที่ชุมนุมกันเข้าเป็นร่างกาย ต่างต้องอาศัยเกื้อกูลกันและกัน แต่ธาตุเหล่านี้โดยปกติไม่มีเจตนาประทุษร้ายกัน ไม่เคยทะเลาะหรือกล่าวคำหยาบต่อกัน ไม่เคยติดพันกันด้วยน้ำใจหรือหลงใหลในกันและกัน เช่นผม ขน เล็บ ฟัน หนัง นั้น อยู่รวมกันนาน ๆ บางร่างกายก็ตั้งหลายสิบปี แต่ธาตุเหล่านี้ไม่เคยทะเลาะโกรธเคืองกัน ไม่เคยแสดงความอาลัยเยื่อใยติดพันหลงใหลต่อกัน ธาตุทั้ง ๔ ที่รวมเข้าเป็นกายจึงเป็นเหมือนครูสอนใจ ควรถือเป็นเครื่องเตือนใจของผู้อาศัยกาย เมื่อเกี่ยวข้องติดต่อกับใครจะได้น้อมนึกเรื่องของกายมาเป็นเครื่องพิสูจน์เตือนใจให้รู้สึกว่าผม ขน เล็บ ฟัน หนัง

อาศัยกันเป็นอยู่ แต่หาได้ทะเลาะวิวาทหรือยินดียินร้ายต่อกันไม่ จะได้เป็นอุบายรักษาความเกี่ยวพันกันและกัน เมื่อตนเกี่ยวข้องกับใคร ก็จะได้พยายามบำบัดอาการที่เป็นโทษ เพราะชอบหรือไม่ชอบเป็นต้นอย่าให้มีในใจ คือน้อมเรื่องกายมาเป็นเครื่องพิสูจน์เตือนใจวินิจฉัยพิจารณาให้เห็นอาการที่ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง อาศัยกันและกัน หามีทะเลาะวิวาทกันไม่เราซึ่งเป็นคนมีความจำเป็นต้องอาศัยกัน ควรฝึกใจให้เป็นดังนั้นบ้าง จะได้เป็นทางให้อยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน

เมื่อว่าทางกัมมัฏฐานที่เรียกว่าธาตุกัมมัฏฐาน ท่านสอนให้พิจารณาร่างกายโดยเป็นธาตุ ๔ ก็เพื่อเป็นเครื่องแก้วิจิกิจฉา คือนิวรณ์ตัวที่ ๕ อันได้แก่ความลังเลไม่แน่ใจ สมัยใดวิจิกิจฉาเกิดขึ้น ท่านให้เจริญธาตุกัมมัฏฐานนี้ แยกร่างกายออกเป็นส่วน ๆ ก็จะเป็นเครื่องบรรเทาวิจิกิจฉาลงได้ เพราะจะได้เห็นความจริงของร่างกายที่เราอาศัยว่ามีการเกิดขึ้นตั้งอยู่อย่างไร

ถ้าอาจพิจารณาค้นหาให้เห็นเหตุผลในกายละเอียดลึกซึ้งได้เท่าใด ก็เป็นเครื่องบำบัดขจัดกิเลสอันเป็นเหตุเศร้าหมองใจได้หลายอย่างหลายประการ เช่นพิจารณาเห็นกายโดยเป็นธาตุ ๔ อาจเป็นเครื่องถอนสุภสัญญา ความจำหมายว่าเป็นของงามก็ได้ อาจเป็นเครื่องถอนนิจจสัญญาความจำหมายว่าเป็นของเที่ยงก็ได้ เป็นเครื่องถอนสุขสัญญาความจำหมายว่าเป็นสุขก็ได้ หรือเป็นเครื่องถอนอัตตสัญญา ความจำหมายว่าเป็นตัวตนให้อันตรธานไปก็ได้ แล้วแต่ปรีชาที่มาปรารภกายโดยความเป็นธาตุ ๔ เมื่อมีวิธีพิจารณาลึกซึ้งรอบคอบได้เพียงไรก็เป็นเหตุกำจัดสยายคลายกิเลส เป็นเหตุให้จิตบริสุทธิ์จากโลภะ โทษะ โมหะจนไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน

เพราะเหตุนี้ คำสอนในพุทธศาสนา จึงสอนให้คนซึ่งมีกายอาศัยร่างกายเป็นอยู่ รู้จักร่างกายว่าร่างกายนี้ก่อขึ้นตั้งอยู่เป็นอยู่ด้วยธาตุ ๔ มีดิน น้ำ ไฟ ลม ผสมกันเท่านั้น ไม่ใช่เราไม่ใช่ของเรา เหมือนของที่ยืมมารวมเข้าไว้ อาศัยใช้สอยชั่วคราว สิทธิก็จะต้องตกเป็นของผู้อื่นต่อไป ให้พิจารณาธาตุ ๔ ที่รวมเข้าเป็นร่างกาย เป็นเครื่องเตือนใจปลุกปลอบใจให้ได้ปัญญาดังนี้แล้ว ย่อมสำเร็จเป็นปฏิปทาคือธาตุกัมมัฏฐานตามวิธีที่น้อมนึกคิด ถ้าน้อมนึกให้จิตสงบจากนิวรณ์ ก็เรียกว่าสมถะ ถ้าน้อมนึกคิดให้เป็นเครื่องเรืองปัญญา จนเห็นสภาวธรรมทั้งหลายเสมอกันทั้งภายนอกภายใน จนได้ความเบื่อหน่ายไม่ยึดมั่นถือมั่นอาการเช่นนี้ชื่อว่าวิปัสสนา เสร็จมาจากธาตุกัมมัฏฐาน

ความรู้จักธาตุกัมมัฏฐาน หรือภาวนาที่ยากกว่านั้น ย่อมสำเร็จเป็นคุณประโยชน์แก่คนผู้ได้ศึกษาพุทธศาสนาให้รู้ให้เข้าใจในข้อที่พุทธศาสนานิยม ดังปรากฏในธาตุกัมมัฏฐานเป็นต้นในทางคดีโลกก็นิยมความรู้เรื่องธาตุ เพราะเป็นเครื่องพยุงส่งเสริมให้บุคคลสามารถประกอบสิ่งนั้นสิ่งนี้ สำเร็จเป็นอุปกรณ์เครื่องอาศัยใช้สอย เมื่อมนุษย์ยังโง่เขลาไม่ฉลาดพอ แม้จะอยู่ในกองธาตุเช่นอยู่กับดิน น้ำ ไฟ ลม เมื่อยังไม่รู้จักผสมธาตุขึ้นใช้เป็นเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ ก็ย่อมขาดแคลนเครื่องใช้สอย ไม่ได้รับความสะดวกไม่ประสบความสุขความเจริญเท่าที่ปรากฏอยู่ในเวลานี้ ครั้นเมื่อนักปราชญ์ได้พิจารณาประกอบด้วยอุบายแยบคายเห็นอาการที่ได้อาศัยธาตุ ๔ ซึ่งปรากฏอยู่รอบตัว มีอยู่เป็นนิตยกาลเป็นเครื่องเตือนใจให้บางคนมีปรีชาญาณค้นหาเหตุผลปรุงแต่งธาตุต่าง ๆ

ขึ้นให้สำเร็จเป็นเคหะสถาน เครื่องอุปโภคบริโภค ยวดยานพาหนะ วิทยุ ไฟฟ้า เหล่านี้เป็นอุทาหรณ์ว่าล้วนเสร็จมาเพราะความฉลาดในเรื่องธาตุทั้งหลาย อันประกอบคุมกันเข้าน้อมนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์เป็นความสะดวกแก่ตนและหมู่คณะของตน

บุคคลผู้นับถือพุทธศาสนา ควรตระหนักว่าแม้พระบรมศาสดาก็ทรงชักนำให้เรียนเรื่องธาตุอันเป็นไปเพื่อกำจัดความลังเลสงสัย ทำนองเดียวกับทางคดีโลกที่มีการสอนให้รู้เรื่องธาตุ เพื่อประกอบสิ่งต่างๆ ให้สำเร็จประโยชน์แก่ตนและหมู่คณะ ควรเป็นคนหมั่นน้อมใจพิจารณาร่างกายโดยเป็นธาตุ ๔ ให้เห็น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้นว่าเป็นดิน สิ่งที่เป็นน้ำก็ให้เห็นว่าเป็นน้ำสิ่งที่อบอุ่นที่พัดไปมาก็ให้เห็นว่าเป็นไฟเป็นลม ซึ่งเป็นของผสม เป็นเครื่องอาศัยแต่ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา จะได้เตือนใจให้อาศัยธาตุนั้น ๆ ทำประโยชน์ตั้งต้นแต่ให้ทำดี พูดดี คิดดี เหมือนได้ทรัพย์ไว้เป็นทุนแล้วประกอบสิ่งให้เกิดประโยชน์ต่อไป

เมื่อรู้ว่าตนต้องอาศัยธาตุ ๔ ก็ควรประกอบประโยชน์เต็มตามลักษณะของธาตุนั้น ๆ พร้อมด้วยการเทียบเคียง ฉลาดพิจารณาเห็นความเป็นอยู่ในโลกว่า ล้วนอาศัยธาตุเป็นเครื่องให้สำเร็จผล แม้จะปรุงอาหารรับประทาน ก็ต้องรวมธาตุทั้ง ๔ เป็นอาหารตามส่วน มิฉะนั้นร่างกายก็ไม่สามารถจะเป็นไปได้ เพื่อจะได้ใช้ปัญญาพิจารณาจนสามารถทำนุบำรุงตนและหมู่คณะของตน โดยอาศัยประกอบธาตุให้เป็นไปเพื่อความพอดี แม้แต่คนจะเป็นสามีภรรยากัน ทางโหราศาสตร์

ยังต้องการให้พิจารณาธาตุของคนนั้น ๆ ที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างไร ถ้าธาตุไม่ถูกกัน ทางโหราศาสตร์ก็ห้ามมิให้อยู่ร่วมกัน เป็นอุทาหรณ์แสดงว่าอันจะมุ่งประโยชน์ให้สำเร็จตามความปรารถนา จำต้องประกอบธาตุนั้น ๆ ให้คู่ควรพอดีกันจึงจะเกิดผล เช่นคนที่ประกอบไฟฟ้าขึ้นเป็นกำลังเดินเครื่องยนต์ได้สำเร็จเป็นต้น ก็ต้องอาศัยทำส่วนต่าง ๆ ให้พอดีฉันใด ความรู้จักตั้งตัวประกอบการงานเกี่ยวเนื่องกับผู้อื่นเหมือนการงานที่อาศัยธาตุประกอบกันเข้าโดยพอดี ก็ย่อมมีคุณประโยชน์แก่ตนและหมู่คณะได้ฉันนั้น เรื่องธาตุจึงเป็นข้อที่ทุกคนจะต้องเรียนรู้ไว้ เพราะเป็นไปเพื่อผลเพื่อประโยชน์ ดังเนื้อความที่กล่าวมาฉะนี้

๑๙ ก.ย. ๗๘

เรื่องไตรลักษณ์

คนผู้ใหญ่ในเมืองเราที่นับถือพุทธศาสนา ทั้งที่เป็นคฤหัสถ์ทั้งที่เป็นบรรพชิต นิยมการบำเพ็ญภาวนาว่านามรูปํ อนิจฺจํ นามรูปไม่เที่ยง นามรูปํ ทุกฺขํ นามรูปเป็นทุกข์ นามรูปํ อนตฺตา นามรูปไม่ใช่ตัวตน เรียกว่าเจริญพระไตรลักษณ์ อุทาหรณ์ที่จะแสดงให้เห็น เช่นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ ๔ เมื่อใกล้จะเสด็จสวรรคต ก็ปรากฏว่าทรงเจริญพระไตรลักษณ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อเวลาทรงประชวรหนัก ก็ตรัสบอกให้ผู้อยู่ใกล้ชิดคอยถวายคำบริกรรมภาวนา อันเป็นเรื่องของไตรลักษณ์ดุจเดียวกัน เหตุดังนั้นไตรลักษณ์นั้น จึงเป็นที่นิยมของผู้นับถือพุทธ-ศาสนา น้อมใจบำเพ็ญภาวนาทั้งเวลาอยู่ดีกินดี ทั้งเวลาเจ็บไข้ไม่สบาย ยิ่งในเวลาจวนจะตาย ก็ยิ่งยินดีการอบรมภาวนาในไตรลักษณ์ตามข้อความที่กล่าวแล้วนั้น

ไตรลักษณ์นั้น แปลตามศัพท์ว่าเครื่องกำหนดหมาย ๓ ประ-การ คือกำหนดให้เห็นได้ว่าไม่เที่ยง ให้เห็นได้ว่าเป็นทุกข์ ให้เห็นได้ว่าเป็นอนัตตา ซึ่งมีประจำสังขารทุกชนิดทุกประเภท สังขารนั้นได้แก่สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ถ้ารู้สึกสุขทุกข์มีวิญญาณครองเช่นคนหรือสัตว์ เรียกอุปาทินนกะสังสาร ถ้าไม่รู้สึกสุขทุกข์ไม่มีวิญญาณครอง เช่น รถ เรือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ภูเขา ต้นไม้ ได้ชื่อว่าอนุปาทินนกะสังขาร แม้จะนอกออกไปจาก ๓ ประการนี้ แต่ถ้ามีเครื่องพิสูจน์ได้เป็น ๓

ประการ คือ อุปฺปาโท ปญฺญายติ ความเกิดปรากฏ วโย ปญฺญายติ ความเสื่อมสิ้นไปก็ปรากฏ ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ เมื่อตั้งอยู่ปรากฏอยู่ ย่อมมีอาการแปรปรวนยักย้ายไม่คงที่ สิ่งใดมีลักษณะเครื่องหมาย ๓ ประการนี้ สิ่งนั้นชื่อสังขารทั้งสิ้น เหตุดังนั้นสังขารเหล่านี้จึงมีคำเรียกว่าสามัญญลักษณะ คือมีลักษณะเสมอกัน แม้จะต่างกันโดยอำนาจกรรมที่แต่งมา เช่นให้คนมีรูปร่างต่างกัน มีอะไรต่ออะไรต่างกัน แต่ในทางหนึ่งต้องเสมอกันด้วยลักษณะ ๓ ประการ คือเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป

ลักษณะ ๓ ประการนี้ เป็นเครื่องหมายแสดงความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความไม่ใช่ตัวตน ผู้ไม่รู้จักลักษณะ ๓ ประการ ก็ไม่อาจเห็นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความไม่ใช่ตัวตน เขาเหล่านั้นจึงต้องเป็นคนมัวเมาประมาทหลงใหล ตกไปในอำนาจอวิชชา ตัณหา อุปาทาน เวียนว่ายซ้ำซากอยู่ในวัฏฏสงสาร ด้วยอำนาจความยึดถือสังขารที่ไม่เที่ยงเป็นต้นเข้าไว้ ยอมให้สังขารจูงไปพาไป เมื่อสังขารเกิดก็เข้าไปรับรองว่าตัวเกิด เมื่อสังขารแก่ก็เข้าไปรับรองว่าตัวแก่ เมื่อสังขารตายก็รับรองว่าตัวตาย เมื่อสังขารประจวบสิ่งทั้งหลายตามวิสัยของธรรมดาและกฎธรรมดา ก็เห็นและรับรองว่าเราได้อย่างนั้น เราเป็นอย่างนี้ เราสุข เราทุกข์ เราสบาย เราไม่สบาย เขาจึงไม่พ้นจากสังขารที่เป็นตัวทุกข์

ทางพระศาสนาต้องการให้คนเห็นสังขาร มีลักษณะ ๓ ประการปรากฏอยู่ จึงสอนให้ค้นหาลักษณะเครื่องกำหนดหมาย เพื่อเปิดให้เห็นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความไม่ใช่ตัวตนของสังขาร คือให้หมั่นพิจารณาถึงความแก่อันเป็นเครื่องหมายความไม่เที่ยง ทั้งชนิดที่แก่ขึ้น ทั้งชนิดที่แก่ลง ทั้งชนิดที่แก่โดยลี้ลับแลโดยเปิดเผยปิดบังไม่

ได้ ให้พิจารณาความเจ็บไข้ไม่สบาย ที่มีประจำในร่างกายเป็นนิจนิรันดร์ ทั้งที่เป็นส่วนซ่อนเร้น ทั้งที่เห็นได้ง่าย ๆ เพื่อเป็นอุบายกำหนดหมายความเป็นทุกข์ที่มีประจำสังขาร ให้พิจารณาความตาย คืออาการแตกดับย่อยยับแห่งสังขารนั้น ๆ เพื่อสำเร็จเป็นลักษณะเครื่องหมายความเป็นอนัตตา เพราะความตายเป็นต้นเป็นการประกาศความไม่อยู่ในอำนาจความปรารถนาของผู้อาศัยสังขาร สังขารที่แสดงความตายให้ปรากฏ ชื่อว่าเครื่องประกาศความเป็นอนัตตา

ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นลักษณะเครื่องหมายให้เห็นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความเป็นอนัตตา ความไม่เที่ยงนั้นได้แก่ความแปรปรวน ความเป็นทุกข์ได้แก่ความไม่คงที่และทนอยู่ไม่ได้ อนัตตานั้นได้แก่ความเป็นไปตามอำนาจแห่งเหตุและปัจจัย เหตุและปัจจัยมีแสงส่งไปได้เพียงไหนก็ต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้นแก้ไขไม่ได้ เพราะฉะนั้นผู้ศึกษาเรื่องไตรลักษณะ จึงต้องรู้จักลักษณะเครื่องหมายของไตรลักษณ์ และต้องรู้จักตัวอนิจฺจตา ทุกฺขตา อนตฺตา รวมเป็น ๖ ประการ

แต่เพื่อหาอุบายให้สังขารที่มีลักษณะ ๓ ประการ หรือมีความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความเป็นอนัตตา ๓ ประการนั้นปรากฏแก่ใจให้น้อมใจแลเห็นและได้ความเข้าใจ เกิดความรับรองตามความเป็นจริงของสังขารนั้น ๆ ตั้งต้นแต่สังขารที่สมมติว่าเป็นขันธ์ ๕ ที่ย่อลงเป็นนามรูป ต้องเป็นผู้พยายามเปิดเครื่องปิดบัง เหมือนคนที่ปรารถนาจะเห็นของอันเก็บบรรจุไว้ภายในเครื่องปกปิด เมื่อเปิดออกได้ก็จะได้เห็นของนั้น ถ้าไม่พยายามเปิดเครื่องปกปิดออกก่อนก็ไม่สามารถเห็นสิ่งภายในเครื่องปกปิดนั้นได้ฉันใด ไตรลักษณ์ปรากฏอยู่เต็มโลก ตั้งต้น

แต่ในคนทุกคนก็มีไตรลักษณ์เต็มอยู่เสมอเป็นนิตยกาล ถึงกระนั้นคนที่ไม่เปิดเครื่องปิดบัง แม้จะอยู่กับไตรลักษณ์ เกิดแก่ ตายอยู่กับไตร-ลักษณ์ เป็นสุขเป็นทุกข์อยู่กับไตรลักษณ์ แต่ไตรลักษณ์ก็หาแจ่มแจ้งปรากฏจริงใจแก่ผู้นั้นไม่ฉันนั้น เหตุนี้ท่านจึงสอนให้ทราบไว้ว่าอะไรเป็นเครื่องปิดบังไตรลักษณ์ ๓ ประการ

สันตติ ความสืบต่อ อาการที่ชดเชยอยู่เสมอ ๆ เป็นเครื่องปิดบังอนิจฺจตา เช่นร่างกายนี้มีความเสื่อมสิ้นไป แต่การที่มีเครื่องสืบต่อเข้าไว้ คล้าย ๆ ดวงไฟอันมีเชื้อเพิ่มต่อเข้าเสมอ ก็ปรากฏเป็นดวงอยู่ ทำให้คนที่ไม่รู้จักสันตติ ไม่เห็นเครื่องสืบต่อ เป็นผู้ไม่สามารถเห็นอนิจฺจตา เมื่อตัวอนิจฺจตาถูกสันตติปิดบังไว้ คนจึงไม่เห็นสังขารโดยความเป็นของไม่เที่ยง จึงเป็นผู้มัวเมาหลงใหลพัวพันอยู่ในสังขารร่ำไปหาเวลาสิ้นสุดมิได้

การบริหารพิทักษ์รักษาเป็นเครื่องปิดบังทุกฺขตา อันความทุกข์มีประจำอยู่ในสังขารหาระยะเวลาว่างเว้นมิได้ ต้องมีทุกข์เต็มเปี่ยมอยู่เป็นนิตยกาล แต่เพราะการบริหารรักษาเยียวยา เช่นเปลี่ยนอิริยาบถ บริโภคอาหารทำนุบำรุงด้วยประการต่าง ๆ ตลอดจนเวลาเจ็บไข้ด้วยโรคภัยบางอย่างก็อาจรักษาให้หายเสียได้ วิธีบริหารทุกอย่างเป็นเครื่องปิดบังทุกฺขตา เป็นเครื่องกำบังตาใจของคนไม่ให้เห็นความทุกข์ซึ่งปรากฏอยู่ในสังขาร

ส่วนอนตฺตตานั้น มีฆนสัญญาคือความเข้าใจจำหมายว่าเป็นก้อนเป็นตัวปิดบังไว้ ตั้งต้นแต่ถูกผู้ใหญ่สอนมาตั้งแต่เล็กแต่น้อยว่านั่นเรา นี่เขา นั่นตัวเรา นั่นตัวผู้อื่น เป็นเครื่องทำใจคนให้มืดมนไม่สามารถเห็นอนตฺตตา เมื่อได้พยายามแยกแยะสิ่งที่รวมอยู่เป็นก้อน

เป็นตัว พยายามพิจารณาเป็นส่วน ๆ ให้เห็นเป็นส่วนหนึ่ง ๆ ประดุจการแยกธาตุหรือการรื้อเรือนออกไปกองไว้เป็นส่วน ๆ ตามชนิดของเครื่องทัพพสัมภาระ คำว่าเรือนในเมื่อถูกรื้อแล้วย่อมหายไป กายใจนี้ก็เหมือนกันเมื่อพยายามแยกส่วนออก เช่นให้เห็นเป็นส่วน รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หรือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ย่อมเป็นเครื่องประกาศว่ากายไม่ใช่ตัวตน ไม่มีสัตว์ไม่มีคนในเบญจขันธ์หรือในอายตนะ

ฆนสัญญาณเป็นเครื่องปิดบังอนตฺตตา การบริหารพิทักษ์รักษาเป็นเครื่องปิดบังทุกฺขตา สันตติเป็นเครื่องปิดบังอนิจฺจตา เหมือนเครื่องปิดสิ่งทั้งหลายที่ทำให้คนผู้ยังไม่เปิดออก ไม่อาจเห็นของภายในนั้นได้ เพื่อเป็นผู้สามารถเห็นไตรลักษณ์ต้องเปิดสันตติ บริหารฆนสัญญาออกอย่าให้เป็นเครื่องปิดบังไว้ ก็อาจเห็นไตรลักษณ์หรือสามัญญลักษณะ ๓ ประการ อันเป็นเหตุให้ได้ความเบื่อหน่ายในสังขารจนไม่ยึดมั่นถือมั่น จะได้ปรีชารู้เท่าทันอาศัยสังขารบำเพ็ญประโยชน์ตามกำลังสามารถ ถ้ายังปล่อยให้เครื่องปิด ๓ ประการนี้ แม้แต่ประการหนึ่งมาบังไตรลักษณ์ไว้ ผู้อาศัยสังขารก็จะต้องเป็นคนเจ้าทุกข์เจ้าร้อนในเมื่อสังขารเป็นทุกข์เป็นร้อน ไม่สามารถแยกตัวออกให้เป็นคนละคนกับสังขาร มีแต่จะโอดครวญรำไรอ้างเหตุอ้างเลศ ปรับทุกข์ แสดงอาการไม่ผาสุกไม่สบาย เพราะเก็บเอาสังขารมาเป็นตัว หรือยอมตัวเข้าจมอยู่ในสังขาร เหมือนคนที่ยื่นมือเข้าไปในดวงไฟ ๆ นั้นร้อน มือที่อยู่ในไฟก็ต้องร้อนตามฉะนั้น คนที่อาศัยสังขารไม่เห็นไตรลักษณ์ ก็ต้องโอดครวญปรับทุกข์ว่าไม่สบายอย่างนั้นลำบากอย่างนี้ เพราะผู้นั้นยอมตัวให้เป็นสังขารน่าอนาถใจ สังขารเป็นเครื่องใช้เหมือนภาชนะ

หรือศัตราวุธ ที่สำหรับใช้เป็นประโยชน์แก่ตน และผู้อื่นตามโอกาส และกำลังสามารถ ทางพระศาสนาต้องการให้คนรู้จักอาศัยสังขาร แต่ไม่ต้องการให้ยอมอยู่ใต้อำนาจสังขาร ทางพระศาสนาไม่ต้องการให้คนยอมให้สังขารมาย้อมใจ ควรรู้สึกตัวว่าตัวไม่ใช่สังขารตามชื่อที่ปรากฏตั้งต้นแต่ไม่ใช่ขันธ์ ๕ เป็นต้น เพราะธรรมดาคนไม่ใช่ผ้า ธรรมดาผ้าเมื่อถูกย้อมย่อมเปลี่ยนสีไปตามเครื่องย้อม แต่คนเราไม่ควรเป็น ดังนั้นผู้ใดทำตัวเหมือนผ้า เมื่อสังขารมาย้อมใจก็ยอมใจเป็นไปตามสังขาร ผู้นั้นชื่อว่าเป็นผู้ไม่รู้เท่าทันสังขาร

ทางพระศาสนาต้องการให้คนรู้จักสังขารว่า สังขารไม่เที่ยง สังขารเป็นอนัตตา เพื่อได้นิพพิทาความเบื่อหน่าย สามารถปลึกใจจนถึงไม่ยึดถือสังขาร แต่ให้รู้จักอาศัยสังขารเป็นเครื่องบำเพ็ญประโยชน์ ไตรลักษณ์จึงเป็นที่นิยมนับถือของผู้นับถือพุทธศาสนา เช่น ผู้หลักผู้ใหญ่ของเขาตั้งแต่ไหนแต่ไรมา ก็นิยมน้อมนึกพิจารณาสังขารโดยความเป็นลักษณะ ๓ ประการ ทั้งเวลาปกติ เวลาเจ็บไข้และเวลาใกล้จะตาย เช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ยอดนักปราชญ์ในเมืองเราก็ทรงเจริญพระไตรลักษณ์ดังกล่าวมาข้างต้น นับเป็นเนตติแบบฉบับที่เราพึงแสวงหาโอกาสเจริญพระไตรลักษณ์ให้ปรากฏแก่ใจทั้งเวลาที่อยู่ดีกินดี และเวลาเจ็บไข้ หรือประสบภัยพิบัติ ตลอดจนเวลาใกล้จะตาย ควรน้อมใจพิจารณาว่า นามรูปํ อนิจฺจํ. นามรูปํ ทุกฺขํ. นามรูปํ อนตฺตา ซึ่งมีความหมายดังกล่าวมานั้นแล

๒๑ ก.ย. ๗๘

คำเจริญพระไตรลักษณ์

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเจริญพระไตรลักษณ์ ดังนี้

สงฺขารา อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา สนฺตติปฏิพทฺธา
สงฺขารา ทุกฺขา ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา
สงฺขารา อนตฺตา ยถาปจฺจยํ ปวตฺตนฺติ ฯ

แปลความว่า

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง มีอันแปรไปเป็นธรรมดา เนื่องแล้วด้วยสันตติ
สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์ จะพึงได้สุขในสังขารเหล่านี้แต่ที่ไหน
สังขารทั้งหลายเป็นอนัตตา ย่อมเป็นไปตามปัจจัย ฯ

เที่ยวนครศรีธรรมราช

ของ

นายไสว สุทธิพิทักษ์

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดนครศรีธรรมราช

และ

เลขานุการนายกรัฐมนตรี

บรรยายทางวิทยุกระจายเสียง ของกรมโฆษณาการ

(สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์)

วันที่ ๓ และ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๐

ตอนที่ ๑

บรรยาย วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๐

ท่านผู้ฟังทั้งหลาย

ในโอกาสที่ข้าพเจ้ามาเล่าเรื่องเมืองนครศรีธรรมราชในค่ำวันนี้ ข้าพเจ้าขอประทานความกรุณาต่อท่านผู้รู้ในประวัติศาสตร์และโบราณคดีทั้งหลาย เพราะว่าการนำเอาเรื่องเมืองโบราณดึกดำบรรพ์อันสำคัญยิ่ง เช่นนครศรีธรรมราช อันพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ได้เคยตรัสว่า "เมืองนครศรีธรรมราชนั้น ฉันรักและถนอมดังรัตนดวงหนึ่งในพระมหาวิชัยมงกุฎของฉัน" เช่นนี้นั้นย่อมเป็นการสุดวิสัยของข้าพเจ้าที่จะให้ข้อเท็จจริงและหลักฐานให้ถูกต้องตามความรู้สึกของข้าพเจ้าได้ แต่โดยที่ความเป็นชาวนครศรีธรรมราชของข้าพเจ้าประการหนึ่ง และเป็นผู้แทนราษฎรของจังหวัดนี้ประการหนึ่ง สภาพการณ์ต่าง ๆ ของจังหวัดนี้ในปัจจุบันย่อมจะนำมาซึ่งความรู้จักแก่ท่านทั้งหลายได้บ้าง ส่วนในแง่ประวัติศาสตร์และโบราณคดีนั้นได้อาศัยตำราต่าง ๆ และศิลาจารึกที่ท่านผู้รู้ นักปราชญ์ราชบัณฑิตได้เรียบเรียงและขุดเผยแพร่ไว้ กับอาศัยการบอกเล่าของท่านที่มีความรู้ในเรื่องนี้อีกประการหนึ่ง จึงหวังว่าจะเป็นประโยชน์และให้ความรู้ความเพลิดเพลินแก่ท่านตามสมควร

บัดนี้ข้าพเจ้าขอนำคณะนักท่องเที่ยวไปสู่เมืองโบราณนั้นอีกสักครั้งหนึ่ง จากพระมหานครนี้ คณะของข้าพเจ้าได้เลือกเอารถด่วนสาย

ใต้เปนพาหนะเดินทางแทนเครื่องบินของบริษัทเดินอากาศ หรือเรือกลไฟเดินทะเลของบริษัทเดินเรือไทย เราจับรถด่วนในวันศุกร์ ภายหลัง ๒๓ ชั่วโมงล่วงแล้วเราได้เข้าสู่เขตจังหวัดโบราณนี้ รถไฟพาคณะของเราผ่านที่ราบ ที่ห้วย ทุ่งนา ป่าละเมาะ ป่าไม้สูง และป่ายาง ตะเคียน และไผ่ป่าเปนระยะเรียงรายเปนพืดไปทั้งสองข้างทาง ไกลออกไปทางทิศตะวันออกเปนทิวเขานครศรีธรรมราชตั้งตระหง่านเปนทิวยาว ใกล้เข้ามาเปนเขาเล็กเขาน้อยอยู่กลางทุ่งราบหลายแห่ง รถไฟวิ่งผ่านสวนยางพารา ป่าหมากและนาข้าวอันมีหมู่บ้านอยู่ในย่านกสิกรรมเหล่านี้ รถผ่านสถานีทานพอ ข้ามแม่น้ำตาปี ถึงสถานีฉวางซึ่งเปนที่ตั้งของอำเภอฉวาง ด่านแรกของจังหวัดนี้ ที่ฉวางรถด่วนจะหยุดประมาณ ๓ นาที โดยทิวทัศน์ที่ล้อมรอบ ท่านจะมองเห็นตลาดและสวนหมาก สวนผลไม้ และสวนยางพารา และชาวต่างด้าวอย่างมากมาย รถผ่านสถานีจันดี และอื่น ๆ มาถึงสถานีชุมทางทุ่งสง อันเปนอำเภอใหญ่ มีการค้าขายหนาแน่นมาก จากทุ่งสงรถไฟแยกไปทางกันตังสายหนึ่ง และต่อไปทางสายใต้อีกสายหนึ่ง ที่ทุ่งสงนี้มีลักษณะภูมิประเทศงดงามมาก มองไปรอบ ๆ เห็นแต่ภูเขาอยู่ใกล้ ๆ ภูเขาบางลูกมีวัด บางลูกมีถ้ำน่าเที่ยว บางลูกมีน้ำตก เช่นน้ำตกโยง ซึ่งอยู่ไม่ไกลสถานีนัก รถไฟพาท่านจากทุ่งสงมุ่งตรงเข้าหาขุนเขาอันดูทึบ ตอนนี้เองรถจะพาท่านลดเลี้ยวไปตามไหล่เขา แม้จะต้องมีรถจักร์ลากหรือดันอีกคันหนึ่ง รถก็ค่อย ๆ ไปอย่างช้า ๆ ตอนนี้แหละเปนโอกาสที่ท่านจะหาความสำราญจากธรรมชาติได้มาก ขวามือลึกลงไปเปนเชิงเขามีถนนสายทุ่งสงร่อนพิบูลย์ ซึ่งวกเวียนไปตามไหล่เขา ท่านจะมองเห็นกล้วยป่า ไผ่ป่าและไม้ใหญ่ ๆ อยู่ทั่ว ๆ ไป ทางซ้ายมือเปนเขาชันสูงขึ้นไป อีกครู่

หนึ่งรถก็พาท่านเข้าอุโมงค์เขาชุมทอง ประมาณ ๒ นาที ครู่หนึ่งก็เข้าเขตอำเภอร่อนพิบูลย์ อำเภอแห่งดีบุกและป่าไม้ เราจะมองเห็นเขื่อนกั้นน้ำมหึมาอยู่บนไหล่เขา สำหรับบังคับน้ำให้ไหลลงสู่ท่อเหล็กเพื่อใช้ฉีดหาแร่ รถหยุดที่สถานีประมาณ ๓ นาที จากสถานีร่อนพิบูลย์นี้ท่านอาจเดินทางโดยรถยนต์ไปจังหวัดได้ทันที รถหยุดที่สถานีเพียงครู่เดียวก็จะใช้ฝีจักรมุ่งตรงไปทางตะวันออกตามทางรถอันลาดต่ำลงไปจากไหล่เขา ถึงชุมทางเขาชุมทอง เราละจากขบวนรถด่วนที่นี่ และจับรถอีกขบวนหนึ่งเข้าสู่ราชธานีโบราณ ห่างออกไป ๆ ร่วมชั่วโมง ท่านจะเห็นยอดแหลมสีทองคำอร่ามอยู่เหนือหมู่มะพร้าวอันสูง ยอดแหลมนั้นหาใช่แต่เพียงสีทองคำเท่านั้นไม่ แต่เป็นทองคำแท้ ๆ ที่บรรพบุรุษของชาวไทยในภาคใต้นี้ได้บริจาคร่วมกันสร้างขึ้นเป็นยอดพระเจดีย์พระบรมธาตุ ซึ่งข้าพเจ้าจะได้กล่าวถึงพระบรมธาตุในตอนต่อไป อย่างไรก็ตาม บัดนี้ท่านกำลังจะลงสู่พื้นดินแห่งเมืองโบราณแล้ว ขอผู้มีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้นมัสการพระบรมธาตุอันศักดิ์สิทธิ์นี้ก่อน อีกครั้งหนึ่งรถเข้าเทียบชานชลาสถานีนครศรีธรรมราช อันเป็นสถานีปลายทางของการเดินทางครั้งนี้ และเป็นสถานีสุดท้ายของทางรถไฟสายแยกจากเขาชุมทอง จากเมืองนครศรีธรรมราชขอเชิญท่านเดินทางไปอำเภอปากพนังก่อน บัดนี้เราขึ้นรถยนต์ที่สถานีนครศรีธรรม-ราชไปตามถนนราชดำเนิน ผ่านวัด โรงพยาบาล สถานีตำรวจ ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข โรงเรียนประจำจังหวัด บริเวณที่ศรีปราชญ์ถูกประหาร ที่พักข้าราชการ และผ่านกำแพงโบราณที่สะพานนครน้อยเรือนจำ วัดพระบรมธาตุ ผ่านกำแพงเมืองด้านใต้ รถจึงออกทุ่งนาข้ามสะพานบางจากไปตามถนนดิน ซึ่งค่อนข้างขรุขระ ราวชั่วโมง

ครึ่งสำหรับทาง ๒๘ กิโลเมตร บรรลุถึงอำเภอปากพนังริมฝั่งแม่น้ำด้านตะวันตก ฝั่งที่รถหยุดนี้เป็นฝั่งที่มีบ้านเรือนหนาแน่นเต็มริมฝั่ง ทางด้านหลังหมู่บ้านเป็นถนนดินไม่เหมาะแก่การท่องเที่ยว เราข้ามฟากไป ในแม่น้ำมีเรือชนิดต่าง ๆ จอดอยู่ทั่ว ๆ ไป เรือบางลำมาจากเมืองจีนก็มี เมืองตรังกานู และกลันตันก็มี เรือเหล่านี้บรรทุกสินค้าเช่นเครื่องเคลือบดินเผา น้ำตาล อินทผาลัม เข้ามาสู่ท่านี้ และก่อน ๆ นี้เคยกลับออกไปพร้อมกับข้าวสารบรรทุกเต็มลำ เพิ่งจะมาลดน้อยลงเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง แม่น้ำปากพนังเป็นแม่น้ำใหญ่มาก มีความยาวประมาณ ๒,๐๐๐ เส้น ต้นน้ำเกิดจากทะเลสาปสงขลา จากต้นน้ำที่ต่อจากจังหวัดสงขลาเป็นที่ตั้งของอำเภอหัวไทร มีแควแยกไปกิ่งเชียนใหญ่ ซึ่งจะยกฐานะเป็นอำเภอในวันที่ ๑ พฤศจิกายน ศกนี้ อีกสายหนึ่งแยกไปกิ่งอำเภอชะอวด ซึ่งทางรถไฟสายใต้ผ่านสองฟากของฝั่งน้ำนี้อุดมด้วยนาข้าว และในเขตอำเภอปากพนังมีโรงสีขนาดใหญ่ไม่ต่ำกว่า ๒๐ โรง ในเขตเทศบาลเมืองปากพนังมีบ้านเรือนโรงค้าอยู่หนาแน่นทั้งสองฟากแม่น้ำ แม่น้ำนี้ลึกมาก เรือกลไฟขนาดใหญ่เข้าเทียบท่าได้เลยทีเดียว ในส่วนด้านการค้าของอำเภอนี้เป็นอำเภอที่มีการค้าขายอย่างมากและหนาแน่น ถนนหนทางในฟากตะวันออกของแม่น้ำซึ่งเป็นที่ตั้งของตลาดใหญ่ลาดด้วยซีเมนต์ มีความสอาดเหมาะแก่การสัญจรไปมา และเป็นที่น่าเสียดายที่การไฟฟ้าของอำเภอนี้ ซึ่งได้เคยมีมาแต่กาลก่อนได้หยุดชงักและเลิกล้มไป อำเภอนี้เป็นอำเภอชั้นเอกในทางการปกครอง มีศาลจังหวัดปากพนัง มีเรือนจำ สถานีตำรวจ และนายอำเภอมีฐานะเป็นข้าราชการชั้นเอก อำเภอนี้มีความเจริญ ความสมบูรณ์ ดีกว่าจังหวัดอื่น ๆ หลายจังหวัด จากที่ตั้งของ

อำเภอมีถนนไปสู่ชายฝั่งทะเลของอ่าวไทย และฝั่งทะเลนี้เป็นต้นทางที่จะไปสู่แหลมตลุมพุก ซึ่งเป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่งของอำเภอนี้ การอาชีพของราษฎรนอกจากการทำนาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นเหตุให้จังหวัดนครศรีธรรมราชมีชื่อว่าเป็นที่ผลิตข้าวเลี้ยงภาคใต้แล้ว ยังมีการทำสวนมะพร้าว การจับปลา จับกุ้ง ซึ่งมีอุดมสมบูรณ์ในอำเภอนี้ และโดยฉะเพาะอย่างยิ่งในหมู่บ้านแหลมตลุมพุก ในด้านการคมนาคมจากที่ตั้งอำเภอปากพนังนี้ มีเรือยนต์ประจำทางไปยังอำเภอหัวไทร กิ่งเชียนใหญ่ กิ่งชอวด เป็นประจำทุกวัน และอีกสายหนึ่งระหว่างอำเภอปากพนัง จากอำเภอเมือง โดยผ่านอ่าวนครศรีธรรมราช ในฤดูมรสุม เราอาจใช้เรือประจำทางนี้เดินทางไปถึงจังหวัดสงขลาได้ทีเดียว จากปากพนังมาสู่อำเภอเมืองโดยทางเรือ เมื่อเรือออกสู่อ่าวนคร เราจะเห็นแหลมตลุมพุกอยู่ทางด้านตะวันออก ไกลออกไปเป็นท้องทะเลหลวง ทางด้านตะวันตกเป็นขุนเขามหึมา มีสีเขียวและสีคราม ปกคลุมด้วยหมอกอยู่ห่างไกลออกไปในท้องทะเลหลวง เรือจะวิ่งผ่านโพงพาง รั้วไซมาน และโป๊ะอยู่ตลอดทาง ท้องทะเลสีเขียวคราม มีลมพัด ประมาณ ๒ ชั่วโมงเศษจะเห็นประภาคารอยู่ทางฝั่งฟากตะวันตก เป็นเครื่องหมายทางเข้าสู่อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ใกล้ประภาคารนี้เป็นที่มีแม่น้ำปากพูนไหลออกสู่ทะเล มีด่านศุลกากรตั้งอยู่ ราวชั่วโมงเศษที่เรือได้เข้าสู่แม่น้ำปากพูนนี้ เราได้มาถึงต้นทางของการโดยสารโดยทางรถยนต์ไปสู่ที่ตั้งของจังหวัดนี้ คือที่หมู่บ้านท่าแพ เราโดยสารรถยนต์ประจำทางจากหมู่บ้านท่าแพ ไปทางทิศใต้ตามถนนลาดยางอันยืดยาวประมาณ ๔ กิโลเมตรเศษ ผ่านกองพันทหารปืนใหญ่ กองบัญชาการมณฑลทหารบกที่ ๕ สนามบิน ซึ่งราษฎรของ

จังหวัดนี้ได้พร้อมใจกันสร้างขึ้น โดยความร่วมมือของกองทัพอากาศ เข้าสู่ตำบลท่าวัง อันเป็นที่ตั้งของจังหวัดนี้ เราจะพักอยู่ที่นี่สักคืนหนึ่ง หรือหากว่าเรามีความประสงค์ที่จะไม่ย้อนมายังอำเภอนี้อีก จากหมู่บ้านท่าแพ ซึ่งเป็นที่เทียบท่าเรือประจำทาง เราโดยสารรถยนต์อีกสายหนึ่ง ซึ่งเริ่มต้นจากฟากคลองด้านเหนือไปสู่อำเภอท่าศาลา ท่านอาจประหลาดใจที่ทางรถยนต์สายนี้มิได้เป็นถนนอย่างที่ท่านได้เคยเห็น แต่เป็นถนนดินทรายโดยธรรมชาติ มีร่องรางลึกสำหรับล้อทั้งซ้ายและขวาที่จะวิ่งไปได้ คนขับไม่ต้องทำงานมาก เพราะรางทรายลึกบังคับให้รถวิ่งไป ราว ๔๕ นาที จะมาถึงหมู่บ้านปากพะยิงซึ่งอุดมด้วยสวนมะพร้าว ชาวบ้านส่วนมากนับถือศาสนาอิสลาม ข้ามแม่น้ำปากพะยิงไปสู่ตำบลท่าสูง เรียกว่าหมู่บ้านท่าศาลาหรือบ้านในถุ้ง หมู่บ้านนี้เป็นที่อาศัยของชาวไทยอิสลาม ซึ่งมีอาชีพในทางการประมงอย่างหนาแน่น และเป็นอาชีพที่สำคัญอย่างที่สุด นอกจากนั้นยังประกอบอาชีพในทางการทำสวนมะพร้าว ชาวบ้านเหล่านี้เป็นคนขยันขันแข็งในทางการประกอบอาชีพ หมู่บ้านท่าสูงนี้ตั้งอยู่บนฝั่งของแม่น้ำท่าศาลา ข้ามแม่น้ำไปเป็นชายหาดอันขาวสะอาด มีหมู่สนซึ่งโบกพลิ้วไปเมื่อเวลาถูกลมพัด ไกลออกไปเป็นท้องทะเลหลวง จากหมู่บ้านนี้เราเดินทางต่อไปเข้าสู่เขตที่ตั้งอำเภอท่าศาลา อำเภอนี้หากจะไม่ใหญ่โตนัก ราษฎรประกอบอาชีพในทางการทำนา และที่สำคัญก็คือการทำเหมืองแร่ ที่หมู่บ้านโรงเหล็ก ตำบลนพพิตำ มีเหมืองแร่ใหญ่มาก แต่เหมืองนี้ทำการขุดโดยใช้แรงคน จากที่ตั้งอำเภอท่าศาลาไปสู่บ้านโรงเหล็ก เราอาจจะไปได้ด้วยเกวียน ช้าง ม้า และการเดินเท้าไป ซึ่งเป็นระยะประมาณ ๖ ชั่วโมง หมู่บ้านโรงเหล็กนี้ตั้งอยู่ในหุบเขา ท่านนักโบราณคดีที่สนใจในเรื่องพระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ อาจจะ

ทำการค้นหาพระพุทธรูปในหมู่บ้านโรงเหล็กนี้ และทั่ว ๆ ในหมู่บ้านตำบลนบพิตำ จากอำเภอท่าศาลา มีถนนไปถึงอำเภอสิชล ในหมู่บ้านท่าศาลามีโรงร้านพอสมควร จากหมู่บ้านนี้ไปสู่อำเภอสิชลโดยทางม้าก็ได้ หรืออาศัยเรือประทำทางจากอำเภอเมือง โดยขึ้นเรือที่ตำบลท่าสูงซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งอ่าวไทยก็ได้ ในบัดนี้เราจะเดินทางด้วยเรือต่อไป เรือวิ่งเลียบฝั่งผ่านแม่น้ำปากล่อ แม่น้ำกลาย แม่น้ำปากดวด แม่น้ำท่าหมาก เราเห็นเขาคอกวาง มีรูปร่างคล้ายกับกะทะคว่ำอยู่กลางทะเลลึกไกลออกไปทางซ้ายมือเห็นภูเขาเล็ก ๆ ซึ่งตั้งอยู่ในตำบลท่าหมากอำเภอสิชล ทางขวามือเห็นเขาพลายดำ เหมือนฝาชีสามฝาตั้งอยู่ในทะเลลึกประมาณ ๒ ชั่วโมงเศษ เราได้เห็นชัดเจนว่าเขาคอกวางก็คือภูเขาที่ยื่นออกไปในทะเลนั่นเอง เรือแล่นอ้อมเขาคอกวางเข้าสู่อ่าวสิชล เราเห็นเกาะสมุยเขียวชอุ่มอยู่ในท้องทะเลลึก ใกล้เข้ามาเห็นเขาพลายดำซึ่งกั้นเขตแดนระหว่างกิ่งอำเภอขนอมกับอำเภอสิชล ใกล้เข้ามาอีกเป็นหาดทรายอันยืดยาว มีสวนมะพร้าว หมู่สน ถึงปากน้ำสิชล ฟากหนึ่งเป็นหาดทราย อีกฟากหนึ่งเป็นภูเขา เรือค่อย ๆ แล่นเข้าเทียบด่านศุลกากรอำเภอสิชล อำเภอนี้เป็นอำเภอด้านเหนือที่สุดของจังหวัดนี้ มีกิ่งอำเภอขนอมติดต่อกับอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ราษฎรอำเภอนี้ที่อยู่ชายฝั่งทะเลประกอบอาชีพในทางทำการประมงการค้า การเลื่อยไม้ด้วยแรงคน และเครื่องจักร การทำสวนมะพร้าว จากที่ตั้งของอำเภอนี้มีทางรถไฟเล็ก ๆ ไปสู่ตำบลฉลอง ซึ่งมีเหมืองแร่ใหญ่โต มีเรือขุดด้วยเครื่องจักร ตำบลฉลองนี้ตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่มีเทือกเขา ฉะนั้นจึงมีแร่อย่างมากมาย ราษฎรในอำเภอนี้นอกจากประกอบอาชีพดังกล่าวมาแล้ว ยังประกอบอาชีพในทางการทำเหมืองแร่

โดยแรงคนหรือโดยเป็นกรรมกรในเหมืองแร่ที่ใช้เครื่องจักร ในอำเภอนี้อุดมสมบูรณ์ด้วยผัก ผลไม้ เช่นมังคุด ทุเรียน และการทำนาข้าว แต่เป็นที่น่าเสียใจที่การทำนาข้าวนั้นมีอยู่น้อยมาก ในฤดูมรสุม การคมนาคมไม่ใคร่สะดวก ต้องใช้ทางบก จากอำเภอนี้เราเดินทางต่อไปยังกิ่งอำเภอขนอมซึ่งขึ้นกับอำเภอนี้ การเดินทางนี้เราอาจเลือกไปได้สองทาง คือ ทางหนึ่งด้วยการเดินเท้า ด้วยการเดินเท้านี้เราจะต้องข้ามภูเขาสามลูก อันเรียกว่าภูเขาปลายดำ หรือเราเลือกเดินทางด้วยเรือใบเล็ก ๆ ใช้ใบหรือแจวอ้อมเขาปลายดำนี้ไปสู่หมู่บ้านหน้าด่าน ซึ่งอุดมสมบูรณ์ด้วยสวนมะพร้าว มีการทำนาบ้างเล็กน้อย มีการเลี้ยงหมูที่หมู่บ้านบางตะโหนด มีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นอันมาก มีการทำฟืนและเผาถ่านไม้โกงกาง จากหมู่บ้านบางตะโหนดนี้เราข้ามภูเขาอีกลูกหนึ่งไปสู่หมู่บ้านท้องเนียน หมู่บ้านนี้เองอยู่ติดต่อกับหมู่บ้านดอนศักดิ์ ซึ่งเป็นตำบลขึ้นอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี หมู่บ้านดอนศักดิ์นี้เมื่อขนอมยังไม่เป็นกิ่งอำเภอ ขึ้นอยู่กับอำเภอสิชล และบัดนี้ก็ยังขึ้นอยู่ในทางการปกครอง

ตอนที่ ๒

บรรยาย วันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๐

เราจากกิ่งอำเภอขนอมมาสู่อำเภอเมืองนครศรีธรรมราชอีกครั้งหนึ่ง โดยเรือประจำทาง จริงอยู่คลื่นในท้องทะเลหลวงอาจจะทำให้ท่านรู้สึกอ่อนเพลีย เมาคลื่น และอิดโรยเพราะการเดินทาง แต่

อย่างไรก็ตามท่านจะได้รู้สึกว่าบัดนี้ท่านอยู่ชายฝั่งของประเทศไทยเวลาประมาณ ๗ นาฬิกาเศษ เรากลับมาสู่หมู่บ้านท่าแพอีกครั้งหนึ่ง และเดินทางต่อไปยังจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยฉะเพาะอย่างยิ่งก็คืออำเภอเมือง ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งจังหวัดนี้ จากอำเภอนี้ข้าพเจ้าขอแนะนำว่าขอให้ท่านเดินทางตรงไปทางทิศตะวันตก ตามถนนสายกะโรมซึ่งตั้งต้นจากตำบลคลังไปสู่กิ่งอำเภอลานสะกา มีทางแยกไปตำบลนบพิตำในอำเภอท่าศาลาดังกล่าวมาแล้ว แต่ในขณะนี้ท่านอาจจะใช้เกวียนรถจักรยาน หรือม้า เป็นพาหนะนำท่านไปสู่กิ่งอำเภอลานสะกา ซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองเก่าของจังหวัดนี้ก็ได้ จากหมู่บ้านซึ่งเรียกว่าตลาดแขกในตำบลคลังโดยถนนสายนี้เราไปถึงหมู่บ้านญวนแหล วังก้อง บ้านตาลท่าดี ซึ่งอุดมไปด้วยสวนมังคุด ลางสาด ทุเรียน เงาะ และท้องนาไปถึงกิ่งอำเภอลานสะกา จากที่ตั้งกิ่งนี้ไปเราเดินทางไปถึงน้ำตกอันสวยสดงดงาม ซึ่งเรียกว่าน้ำตกกะโรม อันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ที่ ๖ ได้เสด็จประพาสจารึกพระปรมาภิไธยไว้และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเกี่ยวกับน้ำตกกะโรมนี้ไว้เรื่องหนึ่ง คือเรื่องหลวงจำเนียรเดินทาง ณ หน้าผาแห่งน้ำตกนี้ น้ำสอาดและเยือกเย็น มีหุบเขาน่าผาอันสูงชัน มีก้อนหินระเกะระกะ จากน้ำตกนี้เราไปสู่น้ำตกอีกแห่งหนึ่งซึ่งเรียกว่าน้ำตกพรมโลก ซึ่งมีความงดงามไม่ต่างกว่าน้ำตกที่นี้เลย ราษฎรในแถบนี้ประกอบอาชีพในทางการทำสวนผลไม้ การทำนา และป่าไม้ อาศัยเรือล่องแก่งไปสู่อำเภอเมือง มีวัดที่สำคัญ ๆ เช่นวัดดินดอน วัดวังไทรมัจฉาคงคาเลียบ มีปลาที่เลี้ยงเชื่องอยู่หลายหมื่นตัว วัดศรีวงศ์จากกิ่งอำเภอลานสะกานี้เรากลับมาสู่อำเภอเมืองอีกครั้งหนึ่ง อำเภอเมืองนี้เป็นที่ตั้งของ

จังหวัดตั้งอยู่บนหาดทราย ซึ่งในโบราณสมัยเรียกว่าหาดทรายแก้ว มีความยาวตั้งแต่ใต้ไปตลอดเหนือ ที่ตำบลทางทิศใต้เรียกว่าตำบลประตูไชยใต้ และทางทิศเหนือเรียกว่าตำบลประตูไชยเหนือ มีกำแพงเมืองอันถาวรทั้งสี่ทิศ บัดนี้ได้ชำรุดทรุดโทรมไม่อาจจะซ่อมแซมได้แล้ว ราษฎรของอำเภอนี้หาเลี้ยงชีพในทางการทำนาเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้มีการทำสวนมะพร้าวบ้างเล็กน้อย การทำสวนผลไม้ อย่างไรก็ตาม บัดนี้ท่านทั้งหลายได้ไปทำการท่องเที่ยวมาแทบทุกอำเภอของจังหวัดนี้แล้ว และท่านได้สู่อำเภอเมืองอันเป็นที่ตั้งของจังหวัดนี้ อำเภอนี้ในสมัยโบราณกาลเรียกว่าศิริธรรมนคร และต่อมาเรียกว่าเมืองนครศรี-ธรรมราช เมืองนี้จะมีความสำคัญเพียงใดหรือไม่นั้นขอท่านผู้ฟังทั้งหลายได้โปรดพิจารณาจากประวัติศาสตร์และโบราณคดีซึ่งได้กล่าว ณ ต่อไปนี้ อย่างไรก็ตามในทางภูมิศาสตร์นั้นเมื่อท่านได้ขึ้นเรือประจำทางจากหมู่บ้านท่าแพ ผ่านกองพลมณฑลทหารบกที่ ๕ และโรงพยาบาลโรคเรื้อน สนามบิน โรงเรียนของคณะมิสชั่น ฌาปนกิจสถาน ตลาดแม่น้ำท่าวัง แม่น้ำน่าเมือง กำแพงเมือง เรือนจำ ที่พักและหมู่บ้านข้าราชการ วัดโบราณอันสำคัญคือ อาคารร้านค้าสร้างเป็นตึกอย่างถาวรตลอดสองฟากถนน โบสถ์พราหมณ์หอพระสิหิงค์ เรือนจำประจำจัง-หวัด ศาลากลางประจำจังหวัด วัดพระบรมธาตุ และกำแพงเมืองด้านใต้ สิ่งเหล่านี้ตั้งอยู่บนหาดทรายแก้ว คือเมืองนครศรีธรรมราชแล้ว บัดนี้จะได้นำท่านไปสู่การปกครองในสมัยปัจจุบัน และประวัติศาสตร์ของเมืองอันมีมาแต่โบราณกาล คือ จังหวัดนี้โดยฉะเพาะอย่างยิ่งอำเภอเมืองมีการปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยระบอบเทศบาลเมือง คือเทศบาลเมืองนครศรีธรรมราช ราษฎรในอำเภอนี้ประกอบอาชีพในทางการทำนา

ทำสวนผลไม้ และการประมง บัดนี้ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงความสำคัญและประวัติศาสตร์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อท่านนักท่องเที่ยวทั้งหลายจะได้มีความเพลิดเพลินและสืบสาวราวเรื่องต่าง ๆ ได้ คือจะเห็นได้ว่าตั้งแต่ก่อนที่ไทยจะได้อพยพจากทางเหนือลงมาครอบครองดินแดนในสุวรรณภูมินี้ ตามพรลิงค์อันเป็นชื่อของเมืองเดิม ก็ได้ปรากฏอยู่ในสุตตนุตปิฎก แต่หลักฐานศิลาจารึกภาษาสันสกฤต ซึ่งสมเด็จฯ กรมพระยาดำรง ฯ ทรงได้จากวัดหัวเวียง เมืองไชยากล่าวไว้ว่า พระเจ้าผู้ครองเมืองตามพรลิงค์ ทรงพระนามว่า จันทราขุนศรีธรรมราช เมื่อกลียุค ๔๓๓๒ (ตรงกับ พ.ศ. ๑๗๗๓) และต่อมาชื่อเมืองก็ปรากฏว่านครศรีธรรมราช เหตุผลที่ว่าทำไมชื่อตามพรลิงค์จะมาตรงกับเมืองนครศรีธรรมราชปัจจุบันนี้ ท่านศาสตราจารย์ยอช เซเดส์ ได้อธิบายไว้ในหนังสือประชุมศิลาจารึกภาคมว่าชื่อนี้ตั้งขึ้นเพื่อเป็นอิสสริยยศทางฝ่ายพระพุทธศาสนา ซึ่งเจ้าผู้ครองนครได้ทรงใช้สืบเนื่องต่อ ๆ มา ก็เลยใช้ชื่อนี้ขนานนามเมืองนครศรีธรรมราชปัจจุบันนี้ ซึ่งเปลี่ยนจากตามพรลิงค์เดิมด้วย คือหมายความว่าเมืองของพระเจ้าศรีธรรมราช ซึ่งมีหลักฐานทางศิลาจารึกของพระเจ้ารามคำแหงมหาราชเป็นครั้งแรก คัมภีร์มหานิเทศหรือในจดหมายเหตุฝ่ายจีนก็มีชื่อเรียกเมืองนี้ว่าตั้งมาหลิง และได้เป็นเมืองเอกราชมีพระเจ้าแผ่นดินปกครองสืบต่อกันมา ครั้นในราว พ ศ. ๑๓๐๐ พระเจ้าศรีมหาราช กษัตริย์ราชวงศ์ไศเลนทรได้ครอบครองกรุงศรีวิชัย กษัตริย์พระองค์นี้ได้ทรงมีความสามารถในการสงครามมาก ได้รบพุ่งปราบปรามบรรดาประเทศใกล้เคียงจนมีชัยชนะ แผ่ราชอาณาจักรครอบงำถึงชะวา และตลอดแหลมมะลายู อาณาเขตทางทิศเหนือแต่ไชยา ดังนี้เมืองนครศรีธรรมราชจึงได้ตกเป็นเมือง

ขึ้นของอาณาจักรศรีวิชัยด้วย ต่อมาราว พ.ศ. ๑๔๕๐ กรุงศรีวิชัยก็สิ้นอำนาจลง เมืองนครศรีธรรมราชก็ได้ตั้งตัวเป็นเอกราชได้อีกครั้งหนึ่ง จนกระทั่งขุนบางกลางเท่า (ขุนศรีอินทราทิตย์) ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย ได้รวบรวมอาณาจักรไทยเป็นปึกแผ่น และขับไล่ขอมอันเป็นเจ้าของเดิมออกจากลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พยายามรวบรวมไทยให้เป็นปึกแผ่น เมื่อสิ้นรัชชกาลของพระองค์ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชอันเป็นโอรสขึ้นครองราชสืบต่อมา พระองค์เป็นผู้ปรีชาสามารถในการปกครองและการสงครามมาก พยายามขยับขยายอาณาจักรออกไปได้กว้างขวางทิศใต้ตลอดแหลมมะลายู ดังนั้นเมืองนครศรีธรรมราชก็ตกเป็นเมืองขึ้นของกรุงสุโขทัยในราว พ.ศ. ๑๘๐๐ เศษ การปกครองในสมัยนั้นใช้ปกครองแบบเจ้าผู้ครองนครเมืองนครศรีธรรมราชก็เป็นประเทศราช มีเจ้าผู้ครองนครมาครองอย่างเด็ดขาด และมีเมืองที่เป็นเมืองขึ้น ได้แก่สงขลา พัทลุง ปัตตานี สตูล ตลอดหัวเมืองต่าง ๆ ในตอนใต้ และเจ้าผู้ครองนครนี้ขึ้นต่อเมืองหลวงโดยตรงอีกต่อหนึ่ง

ครั้นกรุงสุโขทัยเสื่อมอำนาจลงเป็นลำดับ และใน พ.ศ. ๑๘๘๒ ทางตอนใต้มีพระเจ้าอู่ทองกษัตริย์ราชวงศ์เชียงรายได้ตั้งตัวเป็นใหญ่ขึ้นที่กรุงศรีอยุธยา และประกาศตนเป็นอิสสระไม่ยอมขึ้นต่อกรุงสุโขทัย ซึ่งต่อมากรุงสุโขทัยก็หมดอำนาจลง เมืองนครศรีธรรมราชก็ได้ตกเป็นประเทศราชต่อกรุงศรีอยุธยาด้วย การปกครองก็ใช้อย่างเดิมและได้แก้ไขดัดแปลงกันต่อมา

อาศัยเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองสำคัญ มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งเคยเป็นเมืองหลวงมาแล้วแต่โบราณ และนับได้ว่าเป็นบ่อเกิดของพระพุทธศาสนาของไทยดังจะเห็นได้จากชื่อเมืองก็เป็นคำอิศริยยศ

ของพระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงมีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญ ๆ มาก อันได้แก่กำแพงเมือง ของเดิมตั้งแต่เมื่อครั้งยังใช้ชื่อเมืองว่าตามพรลิงค์ นั้น ยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดค้นพบ ที่ปรากฏเห็นอยู่ในทุกวันนี้ เป็นกำแพงที่ได้สร้างขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงโปรดให้สร้างขึ้นตามแบบช่างฝรั่งเศส และได้ซ่อมแซมต่อ ๆ กันมาครั้งสุดท้ายในแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (พัฒน์) ของเดิมน่าจะทำด้วยหินอย่างเช่นที่เมืองไชยาและเมืองเวียงสระเป็นแน่ เพราะทั้งสองเมืองนี้ได้เคยเป็นเมืองมาแล้วในสมัยเดียวกัน โบราณสถานที่สำคัญอื่น ๆ เช่น วัดพระมหาธาตุ และเทวสถานต่าง ๆ แต่สิ่งเหล่านี้ได้ถูกดัดแปลงแก้ไขเสียหมด จนไม่มีศิลปครั้งสมัยศรีวิชัยแท้ ๆ เหลืออยู่แม้แต่อย่างเดียว การที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเมืองนครศรีธรรมราชเคยเป็นเมืองเอกมาทุก ๆ สมัย ฉะนั้นจึงจำเป็นอยู่เองที่สิ่งเหล่านี้จะต้องดัดแปลงจากผู้มีอำนาจไปตามความนิยมของตนในยุคนั้น ๆ ด้วย ซึ่งจะได้กล่าวถึงโบราณสถานที่สำคัญเหล่านี้แต่ละอย่างตามลำดับ

วัดพระบรมธาตุ เป็นวัดที่สร้างขึ้นตั้งแต่ครั้งสมัยศรีวิชัย อันมีพระมหาธาตุเจดีย์เป็นสิ่งสำคัญ ที่ประชาชนนับถือเป็นหลักสักการะบูชายิ่ง พระมหาธาตุเจดีย์นี้ได้สร้างขึ้นตามแบบของลัทธิพระพุทธ-ศาสนาฝ่ายมหายาณ กล่าวคือในราว พ.ศ. ๑๓๐๐ กษัตริย์ซึ่งครอบครองกรุงศรีวิชัยในเกาะสุมาตรา มีอานุภาพมากแผ่อาณาเขตตลอดแหลมมะลายูทิศเหนือมีอำนาจถึงเมืองไชยา พวกชาวศรีวิชัยเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาอย่างมหายานครั้นเมื่อตนได้มามีอำนาจเหนือแหลมมะ-ลายู โดยฉะเพาะเมืองนครศรีธรรมราชอันเป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรืองและ

สำคัญมาก ทั้งเป็นเมืองทางเหนือสุดของอาณาจักรศรีวิชัยในสมัยนั้น บรรดาโบราณสถานและวัตถุต่าง ๆ จึงได้สร้างขึ้นพร้อม ๆ กัน โดยยึดเอาแบบอย่างทางลัทธิพระพุทธศาสนาที่ตนได้รับและเลื่อมใส อันลักษณะพระธาตุเจดีย์ที่ได้สร้างขึ้นในสมัยศรีวิชัย มักทำเป็นมณฑปสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป ยอดเป็นพระสถูปแล้วยังมีเจดีย์บริวารทั้งสี่มุม ดังจะเห็นได้จากพระมหาธาตุเจดีย์ที่เมืองไชยาที่ยังคงเหลืออยู่เป็นตัวอย่าง และพระมหาธาตุเจดีย์ที่เมืองนครศรีธรรมราชนี้ เดิมก็ทำแบบคล้ายกับที่เมืองไชยาเหมือนกัน แต่ได้ดัดแปลงจนเป็นแบบลังกา ดังเห็นอยู่ในทุกวันนี้

เหตุที่พระบรมธาตุเจดีย์ได้เปลี่ยนแปลงเป็นแบบลังกานั้น ปรากฏตามตำนานว่า ในราว พ.ศ. ๑๗๐๐ พระพุทธศาสนาทางลังกาทวีป มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นที่เลื่อมใสของพระภิกษุในประเทศใกล้เคียง เช่น ไทย พม่า มอญ และเขมร จึงได้พากันไปศึกษาพระธรรมวินัยตามแบบลัทธิลังกาวงศ์เป็นอันมาก พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์เริ่มต้นปฏิสนธิที่เมืองนครศรีธรรมราชในราว พ.ศ. ๑๗๗๐ ประมาณในรัชสมัยของพระเจ้าจันทรภานุศรีธรรมราช โดยพระภิกษุที่ได้ไปศึกษาเล่าเรียนจนรอบรู้ดีแล้ว ก็กลับมาตั้งคณะขึ้น ประกอบกับพระเจ้าจันทรภานุศรีธรรมราชมีความศรัทธาเลื่อมใส และได้ทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภก พระภิกษุไทยจึงได้ชักชวนนิมนต์พระจากลังกาทวีปให้มาอยู่มากขึ้น ทั้งในเวลานั้นพระมหาธาตุเจดีย์เดิมได้ชำรุดทรุดโทรม หรืออาจจะเป็นเพราะหวังปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้เป็นที่นิยมตามความเห็นชอบของพระภิกษุและพุทธศาสนิกชน ที่มีความเลื่อมใสพระพุทธศาสนาตามแบบลัทธิลังกาวงศ์ จึงได้จัดการซ่อมแซมและดัดแปลงตามความ

เห็นชอบ ความนิยมของตน คือ ตอนล่างทำเป็นฐานรูปกลมคล้ายระฆังใหญ่ ตอนบนก็ต่อยอดให้สูงแหลมขึ้นไป ไม่มีเจดีย์บริวารและมณฑปสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปอย่างแบบศรีวิชัย พระพุทธ-ศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ในเมืองนครศรีธรรมราชได้ฝังรากฐานแน่นและเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นทุกที กระทั่งตกไปเป็นประเทศราชของกรุงสุโขทัยในรัชสมัยของพระเจ้าขุนรามคำแหงมหาราชดังได้กล่าวมาแล้ว พระ-องค์เกิดศรัทธาเลื่อมใสพระพุทธศาสนานี้ด้วย จึงได้นิมนต์พระสงฆ์จากเมืองนครศรีธรรมราชไปสั่งสอนพระพุทธศาสนากรุงสุโขทัย จนเป็นมรดกตกทอดต่อ ๆ กันมา ฉะนั้นจึงนับได้ว่าเมืองนครศรีธรรมราชมีความสำคัญในทางศาสนา เมืองนี้จึงเป็นบ่อเกิดของพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ (หินยาน) และเมื่อคราวข้าศึกทำลายกรุงศรีอยุธยาสมเด็จพระเจ้าตากสินได้อัญเชิญพระไตรปิฎกเมืองนี้ไปคัดลอกเป็นต้นฉบับไว้ในกรุงธนบุรี อันเป็นศาสนาประจำชาติที่เรานับถือกันอยู่ในทุกวันนี้

นอกจากลักษณะของพระบรมธาตุเจดีย์แล้ว ยังมีหลักฐานจากโบราณวัตถุอันเป็นเครื่องประกอบข้อพิสูจน์ให้เห็นแน่ชัดว่า ชาวลังกาได้เข้ามาอยู่ตามตำนาน คือเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีผู้ขุดพบพระพุทธ-รูปอย่างแบบลังกาองค์หนึ่ง ในบริเวรพระพุทธบาทในวัดมหาธาตุ พระพุทธรูปองค์นี้ทำด้วยหินสีเขียวคล้ายมรกต ทั้งลักษณะก็คล้ายพระแก้วมรกตมากทีเดียว เป็นพระพุทธรูปรุ่นเก่าฝีมือของช่างลังกาแท้ เวลานี้ก็ยังคงเก็บไว้ ณ ศรีธรรมราชพิพิธภัณฑ์สถานเมืองนครศรีธรรมราช

ภายในบริเวณวัดพระบรมธาตุ มีสถานที่ ๆ นับว่าสำคัญ ก็คือพระวิหาร ซึ่งเรียกตามภาษาชาวพื้นเมืองว่า วิหารพระม้า อันเป็นซุ้ม

ประตูบันไดขึ้นพระมหาธาตุเจดีย์อยู่ทางด้านเหนือ สองข้างผนังบรรพตมีรูปเป็นพระมหาบุรุษทรงออกมหาภิเศษกรมปิดทอง ถัดจากวิหารพระม้าก็เป็นวิหารเขียน อันอยู่ในรวมหลังคาเดียวกัน แต่มีกำแพงกั้นแบ่งเป็น ๒ วิหาร วิหารนี้จัดเป็นพิพิธภัณฑ์ มีสิ่งของที่เป็นสมบัติของพระมหาธาตุจัดใส่ตู้ตั้งไว้คือตู้ถ้วยชาม เบญจรงค์ สังกะโลก เครื่องทองเหลืองของเก่า ๆ ทั้งมีตู้พระพุทธรูปทอง นาก เงิน และทอง นาก เงิน ที่เป็นสมบัติอุทิศให้แก่พระมหาธาตุด้วย เหตุที่เรียกวิหารเขียนก็เพราะเดิมที่เสาและผนังมีลายภาพเขียน มีพระพุทธรูปหล่อองค์หนึ่ง เป็นพระยืนห้ามญาติ เรียกกันว่าพระบรมราชา เป็นพระงามน่านับถือ แต่ไม่มีใครทราบผู้สร้างและสร้างในสมัยใด ต่อมาก็มีพระวิหารสามจอม ซึ่งมีพระพุทธรูปฉลองพระองค์ พระเจ้าศรีธรรมโศก พระพุทธรูปมารวิชัย ทรงเครื่องต้นพร้อม อย่างแบบเจ้านคร และมีแผ่นศิลาจารึกโบราณ ในระเบียงหลังพระธรรมศาลา มีพระพุทธรูปยืนทรงเครื่องเรียกว่านางเหมตลา อันเป็นคู่กันกับพระพุทธรูปทางด้านหน้าพระธรรมศาลา ซึ่งเรียกว่าพระธนกุมารทั้ง ๒ องค์นี้มีนามปรากฏในตำนานของเมือง นอกระเบียงด้านใต้ก็มีวิหารหลวง วิหารนี้อันที่จริงก็คือโบสถ์เรานี่เอง แต่ฝีมือสร้างอย่างปราณีต มีลวดลายต่าง ๆ ตามแบบของไทยทางนอกระเบียงด้านเหนือก็มีรอยพระพุทธบาทจำลองประดิษฐานอยู่

ที่ประตูไชยเหนือ มีเทวสถานอยู่หมู่หนึ่งเรียกว่า "หน้าพระนารายณ์" อันประกอบด้วยหอพระนารายณ์ หอพระอิศวร โบสถ์พราหม และเสาชิงช้า สิ่งเหล่านี้เป็นเทวสถานคู่บ้านคู่เมืองมาตั้งแต่โบราณกาล เมืองเก่า ๆ ก็มักจะทำเทวสถานเหล่านี้ไว้เสมออย่างเช่นที่

เมืองไชยา เมืองเวียงสระ เมืองลพบุรี และเมืองอู่ทองเป็นต้น แต่เทวสถานที่เมืองนครศรีธรรมราชได้เปลี่ยนแปลงรูปโฉมเสียหมด ของเดิมน่าจะก่อด้วยอิฐไม่มีปูนต่อ เช่นเดียวกันกับที่เมืองไชยา และเมืองเวียงสระ อันเป็นศิลปอย่างหนึ่งของชาวศรีวิชัย

รูปพระนารายณ์ในปัจจุบันมีอยู่ ๒ องค์ องค์เดิมทำด้วยปูนปั้น (ที่จริงเป็นอิศวรแต่ชาวพื้นเมืองเรียกพระนารายณ์) เป็นฝีมือของช่างครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา องค์ที่ขุดพบใหม่ เป็นรูปพระนารายณ์สรวมหมวกแขก ทำด้วยศิลา น่าเสียดายที่ชำรุดจนรูปร่างหน้าตาเลือนไปหมด แต่ยังมีเค้าพอจะสังเกตได้ว่าเป็นแบบอย่างฝีมือของช่างอินเดีย บรรดารูปพระนารายณ์สรวมหมวกแขกที่ได้พบในโบราณสถานต่าง ๆ ซึ่งในประเทศเขมรก็พบเหมือนกัน แต่ยังสันนิษฐานไม่ได้ว่าเป็นฝีมือของชนจำพวกใด เพียงจัดรวมอยู่ในจำพวกสมัยก่อนขอมได้มาปกครองดินแดนในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานี้ ในหอพระอิศวร ก็มีรูปพระอิศวรปางต่าง ๆ อันเป็นฝีมือของช่างอินเดีย โบสถ์พราหมมีสถานที่สำหรับไว้พระคเณศวร์และศิวลึงค์ การทำพิธีของพราหมในเมืองนครศรีธรรมราช ก็เป็นเพียงสังเขป โบสถ์พระสิหิงค์มีพระพุทธรูปมารวิชัยขัดสมาธิอยู่องค์หนึ่ง เป็นฝีมือช่างชาวปักษ์ใต้รุ่นแรก ชาวเมืองเคารพและสักการะมาก ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพระองค์แท้ที่ได้นำมาจากลังกาทวีป แต่พิจารณาตามลักษณะขัดสมาธิแล้ว จะเห็นว่าเป็นพระลังกาไม่ได้ ศาลพระเสื้อเมือง เป็นที่ประดิษฐานเทวรูปประจำเมือง ตัวศาลชำรุดหมดเหลือแต่ฐาน ถึงกระนั้นก็อาจประมาณได้ว่าเป็นของสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเข้าใจว่าคงจะทำขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ

ยังมีโบราณสถานอีกหลายแห่งที่ไม่ได้กล่าว เช่น ฐานพระยม วัดเสมาเมือง วัดเท้าโคตร์ วัดเสมาไชย วัดหน้าพระลาน พระเจดีย์ยักษ์ และอื่น ๆ อีกมากมาย

มีประเพณีของจังหวัดอยู่อย่างหนึ่ง คือ งานเดือนสิบ เป็นงาน ๗ วัน ๗ คืน ซึ่งเริ่มตั้งแต่วันที่ ๘ ตุลาคมนี้ งานนี้มีการออกร้านและแสดงกิจการต่าง ๆ มีการประกวดต่าง ๆ มีมหรสพพื้นเมือง ซึ่งท่านทั้งหลายอาจจะยังไม่เคยได้เห็นได้ฟังมาก่อน เช่น มโนรา หนังตะลุง นอกจากนั้นมีการชนโค ชกมวย และอื่น ๆ อีกหลายอย่าง งานนี้เป็นงานมโหฬารของภาคใต้ ชาวนครศรีธรรมราชยินดีต้อนรับท่านเพื่อให้ท่านได้ไปดูธานีโบราณและนมัสการพระบรมธาตุอันศักดิ์สิทธิ์เพื่อความสวัสดิ์มงคลสืบไป ●

พิมพ์ที่โรงพิมพ์บรรณาคม ถนนประชาสงเคราะห์ นครหลวงฯ โทร. 771218
นายอาคม คเชนทร์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา มีนาคม ๒๕๐๖